

T.C.  
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

OSMANLI MUHAKEME HUKUKUNDA İŞKENCE  
YASAĞI

MUSA SÜHEYL BAYSAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:  
PROF. DR. NURAN KOYUNCU

KONYA-2024



## ÖZET

## ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Musa Süheyl BAYSAL		
	Numarası	21812301006		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Kamu Hukuku		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Nuran KOYUNCU		
Tezin Adı	Osmanlı Muhakeme Hukukunda İşkence Yasağı			

İşkence, tarih boyunca var olmuş ve çeşitli amaçlarla kullanılmış bir uygulamadır. Yaralama sınırını aşan yerlerde bağımsız bir suç olarak, muhakemede bir sorgu vasıtası olarak, infaz safhasında bir araç olarak farklı şekillerde kullanılmıştır. Hukuk sistemleri kimi zaman bu uygulamayı yok sayarak örtülü bir şekilde uygulanmasına müsaade etmiş, kimi zaman hukuken tanıyarak meşru bir araç olarak kullanmış, kimi zaman ise bu uygulamayı bir yasak olarak kabul etmiştir. Batı'da özellikle aydınlanma sonrası dönemde bu uygulamanın yasaklanması yönünde ciddi adımlar atılmıştır. Günümüzde mutlak yasak kabul edilen bu uygulama sanığın sahip olduğu hakların başında gelmektedir.

Çalışmamızda Osmanlı hukukunda muhakeme alanında, şüpheli/sanığın sorgulanması esnasında işkencenin yasaklılığı hususunu ele alacağız. Bu kapsamda ilk bölümde işkencenin tarihi, Batı'da ve İslam hukukunda bu husustaki gelişim, Osmanlı'da bu konuda kullanılan kavramlar, bu hususla ilgili temel kavramlar aktarılacaktır. İkinci bölümde klasik dönem, mevzuat, doktrin ve uygulama yönüyle ele alınacaktır. Son bölümde ise Tanzimat ve Tanzimat Dönemi'nin bu husustaki getirdikleri ferman ve kanunnameler aracılığıyla kronolojik olarak incelenecektir.

**Anahtar Kelimeler:** İşkence Yasağı, Örf-i Maruf, Müttehem, Tanzimat, Osmanlı Muhakeme Hukuku.



## ABSTRACT

## ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	Musa Süheyl BAYSAL		
	Student Number	21812301006		
	Department	Public Law		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Nuran KOYUNCU		
Title of the Thesis/Dissertation	The Prohibition of Torture in Ottoman Procedural Law			

Torture is a practice that has existed throughout history and has been used for various purposes. It has been used in different ways, as an independent crime where it exceeds the limit of injury, as a tool of interrogation in the trial, and as a tool in the execution phase. Legal systems have sometimes have turned a blind eye and allowed it to be implemented covertly, sometimes recognized it legally and used it as a legitimate tool, and sometimes prohibited this practice. In the West, especially in the post-enlightenment period, serious steps were taken to ban this practice. Today, this prohibition is widely considered an absolute right for any individual accused of a crime.

In our study, we will discuss the prohibition of torture during the interrogation of the suspect/defendant in the field of trial in Ottoman legal system. In the first part, the history of torture, the development of this issue in the West and Islamic law, the concepts used on this subject in the Ottoman Empire, and the basic concepts related to this issue will be explained. In the second part, the classical period will be discussed in terms of legislation, doctrine and practice. In the last chapter, Tanzimat and the Tanzimat Period's implications on this subject will be examined chronologically through the edicts and laws.

**Keywords:** Prohibition of Torture, Örf-i Maruf, Müttehem, Tanzimat, Ottoman Procedural Law.

## İÇİNDEKİLER

ÖZET .....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ .....	VI
KISALTMALAR .....	VII
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	3
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ .....	5

### BİRİNCİ BÖLÜM

#### OSMANLI MUHAKEME HUKUKUNDA İŞKENCE YASAĞININ TEMELİNİ OLUŞTURAN KAVRAMLAR

1.1. MUHAKEME HUKUKUNDA İŞKENCE VE İŞKENCE YASAĞININ TARİHİ.....	7
1.1.1. Avrupa 'da Sorgu Metodu Olarak İşkencenin Tarihi .....	8
1.1.2. İslam Hukukunda İşkence .....	16
1.1.2.1. Naslarda İşkence .....	17
1.1.2.2. Sahabe Uygulaması.....	21
1.1.2.3. İşkencenin Cevazına Dair Tartışmalar.....	23
1.2. MASUMİYET KARİNESİ (BERAET-İ ZİMMET) VE NEMO TENETUR .....	26
1.3. İKRAR .....	28
1.4. SİYÂSET-İ ŞER'İYYE .....	31
1.5. ŞÜPHELİLERİN TASNİFİ .....	33
1.5.1. Ehl-i Salah .....	33
1.5.2. Mechûlü'l-Ahvâl .....	34
1.5.3. Müttehem .....	34
1.6. EHL-İ ŞER' – EHL-İ ÖRF AYRIMI.....	36
1.7. İŞKENCE VE BENZERİ KAVRAMLARIN TAHLİLİ .....	40
1.7.1. Müsle .....	41
1.7.2. Ta'zib .....	42
1.7.3. Ta'addî .....	42
1.7.4. Örf-i Maruf (Örf) .....	43
1.7.5. İşkence .....	46

## İKİNCİ BÖLÜM

### KLASİK DÖNEM OSMANLI CEZA MUHALEMESİ HUKUKUNDA İŞKENCENİN MAHİYETİ

2.1. YAKALAMA VE TUTUKLAMA (AHZ) .....	53
2.2. SORGU METODU OLARAK İŞKENCE .....	57
2.2.1. İkrar Elde Etme Maksatlı Uygulanan İşkencenin Mevzuat Boyutu .....	58
2.2.1.1. İşkenceye Dair İlk İstisna: Hırsızlık Suçu .....	59
2.2.1.2. Kervansarayda Gerçekleşen Hırsızlık Suçunun Soruşturulması .....	67
2.2.1.3. Hırsızlık Suçunun Örf Yoluyla İspatlanması.....	69
2.2.1.4. İşkence Neticesinde Elde Edilen İkrarın Muteberliği.....	72
2.2.1.5. Suça İştirak Ettiği İddia Edilen Kişinin Sorgulanması .....	75
2.2.1.6. İşkenceye Dair İkinci İstisna: Yaralama Suçu.....	78
2.2.2. İkrar Elde Etme Maksatlı Uygulanan İşkencenin Doktrin Boyutu .....	81
2.2.3. İkrar Elde Etme Maksatlı Uygulanan İşkencenin Uygulama Boyutu.....	86

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### TANZİMAT DÖNEMİ OSMANLI CEZA MUHALEMESİ HUKUKUNDA İŞKENCENİN MAHİYETİ

3.1. “ZULM Ü TE‘ADDİ”NİN ÖNLENMESİ: 1223/1808 TARİHLİ SENED-İ İTTİFAK .	94
3.2. TÜRK ANAYASASI/TURSKİ USTAV’DA RENCİŞ: 1253/1838 SİRBİSTAN İDARE-İ DÂHİLİYE KANUNNAMESİ.....	95
3.3. CAN, MAL, IRZ VE NAMUSUN KORUNMASI: 1255/1839 TARİHLİ TANZİMAT FERMANI .....	96
3.4. İŞKENCENİN MUTLAK YASAK OLDUĞUNA DAİR İLK KAYIT: 1259/1843 TARİHLİ VESİKA .....	99
3.5. İŞKENCENİN EVLEVİYETLE YASAKLANMASI: 1256/1840 TARİHLİ CEZA KANUNNAME-İ HÜMAYUNU VE 1267/1851 TARİHLİ KANUN-İ CEDİD .....	101
3.6. İŞKENCE YASAĞINDA DÖNÜM NOKTASI: 1265/1849 TARİHLİ EYALET MECLİSLERİ TALİMATNAMESİ .....	106
3.7. İŞKENCENİN KÂMİLEN LAĞV VE İPTALİ: 1272/1856 TARİHLİ İSLAHAT FERMANI .....	108
3.8. BİR SUÇ OLARAK İŞKENCE: 1274/1858 TARİHLİ CEZA KANUNNAME-İ HÜMAYUNU.....	110
3.8.1. Suçun Maddi Unsurları .....	111
3.8.1.1. Fail .....	111
3.8.1.2. Fiil .....	112
3.8.1.3. Mağdur.....	113

3.8.2. Suçun Manevi Unsuru.....	114
3.8.3. Hukuka Aykırılık.....	114
3.8.4. Suçun Neticesi Sebebiyle Ağırlaşmış Halleri.....	116
3.8.5. Yaptırım .....	117
3.8.6. Uygulanması.....	117
3.9. CEZA USUL HUKUKU AÇISINDAN SORGUDA İŞKENCE: 1286/1869 TARİHLİ DİVAN-I AHKAM-I ADLİYE TARAFINDAN HAZIRLANAN MUVAKKAT TALİMATNAME .....	122
3.10. OSMANLI ANAYASASI'NDA İŞKENCE: 1293/1876 TARİHLİ KÂNÛN-I ESÂSİ	123
<b>SONUÇ .....</b>	<b>126</b>
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>133</b>
<b>EKLER .....</b>	<b>148</b>

## ÖNSÖZ

Çalışmamın gerçekleştirilmesinde her zaman yol gösterici olarak rol oynayan tecrübesi ile yönlendiren danışman hocam Prof. Dr. Nuran Koyuncu'ya, tez jürimde yer alarak çalışmamın gelişiminde önemli katkılarını gördüğüm Doç. Dr. Ahmet Kılınç ve Doç. Dr. Melikşah Aydın'a teşekkür ederim.

Tez hazırlama sürecinde bilgi ve tecrübelerinden müstefid olduğum Prof. Dr. Mustafa Avcı'ya, Doç. Dr. Abdulkadir Yıldız'a, Osmanlı ceza kanunlarına dair hazırlanmakta olan eserlerini istifade etmem için benimle paylaşan Dr. Öğr. Üyesi Ali Adem Yörük ile Dr. Yasin Yılmaz'a, arşiv belgelerinin okunmasında her zaman yardımcı olan Öğr. Gör. Hidayet Duyar'a ayrı ayrı samimi ve kalbî teşekkürlerimi sunuyorum.

Eğitim hayatımın başlangıcından bugüne kadar maddî ve manevî destekleriyle her daim yanımda olan aileme müteşekkir olduğumu ifade etmek isterim.

Musa Süheyl Baysal  
Beytepe, 2024

## KISALTMALAR

A.}MKT	: Sadaret Mektubi Kalemî Evrakı
A.}MKT.MVL	: Sadaret Mektubi Kalemî Meclis-i Vala Evrakı
A.}MKT.NZD	: Sadaret Mektubi Kalemî Nezaret ve Deva'ir Evrakı
A.}MKT.UM	: Sadaret Mektubi Kalemî Umum Vilayat Evrakı
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
akt.	: Aktaran
b.	: Bin, İbn
bkz.	: Bakınız
BOA	: Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi
C.ADL	: Cevdet Adliye
C.DH	: Cevdet Dahiliye
çev.	: Çeviren
DH.MKT	: Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî
E.	: Esas
ed.	: Editör
h.	: Hicri
HAT.	: Hatt-ı Hümayun
haz.	: Hazırlayan
HR.SFR.3	: Hariciye Nezâreti Londra Sefareti Belgeleri

HR.TO	: Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı
Hz.	: Hazreti
İ.DH	: İrâde – Dahiliye
İ.MVL	: İrâde - Meclis-i Vâlâ
İŞSA	: İstanbul Şer‘iyye Sicilleri Arşivi
K.	: Karar
m.	: Madde
MVL	: Meclis-i Vâlâ
ŞD	: Şura-yı Devlet Evrakı
T.	: Tarih
TCK	: Türk Ceza Kanunu
thk.	: Tahkik
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri/ve devamı
vr.	: Varak

# GİRİŞ

## 1. Araştırmanın Konusu

İşkence, insanlığın tarihi kadar eski bir kavram olup çeşitli alanlarda farklı uygulama şekilleriyle hep var olmuştur. Hukuk düzleminde incelendiğinde maddi hukuk yönüyle bir suç olarak, muhakeme hukukunda bir sorgu metodu olarak, infaz hukukunda mahkemelerce verilen hükümlerin infaz edilmesinde bir metot olarak bu zamana kadar kullanılagelmiştir. Tarihi süreç içerisinde kimi hukuk sistemlerinde meşru olarak tanınmış ve devlet eliyle uygulanmış, bu amaçla gayriinsani yöntemler dahi geliştirilmiştir. Buna mukabil kimi hukuk sistemleri başlangıçtan itibaren bu duruma karşı çıkmıştır. Ancak yasak olduğu sistemlerde bazı dönemlerde fiilî (de facto) olarak uygulandığı da gözlemlenmiştir.

Muhakeme hukuku alanında, yani bir sorgulama metodu olarak işkencenin bir diğer deyişle adli işkencenin ele alınabileceği en uygun zaman Osmanlı Devleti'nin var olduğu dönemdir. Gerek İslam hukukunun bu konuya yaklaşımı gerekse imparatorluğun hüküm sürdüğü zaman diliminde başta Avrupa olmak üzere dünyada bu uygulamaya olan bakıştaki keskin değişiminin incelenmesi ve mukayese edilmesi büyük önem arz etmektedir. Nitekim Osmanlı'nın ilk yılları, Avrupa'da işkencenin meşruiyet kazanıp yaygınlaştığı bir zaman iken, imparatorluğun son zamanları Avrupa'da işkenceye karşı seslerin yükseldiği ve aleyhinde adımların atıldığı bir dönem olmuştur.

Bahsedildiği üzere işkence çok geniş bir yelpazede incelenebilecek bir konudur. Belirtilen alanların her biri ayrı ayrı çalışılması gereken derinliğe sahiptir. Bu sebeple çalışmamızda yalnızca muhakeme hukuku açısından bir inceleme yapılmıştır. Konu, hukuk tarihi açısından ele alınmış, Türk hukuk tarihinde Osmanlı Devleti ile sınırlandırılmıştır.

Osmanlı hukukunda işkence yasağı değerlendirilirken ikili ayrıma gidilmiştir. Klasik dönemde kanunnamelerde ve diğer arşiv belgeleri incelendiğinde işkence kavramı ile beraber örf-i maruf kavramının kullanıldığı görülmüştür. Bu kavramın konumuzun sınırlandırmasına uygun bir terim olması hasebiyle klasik dönemin ele

alındığı ikinci bölümde ağırlıklı olarak örf/örf-i maruf kavramı kullanılacaktır. Tanzimat sonrası dönemde örf-i maruf kavramının neredeyse kullanımdan kalktığı, işkence kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Bu sebeple Tanzimat ve sonrasındaki sürecin ele alınacağı üçüncü bölümde anlatım, işkence kavramı kullanılarak yapılacaktır.

Çalışmamızın ilk bölümünde işkence kavramı ele alınmış, işkence ve işkence yasağının temelini oluşturan kavramlar ve kurumlar incelenerek konunun zemini oluşturulmuştur. Bu açıdan işkence yasağı ile doğrudan bağlantılı olan masumiyet karinesi ve *nemo tenetur* (kimsenin kendisi ya da yakınlarını suçlayıcı beyanda bulunmaya ve delil göstermeye zorlanamaması) ilkesi hakkında gerekli açıklamalar yapılmıştır. Daha sonra gerek İslam gerekse Osmanlı ceza hukukunda kullanılan şüphelilerin tasnif edilişi ele alınmış ve konu bağlamında değerlendirilmiştir. İşkence, müse, ta'zib, ta'addi ve örf-i maruf gibi İslam hukukunda ve Osmanlı hukukunda işkence manasında kullanılan kavramlar tek tek ele alınmış bu kavramların tanımları verilmiş, kullanım alanları konuyla ilgili eserler ve arşiv belgelerinden hareketle tek tek örnekleriyle incelenmiştir. Ayrıca yine bu bölümde Osmanlı hukukunun temeli olan İslam hukuku ve Osmanlı'nın çağdaşı olan devletlerde bu uygulama ve bu uygulamanın yasaklanma süreci ayrı ayrı değerlendirilmiş, dönemin yapısının ortaya konulması amaçlanmıştır. Şer'î hukuk-örfî hukuk kavramları bu kavramların ilişkisi ve diğer hususlar her ne kadar konumuzun temelini oluştursa da bu konuların değerlendirilmesi çalışmanın sınırlarını bir hayli büyütecektir. Nitekim bu mesele müstakil eserlere konu olmuştur. Bu sebeple ilk bölümde belirli başlıklar altında temel öğeler aktarılmış, ayrıca detaylı bir okuma için gerekli referanslar verilmiştir.

İkinci bölümde klasik dönem Osmanlı hukukunda işkenceye yaklaşım incelenmiştir. Klasik dönemde kanunnamelerde bu yönde yer alan tüm düzenlemeler madde madde ele alınmıştır. Ayrıca bu dönemde verilmiş kararlar, ehl-i şer' ve ehl-i örfün buna bakış açısı ve dönemin hukukçularının bu uygulamaya yaklaşımı ile birlikte ele alınmış böylelikle gerek mevzuat gerek doktrin gerekse uygulama açısından değerlendirilerek muhakeme hukuku kapsamındaki işkence, hukuki düzlemde tüm yönleriyle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde Tanzimat dönemi incelenmiştir. Bu dönemin hemen öncesinde işkencenin yasaklanması konusundaki girişimler, Tanzimat Fermanı'nın bu hususta getirdiği yenilikler, anayasal nitelikteki belgelerde ve çeşitli fermanlarda yer alan düzenlemeler ve ceza kanunnameleri ile bu hususta düzenleme içeren talimatnamelerle birlikte bu uygulamanın yasaklanış süreci kronolojik olarak ele alınmıştır. Bir önceki bölümde olduğu gibi bu bölümde de kanunnameler ve fermanlar incelenmiş, kanunnamelerin şerhleri taranmış, dönemin hukukçularının yaklaşımı incelenmiş ve bu hususta verilen mahkeme kararları aktararak dönemin yapısı tüm boyutlarıyla ele alınmıştır.

## **2. Araştırmanın Amacı ve Önemi**

İşkence kimi zaman bir sorgulama metodu olarak kimi zaman bir cezalandırma yolu olarak uygulanagelmiştir. Gerek amaç yönünden gerekse şiddet üzerinde sınırının çizilmesi geçmişte de günümüzde de sorunlara yol açmıştır. Özellikle kavramın tanımlanmasında yaşanan sıkıntılar ve halk arasında kullanılan şekliyle birtakım çalışmalara esas alınması sağlıklı bulgulara neden olmuştur. Öyle ki tarihi metinlerde de günümüzde üretilen eserlerde de kavramın hukuki perspektifinden uzak bir şekilde ele alınması sebebiyle her türlü darbin işkence kapsamında değerlendirildiği görülmektedir. Bu yaklaşım hukuki anlamda hatalı olup yanlış çıkarımların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çalışma yürütülürken pek çok kitap, tez, makale ve diğer dokümanlarda bu sorunla karşılaşılmıştır.

Her ne kadar yukarıda değinilse de bir taraftan da insan hakları hukukunu ilgilendiren bir konu olması açısından ayrı bir değerlendirme yapılması gerekmektedir. Öyle ki kimi müellifler maalesef kavramların özüne inmeksizin AİHM (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi) içtihatlarıyla sınırlı olarak insan haklarını değerlendirmektedirler. Tek bir pencereden, tek bir sistem üzerinden yapılan ve bir yapının baz alınarak yapılan tanımlama ve sınırlılıklar içerisinde insan hakları değerlendirmesi yapılması ve gerçekleşen eylemlerin buna göre yargılanması doğal olarak doğru bir sonuç vermeyecektir.

Osmanlı muhakeme hukukunda işkence uygulaması ile ilgili çalışmalar sınırlı sayıda olması, bu çalışmanın hazırlanmasının itici faktörü olmuştur. Bununla beraber bu zamana kadar telif edilen eserlerde Tanzimat döneminde bu uygulamanın yasaklanması süreci ile ilgili olarak sunulan belgelerden daha eski tarihli arşiv belgelerine ulaşılması ve mevcut çalışmalarda bu husustaki düzenlemelerin birçoğunun ele alınmaması bu konuda önemli rol oynamıştır.

Mustafa Avcı tarafından kaleme alınan “*Hukuk Tarihimizde Hukuka Aykırı Deliller Sorunu İşkence: Örf-i Maruf Uygulaması*”<sup>1</sup> adlı makale, muhakeme hukuku alanında işkence uygulamasını hukuki perspektifte ele alan en kapsamlı çalışmalardandır. İslam hukukundaki kökeni ile ilgili geniş değerlendirmelerin bulunduğu çalışma, ağırlıklı olarak klasik dönem Osmanlı hukukunu konu edinmiştir.

Betül Dal’a ait “*İslam Muhakeme Usulünde İşkence*”<sup>2</sup> adlı yüksek lisans tezi, işkence ile ilgili olarak ilahiyat alanında yapılan çalışmaların başında gelmektedir. Tez kapsamında işkencenin fihhi boyutu ele alınmış bu uygulamaya cevaz veren ve vermeyenlerin görüşleri delilleriyle birlikte incelenmiştir.

İbrahim Halil Kalkan’a ait “*Torture, Law, and Politics in the Late Ottoman Empire (1840-1918)*”<sup>3</sup> adlı doktora çalışması, işkence hususunda Osmanlı’daki gelişmeleri Tanzimat dönemi açısından ele almaktadır. Çalışma, Tanzimat’ın ilan ediliş sürecini, fermanın arka planını detaylıca aktarmış ve sonraki süreçteki kanunlaştırma hareketlerinden bahsetmiştir. İşkencenin yasaklanma süreci Mustafa Reşid Paşa perspektifinden değerlendirilmektedir. Tanzimat’ın Batı’yı körü körüne bir taklit olarak değerlendirilemeyeceğini belirten Kalkan, çalışmasında arşiv belgelerinde yer alan işkence olarak nitelenebilecek birçok olay aktarmaktadır.

---

<sup>1</sup> Mustafa Avcı, “Hukuk Tarihimizde Hukuka Aykırı Deliller Sorunu: İşkence (Örf-i Maruf) Uygulaması”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 147 (Aralık 2003), 45-76.

<sup>2</sup> Betül Dal, *İslam Muhakeme Usulünde İşkence* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021).

<sup>3</sup> İbrahim Halil Kalkan, *Torture, Law, and Politics in the Late Ottoman Empire (1840-1918)* (New York: New York University, Yurtdışı Enstitü, Doktora Tezi, 2015).

Sonuç olarak çalışmamızda, Osmanlı hukukunun klasik döneminden Cumhuriyet'e kadarki zaman zarfında sorgu metodu olarak işkencenin mevzuat, doktrin ve uygulama boyutlarıyla incelenerek tüm yönleriyle ortaya konulması amaçlanmıştır.

### 3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma kapsamında Türkçe, İngilizce ve Arapça literatür taranmıştır. Öncelikle İslam hukuku ve Osmanlı hukuku literatüründe işkenceye zemin oluşturan kavramlar ve bu konudaki çalışmalar tespit edilmiştir. Sonrasında klasik dönemde kanunnamelerde yer alan maddeler teker teker incelenmiş konumuz bağlamında ele alınması gereken her bir kanunname düzenlemesi ayrı ayrı incelenerek farklılıklarıyla birlikte değerlendirilmiştir. Klasik dönemde kanunname metinleri çalışma içerisinde aktarılırken Ahmed Akgündüz'ün "*Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*" adlı çalışması esas alınmıştır.

Devlet Arşivleri'nde yer alan belgeler taranarak ilgili olanlar transkript edilmiş ve çalışmaya dahil edilmiştir. Buna ek olarak İslam hukuku ile ilgili olarak klasik eserlerden, özellikle siyâset-i şer'iyeye eserlerinden faydalanılmıştır. Ayrıca klasik dönemin sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmesi amacıyla şer'iyeye sicilleri, mühimme defterleri, fetva kitapları ve bu konuyla ilgili yapılan tüm akademik çalışmalar konumuz bağlamında taranmıştır.

Tanzimat ve sonrası dönemde gerçekleştirilen hukuki düzenlemeler belirlenmiş, konuyla ilgili maddeler tek tek incelenmiştir. Ayrıca kanunnamelerde yer alan ilgili maddelerin şerhleri incelenerek değerlendirme yapılmaya, dönemin hukuk anlayışı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yine aynı şekilde yalnızca kanuni düzenlemelerle soyut bir değerlendirme yapılmaması ve Tanzimat döneminin yapısını net bir şekilde aktarabilmek amacıyla Devlet Arşivleri'nde yer alan ilgili belgeler ile Ceride-i Adliye ve Ceride-i Mehakim'de yer alan konuyla ilgili metinler transkript edilerek çalışmaya dahil edilmiştir.

Bu konudaki sorunlu noktalardan biri anakronizme düşme, uygulamayı dönemin şartlarına, kurumlarına ve sistemlerine göre değerlendirememeye tehlikesidir.

Öyle ki bilindiği üzere Osmanlı temelde şer'î hukuku uygulayan bir devlettir. İslam ceza hukukunun cezalandırma politikası bedeni cezalar üzerine kuruludur. Bu noktada bedeni ceza sisteminin benimsendiği bir sistemde, sistemin belirlemiş olduğu bedeni cezaların, sistemin kurallarına uygun bir şekilde uygulanmasına işkence denilmesi abesle iştigaldir. Ancak kendi sistematığının, mevzuatın dışına çıkıldığı, adaletin tesis edilmesinden ziyade şüpheli/sanık/mahkûm sıfatına sahip kişilere eziyet maksadıyla gerçekleştirilen eylemler hakkında işkence değerlendirmesi yapılabilecektir. İnfazın bedeni cezalara dayandığı bir sistemde işkencenin infaz kapsamında incelenmesi başlı başına bir tez olabilecek kadar önemli bir mevzu olup burada sadece çok kısa bir şekilde değinilmiştir. Dönemin diğer devletlerinde de cezalandırma politikası benzer şekildedir. İncelediğimiz dönem açısından, bir eylemin işkence olarak tanımlanmasında bu kavramın eşiği günümüz şartlarından çok daha yüksektedir. Bu açıdan değerlendirmelerde bu hususa özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir. Telif edilen eserlerde anakronizm hususunda kimi zaman bilinçsizce kimi zamansa ideolojik saiklerle hatalı değerlendirmelerin yapıldığı da görülmüştür.

Çalışmamızda, yukarıda belirtilen hatalara düşmemek için çaba sarf edilerek Osmanlı hukukunda muhakeme alanında işkencenin yeri, mevzuat, doktrin ve uygulama boyutu, bu uygulamanın gelişimi ve yasaklanması sürecinin hukuki bir perspektifle ortaya konulması amaçlanmaktadır. Çalışma içerisinde kimi yerlerde pozitif hukukun kullanmakta olduğu kavramlardan benzetme yapılarak yararlanılmıştır. Bu durumun her ne kadar anakronizme neden olacağı iddia edilse de bu düşünceye katılmıyoruz. Pozitif hukukun, özellikle tasniflendirme açısından, hukuk düşüncesine sağlamış olduğu katkıyı, dönemin hukuk sistemini incelerken kullanmanın hatalı sonuçlar vermeyeceği kanaatindeyiz.

Yukarıda diğer çalışmalarda görülen birtakım hususlardan bahsedilse de yine de çalışmamızda bu durumların istemsizce atlandığı durumlar elbette olabilir. Şayet böyle bir hatanın bulunması halinde araştırmacıların çalışmada yer alan verileri bu tip hatalardan arındırarak kullanması sağlıklı olan sonucu verecektir.

## BİRİNCİ BÖLÜM: OSMANLI MUHAKEME HUKUKUNDA İŞKENCE YASAĞININ TEMELİNİ OLUŞTURAN KAVRAMLAR

Osmanlı muhakeme hukukunda işkence yasağını incelemeyen önce Osmanlı hukukunun temelini oluşturan İslam hukukunun bu konudaki yaklaşımı ile Osmanlı'nın çağdaşı olan Avrupa devletlerinde işkencenin tarihini, yasaklanma sürecini ele almak gerekmektedir. Bu başlıkta tarihsel serüvenin beraberinde Osmanlı'da işkence yasağı konusunun temelini oluşturan ve konunun kavranmasını kolaylaştıran birtakım kavramlar incelenecektir.

### 1.1. Muhakeme Hukukunda İşkence ve İşkence Yasağının Tarihi

İşkencenin ilk olarak ne zaman ortaya çıktığı bilinmemekle birlikte antik Mezopotamya ve Mısır anıtlarında bir sorgulama aracı olarak kullanıldığı aktarılmaktadır.<sup>4</sup> Innes, işkenceye dair ilk kaydın -Mısırlı bir şair tarafından aktarılan- M.Ö. 1300 dolaylarında II. Ramses tarafından düşmanların yerini öğrenmek için gerçekleştirdiği işkenceli sorgulama olduğundan bahsetmektedir.<sup>5</sup> Roma'ya gelindiğinde işkence, gerçeği ortaya çıkarmaya yarayan bir araç olarak görülmüş, Orta Çağ Avrupa'sında karşılaşıcağımız şiddet ve çeşitlilikte uygulanmıştır.<sup>6</sup> Sorgu yöntemi olarak kölelere uygulanmakla birlikte bir cezalandırma yöntemi olarak her sınıftan insana uygulanmıştır. Hür insanlara soruşturma kapsamında uygulanmasının tek istisnası hainlik suçudur.<sup>7</sup> Ancak bu kural ilk imparatorluk döneminde esnetilmiştir. Marcus Aurelius ve Verus'un imparatorlukları döneminde işkencenin kurumsallaştığı, hür kişilerin de kendi aralarında yüksek ve alçak şeklinde tasnif edildiği ve alçak sınıfta yer alan hür kimselerin de kölelerin statüsüne yaklaştırıldığı görülmektedir. Ayrıca devlete karşı işlenen suçlarda, büyücülükte ve kalpazanlık

---

<sup>4</sup> Derya Gürtaş Dündar, *Avrupa'nın Karanlık Zamanları: İşkence* (İstanbul: Hiper Yayın, 2020), 66.

<sup>5</sup> Brian Innes, *İşkencenin Tarihi*, çev. Silya Zengilli (İstanbul: Paris Yayınları, 2018), 15.

<sup>6</sup> Sami, *Mirat-ı Kanun-ı Ceza (Kanun-ı Ceza Şerhi)* (Kostantiniye: İstapan Matbaası, 1313), 92; Giuseppe Sabatini, "Poligraf ve Vicdan Hürriyeti", çev. Öztekin Tosun, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* XXVIII/2 (1962), 430; Vasfi Raşit Seviğ, "X'uncu Asırdan Günümüze Kadar Ceza Muhakemeleri Usulü ve Gelişmesi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13/3 (1956), 328; Gürtaş Dündar, *İşkence*, 71, 72.

<sup>7</sup> George Ryley Scott, *İşkencenin Tarihi*, çev. Hamide Koyukan (Ankara: Dost Kitabevi, 2001), 62; Henri Coursier, "The Prohibition of Torture", *International Review of the Red Cross* (1961 - 1997) 11/126 (1971), 477; Innes, *İşkencenin Tarihi*, 20.

suçunun işlendiği hallerde, suçu işleyen kişinin statüsüne bakılmaksızın işkence ile sorgulanmıştır.<sup>8</sup> İşkencenin bir metot olarak kabul edilmesiyle birlikte zamanla izin verilen sınırlar dahilinde kalmadığı görülmüştür.<sup>9</sup>

### 1.1.1. Avrupa’da Sorgu Metodu Olarak İşkencenin Tarihi

Sorgu metodu olarak işkenceyi ele alabilmek için öncelikle ceza muhakemesi sistemlerinin gelişimini ele almak gerekmektedir. Antik Yunan ve Roma’da ceza muhakemesi hukukunda Orta Çağ’a kadar, hâkimin adeta bir gözlemci gibi hareket ettiği, delil toplayamadığı, önüne konulan deliller neticesinde taraflardan hangisinin haklı olduğuna karar verdiği, tarafların eşit konumda yer aldığı itham sistemi uygulanmıştır.<sup>10</sup> Bu sistemde ispat yükü itham eden kimseye düşmekte olup şayet iddiasını ispat edemez ise ispat etseydi sanığa ne ceza verilecekse itham edene de o ceza verilmiştir.<sup>11</sup> Bu dönemde sanığın suçu itiraf etmediği durumlarda hür kimse için temel ispat aracı tanıkların beyanlarıyla desteklenen ve masumiyet yemini olarak adlandırılan, katı kurallara bağlı şekilde icra edilen yemindir.<sup>12</sup> Bununla birlikte bu yemine karşı itiraz edildiğinde itham edilen kişi, aleyhine karineler güçlü ise *ordeal/ordali* olarak tanımlanan imtihana tabi tutulmuş ve kimi zaman sanığın kaynar veya soğuk suya el veya diğer organlarının batırılması, kızgın demir tutturulması gibi sadece itham edilenin aktif rol oynadığı veya düello gibi iki tarafın da aktif olacağı şekilde gerçekleştirilen uygulamalarla suçun ispatlanması amaçlanmıştır.<sup>13</sup> Kişi hür

---

<sup>8</sup> Timur Demirbaş, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022), 73, 74; İlhan Üzülmöz, *Türk Ceza Hukukunda İşkence Suçu* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2003), 25; R. Murat Önok, *Uluslararası Boyutuyla İşkence Suçu* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006), 45, 46.

<sup>9</sup> Seviğ, “X’uncu Asırdan Günümüze”, 326.

<sup>10</sup> Bahri Öztürk vd., *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022), 32.

<sup>11</sup> Rezzan İtişgen, *Kişinin Kendini Suçlamaya Zorlanamaması İlkesi (Nemo Tenetur İlkesi) ve Susma Hakkı* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013), 69, 70.

<sup>12</sup> Adhemar Esmein, “Ceza Muhakemesi Sistemleri”, çev. Devrim Aydın, *Ceza Hukuku Dergisi* 11/31 (2016), 207, 208; Metin Köse, *Ceza Kovuşturmasında Delillerin Ortaya Konulması ve Değerlendirilmesi* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017), 21, 22.

<sup>13</sup> Öztekin Tosun, *Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1981), 1/589; Michel Foucault, *Kabahat İşlemek - Doğruyu Söylemek*, çev. Ayşe Deniz Temiz (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2022), 280, 281; Mehmet Esgin, *Hıristiyanlıkta Engizisyon Mahkemeleri* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998), 310, 311; Esmein, “Ceza Muhakemesi Sistemleri”, 208; Köse, *Delillerin Ortaya Konulması*, 23.

değilse doğrudan ordali aşamasına geçilmiştir.<sup>14</sup> Avrupa’da tanrısallık/doğüstü güçlerin suçsuzluğunu koruyacağı düşüncesiyle yürütülen “ordali” yaygınken İslam Hukuku’nda böyle bir kurum var olmamıştır.<sup>15</sup> 1260 tarihinde IX. Louis tarafından düello kaldırılmış, 1300’lerde IV. Philippe tarafından yok olmak üzere olan düello usulü yeniden canlandırılmış ve aynı zamanda düelloya izin verilen hallerde işkence kabul edilmiştir.<sup>16</sup>

Orta Çağ Avrupası’nda ceza yargılaması kamusal bir nitelik kazanmıştır. XIII. yüzyılın başlarından itibaren Papa III. Innocent ile birlikte sanığın dayanıklılığına dayanan ordali olarak adlandırılan vasıtalar yasaklanmış, kilise hukukunun da etkisiyle itham usulü yerini tahkik usulüne bırakmıştır.<sup>17</sup> Sanığın soruşturmanın konusu mevkiinde bulunduğu bu sistemde, şekli gerçekten ziyade her ne pahasına olursa olsun maddi gerçeğin ortaya konulması amaçlanmıştır.<sup>18</sup> Tahkik sisteminin katı bir biçimde uygulanması ile ikrar “delillerin kraliçesi” olarak görülmüş, sanıktan ikrar elde etmek amacıyla işkence yapılması olağan hale gelmiş, ikrarın mahiyetine bakılmadan delil olarak kullanılmıştır.<sup>19</sup>

Tarihi süreç içinde bakıldığında kilise, ilk etapta işkenceye karşı tavır almıştır. Bu tür eylemlerin laik mahkemeler tarafından uygulanmasına karşı çıkmıştır. IX. yüzyılda Papa I. Nicolaus, Bulgar danışma heyetine, soruşturma metodu olarak işkencenin uygulanmasının beşerî kanunlarca da ilahi kanunlarca da kabul edilemez olduğunu, itirafın kendiliğinden gerçekleşmesi gerektiğini belirtmiştir. Aynı şekilde on ikinci yüzyılda kilise hukukunun bir derlemesi olan Decret de Gratien, itirafın işkence değil kendiliğinden gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamıştır.<sup>20</sup> Bununla

---

<sup>14</sup> Seviğ, “X’uncu Asırdan Günümüze”, 318.

<sup>15</sup> Tosun, *Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri*, 1/590.

<sup>16</sup> Seviğ, “X’uncu Asırdan Günümüze”, 324, 325.

<sup>17</sup> M. Emin Artuk, “Soruşturmacının Yasadışı Davranışlarının Yaptırımı”, *Argumentum 2* (Eylül 1990), 1; Köse, *Delillerin Ortaya Konulması*, 24; Öztürk vd., *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, 32.

<sup>18</sup> M. Emin Artuk, “İşkence Suçu (TCK m. 94, 95)”, *Ceza Hukuku Dergisi 3/7* (2008), 7; Faruk Erem, “Savunma ve Ceza Yargılamasının Temeldeki Kusurları”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi 1/1* (1988), 92; Öztürk vd., *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, 32.

<sup>19</sup> Artuk, “İşkence Suçu (TCK m. 94, 95)”, 8; Erem, “Savunma ve Ceza Yargılamasının Temeldeki Kusurları”, 92; Köse, *Delillerin Ortaya Konulması*, 23, 24, 171.

<sup>20</sup> Esgin, *Hıristiyanlıkta Engizisyon Mahkemeleri*, 306; İtişgen, *Nemo Tenetur*, 69.

birlikte Bardakçı ve ondan nakille Esgin, işkencenin onuncu yüzyılda papalık tarafından resmi olarak himaye edildiğini, 1017 yılında sapkınlıkla suçlanan Hristiyanların, Fransa kralı II. Robert tarafından yakılmasının bunun ilk adımları olduğunu, fakat işkencenin metodolojisinin, 1167 yılında İngiltere kralı II. Henry ve Fransa hükümdarı VII. Louis'in Papa Alexander'a sapkınların işkence ile sorgulama ve öldürmeleri ile ilgili müracaat etmeleriyle başladığını belirtmişlerdir.<sup>21</sup>

Dine başkaldırı niteliğinde eylemler dışında kural olarak işkence uygulanması yasak olsa da III. Innocent döneminde 1215 yılında IV. Lateran Konsili ile engizisyon mahkemelerinin temelleri atılmıştır.<sup>22</sup> Sorgu metodu olarak işkence, Papa VI. Innocent tarafından 1252 tarihli Ad Extirpanda adlı fermanla birlikte tanınmış ve yasal hale gelmiştir.<sup>23</sup> Her ne kadar işkencelerde ölüme veya sakatlıklara neden olunmaması ve yalnızca bir kez işkence yapılması bir şart olarak belirlenmişse de bu sınırlamalara uyulmadığı, birden çok defa uygulanmasına karşın bir kez uygulanmış gibi kabul edildiği ayrıca sakatlıklara neden olacak yeni yöntemlerin geliştirildiği görülmektedir.<sup>24</sup> Ad Extirpanda sonrası papalar işkenceyi meşrulaştırmaya devam etmiş ve hatta kapsamını daha da genişletmişlerdir.<sup>25</sup> 1262 yılında işkence uygulayan kişilere ve yardımcılarına birbirlerini bu suçtan affetme yetkisi verilmiş, bu kişiler uyguladıkları işkenceden dolayı kendilerini affetmişler, yalnızca işkence sırasında kişi ölürse bu durum ilan edilmiştir.<sup>26</sup>

Engizisyonda uygulanan işkence, en güçlü denebilecek kişilerin dahi direncini kırabilecek bir şekilde tasarlanmış, işkence adeta bir sanata dönüşmüştür. Sorgu öncesi kişi, siyah kıyafetli ve maskeli kişilerce yakalanmış, direncini kırmak adına aylarca

---

<sup>21</sup> İlhan Bardakçı, “Örnekleri, Usulleri ve Tarihi ile Kıyamet’e Kadar İşlenecek Suç: İşkence”, *Tarih ve Medeniyet* 31 (Ekim 1996), 24; Esgin, *Hristiyanlıkta Engizisyon Mahkemeleri*, 300, 301.

<sup>22</sup> Bahar Dünder, *IV. Lateran Konsilinde Yahudilere Yönelik Alınan Kararlar* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 17; Artuk, “Soruşturmacının Yasadışı Davranışlarının Yaptırımı”, 1.

<sup>23</sup> Guy Testas - Jean Testas, *Engizisyon (Orta Çağ Hristiyan Dünyasında Dinsel Şiddet)*, çev. Ali Erbaş (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 39; Esgin, *Hristiyanlıkta Engizisyon Mahkemeleri*, 307; Üzülmüş, *Türk Ceza Hukukunda İşkence Suçu*, 26; Demirbaş, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*, 75; Önok, *Uluslararası Boyutuyla İşkence Suçu*, 46.

<sup>24</sup> Gürtaş Dünder, *İşkence*, 416.

<sup>25</sup> Gürtaş Dünder, *İşkence*, 161.

<sup>26</sup> Gürtaş Dünder, *İşkence*, 79.

zindanda bekletilmiş, suça dair delillerin, tanıkların bulunduğu söylenerek baskı altına alınmış, ilk olarak işkence ile tehdit edilmiş, itiraf elde edilemezse işkence odasına alınarak işkence aletleri gösterilmiş ve bunlarla psikolojik baskı kurulmuş, engizitör tarafından itiraf için sadece birkaç saatliğine değil ölünceye kadar hatta öteki dünya sonsuzluğu boyunca dahi onların ellerinde olacağı, kendisini ışık geçirebilecek kadar inceletecekleri tehditleri yapılmıştır. Tüm bunlara rağmen itiraf elde edilememişse kadın-erkek-soylu ayrımı yapılmaksızın çırılçıplak soyularak elleri bağlanmış şayet şüpheli hâlâ iddiaları inkâr ediyorsa o halde işkenceye başlanmıştır.<sup>27</sup> Bu şekilde, şiddeti tedricen arttırılarak uygulanmıştır.

Engizisyon döneminde suçlu olduğu iddia edilen kişilere itiraf elde etmek maksatlı yapılan işkencelere bakıldığında gayriinsani metotların benimsendiği ve bu metotların istisna değil kural halinde olduğu açıkça görülmektedir. Bu durum o dönem Avrupa'sındaki işkence metotlarını ele alan müstakil eserlerin yazılmasına dahi sebebiyet vermiştir. Scott'un aktardığı bir olayda Lizbon Engizisyonunda 1704 yılında sapkınlıkla suçlanan İngiliz bir kadın, dokuz ay boyunca sadece kuru ekmek ve su verilerek hapsedilmiş, düğümlü kamçılarla kırbaçlanmış, kızgın demirle üç ayı yerinden yakılmış, yaraları iyileşmeye başlarken tekrar işkence odasına alınarak sol ayağına ateşte kızdırılmış demirden bir terlik giydirilerek eti kemiğe kadar yakana dek bırakılmış daha sonra aynı işlemin diğer ayağı için yapılacağı konusunda tehdit edilmiş nihayetinde itirafa mecbur kalmıştır.<sup>28</sup> Bunun haricinde sorguda Filistin askısı, sanığın kol ve bacaklarını ezmek için mengene benzeri aletler, işkence sehpası, pirinç boğa, tahta at gibi aletler, oyun zarları, makarna, çizme, sarkaç adı verilen metotlar kullanılmış ayrıca sanıkların ayak tabanlarını yakma, büyük miktarda su yutmaya zorlama, aç, uykusuz bırakma gibi yöntemler uygulanmıştır.<sup>29</sup> Dayak ve kırbaç en sıklıkla görülen yöntemler olmakla birlikte çoğu zaman işkence olarak dahi

---

<sup>27</sup> Scott, *İşkencenin Tarihi*, 83-85; Esgin, *Hiristiyanlıkta Engizisyon Mahkemeleri*, 309, 310.

<sup>28</sup> Scott, *İşkencenin Tarihi*, 99.

<sup>29</sup> Julius R. Ruff, *Erken modern Avrupa'da Şiddet (1500-1800)*, çev. Didem Türkoğlu (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011), 116; Esgin, *Hiristiyanlıkta Engizisyon Mahkemeleri*, 310-319; Scott, su işkencesi hususunda, Engizisyonunda hiçbir anlamda sınırlama getirilmediğinden bahsetmekte ve günümüzde farklı şekilleriyle halen uygulanıyor olabileceğinden söz etmektedir. Nitekim yakın döneme kadar bazı ülkelerde sorgu amacıyla waterboarding uygulandığı sıklıkla gündem olmuştur. Scott, *İşkencenin Tarihi*.

görülmemiştir. Bununla birlikte diğer metotlarda olduğu gibi vahşice yöntemler kırbaç uygulamasında da geliştirilmiş, zanlının vücuduna çok büyük tahribatlar verecek kırbaçlar tasarlanmıştır.<sup>30</sup>

Şüpheli/sanıklara, çelişkili ifadelerde bulduklarında, aleyhine tek bir tane dahi olsa tanık mevcutsa veya aleyhinde bir ya da birden çok kanıt mevcutsa işkence uygulanmıştır. Sanığın inançsızlığı ile ilgili olarak tanık bulunmasa dahi göstergelere bakılarak işkence uygulanmasına karar verilmiştir. Ayrıca sanığın geçmişine dair sapkınlıkla ilgili tanıklık edenler bulunuyorsa işkence yapılması evleviyetle kabul edilmiştir.<sup>31</sup> Bununla birlikte kişinin ikrar ettiği suçun cezasının düşük olması nedeniyle farklı itiraflar elde etmek maksatlı işkencelerin yapıldığı görülmüştür.<sup>32</sup>

İşkence uygulanırken gerçekleşen itiraflar kayda geçirilmiştir. Hüküm verilme aşamasında delil olarak kullanılabilmesi için elde edilen itirafın tekrarlanması gerektiği için kişi itirafından cayarsa süreç başa dönmüş işkence uygulanmaya devam edilmiştir.<sup>33</sup> Foucault, itirafı, kişinin kendisini ifade ettiği kişi olmaya bağlı kalmasını gerektiren bir tür anlaşma olarak tanımlamakta, bunun tam manasıyla özgür koşullar altında gerçekleşmesinin lüzumundan, cebren elde edilse bile ahlaki, hukuki, sağaltıcı etkilerini doğurması için özgürce gerçekleştiğinin varsayılması gerektiğinden bahsetmektedir.<sup>34</sup>

İşkence, 13. yüzyılda çok ciddi oranda yaygınlık kazanmıştır. 17. yüzyıla gelindiğinde İskandinavya hariç tüm Avrupa devletlerinde, sorgu metodu olarak işkencenin ceza yargılamasının vazgeçilemez bir parçası olarak görüldüğü belirtilmektedir.<sup>35</sup> Lea, Fransa'da 14. yüzyılın sonlarına kadar adeta işkencenin bir kural, işkence uygulamamanın istisna olduğundan bahsetmektedir. 1359 tarihli bir

---

<sup>30</sup> Scott, *İşkencenin Tarihi*, 198.

<sup>31</sup> Esgin, *Hıristiyanlıkta Engizisyon Mahkemeleri*, 308, 309.

<sup>32</sup> Henry Charles Lea, *Superstition and Force: Essays on the Wager of Law, the Wager of Battle, the Ordeal, Torture* (Philadelphia, 1892), 502.

<sup>33</sup> Lea, *Superstition and Force*, 500, 501; Seviğ, "X'uncu Asırdan Günümüze", 339; Scott, *İşkencenin Tarihi*, 86; Üzülmöz, *Türk Ceza Hukukunda İşkence Suçu*, 28.

<sup>34</sup> Foucault, *Kabahat İşlemek - Doğruyu Söylemek*, 47.

<sup>35</sup> Scott, *İşkencenin Tarihi*, 79; William H. Dunham, "Criminal Procedure: The Advent of Modernity", ed. John H. Langbein, *The Yale Law Journal* 84/2 (1974), 398.

belgeye dayanarak suçlulara işkence yapılmasının bir gelenek haline geldiğini ifade etmektedir.<sup>36</sup> İtalya’da sorguda gerçekleştirilen işkence ile ilgili kayıtlar 13. yüzyıla dayanmaktadır.<sup>37</sup> Avrupa’da yaygın olarak kullanılmasına rağmen İngiliz hukukunda itiraf elde etme maksatlı işkencenin kullanılmadığı söylenmektedir.<sup>38</sup> Fakat bu iddianın doğru olmadığı, itiraf amacıyla yapılan eylemlerin adı konulamamış işkence olduğu, her ne kadar işkence tanımlanmamışsa da soğuk su ve kızgın demirle sorgulama gibi metotların yaygın olduğu, işkence hususuna ait kayıtlar başta sınırlı olsa da 15 ila 17. yüzyıllar arasında pek çok kanıtın ortaya çıktığı belirtilmektedir. Sorguda işkenceye maruz kalanlar arasında sadece adi suçlular yer almamış bununla birlikte isyan ve din karşıtı faaliyetlerde bulunanlara da uygulanmıştır.<sup>39</sup> İlk etapta yasal olarak işkence tanımlanmasa da nihayetinde bu durumun meşru zemine oturtulması için Kral, Danışma Meclisi veya Star Chamber adlı mahkeme tarafından verilen yetki ile kullanılmasına izin verilmiştir ve neredeyse her ağır suçlamada işkence kullanılmıştır.<sup>40</sup>

Genel olarak, Avrupa devletleri tarafından işkenceye ilişkin yasal düzenlemelerin yapılması 16. yüzyıla denk gelmektedir. Almanya’nın ilk ceza ve ceza muhakemesi kanunu olarak nitelenen ve bu alanda büyük bir gelişmenin sembolü olarak addedilen Constitutio Criminalis Carolina (1532)’de birçok maddede delil değerine ulaşmayan, “belirtiler” düzenlenmiş, bu belirtiler zanlının mahkumiyeti için yeterli görülme de mahkumiyete yol açacak delilin elde edilme aracı olan işkencenin meşruiyet kaynağı olmuş, işkence sonucu elde edilen deliller meşru kabul edilmiştir.<sup>41</sup> Düzenlemede her ne kadar işkencenin uygulanabilmesi için belirli şartlar yer alsada uygulama maalesef bu şekilde olmamıştır.<sup>42</sup> Nitekim bu reformun bir bütün olarak ele alındığında temel düşüncesinin sanığı obje konumuna indirgeme amacı taşıdığı ve bu nedenle işkenceye karşı getirdiği sınırlılıkların çok da uygulamaya dönük olmadığı

---

<sup>36</sup> Lea, *Superstition and Force*, 499, 500.

<sup>37</sup> Ruff, *Erken modern Avrupa’da Şiddet (1500-1800)*, 115.

<sup>38</sup> Coursier, “The Prohibition of Torture”, 478, 479.

<sup>39</sup> Ruff, *Erken modern Avrupa’da Şiddet (1500-1800)*, 115.

<sup>40</sup> David Jardine, *A Reading on the Use of Torture in the Criminal Law of England Previously to the Commonwealth* (London: Baldwin and Cradock, 1837), 13; Scott, *İşkencenin Tarihi*, 102-104.

<sup>41</sup> Tosun, *Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri*, 1/634; Artuk, “İşkence Suçu (TCK m. 94, 95)”, 11.

<sup>42</sup> Öztürk vd., *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, 32, 33.

belirtilmektedir.<sup>43</sup> Fransa'da Villers-Cotterêts Nizamnamesi (1539), İspanya'da Nueva Recopilación (1567) ve İspanyol Felemenki'nde 1570 tarihli Suç Ceza Nizamnamesi'nde bu hususta hükümler yer almaktadır.<sup>44</sup> Bu düzenlemeler işkenceyi yasaklamaktan ziyade hukuki olarak tanımaktadır. Aynı şekilde Bavyera'da Codex Maximilianeus Iuris Bavarici Criminalis (1751) ve Avusturya'da Constitution Criminalis Theresiana (1768) tahkik sistemini benimseyen ve işkenceye yer veren düzenlemelerdir.<sup>45</sup>

1670 tarihli Büyük Emirname ile işkence Fransa'da düzenleme altına alınmıştır.<sup>46</sup> Bu kapsamda hazırlık işkencesi ve ön işkence adı verilen iki tür işkence öngörülmüştür.<sup>47</sup> Hazırlık işkencesi olarak adlandırılan ilk türde, ölüm cezasını gerektiren bir suç için, aleyhinde dikkate değer deliller bulunan sanığa, hakkında hüküm verebilmek için suçunu itiraf ettirmeye yönelik gerçekleştirilen işkencedir. Bununla birlikte suçluluğu sabit olmuş, bir başka ifadeyle kişi, sanık sıfatından mahkûm sıfatına geçmesi sonrası infaz gerçekleştirilmeden önce suç ortaklarını öğrenmek amacıyla uygulanan işkence ise ön işkence olarak adlandırılmıştır.<sup>48</sup>

İşkenceye karşı her dönemde sesler çıksa da Avrupa'da bu konunun tüm yönleriyle irdelenmesi ve net bir şekilde tavır konulması ancak Aydınlanma Çağı'nı bulmuştur. XVI. yüzyılda Montaigne<sup>49</sup>, Aydınlanma Çağı'nda Beccaria<sup>50</sup>,

---

<sup>43</sup> Üzülmöz, *Türk Ceza Hukukunda İşkence Suçu*, 29.

<sup>44</sup> Ruff, *Erken modern Avrupa'da Şiddet (1500-1800)*, 115; Gürtaş Dündar, *İşkence*, 81.

<sup>45</sup> Öztürk vd., *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, 33.

<sup>46</sup> "Ordonnance criminelle de 1670", ts.

<sup>47</sup> Artuk, "Soruşturmacının Yasadışı Davranışlarının Yaptırımı", 1.

<sup>48</sup> Ruff, *Erken modern Avrupa'da Şiddet (1500-1800)*, 115, 116; Artuk, "Soruşturmacının Yasadışı Davranışlarının Yaptırımı", 1; Avcı, "Hukuka Aykırı Deliller Sorunu", 50.

<sup>49</sup> "... işkenceler tehlikeli bir suç arama yoludur; doğruluktan çok sabır denemesi olabilir. Çünkü acı çekmek niçin daha çok olamı söylesin de olmayanı söylemeye zorlamasın? Tersini düşünürsek, kendine yüklenen suçu işlememiş olan işkencelere dayanacak kadar sabırlı olursa, suçu işlemiş olan, yaşamak gibi güzel bir ödülü kazanmak için aynı sabrı göstermesin? ... yargıcın masum olarak öldürmemek için işkence ettirdiği insanı hem masum hem de işkence görmüş olarak öldürttüğü olur. Binlerce insan işlemedikleri suçları yüklenip başlarını vermişlerdir..." Montaigne, *Denemeler* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), 79, 80.

<sup>50</sup> "...ayrıca gerçeğin ölçütü/esası bir zavallının kasları ve sınırları içindeymiş gibi verilen acının gerçeğin ta kendisi bulunduğunu kararlaştırıp buyurmak, bütün nedensel bağlantıları birbirine karıştırmayı bilerek istemek demektir. Besbelli ki, güçlü kuvvetli, serseri, vicdansız katilleri aklayıp kurtarmanın ve sızska suçsuzlara hüküm giydirmenin en güvenilir yolu budur(!)..." "...işkence uygulamasından zorunlu olarak çıkan garip sonuçlardan biri de, suçsuz insanın suçlu insandan daha kötü duruma düşürülmesidir. Zira, her ikisine de işkence uygulandığı zaman, birincisi, yani suçsuz kişi,

Montesquieu, Voltaire bu konuda önde gelen isimlerdendir. Bununla birlikte Avrupa’da işkenceye karşı başkaldırının simge ismi olarak öne çıkan Beccaria’nın, saatini çalan uşağının işkence ile sorgulanmasını talep etmesi, asılması yönünde tavsiyelerde bulunması ve zanlının suçu inkâr etmesi sonrası uşağı hakkında “onu niçin idam etmiyorsunuz?” şeklinde sitemde bulunduğu aktarılması dikkat çekici bir diğer husustur.<sup>51</sup>

İşkenceye yönelik 1215 tarihli Magna Carta Libertatum işkenceye bir yasaklama getirmiş, 1628 tarihli Petition of Rights hür İngiliz vatandaşlarının mal ve can güvenliğinin kralın keyfi eylemlerinden korumayı amaçlamış, 1688 tarihli Bill of Rights yine aynı şekilde işkence ve olağan dışı cezaları yasaklamıştır.<sup>52</sup> Bununla birlikte Scott, Magna Carta, İnsan Hakları Bildirgesi ve otoritelerin bu konudaki birçok beyanatına rağmen adli işkence uygulamasının İngiltere’de aktif olarak uzun bir süre kullanılmaya devam ettiğinden bahsetmektedir.<sup>53</sup>

1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’nde masumiyet karinesi kabul edilmiştir. Bununla beraber işkence, 18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyılın başlarında Avrupa devletlerinin genelinde ilga edilmiştir.<sup>54</sup> Nitekim Avrupa’da işkence ilk olarak 1734 yılında İsveç’te kaldırılırken bu süreci biraz daha geriden takip eden İngiltere için bu tarih 1837 yılıdır.<sup>55</sup>

---

*çelişik çözümler karşısındadır. Çünkü, ya işlemediği bir suçu itiraf etmiştir ve hüküm giymiştir ya da uğradığı haksız bir acıdan, eziyetten sonra suçsuz olduğuna karar verilmiştir. Oysa, gerçekten suçlu işlemiş olan insan, kendi açısından daha iyi bir durumdadır. Çünkü, suçlu dişini sıkarak direndiği için, suçsuz biri gibi aklanması zorunluluğu doğduğu zaman uygulanması gereken ağır bir cezanın yerini daha hafif bir ceza almış oluyor. Yani işkence ile yetinilmiş oluyor. Böylelikle de, suçsuz hep yitiriyor. Suçlu ise kazançlı çıkabiliyor. Aslında işkenceyi öngörüp zorlayan bir yasa, şunları söyleyen bir yasadır: “Ey insanlar! Acı karşısında direniniz. Doğa sizlere yenilmez bir özsaygı (izzet-i nefis) vermiş, vazgeçilmez bir savunma hakkı tanımışsa da, ben sizlerde bunlara bütünüyle ters bir duygu, yani bizzat kendinize karşı kahramanca bir kin ve düşmanlık duygusu yaratıyorum ve kaslarınızın parçalanıp kemiklerinizin kırıldığı bir ortamda dahi sizlere, gerçeği itiraf etmenizi söyleyerek kendi kendinizi suçlamanızı buyuruyorum...” Cesare Beccaria, Suçlar ve Cezalar Hakkında (Ankara: İmge Kitabevi, 2015), 86, 93.*

<sup>51</sup> Sabatini, “Poligraf”, 433.

<sup>52</sup> Halil İbrahim Türkyılmaz, *İşkence ve Adli Tıp’ta Tespiti Sorunu* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998), 14, 15.

<sup>53</sup> Scott, *İşkencenin Tarihi*, 146, 147.

<sup>54</sup> Üzülmmez, *Türk Ceza Hukukunda İşkence Suçu*, 36.

<sup>55</sup> Üzülmmez, *Türk Ceza Hukukunda İşkence Suçu*, 34-36.

Avrupa’da işkencenin yaygınlaştığı dönem; işkencenin hukuki olarak tanındığı ve yasal çerçeveye büründüğü dönem; engizisyon, cadı avlarının olduğu dönem; işkenceye karşı düşüncelerin serdedildiği dönem ve nihayetinde işkenceyi yasaklamaya yönelik hukuki düzenlemelerin gerçekleştiği dönem; Osmanlı’nın var olduğu 600 yılı aşkın bir zaman dilimine denk düşmektedir. Bu yönüyle Osmanlı hukuku açısından işkenceyi değerlendirirken Avrupa’yı ele almamak, gerektiğinde mukayese yapmamak hatalı sonuçlara sebebiyet verecektir. Avrupa’daki uygulamaya bakıldığında işkence yasal forma büründüğü dönemde dahi bu sınırlamalara tam manasıyla riayet edilmediğini ve çoğu kez hukuki zeminden çıkıldığını görmekteyiz. Bununla birlikte ilerleyen bölümlerde de aktarılacağı üzere İslam ve Osmanlı hukukuna karşın Avrupa’da daha geniş bir yelpazede yer alan suçlarda işkencenin uygulandığını görmekteyiz. Mutlak yasak formuna gelmesi ise Osmanlı’da Tanzimat sonrası gerçekleşen hukuki düzenlemelerle hemen hemen yakın tarihlidir.

### 1.1.2. İslam Hukukunda İşkence

Makasidü’ş-şerîa kapsamında can, mal, akıl, din ve nesebin korunması esastır. Bir kişinin hayatına, vücut bütünlüğüne, malvarlığına sadece şeriatın izin verdiği sınırlar çerçevesinde müdahalelerde bulunulabilecektir.<sup>56</sup>

İslam hukukunda hem maddi işkence hem de manevi işkence yasaktır. Maddi hukuk kapsamında işkence bir suçtur. Muhakeme hukuku kapsamında bir suç şüphesi altında şüphelinin yakalandığı, sorgulandığı aşamalar ile yargılamanın diğer safhalarında, yargılama sonrası suçlu bulunan mahkûmun hükmedilen cezanın infazı süreci dahil olmak üzere tüm aşamalarda işkence, eziyet, kötü ve aşağılayıcı muamelenin her türlü sınırları yasaktır.<sup>57</sup> Naslarda yasaklanmış olan işkencenin, sanığın sorgusunda itiraf elde etme amaçlı olarak kullanılmasının caiz olmadığı görüşü sahabe

---

<sup>56</sup> Mustafa Cevat Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları* (İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2019), 148.

<sup>57</sup> Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, 150; Hakkı Aydın, *İslam ve Modern Hukukta İşkence* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1997), 71.

ve tabiin alimleri arasında yaygındır.<sup>58</sup> Bununla birlikte kimi zamanlar maslahat ilkesinden hareketle bu uygulamaya sınırlı cevaz verildiği de görülmektedir.

### 1.1.2.1. Naslarda İşkence

Nahl sûresinde yer alan “*Kalbi imanla dolu olduğu halde zorlanan kimse hariç, inandıktan sonra Allah'ı inkâr eden ve böylece göğsünü küfre açanlara Allah'tan gazap iner ve onlar için büyük bir azap vardır.*”<sup>59</sup> ayetindeki ikrah halinde gerçekleşen küfür ile ilgili hüküm esas alınarak şeriatın tüm fer'i hükümleri bu asla göre değerlendirilmiş, ikrah halinde sorumluluğun doğmayacağı belirtilmiştir.<sup>60</sup> Ayrıca bu husustaki “*Şüphesiz Allah, ümmetinden yanılma, unutma ve ikrah olundukları şeyin hükmünü/sorumluluğunu kaldırmıştır.*”<sup>61</sup> hadisi de bu doğrultudadır. Nisa sûresinde “*Ey iman edenler! Kendiniz, ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun...*”<sup>62</sup> ayetiyle kişinin kendi aleyhine de olsa şahitlik/ikrarda bulunması ve adaletin tesis edilmesine yardımcı olması gerektiği vurgulanmıştır. Mâide sûresinde “*Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adalet ile şahitlik eden kimseler olun. Bir topluma olan kininiz sizi adaletsizliğe itmesin. Adil olun. Bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.*”<sup>63</sup> ayeti ile adalet emredilmekte, bu yolda yalnızca Müslümanlara değil kafirlere karşı da adaletle davranma gerekliliği vurgulanmakta, ayetin tefsirinde de müsl/işkencenin caiz olmadığı belirtilmektedir.<sup>64</sup>

Müsleyi yasaklayan “*Ganimette hainlik yapmayın, ahitleri bozmayın. Burun, kulak kesme, yüz dağlama ve göz oyma gibi uzuv kesmek suretiyle cezalandırmayın.*”<sup>65</sup>

---

<sup>58</sup> Şamil Dağcı, “İşkence”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2001), 23/431.

<sup>59</sup> Nahl, 16/106

<sup>60</sup> Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, 2000), 10/279.

<sup>61</sup> İbn Mâce, Talâk, 16; Beyhaki, VI/139, VII/384, VIII/410 el-Ümm 7. Cilt s. 347

<sup>62</sup> Nisa, 4/135.

<sup>63</sup> Mâide, 5/8.

<sup>64</sup> Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, 2004), 6/126.

<sup>65</sup> Mâlik, Cihad, 439; Ahmed b. Hanbel, XXX, 22, 23; Dârimî, Siyer, 884; Müslim, Cihad ve Siyer, 1731; İbn Mâce, Cihad, 38; Tirmizî, Diyât, 14, 48; Ebû Dâvûd, Cihad, 88.

hadisi işkencenin yasak olduğu açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca bu hususta “*Ey kullarım! Zulmü kendime haram kıldım, sizin aranızda da yasakladım*”<sup>66</sup> kudsî hadisi de delil olarak sunulmaktadır.

Peygamber Aleyhisselam’dan rivayet olunan hadislerde suç şüphesi altında bulunan kişinin ikrara zorlanmadığı bilakis şüphe ile karar vermemeye özen gösterildiği ve hatta Hz. Peygamber tarafından hırsızlık şüphesi altındaki bir kişiyi “*onun hırsız olacağını zannetmem*” dediği rivayet edilmiştir.<sup>67</sup> Hz. Âişe’den rivayet olunan “*Elinizden geldiği kadar Müslümanlardan cezaları düşürün. Şayet bir çıkış yolu bulursanız (davalıyı) serbest bırakın. Çünkü yöneticinin yanılıp affetmesi, yanılıp ceza vermesinden daha hayırlıdır.*”<sup>68</sup> hadisi diğer bölümlerde de ele alınacağı üzere kişinin itirafa zorlanmaması yolunda delil teşkil etmektedir. Ashabının da tıpkı Rasulullah (as) gibi hareket ettiği ve şüpheliyi sorguda ikrara zorlamadıkları görülmektedir.<sup>69</sup>

Bir başka olayda Bedir Savaşı öncesinde Ebu Süfyan’ın gelmekte olduğu haberi ulaştığında Rasulullah ashabıyla istişare etmiş daha sonra sefere çıkıp Bedir civarında konaklamışlardır. Burada Kureyş’in su almak için gönderdiği Beni Haccac’a ait bir köleye rast gelmişler ve kendisini Ebu Süfyan hakkında sorguya çekmişler, köle onun hakkında bir şey bilmiyorum dediğinde dövmüşler, daha sonra bildiğini yerini göstereceğini söyleyince serbest bırakmışlar fakat köle yine aynı şekilde bilmediğini söylemiştir. Bunun üzerine orada namaz kılmakta olan Rasulullah “*Canımı elinde tutan Allah’a yemin olsun, size doğruyu söyleyince onu dövüyor, yalan söyleyince de bırakıyorsunuz*” demiştir. Bu durum baskı ve darp anında kişinin doğruyu söylemediğinin, darp ile kişiyi konuşturmanın Hz. Peygamber (as) tarafından hoş

---

<sup>66</sup> Müslim, Birr, 55.

<sup>67</sup> Nesâî, Kat’u’s-Sârik, 3; İbn Mâce, Hudûd, 29; Dârimî, Hudûd, 6; Ahmed b. Hanbel, V, 293.

<sup>68</sup> Tirmizî, Hudûd, 2

<sup>69</sup> Ebû Yûsuf Ya’kûb b. İbrâhîm, *Kitâbü’l-Harâc* (Beyrut: Darü’l Ma’rife, 1979), 176.

karşılanmadığının bir göstergesidir.<sup>70</sup> Bununla beraber Rasulullah, dövülerek elde edilen ikrarı dikkate almamıştır.<sup>71</sup>

Sorgu esnasında ikrar ettirme maksatlı darba cevaz verenlerin dayandığı olayların başında Hayber’de yaşanan hadise gelmektedir. Hayber kuşatmanın neticesinde sulh talep edilmiş, İbn Ebu’l-Hukayk, Hz. Peygamber ile görüşmek istemiş ve görüşme sonucunda askerlere ve efradına dokunulmayacağı belirtilmiştir. Hz. Peygamber antlaşma sonrası ganimetlerden hiçbir şeyin saklanmamasını, verilen eman ve himayenin bu şartla olduğunu belirtmiş, anlaşmaya uyulmaması, ganimetlerin saklanması halinde Allah ve Resulünün zimmetinin onlardan berî olacağını söylemiş ve neticesinde sulh sağlanmıştır. Fakat Nadiroğulları’nın Medine’den sürülürken yanlarında götürdüğü Ebû Râfi‘ Sellâm b. Ebî’l-Hukayk’ın "*Bu, bizim dünyayı alçaltmak ve yükseltmek için hazırladığımız şeydir!*" şeklinde nitelediği içi, altın, gümüş ve ziynet eşyalarıyla dolu deve tulumu gizlenmiştir. Hz. Peygamber, Huyey b. Ahtab’ın amcasının da aralarında bulunduğu gruba bu tulumun akıbetini sorduğunda harcamalar ve savaş neticesinde bu malların tükendiğini söylemişlerdir. Hz. Peygamber, zaman aralığının kısa ve bahse konu malın çok olduğunu bu sürede bu kadar malın bitmesinin mümkün olmadığını söylemiştir. Bununla birlikte hazinenin onların yanında bulunması halinde eman ve himaye kalksın mı diye sorduğunda buna razı olduklarını böyle bir durumda emanın kalkacağını kabul ettiklerini bildirmişlerdir. Rasulullah bu söz üzerine Ebu Bekir, Ömer, Ali ve Zübeyr b. Avvam (ra) ile Yahudilerden on kişiyi şahit tutmuştur. Rasulullah konuşurması için Zübeyr b. Avvam’a işaret etmiş, Zübeyr, adamı konuşurmak için sıkıştırmış fakat Kinane b. Ebi’l-Hukayk bir itirafta bulunmamıştır. Bir süre sonra orada bulunanlardan biri, Kinâne’nin devamlı olarak bir harabeye uğradığını gördüğünün söylemesi üzerine harabeye gidilmiş ve bahse konu altın ve ziynetin bir kısmının orada saklanmış vaziyette olduğu görülmüştür. Bunun üzerine Zübeyr b. Avvam sorguya devam etmiş

---

<sup>70</sup> Müslim, Cihad ve Siyer, 1779; Ebû Dâvûd, Cihad, 123.

<sup>71</sup> Kamer Kal Hussien, *İslam Ceza Muhakemesi Usûlü Soruşturma Evresi İhtiyati Tedbirleri (Osmanlı Uygulaması Örneği 1650-1750)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 96.

fakat malların geri kalanının nerede olduğuna ulaşılammıştır.<sup>72</sup> İbn Âbidîn, Zübeyr b. Avvam'ın suçlu kimselerin sıkıştırılmasının caiz olduğunu söylediğini aktarmaktadır.<sup>73</sup>

Serahsî, bu hadisin, müslenin Rasulullah tarafından yasaklanmasından önce gerçekleşmesinin muhtemel olduğundan, aksi durumda ise Rasulullah'ın bu eylemi siyaseten emretmiş olabileceğinden bahsetmektedir.<sup>74</sup>

Zikredilen hadis ile ilgili çıkartılabilecek iki durum vardır. Bunlardan ilki olaydaki hükmün savaş hukuku yönünden değerlendirileceğidir. Casuslara karşı uygulama da bu kapsamdadır.<sup>75</sup> Burada ceza muhakemesi kapsamında bir hırsızlık soruşturması, bir hırsızın sorgusu söz konusu değildir. Savaş esirlerine uygulanacak muamele ile ilgili, yapılan antlaşmaya riayet etmenin denetimi ile ilgili bir durum vardır. Bununla birlikte Rasulullah'ın ceza hukuku prensipleri açısından özellikle de suçluların sorgulanmasındaki yaklaşımı bir bütün olarak değerlendirildiğinde ikrah olmaksızın gerçekleşen ikrara önem verdiği, ikrahı doğru bulmadığı görülmektedir. Ayrıca töhmet nedeniyle birine darp uyguladığına dair bir rivayet de bulunmamaktadır.<sup>76</sup> Bu olayın savaş durumunu içeren özel, kendine has, istisnai nitelikte bir durum olduğu, hırsızın sorgusunda işkence yapılmasına müsaade etmediği çoğunluk tarafından kabul edilmektedir.<sup>77</sup>

---

<sup>72</sup> İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hükmiyye fi's-Siyaseti's-Şer'iyye* (Mekke: Dâru Âlemi'l-Fevaid, 1428), 14-16; İbn Teymiyye, *es-Siyasetü's-Şer'iyye fi Islahi'r-Rai ve'r-Raiyye* (Dâru Âlemi'l-Fevâid, ts.), 61, 62; Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Halîl Trablusî, *Mu'înü'l-Hükkâm fî mâ Yeterededü beyne'l-Hasmeyni mine'l-Ahkâm* (Dâru'l-Fikr, ts.), 171; Dede Cöngi, *Şer'i Siyaset (es-Siyâsetü's-Şer'iyye)*, çev. Asım Cüneyd Köksal (İstanbul: İlke Yayıncılık, 2019), 121, 122; Hussien, *Soruşturma Evresi İhtiyati Tedbirleri*, 92-94.

<sup>73</sup> İbn Âbidîn, *Redd'ül Muhtar*, çev. Ahmed Davudoğlu (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1983), 8/323.

<sup>74</sup> Serahsî, *Şerhü's-Siyeri'l-Kebîr*, çev. İbrahim Sarmış - M. Sait Şimşek (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2021), 1/222, 223.

<sup>75</sup> Trablusî, *Mu'înü'l-Hükkâm*, 171.

<sup>76</sup> Hussien, *Soruşturma Evresi İhtiyati Tedbirleri*, 95.

<sup>77</sup> Tâhâ C. 'Alvânî, "İslâm'da Sanık Hakları (II)", çev. F. Mehveş Kayani, *İslâmî Sosyal Bilimler Dergisi* III/2 (1995), 88; Celâl Erbay, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1999), 200; Avcı, "Hukuka Aykırı Deliller Sorunu", 56; Ömer Menekşe, *17 ve 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hırsızlık Suçu ve Cezası* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998), 40, 41; Mustafa Ünal, "Dede Cöngi'nin Siyâsetü's-Şer'iyyesi'nin Ceza Hukuku Değeri", *İstanbul Hukuk Mecmuası* 78/3 (2020), 1629.

İkinci hal ise işkence olarak nitelenebilecek eylemlerin olayın cereyan ettiği süreçte uygulandığı zaman dilimidir. Burada daha iyi anlaşılması için Fransızlar tarafından uygulanan ve önceki bölümde aktarılmış olan hazırlık işkencesi-ön işkence ayrımını hatırlatmak gerekir. Bu sistemde şüphelinin suçu itiraf etmesi için gerçekleştirilen işkenceler hazırlık işkencesi; kişinin o suçu işlediği sabit olduktan sonra şeriklerini ve suça konu eşyanın mahiyetinin öğrenilmesine yönelik yapılan işkence, ön işkence olarak tanımlanmıştır. Bu hadisi esas alarak sorguda işkence yapılabileceği hükmü çıkarılsa dahi bu ileri sürüldüğü üzere suçun ortaya çıkartılması ve cezanın verilmesi kapsamına değil, ön işkence kapsamına girecektir. Bir diğer deyişle suçluya suçunu itiraf ettirme maksatlı değil ancak kişinin suçu sabit olup artık şüpheli/sanık sıfatından çıkararak mahkûm sıfatına sahip olduktan sonra şerik/ler ve suça konu olan malların tespiti için işkence uygulanabileceğidir.

Belirttiğimiz gibi sorguda işkencenin uygulanabileceğine cevaz verenler bu hadise dayanmaktadır. İbn Kayyim bu olayı zikrederek müttehem sınıfına mensup bir kişinin, şartların mevcut oluşu olayda darp edilerek sorgulanmasına cevaz vermiş, İbn Teymiyye de bu hadise dayanarak müttehem darp edilerek sorgulanabileceğini belirtmiştir.<sup>78</sup>

### 1.1.2.2. Sahabe Uygulaması

Hz. Ömer, memurların halkı dövme için değil, onlara dinlerini öğretmek için görevlendirildiklerini belirterek, bu tür uygulamalarla karşılaşanların şikâyet etmelerini, bu kişilerin gerekli cezayı alacaklarını söylemiştir.<sup>79</sup> Aynı şekilde Ömer b. Hattab, kişinin aç bırakıldığı, ona işkence/azap edildiği, korkutulduğu, hapsedildiği durumlarda kendi aleyhine ikrarda bulunmasının muhtemel olduğunu ve bu sebeple ikrarının muteber olmadığını belirtmiştir.<sup>80</sup> Şureyh benzer şekilde, “bağlama

---

<sup>78</sup> İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hükmiyye*, 275-277; İbn Teymiyye, *Mecmûu Fetâvâ* (Medine: Vizaretü's-Şuuni'l-İslâmiyye ve'l-Evkaf ve'd-Da've ve'l-İrşad, 2004), 35/407.

<sup>79</sup> Ebû'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, çev. Ahmet Ağırakça (İstanbul, 1991), III/62; Avcı, “Hukuka Aykırı Deliller Sorunu”, 58.

<sup>80</sup> Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm, *Kitâbü'l-Harâc*, 175; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 2000, 10/292; Menekşe, *Osmanlı Devleti'nde Hırsızlık Suçu*, 40.

zorlamadır; hapis zorlamadır, tehdit ve dövme zorlamadır” demiştir.<sup>81</sup> İkraha hususunda İbn Mesud’un “*Benden iki kamçıyı dahi uzaklaştıracağımı bilip de söylemeyeceğim hiçbir söz yoktur*” dediği aktarılmaktadır.<sup>82</sup> Serahsî, burada uygulanan darbin niceliğinden ziyade kişi üzerindeki etkisinin nazara alınacağını belirtmektedir.<sup>83</sup>

Hırsızlık iddiasıyla yakalanan bir kişi dövülmek suretiyle itirafa zorlandığı ve neticesinde şüphelinin itirafa bulunduğu olay Abdullah b. Ömer’e sorulmuş, bu kişiye mezkûr suç sebebiyle had cezasının uygulanamayacağını, elinin kesilemeyeceğini, gerçekleşen itirafın dövülmeden kaynaklı olduğunu, kişinin açlık, korkutma veya bağlanarak hürriyetinin tahdid edildiği durumlarda canının emniyet altında olmadığını söylemiştir.<sup>84</sup> Hırsızlık şüphesiyle halife Muaviye’nin önüne getirilen ve ikrarda bulunması için sıkıştırılan şahsın daha sonra ikrarından dönmesi için telkinde bulunulması ve ikrarından döndükten sonra serbest bırakılması sahabelerin bu konudaki yaklaşımını göstermektedir.<sup>85</sup>

Nitekim sahabelerden Nu’mân b. Beşîr’in önüne gelen bir olayda, bir kabileye ait birtakım eşyalar çalınmış, mağdur taraf mallarının dokumacılar tarafından çalındığını iddia etmiş, olayda suça karıştığı iddia edilen kişiler gözaltına alınmıştır. Şüphelilerin hapsedildiği süre zarfında delillerin ikamesi amaçlanmıştır. Fakat bu süreçte yeterli delil toplanamamış, şüpheliler tarafından ise suç isnadı reddedilmiştir. Bu gelişme üzerine şüpheliler serbest bırakılmıştır. Müşteki taraf Nu’mân b. Beşîr’e gelerek şüphelilere ikrarda bulunmaları için neden baskı ve şiddet uygulamadığını söyleyerek itiraz ettiklerinde Nu’mân b. Beşîr, “*onları dövmemi istiyorsanız, onları dövdüğümde mal ortaya çıkarsa malınız sizin olur ancak ortaya çıkmazsa onlara vurduğum kadar size de vururum*” şeklinde cevap vermiştir. Müşteki tarafça “*hükümün*

---

<sup>81</sup> Serahsî, *Mabsût* (Beyrut: Darü’l Ma’rife, 1978), 9/185; ‘Alvânî, “İslâm’da Sanık Hakları (II)”, 86.

<sup>82</sup> Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, 2000, 10/292; Serahsî, *Mabsût* (Beyrut: Darü’l Ma’rife, 1978), 24/50.

<sup>83</sup> Serahsî, *Mabsût*, 1978, 24/50.

<sup>84</sup> Ebû Yûsuf Ya’kûb b. İbrâhîm, *Kitâbü’l-Harâc*, 175; Serahsî, *Mabsût*, 1978, 9/184, 185.

<sup>85</sup> Osman Nedim Yektar, *Hiz. Peygamber’in Suça ve Suçluya Bakışı* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 124.

*bu mudur?”* denildiğinde “*benim değil, Allah ve Resulünün hükmüdür*” demiştir.<sup>86</sup> Ebû Dâvûd bu hadisi zikrettikten sonra Nu'mân'ın bu sözüyle onları korkutmak ve vazgeçirmek istediğini, yani dayağın ancak itiraftan sonra (tazir olarak) gerçekleşebileceğini kastettiğini belirtmiştir. Azîmâbâdî de bu hadisin hırsızın dayakla sorgulanamayacağını ancak hapsedilebileceğinin delili olduğunu söylemektedir.<sup>87</sup>

### 1.1.2.3. İşkencenin Cevazına Dair Tartışmalar

Ömer b. Abdülaziz, Yahya el-Gassânî'yi Musul'a vali olarak görevlendirildiğinde vali, şehirde asayiş problemi olduğunu, hırsızlık suçunun yaygın olduğunu bir mektupla halifeye bildirmiş ve insanlar töhmet ile darp edilerek itirafta bulundurulabilir mi yoksa bu hususta bir beyyine mi gerekli diye danışmıştır. Halife Ömer b. Abdülaziz, yargılamanın ancak delille olacağını, sünnetin dışına çıkılmaması gerektiğini belirtmiş Yahya el-Gassânî'ye bu hususta ruhsat vermemiştir.<sup>88</sup>

Ebu Yusuf halifeye hitaben, insanların şüphe üzerine mahkûm edilmemesi gerektiği, bir kimsenin yargılanabilmesi ve sonunda mahkûm olması halinde cezasının infaz edilebilmesi için ancak adil deliller ve herhangi bir tehdit, baskı, işkence ve benzeri fiiller olmaksızın özgür iradeye dayalı ikrarın gerçekleşmesi halinde olabileceğini söylemiştir.<sup>89</sup> Ebu Yusuf, dönemin valilerinin bir suç iddiasıyla zan altında bulunan kimselere kırbaç ve sopa ile vurulduğunu, bunun hiçbir şekilde caiz olmadığını, şeriat tarafından çizilen sınırların dışına çıkılarak had, kısas ve taziri gerektiren bir durum olmadığı halde bu tür eylemlere girişilmesinin helal olmadığını belirtmiştir. Yine aynı şekilde katil bir kimse dışında hiç kimsenin kelepçe/pranga/zincirlenmiş bir şekilde geceletilmemesi gerektiği hususunda uyarmıştır. Ayrıca bu hususun infaz kısmında da dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ahlaksızlık, fesat ve hırsızlık yapanların, bu eylemlerinden yakalanıp hapsedilenlere yapılması gerekli muamele ile ilgili olarak, bir müşrik esir ele geçirildiğinde hakkında hüküm verilene dek iyi muamele edilecekken, günah/suç

---

<sup>86</sup> Ebû Dâvûd, Hudûd, 10; Nesâî, Kat'û's-Sârık, 4.

<sup>87</sup> Ebû't-Tayyib el-Azîmâbâdî, *Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Suneni Ebî Davud* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415), 12/31, 32.

<sup>88</sup> Hussien, *Soruşturma Evresi İhtiyati Tedbirleri*, 95.

<sup>89</sup> Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm, *Kitâbü'l-Harâc*, 175, 176.

işlemiş bir Müslüman'ın açlığa, ölüme terk edilemeyeceğini belirtmiştir.<sup>90</sup> İbn Kayyim hapsin amacının sanık/mahkûmun alıkonulması, herhangi bir tasarruf yapmasının engellenmesi olduğunu bununla birlikte maksadın sadece kişiyi daracık bir yere hapsetmek olmadığını belirtmektedir.<sup>91</sup>

İbn Hazm, sanığın, hapis, dayak ve tehditle ikrara zorlanmasının doğru olmadığını, Kur'an'da, sünnette ve icmada bu yönde bir hükmün bulunmadığını, burada hakkında bir hüküm bulunmayan hususun dinde yerinin olmadığını söylemektedir.<sup>92</sup> Başka deliller bulunmadığı sürece işkence ile elde edilen ikrara binaen ceza verilemeyecektir.<sup>93</sup> Ayrıca mağdurun, bu fiili gerçekleştiren kişiden kısas talep edebileceğini söylemektedir.<sup>94</sup>

Bazı hallerde şüpheliye uygulanacak olan baskının gerçeğin ortaya çıkmasına aracılık edebilmesi durumuna binaen şiddet ve baskı uygulanmasının maslahat olarak değerlendirilebileceği söylenmektedir.<sup>95</sup> Gazali, hırsızlık soruşturması kapsamında şüpheli olan kişinin ikrar elde etmek amacıyla dövülmesi hususunda, İmam Malik'in bu yönde bir görüşünün olduğunu belirtmektedir. Ancak zanlının dövülmesinde kamu menfaati gibi bir maslahat bulunsa da şüphelinin aslında suçsuz olabileceği, bu açıdan şüphelinin de maslahatının bulunduğunu belirtmekte, suçsuz birinin dövülmesinden de belki de olayın aydınlatılması daha güç bir hal alacak olsa da suçlu birinin dövülmemesinin daha evla olduğunu ve bu durumun işkenceye kapı aralayacağını ifade etmektedir.<sup>96</sup> Zanlıdan darp yoluyla itiraf alınmasında bir maslahat varsa bile maslahatın, kesin, külli olmaması ve ayrıca şüpheli ile mağdurun maslahatlarının çatışması sebebiyle muteber bir maslahat olarak kabul edilmemektedir.<sup>97</sup> Ayrıca müttehemin işkence ile itirafa zorlanmasının kabul edilebilir olmadığını, bir kişinin

---

<sup>90</sup> Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm, *Kitâbü'l-Harâc*, 149-151.

<sup>91</sup> İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hükmiyye*, 269.

<sup>92</sup> 'Alvânî, "İslâm'da Sanık Hakları (II)", 85; Dağcı, "İşkence", 23/431.

<sup>93</sup> Dağcı, "İşkence", 23/431.

<sup>94</sup> Dal, *İslam Muhakeme Usulünde İşkence*, 51.

<sup>95</sup> Üzeyir Köse, "İslâm Ceza Muhakemesinde Baskı ve Şiddet Yoluyla Elde Edilen İtirafın İspat Değeri", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (22 Mayıs 2021), 394.

<sup>96</sup> Gazâlî, *el-Mustasfâ (İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi)*, çev. Hacı Yunus Apaydın (Kayseri: Rey Yayıncılık, 1994), 1/336, 337.

<sup>97</sup> Alpaslan Balcı, *Örfî Hukukun Mahiyeti ve Osmanlı Ceza Tatbikatı Yönünden İncelenmesi* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 93.

geçmişte suç işleme aynı suçu tekrar işleyeceğini göstermeyeceğini, had cezalarının caydırıcılığının amacının da bu olduğunu belirtmektedir.<sup>98</sup>

Gazali'nin İmam Malik'e dair rivayeti eleştirilmekte, bu görüşün bugüne ulaşmayan Maliki kaynaklarında yer almış olabileceği bu sebeple mezhep imamına atfedilmiş olabileceği belirtilmektedir.<sup>99</sup> Malik'e göre, iradenin fesada uğradığı durumlarda ikrar geçersiz olmakta, bu nedenle hapisle veya hapis tehdidiyle ya da işkence ile gerçekleşen ikrar dikkate alınmamaktadır.<sup>100</sup> Şâtıbî, bazı Maliki alimlerinin bu uygulamaya cevaz verdiklerini, bunun amacının mağdurun zararının giderilmesi olduğunu belirtmiş ve bu hususta bir maslahatın olduğundan bahsetmiştir. Bu konuda her ne kadar suçsuzun işkenceye maruz kalmasına sebep olacağı iddiası bulunsa da aksi durumda hırsızlığa konu olan malların bulunmasının imkânının ortadan kalkacağı, ayrıca bu suçu işleyenlerin cezasız kalacakları, bunun ise suçsuz bir kişinin işkence görmesinden daha büyük zararlara sebebiyet vereceğinden bahsetmektedir. Ayrıca bu uygulamanın soyut iddia ile değil zan kabilinden bir şüphe ile gerçekleşeceğini, buna rağmen yine de suçsuz birinin darp edilmesi ihtimali olsa da bu durumun oransal olarak çok daha az olduğunu belirtmektedir.<sup>101</sup>

Trablusi hırsızlık suçu zanlısı şahsın, soruşturma kapsamında hapsedilmesi sonrası kendisine isnat edilmiş olan suçu ikrar etmesi durumunda, kadının şüpheliyi ilzam edebileceğini, şüphelinin bu hapsedilmesinin ikrah kapsamında değerlendirilemeyeceğini belirtmektedir. Şerhu't-Tecrîd'de de aynı ifadeler yer almakta olup kadının müttehem şahsı kamçıyla dövme veya bir gün hapisle korkutması durumunun ikrah kapsamında olmadığı belirtilmiştir.<sup>102</sup>

İslam hukukunda muhakeme safhasında işkencenin uygulanması hususu tartışmalı bir mevzudur. Bu konuda çoğunluk görüşü bu uygulamaya cevaz verilemeyeceğini söylemektedir. Bununla birlikte siyâset-i şer'iyeye ve maslahat

---

<sup>98</sup> Dal, *İslam Muhakeme Usulünde İşkence*, 70, 71.

<sup>99</sup> İbrahim Kâfi Dönmez, "Gazzâlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1996), 13/514.

<sup>100</sup> Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 2000, 10/292; Avcı, "Hukuka Aykırı Deliller Sorunu", 62.

<sup>101</sup> Şâtıbî, *el-İ'tisâm (Bidatler Karşısında Sünnete Bağlılıkta Yöntem)*, çev. Ahmet İyibildiren - Mustafa Özcan (İstanbul: İtisam Yayınları, 2021), 2/123.

<sup>102</sup> Trablusî, *Mu'înü'l-Hükkâm*, 179; Dede Cöngü, *es-Siyâsetü's-Şer'iyye*, 125.

düşüncesiyle sınırlı olarak cevaz verildiği de vakidir. Burada işkenceyi gerçekleştirmeye yetkili kimse, işkence uygulanması bahis konusu olan şüphelinin durumu, işkence uygulamadaki amaç, yargılamanın konusu sınırlı şekilde cevaz verenler tarafından ayrı ayrı değerlendirilmektedir.<sup>103</sup> Bu hususla ilgili detaylar farklı başlıklar altında ilerleyen bölümlerde tekrar ele alınacaktır.

Sonuç olarak İslam hukukunda sorgu sırasında gerçekleşen işkenceye azınlık görüşü sınırlı olarak cevaz vermektedir. Bununla birlikte teknolojinin ve adli tıbbın daha az gelişmiş olduğu klasik dönemden günümüze dek serdedilen görüşlere bakıldığında cumhur, bu durumun İslam hukukuna uygun olmadığını yani tecviz edilemeyeceğini belirtmektedir.

## 1.2. Masumiyet Karinesi (Beraet-i Zimmet) ve Nemo Tenetur

Ceza yargılamasının amacı yargılama sonucunda maddi gerçeğe ulaşmaktır. Fakat burada her ne pahasına olursa olsun maddi gerçeğe ulaşma gibi bir amaç güdülmemektedir.<sup>104</sup> Bu hususta Allah hakkını ihlal eden suçların aleniyet kazanmadığı hallerde bu suçların ortaya çıkartılması için araştırma yapılmaması, İslam ceza hukukunun mutlak surette maddi gerçeğe ulaşma amacını gütmeyeceğini göstermektedir.<sup>105</sup> Bu doğrultuda yargılama hukuku kapsamında belirlenen sınırlar dahilinde maddi gerçeğe ulaşmak hedeflenmektedir.

Ceza yargılamasında sanık lehine birtakım karine ve ilkeler konulmadığı takdirde sanıktan daha avantajlı konumda bulunan devletin, sanığın cezalandırılabilmesi adına ona zarar verebilecek nitelikte tasarrufta bulunması mümkündür.<sup>106</sup> Bu karinelerin başında masumiyet karinesi gelmektedir. Buna göre aksi ispatlanana kadar kişinin masumiyeti esastır.<sup>107</sup> Kişiye bir suç isnat edildiğinde mer'i hukuk kapsamında gerekli soruşturma ve kovuşturma yürütülecek, bu süreçte

---

<sup>103</sup> Dal, *İslam Muhakeme Usulünde İşkence*, 107.

<sup>104</sup> Avcı, "Hukuka Aykırı Deliller Sorunu", 46.

<sup>105</sup> Köse, "Baskı ve Şiddet Yoluyla Elde Edilen İtiraf", 386.

<sup>106</sup> Gül Akyılmaz, "Osmanlı Hukukunda Masumiyet-i Şahsiyye İlkesi", *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, ed. Fethi Gedikli (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2014), 169.

<sup>107</sup> Akyılmaz, "Masumiyet-i Şahsiyye", 190.

kişinin masumiyeti bir karine olarak varsayılacak ve ancak yargılama sonrası verilen hükme göre mahkûm edilebilecektir.

Masumiyet karinesinin iki önemli sonucu bulunmaktadır. Bunlardan ilki ispat külfetinin iddia makamına ait olması, masumiyeti esas olduğu için bir suç ithamı altında bulunan şüpheli/sanığın isnat edilen suçun kendisi tarafından ika edilmediğini ispatlamasına gerek bulunmaması durumudur. Karinenin ikinci sonucu ise, şüphenin varlığı halinde, şüpheli/sanığın bu durumdan yararlandırılacağıdır. İslam hukukunda bu husus “*Hadleri şüphelerle düşürünüz, eğer suçlunun bir çıkış yolu varsa salıveriniz. Zira devlet başkanının bağışlamada yapacağı hata, ceza vermesinde yapacağı hatadan daha hayırlıdır.*”<sup>108</sup> hadisine dayanmaktadır. Hz. Ömer de aynı şekilde şüphenin varlığı halinde haddin uygulanmamasının daha hayırlı olduğunu belirtmiştir.<sup>109</sup>

Nemo tenetur ilkesi, masumiyet karinesi ile iç içe olan bir husustur. Bu ilke, kişinin suçsuz olduğunu ispatla mükellef olmaması, ilgili suçun ispatı hususunda yargılama makamlarına yardım etmeye zorlanamaması, bir diğer deyişle kişinin kendisini ya da yakınlarını suçlayıcı bir beyanda bulunmaya ve delil göstermeye zorlanamaması olarak ifade edilmektedir.<sup>110</sup> İtişgen bu ilkenin tarihçesiyle ilişkili olarak, susma hakkının İngiliz hukukunda 18. yüzyılın başlarından ortaya çıktığını, Kıta Avrupası’nda ise yarım yüzyıl sonra gerçekleştiğinden bahsetmektedir.<sup>111</sup> Bununla birlikte bu ilkenin İslam hukukundaki tezahürünü Hz. Ömer’in hilafeti dönemine dayandırabiliriz. Şurahbil b. Kındi, valilik yaptığı bölgede halka, kadınların ve içkinin bol olduğu bir bölgede olduklarını söyleyerek eğer aralarında had gerektirecek bir suç işleyen varsa bunu gelip söylemesini ve gerekli cezanın kendisine uygulanacağını söylemiştir. Bu haberin kendisine ulaşması sonrası Hz. Ömer, vali

---

<sup>108</sup> İbn Mâce, Hudûd, 5; Ebû Yûsuf Ya’kûb b. İbrâhîm, *Kitâbü'l-Harâc*, 153.

<sup>109</sup> Ebû Yûsuf Ya’kûb b. İbrâhîm, *Kitâbü'l-Harâc*, 153.

<sup>110</sup> İtişgen, *Nemo Tenetur*, 3.

<sup>111</sup> İtişgen, *Nemo Tenetur*, 70.

Şurahbil b. Kındî'ye bir mektup yazarak Allah'ın gizli kıldıklarını insanların açığa çıkarıp çığnemelerini emretmenin helal olmayacağını belirtmiştir.<sup>112</sup>

Osmanlı'ya gelindiğinde ise susma hakkının mevcut olduğu, susma halinin kişinin aleyhinde bir sonuç doğurmadığı bilinmektedir.<sup>113</sup> Nitekim Mecelle'nin 1822. maddesinde de sükût halinin ikrar olarak kabul edilemeyeceği, inkâr kapsamında değerlendirileceği düzenlenmektedir.

Kişinin bir suçu işlediği ithamı sonrası yapılacak yargılamada şüpheyi itirafa zorlama amaçlı işkence kabilinden eylemlerle sorgulanması İslam hukukunda kabul edilmemektedir. Nitekim bu durum masumiyet karinesinin de bir gereğidir. Hırsızlık veya haddi gerektiren bir suç ya da cinayet hususunda bir kimse ikrarda bulursa dahi ikrar nazara alınamayacak ve bunun sonucu olarak da belirtilen suçların cezası tatbik edilemeyecektir.<sup>114</sup> İnsan hakları hususunda İslam'ın getirmiş olduğu bakış açısı modern hukuk sistemlerinin gelişiminde etkileyici bir rol oynamıştır.<sup>115</sup>

### 1.3. İkrar

“Onaylama, sabit kılma, itiraf etme, bir şeyi haber verme” anlamlarına gelen ikrar hukuk terminolojisinde, bir kimsenin, diğer kimsenin kendisinde olan hakkını haber vermesi, suçlunun kendisine isnat edilen eylemleri kabul etmesi olarak tanımlanmakta olup Mecelle'nin 1572. maddesinde de bu şekilde düzenlenmiştir.<sup>116</sup> İslam hukuku açısından ikrar, baskı veya zorlama bulunmadan gerçekleştiği takdirde, ispat vasıtaları arasında ilk sırada yer almaktadır.<sup>117</sup>

---

<sup>112</sup> Zeynep Çetin, *Hiz. Ömer'in İdarecilerine Gönderdiği Mektupların İslam Hukuku Açısından Tahlili* (Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 61.

<sup>113</sup> Müge Vatandaş Öztürk, *Osmanlı Ceza Hukukunda Adil Yargılama İlkesi* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022), 234.

<sup>114</sup> Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm, *Kitâbü'l-Harâc*, 175.

<sup>115</sup> Akyılmaz, “Masumiyet-i Şahsiyye”, 168.

<sup>116</sup> “İkrâr: Bir kimse, diğer kimsenin kendisinde olan hakkını haber vermektir. Ol kimseye ‘mukarr’ ve ol kimesneye ‘mukarrün leh’ ve ol hakka ‘mukarrün bih’ denilir.”; Ferhat Koca, “İkrar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2000), 22/38; Erbay, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*, 178.

<sup>117</sup> Köse, “Baskı ve Şiddet Yoluyla Elde Edilen İtiraf”, 382.

İkrarda bulunan kişinin akıl ve baliğ olması aranmaktadır. Bununla birlikte ikrarın hür iradeye dayalı olarak gerçekleşmesi gerekmektedir. İkrar, inşaî değil ihbarî bir beyandır. İkrar ile ortaya konulanların doğru çıkma ihtimali kadar yanlış çıkma ihtimali de vardır. Her ne kadar normal şartlarda rıza ile ortaya koyulan ikrarda kişinin, başka bir etmen olmaksızın kendi aleyhine beyanda bulunma ihtimalinin düşüklüğü sebebiyle ikrarın doğru olması ihtimalinin baskın olduğu farz edilse de kişinin baskı altında verdiği ikrarın, yanlış olma ihtimalinin doğru olma ihtimalinden daha fazla olduğu kabul edilmektedir.<sup>118</sup> İslam hukukunda ikrah halinde ikrarın geçerli olmaması “Şüphesiz Allah, ümmetimden yanılma, unutma ve ikrah olundukları şeyin hükmünü/sorumluluğunu kaldırmıştır.”<sup>119</sup> hadisine dayanmaktadır. Nitekim Mecelle’nin “İkrârda mukırrın rızâsı şarttır. Binâenaleyh cebr ve ikrâh ile vâkî’ olan ikrâr sahih olmaz.”<sup>120</sup> maddesi de bu hususu düzenlemektedir.

Bu noktada sadece ikrarın mevcudiyetiyle hüküm verilemeyecektir. Yargılamayı yürüten kadı tarafından yapılacak soruşturma neticesinde elde edilecek deliller ve bu delillerin değerlendirilmesi neticesinde bulguların ikrarı destekler nitelikte olduğunun anlaşılması halinde ikrarın doğruya işaret ettiği kabul edilecek ve ancak o zaman hükme esas alınabilecektir.<sup>121</sup>

İslam hukukunda ikrar elde etme maksatlı olarak uygulanan işkence yasaklanmıştır. Nitekim ikrar gerçekleştiğinde dahi sanığa ikrardan rücu etmesi gerektiği tavsiye edilmiş, hüküm verilmesi için durumun her türlü şüpheden arındırılmış bir vaziyet alması yönünde çaba sarf edilmiştir.<sup>122</sup> Mevcut bir yargılama kapsamında maznun olan kişiye karşı ikrar elde etmek maksatlı cebir uygulandığı takdirde şayet bu cebir sebebiyle maznun bir ikrarda bulunmuşsa, bu beyanları hükme esas alınamayacaktır.<sup>123</sup>

---

<sup>118</sup> ‘Alvânî, “İslâm’da Sanık Hakları (II)”, 85.

<sup>119</sup> İbn Mâce, Talâk, 16; Beyhâki, VI/139, VII/384, VIII/410 el-Ümm 7. Cilt s. 347

<sup>120</sup> Mecelle, m. 1575.

<sup>121</sup> Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1970), 8/79; Erbay, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*, 180.

<sup>122</sup> Erbay, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*, 199.

<sup>123</sup> Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed Mâverdî, *el-Ahkâmu’s-Sultaniyye* (Kahire: Dâru’l Hadîs, 1427), 323.

Osmanlı'ya gelindiğinde Heyd, sanıkların suçlarını ikrar etme eğiliminin yüksek olduğunu belirtmektedir.<sup>124</sup> Nitekim şer'iyeye sicillerine bakıldığında sanıkların ikrarlarına dair kayıtlara sıklıkla rastlanılmaktadır.<sup>125</sup> Osmanlı hukukunda yargılamanın aleni olması kural olmakla birlikte kadı, yargılamanın herhangi bir baskı, işkence veya herhangi bir etki aracı olmaksızın gerçekleştirilmesini sağlamakta ayrıca bunun sağlanması adına gözlemciler hazır bulundurarak şahitlik etmelerini ve sonunda tutulacak tutanağı imzalamalarını sağlamaktadır.<sup>126</sup> Yargılamada gözlemci olarak yer alan şuhûdü'l hâl, aleniliği, mahkemelerin bağımsızlığını, tarafsızlığını, denetlenmesini sağlamaktadır.<sup>127</sup> Bununla birlikte, zan altında bulunan kişinin mahkemede, önceki ikrarının işkence altında gerçekleştiğini söylemesi üzerine had cezasının verilmediği veya şartların mevcudiyeti halinde siyaset kabilinden cezaların verildiği bilinmektedir.<sup>128</sup> Nitekim bir cinayet olayında şüpheli sorgulanırken örf/işkenceye maruz kalmış daha sonra kadı önüne gelince önceki ifadelerinin işkence altında gerçekleştiğini belirterek ikrarından dönmüştür.<sup>129</sup> Aynı şekilde bir hırsızlık suçu sanığına ikrarından rücu ettikten sonra şüphe sebebiyle had cezasının uygulanmadığı, kürek cezasına mahkûm edildiği görülmektedir.<sup>130</sup> Bir cinayet ve kundaklama vakasında işkence altında ikrar gerçekleştiği için kadı tarafından had cezasına hükmedilmemiştir.<sup>131</sup>

---

<sup>124</sup> Uriel Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, ed. V.L. Menage (Oxford University Press, 1973), 244.

<sup>125</sup> Mehmet Akman, *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004), 82.

<sup>126</sup> Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celaliler İsyanları"* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1975), 216.

<sup>127</sup> Mustafa Avcı, *Türk Hukuk Tarihi* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023), 251.

<sup>128</sup> İbn Âbidîn, *Redd'ül Muhtar*, 8/322; Taner Akçam, *Siyasi Kültürümüzde Zulüm ve İşkence* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1992), 46; Menekşe, *Osmanlı Devleti'nde Hırsızlık Suçu*, 98.

<sup>129</sup> "...niçin evvelâ inkâr etdin sonra ikrâr etdin deyicek sonra ikrâr etdim ammâ örf etdiler işkence ile ikrâr etdim dedi ... bu takririnde sâdik mısın deyu suâl olundukda bana işkence etdiler onun için böyle dedim deyu cevâb verdi ... bu ikrârında sâdik mısın deyu suâl olundukda işkence ile ikrâr etdim deyu cevâb verdi." İstanbul Kadı Sicilleri, Beşiktaş Mahkemesi, 2 Numaralı Sicil, Cilt: 42, Hüküm No: 637, Akman, *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, 85, 86.

<sup>130</sup> BOA, C.ADL., 5576, vr. 6a akt. Menekşe, *Osmanlı Devleti'nde Hırsızlık Suçu*, 99.

<sup>131</sup> Fariba Zarinebaf, *Crime and Punishment in Istanbul, 1700-1800* (California: University of California Press, 2010), 161.

#### 1.4. Siyâset-i Şer‘iyye

Siyaset, Arapça kökenli olup “*bir nesneyi düzgün ve iyi durumda bulunması için özenle gözetip korumak, devlet yönetme, yönetim; hayvanı ehlileştirmek, atı terbiye etmek, seyislik*” anlamına gelmektedir.<sup>132</sup> Hakkında pek çok tanım bulunmakla birlikte siyâset-i şer‘iyye; kamu otoritesinin, kamunun yararına ve dinin genel prensiplerine ters düşmeyecek düzenlemeler ve bu çerçevede uygulamalar yapma yetkisi olarak tanımlanmaktadır.<sup>133</sup> Burada Şari‘ tarafından bilinçli olarak bırakılmış bir boşluk bulunmaktadır. Bu boş bırakılan sahada şeriatın temel ilkelerine uygun yeni bir içtihadın ortaya konulması yahut mevcut içtihatlardan birinin yürürlüğe konması siyâset-i şer‘iyyeyi oluşturur.<sup>134</sup>

Elmalılı, siyasetin tazirden daha kapsamlı olduğunu, yerine göre dövme, hapsetme ve benzeri şekillerde tezahür edebileceğini belirtmiş ve kavramı “*Velîyyü’l-Emrin raiyye üzerindeki emir ve nehyi*” (Devlet başkanının halk üzerindeki emir ve yasaklaması); “*adaba, mesaliha, intizam-ı emvale riayet için mevzu*” (Adaba, maslahatlara, malların intizamına riayet için konulmuş kanun) olarak tanımlamıştır.<sup>135</sup>

Trablusi, Muînü’l-Hükkâm adlı eserinde siyaseti, ağırlaştırılmış şeriat olarak tanımlamış ve İbn Kayyim’in da açıkladığı üzere zalim siyaset-âdil siyaset ayrımına gitmiştir. Siyasetin uygulanmasında vasat yolun tutulması, ifrat ve tefritten kaçınılması gerektiğini, siyaseti geniş yorumlamanın şeriatı aşan uygulamalar doğurduğunu, bunun da hukuksuzluklara, zulümlere neden olacağını, dar yorumlamanın ise hakikate giden yolları kapatmaktan ibaret olduğunu söylemiştir.<sup>136</sup> Dede Cöngi Siyasetü’ş-Şer‘iyye adlı eserinde, Muînü’l-Hükkâm ve ez-Zahîre adlı eserlerden nakilde

---

<sup>132</sup> Hızır Murat Köse, “Siyaset”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2009), 37/294; “Nişanyan Sözlük” (Erişim 08 Nisan 2023).

<sup>133</sup> Hacı Yunus Apaydın, “Siyâset-i Şer‘iyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2009), 37/299.

<sup>134</sup> Asım Cüneyd Köksal, *Fıkıh ve Siyaset (Osmanlılarda Siyâset-i Şer‘iyye)* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2020), 48; Ahmet Yaman, *Siyaset ve Fıkıh* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015), 55, 56.

<sup>135</sup> Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kamusu* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1997), 4/509; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1970), 3/22.

<sup>136</sup> Trablusî, *Mu‘înü’l-Hükkâm*, 169.

bulunarak, yöneticilere siyaset ile ilgili hükümlerin uygulanmasında geniş yetki verilmesinin şeriata aykırı olmayacağını söylemektedir.<sup>137</sup>

Osmanlı'da padişah tarafından ortaya konulan örfi hukuk düzenlemelerini içeren kanunnameler siyâset-i şer'iyeye örnekleridir. Nitekim örfi hukuk anlamında siyaset ve siyaset-i şer'iyeye kavramları da kullanılmaktadır.<sup>138</sup>

Siyaset kavramına tarihi süreçte önemli eleştiriler getirilmiştir. Bunun en temel sebebi siyasetin şariat dahilinde olup olmadığı hususundaki görüş ayrılıklarıdır. Bu noktada bir grup, siyaseti şeriattan bağımsız bir nevi seküler hukuk olarak değerlendirmektedir.<sup>139</sup> Bununla birlikte çoğunluk görüşü siyasetin, şer'î hükümlere aykırı düşmediği sürece, şeriatın bir parçası, bir nevi mütemmim cüzü olduğu, hukuka dinamizm kattığı ileri sürmüştür. Nitekim sultanlar, kanunnameleri çıkartırken hiçbir zaman şeriata mugayir bir düzenleme koyma amacında olmamış ve çıkarılan kanunnamelerde şer'î hükümlere uyma hususunda titizlik gösterilmiştir.<sup>140</sup>

Kanuni'nin Mısır Kanunnamesi'nin mukaddimesinde “*Örfen mar'ûf olan şer'ân meşru' kılınmış gibidir*”<sup>141</sup> kaidesine atıf yapılarak bu kanunlar ile şariat arasında bir irtibat kurulmuştur.<sup>142</sup> Bununla birlikte İnalçık, bütün ülkede cari olan ceza yasasını “*kaduların şeriatı tamamlayıcı olarak uyguladığı bir kanûn*” olarak

---

<sup>137</sup> Geniş yetki verilmesi durumunun şeriata aykırı olmayacağı hususunda gösterilen delillerin ayrıntısı için bkz. Dede Cöngü, *es-Siyâsetü 'ş-Şer'iyeye*, 77-80.

<sup>138</sup> Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fâtih Devri Kanunnâmeleri)* (İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1990), 1/51.

<sup>139</sup> Halil İnalçık, “Osmanlı Hukukuna Giriş: Örfi-Sultani Hukuk ve Fatih'in Kanunları”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 13/2 (1958), 111; Nurettin Zengi'ye, bulunduğu bölge birtakım suçların engellenmesi adına siyaset nevinden bir uygulamanın yürürlüğe konmasını talep eden ve bu hususta “bir kimse çölde hırsızlığa uğradığı takdirde ona kim şahitlik eder?” argümanı ile talepte bulunan Şeyh Ömer el-Molla'ya Zengi'nin, Allah'ın mükemmel bir şariat gönderdiği ve bunun haricinde eklenmesi gerekli bir husus olsaydı onun bunu ekleyeceğini belirtmesi bu hususta bir örnek teşkil etmektedir. David Ayalon, “The Great Yâsa of Chingiz Khân: A Reexamination (Part C2). Al-Maqrîzî's Passage on the Yâsa under the Mamluks”, *Studia Islamica* 38 (1973), 125.

<sup>140</sup> Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi* (İstanbul: Beta, 2014), 73, 74; Joseph Schacht, *İslâm Hukukuna Giriş*, çev. Mehmet Dağ - Abdulkadir Şener (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1986), 99.

<sup>141</sup> Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (Kanunî Sultan Süleyman Devri Kanunnâmeleri, II. Kısım Kanunî Devri Eyâlet Kanunnâmeleri (II))* (İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1993), 6/86.

<sup>142</sup> Muharrem Midilli, *Klasik Osmanlı Ceza Hukukunda Şariat-Kanun Ayrımı* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2019), 54, 55.

tanımlayarak örfün, şeriattan bağımsız addedilmediğini belirtmektedir.<sup>143</sup> Ayrıca, şariat hükümlerine ek olarak ayrı bir kanun sahasının mevcudiyeti Osmanlı öncesi Türk-İslam devletlerinde de yerleşmiş olup Osmanlı İmparatorluğu'nun çağdaşı olan Akkoyunlu, Dulkadirli ve Memlukler gibi İslam devletlerinde de bu uygulamanın varlığı görülmektedir.<sup>144</sup>

### 1.5. Şüphelilerin Tasnifi

İslam ve Osmanlı Hukuku'nda şüpheli/sanığın üç başlık altında tasnif edildiği görülmektedir.<sup>145</sup> Daha önce de belirttiğimiz gibi işkenceye cevaz veren görüş sahipleri, kendilerine bir suç isnat edilen kişiler arasında ayrıma giderek bu cevazın alanını sınırlandırmışlardır.

#### 1.5.1. Ehl-i Salah

Geçmişte bir suç işlediği sabit olmayan, sicili temiz, toplumda dürüstlüğü ile tanınan, itibarlı, kendisine isnat edilen suça yönelik kuvvetli delil bulunmayan kimselere ehl-i salah, Osmanlı uygulamasında da kendi halinde kimseler denilmektedir. Bu grupta yer alanlara karşı, bir suç isnat edildiğinde iftira olması ihtimali, masumiyet karinesi ve kişinin lekelenmeme hakkına istinaden yalnızca suç isnadıyla haklarında koruma tedbiri uygulanmamakta, kural olarak bu kişiler hakkında tutuklama işlemi gerçekleştirilmemektedir.<sup>146</sup> Bu kişiye işkence yapılması caiz görülmemekte, işkence yolu ile bir delil elde edilmişse elde edilen delil yargılamada delil olarak kullanılmamaktadır.<sup>147</sup> Dede Cöngi, bu grupta yer alan kimselere karşı

---

<sup>143</sup> Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003), 80.

<sup>144</sup> Mehmed Fuad Köprülü, "Fıkıh", *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1964), 4/616; İnalçık, "Osmanlı Hukukuna Giriş", 102, 103; Midilli, *Klasik Osmanlı Ceza Hukukunda Şariat-Kanun Ayrımı*, 34.

<sup>145</sup> İbn Teymiyye, *Mecmûu Fetâvâ*, 35/396-400; İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hükmiyye*, 264, 265; Trablusî, *Mu'înü'l-Hükkâm*, 178; Tâhâ C. 'Alvânî, "İslâm'da Sanık Hakları (I)", çev. F. Mehveş Kayani, *İslâmî Sosyal Bilimler Dergisi* III/1 (1995), 93; Akman, *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, 51.

<sup>146</sup> İbn Teymiyye, *Mecmûu Fetâvâ*, 35/396; Mustafa Atlan, *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanık* (Bayburt: Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 37; Fahrettin Atar, "Töhmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2012), 41/276; Akman, *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, 51.

<sup>147</sup> Köse, "Baskı ve Şiddet Yoluyla Elde Edilen İtiraf", 382.

yalnız töhmete dayanılarak cezalandırma yapılamayacağı hususunda görüş birliği bulunduğundan bahsetmektedir.<sup>148</sup> Bununla birlikte hırsızlık şüphelisi kişi müttehem vasfına haiz değil ise hapsedilerek gerekli soruşturma gerçekleştirilecektir.<sup>149</sup>

İslam hukukunda beraet-i zimme karinesi kaynaklı olarak aksi ispatlanmadıkça kişinin masum olmasının esas kabul edilmesi sebebiyle, toplumda iyi tanınan veya tanınmamakla birlikte sabıkası olmayan şüpheliye işlenmiş bir suçtu itiraf etmesi için işkence edilmesinin yasak olduğu hususunda görüş birliği bulunmaktadır.<sup>150</sup> Bu grupta yer alan kimseler şayet itirafa zorlanırlar ve daha sonra masum oldukları ortaya çıkarsa mümkün ise kısas değil ise erş talebinde bulunabileceklerdir.<sup>151</sup>

### 1.5.2. Mechûlü'l-Ahvâl

Bir suç isnadı altında bulunan kimsenin durumunun/sicilinin o toplumda bilinmemesi halinde bu kimselere mechûlü'l-ahvâl denilmektedir. Bu kapsamda yer alan itham altındaki kişilere, haklarındaki yargılamanın sağlıklı yürütülebilmesi ve delillerin toplanabilmesi adına koruma tedbirleri uygulanabilecektir.<sup>152</sup> Nitekim Hz. Peygamber'in töhmet sebebiyle bir kişiyi hapsedtiğine dair rivayetler buna delil olarak gösterilmektedir.<sup>153</sup> Baskın görüş de bu yöndedir.<sup>154</sup> Burada emredici bir düzenleme olmayıp durumun gereklerine göre takdir hâkime aittir.

### 1.5.3. Müttehem

Müttehem Arapça “vehm” kökünden gelmekte olup bir suç veya kusur nedeniyle zan ve şüpheye dayalı olarak yargı önünde suç isnadı altında bulunan kimse anlamına gelmektedir.<sup>155</sup> Kamûs-ı Türkî’de bu sözcük, hakkında şüphe olunan,

<sup>148</sup> Dede Cöngi, *es-Siyâsetü’ş-Şer’iyye*, 119.

<sup>149</sup> Trablusî, *Mu’înü’l-Hükkâm*, 179.

<sup>150</sup> Köksal, *Fıkıh ve Siyaset (Osmanlılarda Siyaset-i Şer’iyye)*, 218.

<sup>151</sup> Dal, *İslam Muhakeme Usulünde İşkence*, 74; Dede Cöngi, *es-Siyâsetü’ş-Şer’iyye*, 130, 131.

<sup>152</sup> “meselâ sirket ile itham olunan kimesne mechûlü’l-ahvâl bir racül-i mübhem ise li-ecli’l-istikâf bi-hasebi’r-re’y fakat çend rûz habs ile iktifa oluna.” Dede Cöngi, *es-Siyâsetü’ş-Şer’iyye*, 85.

<sup>153</sup> Ebû Dâvûd, Akdiye, 29, Tirmizî, Diyât 21; Nesâî, Kat’u’s-Sârik 5.

<sup>154</sup> İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku’l-Hükmiyye*, 267, 268; Dede Cöngi, *es-Siyâsetü’ş-Şer’iyye*, 135.

<sup>155</sup> Âşıkutlu Emin, “Müttehem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2006), 32/226; Fahrettin Atar, *İslâm Yargılama Hukukunun Esasları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019), 208.

kendisine bir cürm ve kabahat isnad olunan; kabahatli bir cürm faili olarak tanımlanmaktadır.<sup>156</sup> Müttehem sözcük olarak bu iki anlama da gelmekle birlikte Osmanlı hukukundaki kullanımını ile ilgili bir farklı görüşler söz konusudur. Bir görüş müttehem, kendisine isnat edilmiş olan suç daha önce işlemiş olması hali olduğunu söylemektedir. Bir diğer deyişle itham edildiği suçla toplumda maruf olan kimse müttehemdir.<sup>157</sup> Bir diğer görüş, geçmişte hırsızlık, yol kesme, katl, zina gibi bir suç işlemiş sabit kimselerden ise bunlara müttehem yahut mazinne denileceğini belirtmektedir.<sup>158</sup> Bununla birlikte Osmanağaoğlu Karahasanoğlu, Osmanlı kanunnamelerinde geçen müttehem kavramının, modern hukuktaki şüpheli kavramıyla aynı anlamda yani hali hazırda işlenmiş suç ile itham edilen anlamında da olabileceğini belirtmektedir.<sup>159</sup> Midilli, Osmanlı kanunnamelerinde yer alan bu kavramın, daha önce benzer bir suç işlemiş veya suç işlemekle itham edilmiş kişiler anlamında kullanıldığı belirterek iki görüşü birleştirmiştir.<sup>160</sup> Osmanlı uygulamasına bakıldığında ise ilerleyen bölümlerde verilen birçok örnekte görüleceği üzere töhmet-i sabıka veya müttehemlikten bahsedildiği ama özel olarak işlenen suç ile ilgili bir sabıkanın belirtilmediği<sup>161</sup> ve bundan hareketle ikinci görüşün benimsenmiş olabileceği görülmektedir. Ancak bazı kararlarda hırsızlık zanlılarıyla ilgili olarak daha önce hırsızlık töhmeti ile bilinip bilinmediğinin de sorgulandığı görülmektedir.<sup>162</sup>

---

<sup>156</sup> Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türkî* (Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1317), 1387.

<sup>157</sup> İbn Teymiyye, *Mecmûu Fetâvâ*, 35/396, 400; İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hükmiyye*, 265; Şeyhîzâde, *Mecmau'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998), 2/380.

<sup>158</sup> Trablusî, *Mu'înü'l-Hükkâm*, 178; Dede Cöngi, *es-Siyâsetü's-Şer'iyye*, 120; Akman, *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, 52; Dağcı, “İşkence”, 23/431.

<sup>159</sup> Cihan Osmanağaoğlu-Karahasanoglu, *Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Hırsızlık Suçu ve Cezası* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2016), 163, 164.

<sup>160</sup> Muharrem Midilli, “Dede Cöngi'nin es-Siyâsetü's-Şer'iyye'si Osmanlı Ceza Kanunlarının Hukuki Temellendirmesi Midir?”, ed. Mürteza Bedir vd. (İstanbul: İSAR Yayınları, 2017), 252.

<sup>161</sup> “...Ammâ şunlar ki, töhmet-i sabıka ile müttehem olup Şer'-i Şerîf ile el virmeye, töhmet-i sabıkası müseccel olup mücib-i örf olanları dahi kanûn ile görüp bu bâbbda tamâm dikkat ü ihtimâm üzere olup...” 3 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 196, 3 Numaralı Mühimme Defteri (966–968 / 1558–1560) (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1993), 93.

<sup>162</sup> “...hırsuz ve harâmîye yatak ve şerik olup mu'în ve zahîr olanları hırsızlık töhmeti ile meşhûr ve müte'âref olanları dutup dahi şer'le görülecek hususları şer'le töhmet-i sabıkaları müseccel olup mücib-i örf olanları ma'rûf ile görüp dahi zikr olan ve kâdîliklarda vâki' olan şenâ'atleri her kim etmiş ise...” 16 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 529, Serpil Bayrak, 16 Numaralı Mühimme Defteri'nin (Sayfa:238-394) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 80-82.

Bu grupta yer alan kimseler hususunda delillerin ikamesi ve herhangi bir tasarrufta bulunmasını engelleme maksatlı olarak koruma tedbirlerinin uygulanmasının, meçhul kişiler hakkındaki hükme bakılarak evleviyetle mümkün olduğu söylenilebilecektir.<sup>163</sup> İbn Kayyim el-Cevziyye bu grupta yer alan kişilerle ilgili olarak bu kişilerin yemin ettirildikten sonra salıverilemeyeceğini, bu hususta mezhep imamlarının ittifakı olduğunu belirtmektedir.<sup>164</sup> Bu açıdan müttehem olan bir kişinin bu sebeple salınması siyâset-i şer'iyeye aykırılık teşkil edecektir. Suç isnadı altında bulunan kimsenin ikrar maksatlı işkenceye tabi tutulması problemi de bu grupta yer alan kimseler açısından tartışılmaktadır.

### 1.6. Ehl-i Şer' – Ehl-i Örf Ayrımı

Ehl-i şer', Osmanlı devletinde Müslüman kökenli, askerî olarak adlandırılan yönetici sınıftan kadılık, müftülük ve müderrislik gibi görevler yapan ilmiye sınıfı mensubu “kanun adamlarına” denilmektedir.<sup>165</sup> Ehl-i örf ise ağırlıklı olarak kul kökenli, padişahın icrai, idari ve askeri yetkilerini temsil eden, yönetici sınıf içerisinde ehl-i şer' dışında kalan kimselere denilmektedir.<sup>166</sup>

Bir adli olay gerçekleştiğinde öncelikle kadı tarafından bir yargılama faaliyeti gerçekleştirilerek bir hüküm verilmektedir. Şer'î hukuka göre yapılsa da örfî hukuka göre yapılsa da yargılama faaliyetini yürütecek kişi kadı, bir diğer deyişle ehl-i şer'dir. Kanunnameler ehl-i şer' vasıtasıyla uygulanacaktır. Bir ihtilaf çıktığında “*kadı marifetünsüz*” hüküm verilememektedir. Ehl-i örfün yetkilerini kötüye kullanmasını önlemeyi de amaçlayan bu uygulama, kanunnamelerde üzerinde hususiyetle durulmuş ve devamlı tekrarlanmıştır.<sup>167</sup> Bununla birlikte hakkında şer'an bir hüküm sabit

<sup>163</sup> Mâverdî, *el-Ahkâmu's-Sultaniyye*, 323; İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hükmiyye*, 269, 273.

<sup>164</sup> İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hükmiyye*, 273, 274.

<sup>165</sup> Mehmet İpşirli, “İlmiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2000), 22/142; Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Tarih ve Hukuk İstihlaları Kamusu* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2018), 338; Muharrem Midilli, “Osmanlı Taşrasında Ehl-i Örf Karşı Kadılar yahut Kânûn-i Kadîmin Ehl-i Şer' Bekçileri (1453-1586)”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 59/59 (2020), 81.

<sup>166</sup> Mehmet İpşirli, “Ehl-i Örf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1994), 10/519; Halil İnalçık, “Örf”, *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1964), 9/480; Akgündüz, *Osmanlı Tarih ve Hukuk İstihlaları Kamusu*, 338.

<sup>167</sup> Kadı tarafından verilmiş bir hüküm olmaksızın ceza verilemeyeceği ile ilgili olarak Kanunnamelerde yer alan düzenlemelerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Akyılmaz, “Masuniyet-i Şahsiyye”; Midilli, “Ehl-i Örf Karşı Kadılar”, 91.

olmadan bir kişiye işkence uygulandığı durumlarda merkezden gelen talimat, işkenceyi gerçekleştiren kişiler hakkında gerekli tahkikatın yapılarak şer‘ ile davanın görülmesini emretmektedir.<sup>168</sup>

Ehl-i şer‘ tarafından bir hüküm verildiğinde bunun icrası için kadı tarafından “*hüccet-i şer‘iyye*” olarak adlandırılan belge düzenlenerek ehl-i örfe teslim edilmektedir.<sup>169</sup> Hüccet, kadının şahitler huzurunda davayı gördükten sonra verdiği hükmün, altında şahitlerin de imzalarının yer aldığı ilâmdır. Hüccet ile karar şer‘an sabit olmaktadır.<sup>170</sup> Hüccet hem ehl-i örfün hem de ehl-i şer‘in denetlenmesine hizmet eden bir uygulama olma özelliğini taşımaktadır.<sup>171</sup> Verilen hükümlerle ilgili gerektiği takdirde İstanbul’dan olur alınacak, tüm bu prosedürlerin ardından suçlu bulunan kimse hakkında verilen hükmün infazı için ehl-i örfe teslim edilecektir.<sup>172</sup> Hüküm sonrası hazırlanan hüccet olmadan infazın gerçekleştirilemeyeceği kanunnamelerde defaatle düzenleme altına alınmıştır.

1487 tarihli Hüdâvendigâr Livası Kanunnamesi’nin 34. maddesinde yer alan, “*Ve her mücrim-i müttehemîn cerimesi kâdî-i vilâyet katında veya müfettiş huzurunda sâbit ve zâhir olub ehl-i örfe teslim etmeden dutub siyâset eylemek, hilâf-ı şer‘ ve örf te‘addîdir.*”<sup>173</sup> düzenlemesi, 922/1516 Tarihli Semendire Eflakları Kanunnamesi’nin 11. maddesinde yer alan “*Ve cürme ve siyasete müte‘allık kazıyye vâki‘ oldukda kadı*

---

<sup>168</sup> “Sivas mütesellimi Hasan bunu ahz ve işkence idüb hilâf-ı şer‘-i şerîf seksen yedi gurusun alup gadr itmeğle akçası girü alıvırmek bâbında emr-i şerîf recâ itmeğîn mahallinde şer‘le görülmek emrim olmuşdur deyü yazılmışdır” 96 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 159, Yunus Mercimek, 96 Numaralı Mühimme Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s. 1-99) (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 106; “...Hassan Bedre sancağibeği Mehmed ile Bedre kadısı olandan şekvâ idüp bundan akdem Ali nâm kimesnenin evinden birkaç boncuk ile bir gümüş bilezik zayı‘ olmuştur siz almışsızdır deyu üzerlerine şer‘ ile nesne sâbit olmadın tutup işkence idüp ve mezbûr Ali‘ye işkence idüp ale‘t-tenbîh (?) bunların birin mecrûh eyleye deyu ikdâm idüp ve Allahvirdi nâm kimesneyi katl idüp bunun emsâli nice mehâyif isnâd eyledikleri ecilden...” 33 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 111, Özge Teneş, 33 Nolu Mühimme Defteri’nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (Sayfa 1-190) (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 179.

<sup>169</sup> Mehmet Akif Aydın, “Ceza (Osmanlı Ceza Hukuku)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1993), 7/480.

<sup>170</sup> İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2022), 113.

<sup>171</sup> Midilli, “Ehl-i Örfe Karşı Kadılar”, 92.

<sup>172</sup> Akyılmaz, “Masuniyet-i Şahsiyye”, 194, 195; Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1990, 1/87.

<sup>173</sup> Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (II. Bâyezid Devri Kanunnâmeleri)* (İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1990), 2/184.

*izni ve icâzetiyle olub ve hakkından gelinmelünün dahi kadı ma'rifetiyle hakkından gelinüb bilcümle kadı ma'rifetsiz kimesneye kendü re'yelerinden zulm ve hayf edüb dutub kapmayalar.*"<sup>174</sup> düzenlemesi, III. Murad devrinde Kanun-ı Osmânî'nin 72. maddesinde yer alan "*Kadı ma'rifeti olmadan kimesneyi ehl-i örf habs edüb incitmeye*"<sup>175</sup> düzenlemesi ehl-i şer' ile ehl-i örfün görev alanını belirlemekte, bu dağılıma riayet etmeksizin gerçekleştirilecek eylemleri zulüm ve hayf olarak nitelenmektedir.

Kurumlar arasındaki sınırların belirlenme çabası, kişi dokunulmazlığını teminat altına alan özellikle ehl-i örfün kişilere zulmetmesinin önünü almayı amaçlamaktadır. Ehl-i şer', ehl-i örfün gerçekleştirdiği tasarrufların kanunnamelere uygun olup olmadığını denetlemekle, ehl-i örfün zulüm niteliğindeki eylemlerini önlemekle, şariat ve kanunun ihlal edilmesini önlemekle görevlidir.<sup>176</sup> Kadı, ehl-i örfün, kendilerini dinlemediği durumlarda, bu hali saraya bildirmeleri gerekmektedir.<sup>177</sup> Niğbolu Vilâyeti Kanunnamesi'nde, kadınların vilayetlerde gerçekleşen zulümleri ortadan kaldırmaları, kaldırmaya muktedir olmadıkları hallerde bunu saraya bildirmeleri emredilmekte, aksi durumun azil sebebi olduğu söylenmektedir.<sup>178</sup>

Ehl-i örfün, ehl-i şer'in yetki alanına çıkma çabaları Osmanlı'da hoş karşılanmamış, yönetim böyle durumlarda ehl-i şer' ve reayanın yanında yer alarak bu durumun önünü almaya çabalamış<sup>179</sup> ve bu tür olayların gerçekleştiği tespit edildiği

---

<sup>174</sup> Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (Yavuz Sultan Selim Devri Kanunnâmeleri)* (İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1991), 3/459.

<sup>175</sup> Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (III. Murad Devri Kanunnâmeleri)* (İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1994), 8/115.

<sup>176</sup> Midilli, "Ehl-i Örf'e Karşı Kadılar", 79, 82.

<sup>177</sup> Ömer Lütfi Barkan, *XV.ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları: Kanunlar* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü Neşriyatı, 1943), 397; Midilli, "Ehl-i Örf'e Karşı Kadılar", 99; Zarinebaf, *Crime and Punishment in Istanbul, 1700-1800*, 161.

<sup>178</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1991, 3/417; Barkan, *XV.ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları: Kanunlar*, 270.

<sup>179</sup> Kocaali Sancağında levend ve suhtelerin ayaklanmasıyla gerçekleşen cinayet, soygun, tecavüz gibi olayların yaşanması sonrası valiye gönderilen hükümle sanıkların kadı huzuruna çıkarılması, kadı tarafından "şer'i şerif ve kanunu müni" uyarınca yargılama yapılarak haklarında hüküm verilmesi, cezanın kadının verdiği hükmü aşmayacak şekilde tatbik edilmesi, bu sınırların aşılması gerektiği tembihlenmiştir akt. Akdağ, *Dirlik ve Düzenlik*, 218, 219.

hallerde ilgililer hakkında ağır cezalara hükmedilmiştir.<sup>180</sup> Bir noktada reaya gözünde neredeyse eşkıyalarla eşit konuma gelmişlerdir. Öyle ki halk, İstanbul'a "Celâlîler bunların yaptığını yapmadı" şeklinde şikayetlerde bulunmuştur.<sup>181</sup> Bununla birlikte istisnai nitelikte de olsa kimi zaman ehl-i örf ile ehl-i şer'ın birlikte hareket ederek halka "zulüm" olarak nitelenebilecek eylemler gerçekleştirdiği görülmektedir.<sup>182</sup>

Kanunnamelerde yer alan düzenlemelere ek olarak, tarafların birbirlerinin yetki alanlarına müdahil olmamaları, kendilerine verilen yetki çerçevelerinde hareket etmeleri hususunda fermanların gönderildiği de vaki olmuştur.<sup>183</sup> İki grubun da birbirleri üzerine tahakküm kurma çabaları, birbirlerine emir verme, kontrol etme çabaları bu çatışmaları şiddetlendirmiştir.<sup>184</sup> Şeyhülislam Ebussuud Efendinin, bir sancakbeyinin, davasını kendisine değil kadıya götüren vatandaşa karşı uyguladığı darp eylemi ile ilgili olarak, bu kişinin kendi otoritesini, dini otoritenin önüne koyduğunu, kafir sayılacağını ve idamına hükmedilmesi gerektiği yönündeki fetvası bu hususa örnektir.<sup>185</sup>

Bu iki grubun görev ve yetkilerinin sınırı konusundaki ihtilaflar, işleyişteki uyumsuzlukların başlıca sebebi olmuştur. Sancakbeylerinin divan ile dava dinlemeleri buna örnektir.<sup>186</sup> Ehl-i şer' ile ehl-i örf arasında yargılamanın gerçekleştirilmesi konusunda bir mücadelenin geçtiği özellikle de tazir cezaları ile ilgili olarak ehl-i örfün müdahale çabalarında bulunduğu, kadı tarafından bir hüküm verilmeksizin yargılama

---

<sup>180</sup> Akyılmaz, "Masuniyet-i Şahsiyye", 218, 219.

<sup>181</sup> Mustafa Akdağ, "Celâlî Fetretî", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 16/1-2 (1958), 106.

<sup>182</sup> Reayadan Yahudi bir kimse bir ihtilaf sonucu haksızlığa uğratılarak mağdur edilmiş, sonrasında karşı tarafın baskıları neticesinde kadı kararı olmaksızın Mazhar Ağa Tomruğuna hapsedilmiştir. Şahıs, padişaha yazılan arzuhal neticesinde bu durumdan kurtulmuş, durumun teftişi için memur görevlendirilmiştir. Fakat sonraki süreçte yine karşı tarafın baskıları ve rüşvetleri sonucu ehl-i şer' ve ehl-i örfün birlikte hareket etmesiyle kişi tekrar mağduriyet yaşamış ve hanesinde derdest edilmiş, Bükreş'te boynuna zincir, ayağına bukağı bağlamak suretiyle on günü aşan bir süre boyunca işkencelere maruz kalmış ve daha sonra Limni'ye sürgün edilmiştir. BOA, C.ADL, 84/5057 akt. Akyılmaz, "Masuniyet-i Şahsiyye", 205-209.

<sup>183</sup> BOA, C.DH, 71/3543; BOA, C.ADL, 79/4733, Transkript edilmiş metin için bkz. Akyılmaz, "Masuniyet-i Şahsiyye", 195, 196.

<sup>184</sup> Akdağ, *Dirlik ve Düzenlik*, 110.

<sup>185</sup> Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, 220.

<sup>186</sup> Midilli, "Ehl-i Örf'e Karşı Kadılar", 84.

bulunmadan cezalandırma yoluna gitmeye çalıştığı kayıtlara geçmiştir.<sup>187</sup> Bu durumun sebepleri arasında halkın ehl-i örf hususundaki şikayetlerinin ehl-i şer‘ aracılığıyla saraya bildirilmesi; ehl-i örf tarafından yakalanan şüpheliler hakkında ehl-i şer‘ tarafından verilen kararların şüpheliyi korumaya yönelik verildiği şeklinde değerlendirilmesi sayılabilir.<sup>188</sup> Bununla birlikte eşkıyalık faaliyetlerini engellemekle görevli olan ehl-i örfün taşrada eşkıyalık girişimlerinde bulunması da zikredilen sebepler arasındadır.<sup>189</sup> Midilli, bu rekabetin sebeplerinden biri olarak da -özellikle de sancakbeyleri ile kadı arasında- teşrifatı saymaktadır.<sup>190</sup>

Pierce, ehl-i şer‘ ve ehl-i örfün arasını ayırma çabasını bir nevi kuvvetler ayrılığı sistemini yerleştirme çabası olarak nitelemektedir.<sup>191</sup> Nitekim Aydın da bu iki grubun mücadelesinin iki hukuk sistemi arasındaki mücadeleden ziyade yasama ve yargı organları arasındaki hakimiyet çabası olduğundan bahsetmektedir.<sup>192</sup> Burada iki kurumun birbirlerinin alanına müdahalesi, modern hukuktaki fonksiyon gaspı müessesesine benzetilebilir.

Ehl-i örfün kimi durumlarda reayaya zulmettiği gibi kadıların da ehl-i örf ile birlikte hareket ederek zulme sebep olduğu vakalar da mevcuttur. Nitekim bu hususta Şeyhülislam Ebussuud Efendi “*ehl-i örfle ittifak eden âdil olmaz*” demektedir.<sup>193</sup>

### 1.7. İşkence ve Benzeri Kavramların Tahlili

Hukuk tarihimizde işkence kavramının kullanımı eski tarihlere dayanmakla birlikte bu kavrama ek olarak azab, ta‘zib, müsle, örf-i maruf, zulüm ve eziyet kelimeleri kullanılmıştır. Nasslarda da bu kavramların bazılarının kullanıldığı

---

<sup>187</sup> Aydın, “Ceza (Osmanlı Ceza Hukuku)”, 7/480, 481; Akyılmaz, “Masuniyet-i Şahsiye”, 183.

<sup>188</sup> Akdağ, *Dirlik ve Düzenlik*, 111.

<sup>189</sup> Mücteba İlgürel, “Eşkya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1995), 11/468; 73 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 437, Muhammed Uğurlu, *73 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (121-276)* (Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 122, 123.

<sup>190</sup> Midilli, “Ehl-i Örf Karşı Kadılar”, 84.

<sup>191</sup> Leslie Peirce, *Ahlak Oyunları:1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, çev. Ülkün Tansel (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005), 428.

<sup>192</sup> Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 76.

<sup>193</sup> Pehlül Düzenli, *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi ve Fetvâları* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2012), 244.

görülmektedir.<sup>194</sup> Ek olarak Osmanlı dönemine ait arşiv belgelerinde işkence kastedilerek “darb u let/darb u eziyet”<sup>195</sup> terkininin kullanıldığı da görülmektedir. Yine arşivde eziyet, sıkıntı, incitme anlamlarına gelen renciş<sup>196</sup> kelimesinin de işkence maksatlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Fakat tespit edebildiğimiz kadarıyla bu kavram nadiren kullanılmıştır. 19. yüzyılda resmî belgelere bakıldığında “eziyyet” kavramının da işkence ile beraber ve aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Ancak yüzyılın sonlarına doğru gelindiğinde kamu görevlisinin gerçekleştirdiği bu tip eylemlerin hepsi işkence çatı kavramı altında toplanmıştır.<sup>197</sup> Bu başlık altında işkence kavramı ve tarihsel süreçte işkence kavramının yerine kullanıldığı tespit edilen müsle, ta‘zib, ta‘addî ve örf-i maruf kavramları ele alınacaktır.

### 1.7.1. Müsle

Müsle, sözlükte “*organları kesip, bununla çirkinleştirme*” olarak tanımlanmakta olup terim olarak, ibret olması amacıyla düşmanın, burnu, kulağı ve diğer bazı organları kesmek, bilinenin dışında savaşmak, gözleri oyarak, kemikleri kırarak ve kan akıtacak şekilde vurma suretiyle düşmanı çirkin bir şekle sokarak cezalandırmak olarak tarif edilmektedir.<sup>198</sup> Bu noktada özellikle hadis metinlerinde, kişinin vücut bütünlüğünü bozan ve duyu veya organın işlevinin yitirmesine neden olacak fiillerin tanımlanmasında “müsle” kavramının kullanıldığı görülmektedir.<sup>199</sup>

Uhud savaşında müşrikler, Müslümanlara müsle yapmış, Müslümanlar gerçekleştirecek bir sonraki savaşta bu duruma fazlasıyla karşılık vereceklerine dair yemin etmişlerdir. Bu hususta “*Eğer ceza verecekseniz size yapılanın misliyle*

---

<sup>194</sup> Dağcı, “İşkence”, 23/429.

<sup>195</sup> 85 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 305, 85 Numaralı Mühimme Defteri (1040-1041 (1042)/1630-1631 (1632)) (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2002), 188; 85 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 377, 85 Numaralı Mühimme Defteri, 231.

<sup>196</sup> BOA, A.}MKT, 227/96, 16.11.1265.

<sup>197</sup> Kalkan, *Torture, Law, and Politics*, 2, 3.

<sup>198</sup> Nihat Haznevi, *İslam Hukukunda Meşruyet Sınırları Bağlamında Savaş Ahkâmı* (Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 67; Akgündüz, *Osmanlı Tarih ve Hukuk İstihlaları Kamusu*, 913.

<sup>199</sup> Mâlik, Cihad, 439; Ahmed b. Hanbel, XXX, 22, 23; Dârimî, Siyer, 884; Müslim, Cihad ve Siyer, 1731; İbn Mâce, Cihad, 38; Tirmizî, Diyât, 14, 48; Ebû Dâvûd, Cihad, 88. Dal, *İslam Muhakeme Usulünde İşkence*, 29.

cezalandırın. Eğer sabrederseniz, elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır.”<sup>200</sup> ayeti inmiş ve müslu yapılmısı yasaklanmıştır. İslam hukukunda işkence anlamında bu kavram kullanılmışsa da Osmanlı hukukunda bu kavramın kullanımı yaygın değildir.

### 1.7.2. Ta‘zib

Ta‘zib, Arapça azap kökünden gelmekte olup sözlükte “eziyet etme, acı verme, sıkıntıya sokma” olarak, fıkıh literatüründe “ilahi ceza, şiddetli acı, zorluk”; “şüpheliden ikrar elde etmek amacıyla veya düşman esirlerine yönelik uygulanan baskı ve eziyet” olarak tanımlanmaktadır.<sup>201</sup> Hukuki anlamda işkenceyle aynı manaya gelen bu kelime fıkıh metinlerinde yaygın olmakla birlikte Osmanlı döneminde özellikle de klasik dönemde işkence yerine kullanıldığı görülmektedir.

892/1487 Tarihli Hüdâvendigâr Livası Kanunnamesi’nin 34. maddesinde yer alan “...mücrim ve müttehem olan kimesne mütemerrid ve mu’annid olub da’vet ile mahkemeye gelmekden imtinâ’ eylese, berây-ı ta’zir cebr ile bilâ-ta’zib mahkemeye getürmek memnû’ değildir.”<sup>202</sup> düzenlemesinde ve yine aynı yönde 926/1519 tarihli Rum Eyaleti Kanunnamesi’nin 49. maddesinde de işkence kastedilerek ta‘zib kelimesi kullanılmıştır.<sup>203</sup> Ayrıca Dede Cöngî’nin de es-Siyâsetü’s-Şer‘iyye adlı eserinde bu anlamda ta‘zib kelimesini kullandığı görülmektedir.<sup>204</sup>

### 1.7.3. Ta‘addî

Sözlükte “düşmanlık etme, zulmetme, haddi aşma, örf, âdet, kanun ve kuralların sınırını aşma” anlamlarına gelen ta‘addî Osmanlı döneminde

---

<sup>200</sup> Nahl, 126

<sup>201</sup> “Nişanyan Sözlük”; Dal, *İslam Muhakeme Usulünde İşkence*, 20.

<sup>202</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1990, 2/184.

<sup>203</sup> “Ve her mücrimin ve müttehem cerimesi Vilâyet Kâdîsi katında veya müfettiş huzûrunda sâbit ve zâhir olub ehl-i örf dutub teslim etmeden siyâset eylemek şer’ ve kanuna muhâlif te‘addîdir. Amma mücrim ve müttehem olan kimesne mütemerrid ve mu’annid olub mahkemeye gelmekden imtinâ’ etse, bu takdirce cebr ile bilâ ta’zib mahkemeye getürmek memnû’ değildir.” Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1993, 6/208.

<sup>204</sup> Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (Kanunî Sultan Süleyman Devri Kanunnâmeleri, I. Kısım Merkezî ve Umumî Kanunnâmeler)* (İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1992), 4/141.

kanunnamelerde ve mühimme defterlerinde sıklıkla kullanılan bir kavramdır.<sup>205</sup> Yargıya konu olan eylemler incelendiğinde çoğunlukla ehl-i örfün reayaya karşı gerçekleştirdiği vergi konusundaki sınırı aşan davranışları, irtikap niteliğindeki eylemleri ta'addî/te'addî olarak nitelenmiştir.<sup>206</sup> Bununla birlikte işkence olarak değerlendirilebilecek eylemler açısından da bu kavramın kullanıldığı görülmektedir.<sup>207</sup>

#### 1.7.4. Örf-i Maruf (Örf)

Örf (urf), Arapça kökenli olup sözlükte “*iyi olan, yadırganmayan, bilinen, tanınan, pratik bilgi, misal ve tecrübe; peş peşe gelen*” anlamlarına gelmekte, hukuki

---

<sup>205</sup> “Nişanyan Sözlük”; Halil Çelik İbrahim, “Taaddî”, *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2010).

<sup>206</sup> “*Ve bu diyarda sancakbeği ve subaşılar ve sâir sipahiler re'âyâlarına otluk ve tereke biçdürüb ve işendürüb ve sâir suhrevât ve ırgâdlık etdürüb zulüm ve te'addî ederler imiş.*” (949 Tarihli Bağdâd Eyâleti Kanunnâmesi m. 43) Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (Kanunî Sultan Süleyman Devri Kanunnâmeleri, II. Kısım Kanunî Devri Eyâlet Kanunnâmeleri)* (İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1992), 5/186; “*...Sancakbeğleri ve subaşılar bu asıl kış kerestesi hâcetleri oldukta veya re'âyânın evlerine kendü ihtiyarları ve rızaları ile konduklarında her ne hâcetleri olursa narh ı rûzî üzere akçeleri ile alalar ve hiç vechile re'âyâya kanuna muhalif te'addî eylemeyeler.*” (926 Tarihli Malatya Sancağı Kanunnâmesi m. 14); “*...eğer vüzerâ hâslarındadır ve eğer beğlerbeğiler havâssındadır ve eğer sâir ze'âmet ve tîmârlardadır ve evkâf ve emlâkdedir, para voyvodalarından her ne kadar kimesne var ise, alâ vechi 'l-umûm ref' edüb para voyvodalığı olmak lâzım gelen niyâbet ve bâd-i hevâyı satdırmayub mukâta'aya verdirmeyüb külliyyen anın gibi mahsûlâtı voyvodalar zabt edüb muktezây-ı şer' ve kanun ve defter üzere kendülere ait olan hukuk ve rûsûmı her ne ise alub kimesneye zulm ve te'addî eylemeyeler.*” (Rumeli Eyaleti Para Voyvodaları Yasaknamesi m. 3); “*Ve vüzerâ voyvodaları ve sâir beğlerbeğiler ve sancakbeğiler voyvodaları ve erbâb-ı tîmâr ve ze'âmet sâhibleri ve adamları ibtidâ tîmârlarına ve voyvodalıklarına vardıkda na'l-bahâ deyüb re'âyâdan hânedan hâneye birer mikdâr akçe salub enva'-ı zulm ve te'addî ederler imiş. Bu husûsda dahi tamam ihtimâm edüb bu tarikle her kimin voyvodası olursa olsun ve ze'âmet ve tîmâr sâhibleri olsun bir ferde na'l-bahâ deyü re'âyâdan akçe aldırmayub gereği gibi men' ve def' eyleyesiz.*” (Rumeli Eyaleti Para Voyvodaları Yasaknamesi m. 11); “*Her kulum taht-ı hükmünde olan ra'ıyyetlerini himâyet ve ri'âyet edüb rızây-ı şerifime muhâlif bir ferde te'addî eylemeyeler.*” (Rumeli Eyaleti Para Voyvodaları Yasaknamesi m. 22); “*Ve şol mezra'alar ve çayırklar ki, vilâyet defterinde bir mikdâr mukâta'a yazılmış ola, anların gibilerden sipahi olanlara mestûr ve mukarrer olan mukata'alarından tecavüz olunmaya ve te'addî etmeyüb ziyâde nesne aldırmayalar.*” (Sofya Sancağı Kanunnâmesi m. 24) Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1993, 6/267, 314-317, 654.

<sup>207</sup> “*Zâbitları olan Yûsuf ve Alî ve Muhammed nâm kimesneler şer'-i şerîfe mürâca'at itmedin karye-i mezbûrede sâkin Alî nâm kimesneyi zulmen ahz ü habs idüp habslerinde mezbûra enva'-ı darb u eziyyet itmekle te'addîlerinden fevtolup...*” 85 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 377, 85 Numaralı Mühimme Defteri, 231; 118 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1712, Seda Kiraz, *118 Numaralı Mühimme Defteri'nin Tasnifi ve Değerlendirilmesi (s.388-516)* (Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 115; 88 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 175, Fatma Kaytaç, *88 No'lu Mühimme Defteri (Transkripsiyon ve Özet)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 97.

terim olarak “*padişahın yönetme ve icra otoritesini*” ifade etmektedir.<sup>208</sup> İncalcık tarafından “*hükümdarın sırf kendi iradesine dayanarak şeriatın şümülüne girmeyen sahalarda kanun koyma salahiyeti*” olarak tanımlanmaktadır.<sup>209</sup> Örf, dönemin devlet adamlarının devlet ve hukuk anlayışını aksettiren<sup>210</sup>, Tursun Bey tarafından,

“*Ve eğer şöyle ki bu tedbîr ber-vefk-ı vücûb ve kâ‘ide-i hikmet olursa -ki müeddî ola bir kemâle ki bi‘l-kuvve benî-nev‘ün eşhâsında konulmuşdur ki ol kuvvet iktisâb-ı sa‘âdeteyndür -ana ehl-i hikmet siyâset-i İlâhî dirler, ve vâzı‘ına nâmûs dirler. Ve ehl-i şer‘ ana şer‘iat dirler, ve vâzı‘ına şâri‘ utlâk iderler ki, peygamberdür. Ve illâ, ya‘nî bu tedbîr ol mertebede olmazsa belki mücerred tavr-ı akl üzere nizâm-ı âlem-i zâhir için, meselâ tavr-ı Cengiz Han gibi olursa, sebebine izâfet iderler, siyâset-i sultânî ve yasağ-ı pâdişâhî dirler ki, örfümüzce ana örf dirler.*”<sup>211</sup>

olarak tanımlanmıştır. Örfü açıklarken siyaset kavramı üzerinden tanımlamaya gitmiştir. Bu tanımdan yola çıkıldığında, biri şari‘ tarafından (şeriat) diğeri hükümdar tarafından (örf) koyulan iki tür siyaset bulunmaktadır.

Osmanlı’da örfi hukukun temelini örf ve adetler oluşturmakta, kanunlar genellikle kanun-ı kadime dayanmaktadır. Bu kavram “*kanûn-ı kadîm oldur ki evvelin kimse bilmeye*” şeklinde tanımlanmaktadır.<sup>212</sup> Osmanlı’da örf-i maruf, günümüzdeki örf ve adeti karşılayacak şekilde, toplumsal hayatı düzenleyen yazılı olmayan kurallar anlamında kullanılmıştır.<sup>213</sup>

---

<sup>208</sup> İbrahim Kâfi Dönmez, “Örf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2007), 34/87; Mehmet Akman, “Örf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2007), 34/93; “Nişanyan Sözlük”.

<sup>209</sup> İncalcık, “Osmanlı Hukukuna Giriş”, 102.

<sup>210</sup> İncalcık, “Osmanlı Hukukuna Giriş”, 125.

<sup>211</sup> Tursun Bey, *Târih-i Ebü‘l-Feth*, ed. Mertol Tulum (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1977), 12, 13.

<sup>212</sup> Halil İncalcık, “Kanun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2001), 24/326; Midilli, *Klasik Osmanlı Ceza Hukukunda Şeriat-Kanun Ayrımı*, 53.

<sup>213</sup> Halil İncalcık, *Osmanlı’da Devlet, Hukuk ve Adâlet* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 2005), 27; Barkan, *XV.ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirâi Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları: Kanunlar*, 71, 79, 80; Midilli, *Klasik Osmanlı Ceza Hukukunda Şeriat-Kanun Ayrımı*, 53.

Osmanlı klasik döneminde işkence uygulaması anlamında da örf ve örf-i maruf kelimeleri kullanılmaktadır.<sup>214</sup> Osmanlı klasik döneminde kanunnamelerde<sup>215</sup>, mühimme defterlerinde<sup>216</sup>, şer‘iyye sicillerinde<sup>217</sup> bu manada kullanıldığına dair pek çok örnek bulunmaktadır. Örf kelimesinin, Arapça tef‘îl babından kazandığı tehdit etme ve korkutma anlamlarından kaynaklı olarak bu kelimenin kullanılmış olması muhtemeldir.<sup>218</sup>

Osmanlı muhakeme hukukunda örf-i maruf terimi, kamu gücünü kullanan görevliler tarafından sanıklara işledikleri iddia olunan suç, suça konu eşyaları ve bunların bulunduğu yerleri, suç aletlerini, suça iştirak edenleri itiraf ettirmek maksadıyla gerçekleştirilen fiziki ve manevi acı olarak tanımlanabilir.<sup>219</sup> Bu noktada dar anlamda işkence kavramının ve bununla birlikte modern hukuktaki işkence kavramının örf-i maruf’a benzer nitelikte olduğu söylenebilecektir.

Arşiv belgelerine bakıldığında, nadir de olsa, kamu görevine sahip olmayan kişiler tarafından yapılan işkence olarak tanımlanabilecek eylemler için de bu kavramın kullanıldığı örnekler görülmektedir.<sup>220</sup>

---

<sup>214</sup> Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, 168; Mustafa Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku (Özel Hükümler)* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018), 2/378.

<sup>215</sup> “...mazinne olanları dutub şer’ ile ve örfle teftiş edüb ve tehdid edüb hırsuzı bulduralar...” “Ve eğer örfle bir kimesnenin hırsuzluğu zâhir olursa, kadı olan ehl-i örf’e hüccet vere...” Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1990, 2/43, 44; “...meğer ol kimesne sâbıkâ müttehem veyahud adâvetlü ola, kadı ma’rifeti ile örf’e kabil ise örf edeler” Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1991, 3/90.

<sup>216</sup> “...yerinin öğrenilmesi için örf-i mâruf yapılmasına izin verildiği, ancak örf-i mâruf sırasında ölüme sebebiyet verilmemesi için dikkatli olunması...” 7 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1693, 7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976 / 1567-1569) (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1999), II/258; “...mezbûr Koca’ya örf olunup ahvâl su’âl olundukda...” 6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 898, 6 Numaralı Mühimme Defteri (972 / 1564-1565) (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1995), II/50, 51.

<sup>217</sup> “...töhmet-i sabıkası sabit olup mucib-i örf olanları örf-i maruf ile dahi teftiş edüp göresin şöyle ki...” Bursa şer‘iyye sicilleri, var. 9 38/43 A, (945-948) akt. M. Tayyib Gökbilgin, “Ebussuud Fetvalarında ve XVI. Asır Şer‘iyye Sicillatında İsbat ve Şehadet”, *İslam Tetkikleri Dergisi* III/1-2 (1959 1960), 122.

<sup>218</sup> Kelimenin benzer anlamda kullanımına Avf b. Mâlik hadisi örnek verilebilir. (Ebû Dâvûd, Cihad, 146) İbn Manzûr, *Lisânül-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414), 9/237; Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türkî*, 197; Akman, “Örf”, 34/94.

<sup>219</sup> Avcı, “Hukuka Aykırı Deliller Sorunu”, 53.

<sup>220</sup> Avcı, “Hukuka Aykırı Deliller Sorunu”, 51; “...zimmî ve sâyir levendât tâyîfesinden kırk-elli eşkiyâ zuhûr idüp yollarda ebnâ-i sebîli basup katl-i nüfûs ü gâret-i emvâlden hâlî olmaduklarından gayri nefsi-i Tirhala’dan Kazancı-oğlu Ahmed nâm kimesne dâyimâ fesâd ü şenâ’at üzre olan eşkiyânun

### 1.7.5. İşkence

İşkence, Farsça kırmak, ezmek anlamına gelen “şikastan, şikan-” kökünden gelmekte olup “eziyet, zahmet, incitmek, sıkıştırmak, acı çektirmek, sıkıntı, azap” anlamlarına gelmektedir.<sup>221</sup>

Şemseddin Sami tarafından “*Evâilde mücrimin ve mazlumine verilen azap ve ukubet ki enva'ı olub, mahsus âlât-ı iblisaneleri de var idi*” olarak tanımlanmıştır.<sup>222</sup> Türk Hukuk Lûgatı’nda, “*Herhangi bir maksatla, birisine cismen eza verici harekette bulunmak veya maznunlara suçlarını itiraf ettirmek için canlarını yakıcı muameleler yapmak. Onlara eza ve cefa etmek*” olarak tanımlanmıştır.<sup>223</sup> Her iki tanım da itiraf gibi özel kast zikredilse de genel kast kapsamında gerçekleştirilen fiiller de işkence tanımına dahil edilmiştir.

Dağcı tarafından ilgili kavram ikiye ayrılarak incelenmiştir. Onun tanımlamasıyla işkence, “*geniş anlamıyla, bir şahsın maddî veya manevî varlığına yöneltilmiş maksatlı ve haksız eziyet, acı ve utanç verici tutum ve davranış; dar ve teknik anlamıyla ise itirafta bulunması için sanığa veya cezalandırma amacıyla suçluya yapılan aynı nitelikteki haksız davranışlar*” olarak ifade edilmektedir.<sup>224</sup> İslam Hukuku’nda da Osmanlı Hukuku’nda da böyle bir ayrıma gidilmediği her ne kadar dar anlamdaki işkence tanımına uygun olarak hükümler düzenlenmiş ise de kanunnameler, arşiv belgeleri ve diğer dokümanlar incelendiğinde işkence denildiği zaman geniş anlamdaki işkencenin kastedildiği görülmektedir. Klasik dönemde dar anlamdaki tanıma uyan örf-i maruf/örf kavramı kullanılsa da bir bütün olarak değerlendirildiğinde yaygın kullanım işkencedir.

---

*çetebaşları olmağla, bu evinde olmayup İstanbul’da me’ûr olduğu koyun-süricilik hizmetinde iken mezbûr Ahmed hevâsına tâbi’ kırk-elli nefer ehl-i fesâd ile bu sene-i mübârekede mezbûr Nikola’nun evin basup anasına örf ve muhkem darbidüp evinde mevcûd bulunan emvâl ü erzâkın gâret ü hasâret ve ziyâde zulm ü te’addi eyledüklerinden...*” 82 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 117, 82 Numaralı Mühimme Defteri (1026-1027 / 1617-1618) (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2000), 77, 78.

<sup>221</sup> “Nişanyan Sözlük”; Dağcı, “İşkence”, 23/429.

<sup>222</sup> Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türkî*, 119.

<sup>223</sup> *Türk Hukuk Lûgatı*, “İşkence” (Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1991).

<sup>224</sup> Dağcı, “İşkence”, 23/429.

Kişinin itirafta bulunmasını sağlamak için gerçekleştirilen darp eylemi işkence olarak adlandırılırken başka deliller ile sübut bulmuş bir durumu teyit etme maksatlı olarak uygulanan şiddet eylemleri terim olarak işkence kapsamında değildir.<sup>225</sup>

Aydın tarafından İslam Hukuku'nun amaçlarına göre işkencenin, “*bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlendiğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gösteren herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatiyle uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ıstırap veren bir fiil*”<sup>226</sup> olarak tanımlanabileceği belirtilmiştir. Ancak kendisinin de belirttiği üzere bu tanımlama İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin tanımlamasından aynen alınarak İslam Hukuku için de kullanılmıştır. Oysa İslam Hukuku'nda mevcut olan uygulamaya bakıldığında tanımın tam örtüşmediği görülmektedir. Bu ancak işkence tanımının bir parçası olabilecektir.

Osmanlı hukukunda işkencenin nasıl anlaşıldığını ortaya koymak için kavramın kullanım yerlerini incelemek gerekmektedir. Bu hususta arşiv belgeleri incelendiğinde işkencenin, modern hukukun aksine sadece kamu görevlilerinin gerçekleştirdiği eylemlerden ibaret olmadığı, bununla birlikte sıradan halkın birbirlerine karşı gerçekleştirdiği ve pozitif hukuk kapsamında eziyet olarak nitelendirilen eylemlere de işkence denildiği görülmektedir. Pozitif hukukta işkence bir suç olarak ele alınırken genel suç-özü suç ayırımı yapılmaktadır. İlgili suç herkes tarafından işlenebilir bir nitelikte ise genel suç; suçun teşekküllü için failde birtakım vasıfların mevcudiyeti aranıyorsa özü suç söz konusudur.<sup>227</sup> Bu tasnife göre modern hukukta işkence, özü suç kapsamında değerlendirilmektedir. Öyle ki işkence suçunun ancak bir kamu görevlisi tarafından işlenebileceği, kamu görevlisi olmayan kişiler tarafından gerçekleştirilecek eylemler neticesinde ancak eziyet suçunun meydana geleceği kabul edilmiştir.<sup>228</sup> İlerleyen bölümlerde örnekleriyle geleceği üzere,

---

<sup>225</sup> Avcı, “Hukuka Aykırı Deliller Sorunu”, 51.

<sup>226</sup> Aydın, *İslam ve Modern Hukukta İşkence*, 67, 68.

<sup>227</sup> Mahmut Koca - İlhan Üzülmöz, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022), 115.

<sup>228</sup> Veli Özer Özbek vd., *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022), 285.

Osmanlı'da ehl-i örfün sorgu sırasında işkence niteliğinde gerçekleştirdiği eylemler sebebiyle yargılandığı durumlarda da eşkıya olarak tabir edilen halktan kimselerin gerçekleştirdiği eylemler de bu kavram altında toplanmıştır. Modern hukukta yapıldığı şekliyle işkence-eziyet ayırımına gidilmemiştir. Bunun sonucu olarak işkence olarak nitelenebilecek fiilleri gerçekleştiren kişinin kamu görevlisi olup olmadığı nazara alınmamıştır. Kamu görevlisi niteliğine sahip olmayan kişinin gerçekleştirdiği eylemler de “işkence” olarak adlandırılmıştır.<sup>229</sup>

İşkence klasik dönemde başlı başına bir suç olarak düzenlenmemiş olsa da arşiv belgelerinde bu türden eylemlerin gerçekleştiği kimi durumların zulüm kavramıyla nitelendiği görülmektedir. Özellikle vergi toplama sırasında yaşanan olaylara ilişkin kayıtlarda bu kavramın sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu noktada bu eylemler doğrudan bir suç olarak düzenlenmemiş olsa da kamu görevlilerinin halka karşı gerçekleştirdiği bu tip hareketlerin zulüm suçları çatısı altında yer aldığı ve bu tip eylemlerde bulunanların cezalandırıldığını söylemek mümkündür.<sup>230</sup>

İslam tarihinde ve Osmanlı da yer alan kayıtlara bakıldığında modern hukukla paralel şekilde sıradan yaralamadan şiddet olarak daha ağır ve müddet olarak daha uzun, mütemadiyen uygulanan elem ve eziyetin işkence olarak tanımlandığı görülmektedir.<sup>231</sup>

Osmanlı muhakeme hukukunda müttehemlerin sorgulanması sırasında örf uygulanıp uygulanmayacağı arşiv belgelerinde açıkça yer almaktadır. Bununla birlikte bu örfün keyfiyetine girilmemektedir. İşkence belirli sınırlar dahilinde kanuni kabul edilmesi sebebiyle herhangi bir sansüre uğramadan arşiv belgelerinde açıkça yer almıştır. Özellikle infaz hukuku açısından diğer belgeler incelendiğinde sansürün bulunmadığı daha da net görülmektedir. Resmi kayıtlarda bu tip eylemler açıkça

---

<sup>229</sup> “...evlerin basup levendlere ıyâllerin çekdürüp murâd idindüğü yirlere virüp ve at ve katır isteyüp virmedükleri için sâhiblerine işkence virüp ve ba'zı re'âyânun tavarları sirka olunup hırsuzların bilüp şer'-ı şerîfe götürürken ellerinden çeküp alup fukarânun hakkı alınmayup zulm ü te'addî itdüğün...” 6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1416, 6 Numaralı Mühimme Defteri, 1995, II/325.

<sup>230</sup> Zulüm suçları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Mumcu, *Osmanlı Hukukunda Zulüm Kavramı* (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2007).

<sup>231</sup> Kişiye sorgu sırasında tokat atılması işkence kapsamında değerlendirilememiştir. “Ceride-i Mehâkim” 271 (Muharrem 1302), 2161-2162.

yazılıyor olmasına karşın bazı yazarlar tarafından Osmanlı'da işkence metodu olarak aktarılan birtakım metotların uygulandığı iddia edilmektedir. Cellatların mahkumları konuşturmak için “*ustura ile diri diri deri yüzmek, saçları kesilen başa ateşte kızıl hale getirilmiş demir tas giydirmek cımbızla sinirleri çekmek, bir uzvun içine sonda gibi burgu sokmak, kaynar sudan soğuk suya ve soğuk sudan kaynar suya sokup çıkartmak, çekiçle kol ve bacak, el ve ayak kemiklerini kırmak*” gibi yöntemlerin uygulandığından bahsedilmektedir.<sup>232</sup> Tarafımızca arşiv araştırması sırasında bu tip metotların uygulandığına dair bir veriye ulaşılamamıştır. Literatürdeki diğer akademik çalışmalarda da bu metotların uygulandığına dair bir veri yer almamaktadır.

Arşiv belgelerinde yer alan uygulamalara bakıldığında, hırsızlık yaptığı iddia olunan kişinin kırk sekiz saat boyunca uykusuz bırakılmış olması ve kişinin üzerine zarf ile kelle konulması<sup>233</sup> veya bir başka olayda bir çavuşun malının çalınması ile ilgili olarak şüpheli gördüğü kişiyi hapsedirmesi, evini basması, mallarını yağmalaması, bağlayarak üç ay işkence etmiş olması işkence olarak nitelenmiştir.<sup>234</sup> Benzer şekilde Kütahya'da mütesellimin, yakaladığı kişilerden bir grubu kollarından asması, bir diğer grubu baş aşağı sarkıtıp ikrarda bulundurduğu olayda gerçekleşen eylemler işkence olarak adlandırılmıştır.<sup>235</sup> Sorgulamalarda tomruk kullanıldığı da olmuştur. Nitekim 1791 senesinde firar eden bir esirin bir at ve bir yük eşya ve akçe ile yakalanması olayında, kaçmasına yardım edenin ayrıca beraberindeki at ve eşyanın sahibinin öğrenilmesine yönelik gerçekleştirilen sorguda, zanlının yanıt vermekten

---

<sup>232</sup> Reşad Ekrem Koçu, *Tarihimizde Garip Vakalar* (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1971), 33, 34.

<sup>233</sup> BOA, A.}MKT.UM, 343/45, 03.07.1275.

<sup>234</sup> “*Gerdüs ve Arhus kâdîlarına ve Adbolu dizdarına hüküm ki Hüseyin Odabaşı nâm kimesne Dergâh-ı Mu'allama arzuhâl sunub Dergâh-ı Mu'allam çavuşlarından Ömer Çavuş malım zayı' oldu deyu bana isnad idub bir emred oğlunu ve karındaşı oğlunu kendu evinde habs idub envâ'-ı örf idub ve bundan mâ'adâ yedi def'a evin basub emvâl ve erzakın yağmâ itdurub şikâyete varmak istediğinde mezbûru muhkem bağlayub elbette ikrar eyleye deyu üç ay mikdârı zamân işkence eyleyub telbis-i hüccetler peyda idub cümle emlak ve esbâbında alub oğlunu dâhi kapusu önünde bir kavak ağacına celb idub ziyade te'addi etmekle mezbûru beher-hâl ele getirüb dâhi eman ve zamân virme yubar âdemler koşub kayd-u bend idub müşârü'n-ileyh vasıtası ile südde-i sa'âdetime gönderilmesin emr idub buyurdum ki vusûl buldukda mezbûru beher-hâl ele getirüb dâhi eman ve zamân virme yubar âdemler koşub kayd-u bend idub müşârü'n-ileyh vasıtası ile südde-i sa'âdetime gönderesiz.” 73 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 197, Yunus Kırayit, 73 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (1-120) (Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 162.*

<sup>235</sup> 96 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 503, Süleyman Polat, 17. Yüzyılda Mühimme Defterlerine Göre Kütahya (Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 136, 137.

kaçınması sonrası tomruğa gönderilmiş ve 170 değnek vurulması sonrası itiraf elde edilmiştir.<sup>236</sup> İşkencelerde kullanılmış olmakla birlikte zamanla tomruk ismi, alem isim halini almış tevkifhane için bu isim kullanılır hale gelmiştir.<sup>237</sup> Bunun haricinde Tanzimat döneminde hırsızlık şüphelisine sorgusu sırasında tırnaklarının arasına çiviler sokma, baş aşağı asma, uykusuz bırakma gibi eylemler<sup>238</sup>, şüphelinin anüsüne ısıtılmış şiş sokulması<sup>239</sup> işkence kabilinden gerçekleştirilen eylemlerdir. Zikredilen olaylarda işkence eden kişiler hakkında gerekli tahkikat yürütülerek cezalandırılmıştır. Klasik dönemde de Tanzimat döneminde de yer alan bu örnekler ve işkence uygulayan kişilere karşı yürütülen tahkikatlar devletin bakış açısını göstermektedir. Nitekim ileride de ele alınacağı üzere devletin işkenceye karşı yoğun mücadele verdiği Tanzimat dönemine denk düşen son olay, adli tıbbın da yardımıyla aydınlatılmış ve failer cezalandırılmıştır.

Bunun haricinde kamu görevine haiz olmayan kişilerin, özellikle eşkıyaların gerçekleştirdiği, kişinin göğsüne kaynar halde zeytinyağı dökmek, kişinin ayaklarını ateşe koymak<sup>240</sup>, makatına cisim sokmak<sup>241</sup>, gözünü bıçakla çıkarmak<sup>242</sup>, dövmek ve tomruğa vurmak<sup>243</sup>, ayaklarından asmak daha sonra ayaklarını kesmek<sup>244</sup>,

---

<sup>236</sup> BOA, HAT., 184/8597 akt. Gültekin Yıldız, *Mapusâne: Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908)* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2012), 51.

<sup>237</sup> Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1993), III/511.

<sup>238</sup> BOA, C.ADL, 35/2078, 20.08.1280.

<sup>239</sup> BOA, A.}MKT.UM, 123/86 akt. Kalkan, *Torture, Law, and Politics*, 130.

<sup>240</sup> BOA, DH.MKT, 1531/112, 04.12.1305; BOA, DH.MKT, 1549/50, 25.01.1306.

<sup>241</sup> *12 Numaralı Mühimme Defteri (978-979 / 1570-1572)* (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1996), II/21, 22.

<sup>242</sup> “...nâm kimesnenin evini basup envâ'-ı şikence idüp bir gözünü bıçak ile çıkarayın deyü mecrûh idüp ve yirmi beş altunu almayınca çıkarup itlâk eylemeyüp...” 66 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 48, Reyhan Aytaç, *66 Numaralı (H.997/998-M.1589/1590) Mühimme Defteri (İnceleme-Metin)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 106.

<sup>243</sup> “...tutup dōge dōge alıp gidip tomruğa urup işkence edip ziyâde taaddî etmekle...” 82/1 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 588, *82/1 Numaralı Mühimme Defteri (H.1027-1028 / M.1618-1619)* (İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2020), 412, 413.

<sup>244</sup> “...Halîfelü nâm karyede sâkin Turgud nâm şakî bunı ayaklarından üç gice asup ba ‘dehû ayakların kesüp küllî zulm ü te ‘addî eylediğün” bildürüp...” 82 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 103, *82 Numaralı Mühimme Defteri*, 67; “habs idüp nice zamân ayaklarından asup, muhkem darb idüp, eline hâtûnun talâk vir deyü zulm ü hayf itdirüp...” 72 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 295, Abdullah Tanrıvermiş, *72 Numaralı Mühimme Defteri; H. 1002-1003, vr. 1-230, İnceleme-Metin* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 221; “...Hamza nâm kimesnenün evin basup ayağından asup üç bin akçasın alup evinde ve anbârında olan esbâbın gâret itdüğün...” 6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1062, *6 Numaralı Mühimme Defteri*, 1995, II/133.

ellerinden/kollardan asmak<sup>245</sup>, ayak ve ellerini deşmek<sup>246</sup>, ateşle örf etmek/daglamak<sup>247</sup>, değnek vurmak<sup>248</sup>, kişileri "bir dam içine koyup fıski ile tütsü vermek"<sup>249</sup>, bir grup askerin, silahını gizlediği iddiasıyla bir kişinin sakalını kesmesi, çıplak halde sıkıca bağlayarak sabaha kadar soğuğa maruz bırakması<sup>250</sup> ve benzeri<sup>251</sup> eylemler Osmanlı'da işkence olarak tanımlanmıştır. Fakat belirtildiği üzere bu metotlar kamu görevlisi olmayan şahısların gerçekleştirdiği eylemlerdir. Bu kapsamda

---

<sup>245</sup> "...cebren öküçlerimiz alub ziraatimize mani' olub ve inekler ve buzağlarımızı ve on bin akçemiz alub ve kullarımızdan asub enva-i işkence idub ve bir nefer keşişi katl idub şekvâ eyledüğümüzden..." 73 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 382, Uğurlu, 73 Numaralı Mühimme Defteri, 91; "...gece ile bir cariyesin kolundan asub sâir esbâbı ve akçesi kimdedir deyu işkence idub ziyade te'addi eyledüğünden..." 73 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 237, Kırayit, 73 Numaralı Mühimme Defteri, 190; "...nâ-hak yere ellerinden asup işkence idüp..." 69 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 117, Muhammed Samet Kaya, 69 Nolu Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 156, 157; 111 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 2146, Özlem Seçkin, 111 Numaralı Mühimme Defteri'nin 508.-709. Sayfalarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (Artvin: Artvin Çoruh Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 197; 96 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 503, Musa Alper Yayvan, 96 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H. 1089-1090/M. 1678-1679) (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 38.

<sup>246</sup> "...Mehmed nâm kimesne mücerred-i mezbûri bilâ-sebeb habs idüp, karye-i mezbûreden Ferhâd Abdullah ve Efşat nâm karyeden Mustafa İstemak ve Mehmed Şelika ve Hüseyin Şizufî ve Kokolin nâm karyeden Dervîş bin Ramazân ve Hace Ahmed nâm kimesneler ile işkence idüp, ayakların ve ellerin düşürüp ziyâde zulm itmekle mücerred olmağın..." 72 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 443, Tanrıvermiş, 72 Numaralı Mühimme Defteri, 329.

<sup>247</sup> "...ma 'denün yararların dutup kimin katl ve kimin âteş ile örf idüp mâlların garet idüp ve mîrîden dahî haylî gümüş alup..." 3 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 577, 3 Numaralı Mühimme Defteri, 256; "Ceride-i Mehâkim" 513 (Muharrem 1307), 6134.

<sup>248</sup> "...şakî hevâsına tâbi' yiğirmi ve otuz nefer sekbân eşkiyası getürüp ehl ü iyâllerin sâkin oldukları evleri üzerine kondurup on gün meccânen koyun ve kuzuların yedürüp ve her birin kolundan ve ayağından asdurup ve yetmiş seksen guruşların aldurduğundan mâ'adâ yüzer ve ikişer yüz değnek urup bunun emsâli zulm ü te'ddî ve fesâdınun nihâyeti olmaduğın bildürüp..." 88 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 175, Kaytaç, 88 Numaralı Mühimme Defteri, 96, 97.

<sup>249</sup> "...yanına aldığı yirmi nefer eşkiyâ ile ahz ü habs edip fukarânın cümlesin bir dam içine koyup fıski ile tütsü verip ve nice bunun emsâli işkence edip cebren ve zulmen on yedi bin akçelerin alıp ve nice emvâl ü erzâkların yağmâ vü gâret olmağa bâis ü bâdî olduğundan..." 82/1 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1, 82/1 Numaralı Mühimme Defteri, 63, 64.

<sup>250</sup> BOA, HR.TO, 404/17, 14.12.1910.

<sup>251</sup> "...şise sancup âteşe yakup ve mezbûr zimminün zevcesi Korsine nâm zimmiyyenin memelerin kesüp ve Orosol nâm karyeden Depelü nâm zimmiyi kılıç ile pâreleyüp ve Toroviçe nâm karyede Karakaş zimmiyi katl kasdına geldüklerinde Kola nâm zimmiyi; 'Karındaşını göster.' diyü ahzidüp ve ba'dehü katlidüp ve Viçan nâm zimminün ok ile bir gözün çıkarup ve karye-i Mavromat'da İbrâhîm nâm sipâhîyi dört pâre idüp mezbûrların..." 85 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 259, 85 Numaralı Mühimme Defteri, 160, 161; "...Ahmed'ün kısac ile etlerin koparup azîm işkence ve beş-altı yüz değnek urup güc-belâyla halâs olmuşken..." 85 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 403, 85 Numaralı Mühimme Defteri, 249.

günümüz hukukunda keyfiyetine göre kasten yaralama veya eziyet suçu kapsamında değerlendirilebilecektir.

Gerek İslam hukuku gerekse Osmanlı hukukuna bakıldığında işkence olarak nitelenen eylemler açısından modern hukuk tabiriyle özel kastın aranmadığı görülmektedir. Manevi unsur yönünden, failin kınanabilmesi için bilme ve istemenin haricinde belirli bir amaç doğrultusunda hareket edilmesinin aranması özel kast olarak tanımlanmaktadır.<sup>252</sup> Öyle ki, yalnızca sorguda itiraf elde etme amaçlı yapılan eylemler değil bununla beraber bir örgütün hırsızlık maksadıyla evleri basarak orada bulunan kişilere karşı gerçekleştirdiği eylemler de işkence olarak nitelenmiştir.<sup>253</sup> Bu husus döneminde eşkıyalık olarak tabir edilen olaylarda pek çok kez ortaya çıkmıştır.

Osmanlı Hukuku'nda maddi hukuk bağlamında işkenceyi ele alabilmek için ikili ayrıma gidilmesi gerekmektedir. Modern hukukta bu ikilik işkence ve eziyetin farklı suçlar olarak düzenlenmesiyle ortadan kalkmıştır. Tanımlamada belirtilen dar anlamdaki işkence kavramı modern hukukta yer alan işkence suçuna tekabül etmektedir. Modern hukuk ile mukayese edildiğinde Osmanlı'da işkencenin bir çatı kavram olarak kullanıldığından bahsedilebilir. Bu çatı, tanımda belirttiğimiz geniş anlamdaki işkenceye denk düşmekte olup modern hukuktaki eziyet ve işkence suçlarının bir arada değerlendirilmesi durumudur. Başka bir ifadeyle özel şahsın bir diğer özel şahsa karşı gerçekleştirdiği yaralamayı aşan nitelikteki müessir eylemi ile örf-i marufun birlikte değerlendirilmesi durumudur. Bu noktada ilk bölümde de ifade ettiğimiz üzere çalışma kapsamında işkence tüm yönleriyle değil, muhakeme hukukunda bir sorgu metodu olarak kullanılan, klasik dönemde örf-i maruf olarak adlandırılan yönüyle değerlendirilecektir.

---

<sup>252</sup> Cengiz Apaydın, "Kastın Çeşitleri", *Terazi Hukuk Dergisi* 11/121 (2016), 46.

<sup>253</sup> 5 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 210, *5 Numaralı Mühimme Defteri (973 / 1565-1566)* (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1994), 39; 7 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 2137, *7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976 / 1567-1569)* (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1999), III/85; BOA, A.}MKT.NZD, 378/19, 09.05.1278.

## İKİNCİ BÖLÜM: KLASİK DÖNEM OSMANLI CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNDA İŞKENCENİN MAHİYETİ

İslam hukukunda muhakeme safhasında sanığın işkence ile sorgulanması cumhur tarafından caiz görülmesi de İslam hukukunu tatbik eden Osmanlı'da bu durum aynı şekilde gerçekleşmemiştir. Bu yasağın Osmanlı'da uygulamasına gelince çeşitli noksanlıklar meydana gelmiştir.

Bu başlık altında klasik dönemde kanunnamelerde muhakeme hukukunda işkence uygulamasına ilişkin düzenlemeleri inceleyeceğiz. Klasik dönemde vaz' edilen kanunnamelere bakıldığında bunların padişahın hüküm sürdüğü süre zarfında yürürlükte kaldığını görmekteyiz. Tahtta bir değişiklik olduğu takdirde yürürlükte kalması istenilen hükümlerin yeniden ortaya koyulması gerekmektedir.<sup>254</sup> İşkence ile ilgili düzenlemeler -bazı farklılıklar yer alsın da- genel olarak benzer şekilde yürürlük bulmuştur. Bu itibarla ikinci bölümde Tanzimat'a kadar olan kanunnameleri tek tek ayrı başlıklar altında incelemekten ziyade kanunnamelerde yer alan düzenlemeleri esas alıp bunlar üzerinden değerlendirme yapacağız. Bununla birlikte kanunnamelerde, farklı nüshalarda yer alan farklı düzenlemeleri dipnot vasıtasıyla aktaracağız.

### 2.1. Yakalama ve Tutuklama (Ahz)

Osmanlı hukukunda yakalama anlamında “*ahz, ele getürme, tutma*” tabirleri kullanılmaktadır.<sup>255</sup> Osmanlı'da bir suç isnadı altında bulunan kişinin ehl-i örf tarafından yakalanması sırasında maznuna karşı işkence ve kötü muamele içeren fiillerin gerçekleşmemesi adına tedbirler alınmıştır. II. Bayezid devri 1487 tarihli Hüdâvendigâr Livası Kanunnamesi'nin 33 ve 34. maddesi bu hususu düzenlemektedir. Şöyle ki;

“33. Mücrim olan kimesne teftiş olunmadın veyahud üzerine zahir olan şenayi 'şer'le ve örfle yerine varmadın sancak beği ve subaşı ve adamları

---

<sup>254</sup> Akman, “Örf”, 34/93; İbrahim Halil Kalkan, “Between Medicine and Honor: The Legal Ban on Torture in the Ottoman Empire, 1840–1858”, *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association* 4/1 (2017), 36.

<sup>255</sup> Akman, *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, 102.

*nesne alub salıvermek memnûdur. Kendüler mahall-i töhmet ve adamları mücrim ve müstahakk-ı ikab olur.*

*34. Ve her mücrim-i müttehem cerimesi kâdî-i vilâyet katında veya müfettiş huzurunda sâbit ve zâhir olub ehl-i örfe teslim etmeden dutub siyâset eylemek, hilâf-ı şer' ve örf te'addîdir. Amma mücrim ve müttehem olan kimesne mütemerrid ve mu'annid olub da'vet ile mahkemeye gelmekden imtina' eylese, berây-ı ta'zir cebr ile bila-ta'zib mahkemeye getürmek memnû' değildir."<sup>256</sup>*

Bu düzenleme sonraki dönemde çıkarılan kanunnamelerde de yinelenmiştir. II. Bayezid dönemi Anadolu Vilayet Kanunları arasında yer alan Menteşe Sancağı Kanunnamesi'nin (Kanunnâme-i Livâ-i Menteşe) 41 ve 42. maddesinde<sup>257</sup>; 935/1528 tarihli Kütahya Sancağı Kanunnamesi'nin 24. maddesinde<sup>258</sup>; 937/1530 tarihli Bayburd Livâsı Kanunnamesi'nin (Kanunnâme-i Livâ-i Bayburd) 56. maddesinde<sup>259</sup>; 947/1540 tarihli Erzurum ve Pasin Sancakları Kanunnamesi'nin 56. maddesinde<sup>260</sup>; 937/1530 tarihli Kemah Sancağı Kanunnamesi'nin 62. maddesinde<sup>261</sup>; 926/1519 tarihli Rûm Eyâleti Kanunnamesi'nin 49. maddesinde<sup>262</sup>; Karahisâr-ı Şarkî Sancağı

---

<sup>256</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1990, 2/184.

<sup>257</sup> Hüdâvendigâr Livâsı Kanunnamesinin 34. maddesine denk düşen 42. maddede önceki düzenlemeden farklı olarak "*Amma mücrim ve müttehem olan kimesne mütemerrid olub mahkemeye gelmekden ictinâb(?) eylediği takdirce, cebr ile mahkemeye getürmek memnu' değildir*" ifadesi geçmekte olup cebr ile mahkemeye getirme hususunda bila-ta'zib veya bu anlamda bir ifade yer almamaktadır. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1990, 2/259.

<sup>258</sup> Düzenlemenin tam metni "*(Her) mücrimin ve müttehem cerimesi kadî-i vilayet katında ya men fuvvize ileyh-il-kaziyyel huzûrunda sâbit ve zâhir olub ehl-i örfe teslim etmedin dutub kapub işkence ve siyâset eylemek şer'a ve örf muhâlîf te'addî ve tecavüzdür. Meğer ki, ol mücrim ve müttehem olan kimesneler mu'annid ve mütemerridler olalar, hasunun da'vet ile mahkemeye gelmeğe imtinâ' eyleyeler. Berây-ı takdir teftîş olunmadın bi ma'rifet il-kâdî mahkemeye ihzâr için bilâ-te'addî dutub mahkemeye getürmek memnû' değildir.*" şeklindedir. Önceki düzenlemelerle kıyaslandığında ilk kısımda işkenceye vurgu yapıldığı, ehl-i örfe teslim etmeden siyaset ve işkence uygulamanın yasak olduğunun belirtildiği görülmektedir. Bununla birlikte maddenin son kısmına bakıldığında ilk düzenlemeden farklı olarak işkence anlamında ta'zib değil te'addî kavramının kullanıldığı görülmektedir. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 5/138; Barkan, *XV.ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Malî Esasları: Kanunlar*, 27.

<sup>259</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 5/517, 518.

<sup>260</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 5/543.

<sup>261</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 5/565.

<sup>262</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1993, 6/208.

Kanunnamesi'nin 64. maddesinde<sup>263</sup>; III. Murad devrinde Erzurum Sancağı Kanunnamesi'nin 66<sup>264</sup>, Pasin Sancağı Kanunnamesi'nin 26<sup>265</sup>, Sivas Sancağı Kanunnamesi'nin 57. maddesinde<sup>266</sup> düzenlenmiştir. Tüm bu kanunnameler arasında cebir ile mahkemeye getirme hususunda bilâ-ta'zib/bilâ te'addî ifadesi 1487 tarihli Hüdâvendigâr Livası Kanunnamesi, 935/1528 tarihli Kütahya Sancağı Kanunnamesi ve 926/1519 Tarihli Rûm Eyâleti Kanunnamesi'nde yer almakta olup diğer kanunnamelerde bu ifade yer almamaktadır.

Esasında düzenlemede üç ayrı durumu ihtiva etmekteyse de kimi kanunnamelerde tek madde başlığı altında toplandığı için biz de tek bir başlık altında değerlendireceğiz.

Maddenin ilk kısmı, şüphelinin mahkemede yargılanmadan hakkında bir cezanın verilemeyeceği, aynı zamanda serbest bırakılmayacağını düzenlemektedir. Kişi yargılanıp hakkında isnat edilen suç şer' veya örf ile sabit olup hüküm giymeden ehl-i örf, kişiye herhangi bir para cezası uygulayamayacaktır. Bu düzenleme bir yandan ehl-i şer' ile ehl-i örf'e sınırlarını bildirmekle birlikte aynı zamanda kişilerin masumiyet karinesinin bir güvencesi olmuştur.

Sonraki düzenlemede yer alan “*sâbit ve zâhir olub ehl-i örf'e teslim etmeden dutub siyâset eylemek*” ifadesi bazı kanunnamelerde “*sabit ve zâhir olmadan ehl-i örf'e dutub siyaset eylemek*” şeklinde geçmektedir.<sup>267</sup> İlk halinin değerlendirilmesi gerekirse, ehl-i şer' bir dava önüne geldiğinde görevini ifa edecek, olayı soruşturup mevcut deliller doğrultusunda hükmünü verecektir. Hüccet ile birlikte mahkûm ehl-i örf'e teslim edilecektir. Kadı verilen hükmü kendisi infaz edemeyecektir. İnfaz salahiyeti ehl-i örf'e aittir. Aksi uygulamayla mahkumun kadı tarafından siyaset edilmesi şer' ve örf'e muhaliftir. Maddenin ikinci haline göre bir değerlendirme

---

<sup>263</sup> Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (Kanunî Sultan Süleyman Devri Kanunnâmeleri, II. Kısım Kanunî Devri Eyâlet Kanunnâmeleri (III))* (İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1994), 7/569.

<sup>264</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1994, 8/343, 344.

<sup>265</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1994, 8/357.

<sup>266</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1994, 8/438.

<sup>267</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1994, 8/343.

yapıldığında, kendisine suç isnat edilen kişinin kadı marifetince yargılanmaksızın, yargı sonucu hakkında hüküm verilmeksizin, ehl-i örf, kişiye siyaset uygulayamayacaktır. Masumiyet karinesinin bir tezahürü olan bu düzenleme klasik dönemde işkencenin yasaklılığı hususunda yaklaşımı göstermektedir. Kanun tarafından izin verilen haller dışında, kadı kararıyla kişinin suçluluğu sabit olmadan ehl-i örfün gerçekleştireceği eylemlerin kanuna ve şeriata aykırı olduğunu söylemekte aynı zamanda bunu ta‘addî yani işkence olarak vasıflandırmaktadır.

Düzenlemedeki üçüncü husus mücrim ve müttehem mahkemeye celbidir. Mücrim ve müttehem olan kişi, usulüne uygun bir şekilde mahkemeye çağırılacaktır. Fakat bu çağrılara rağmen mahkemeye gelmekten kaçınması ve bu durumda ısrarcı olması halinde tazir kapsamında cebir ile mahkemeye getirmenin yasak olmadığı fakat cebren getirme durumunun işkence niteliğinde olamayacağı düzenlenmektedir.<sup>268</sup> Bu durum şüphelinin yakalama anından itibaren hiçbir aşamada işkence uygulanmayacağını göstermektedir. Şeyhülislam Ebussuud Efendi’nin,

*“Bir su‘âle cevapta “ahz-i şedîd ile ahz olunmak lâzım olur” deyu buyurulmuş ahz-i şedîdden murad ehl-i ‘urf şikencesi midir?” sorusuna verilen “Hâşâ, ehl-i ‘urfun ahzı irâdât olunmak dahi mümkün değildir, fekeyfe ki şikencesi ola. Ehl-i şer‘ ahz edip meclis-i şer‘a getirip, i‘timad olunur kimse ile kefile verilir. Müttehem ise yahud da‘vâ olunan zulm ü adâvetine bir şâhid bulunur ise habs edip, şer‘le teftiş tamam olunca bu vechile etmek muraddır. Eğer kefil eğer hapis, ehl-i ‘urf dahilsiz olmak lâzımdır. Hırsızlığı zâhir olursa andan sonra ehl-i ‘urfe verilir”<sup>269</sup>*

fetvası işkence ile ilgili yaklaşımını göstermektedir. Şüpheli hakkında yakalama tedbirinin gerçekleştirilebilmesi için kolluğun işkence uygulama yetkisinin bulunup

---

<sup>268</sup> “...mezbûrlar itâ‘at-i şer‘ itmeyüp Âsitâne-i Sa‘âdetüm’e firâr idüp icrâ-yı şer‘ olmak mümkün olmamağın bundan sonra mezbûrlar ahzolundukda ahvâlleri mahallinde görölüp ihkâk-ı hakk olmak bâbında hükm-i hümayûnum virilmek recâsına arzitedüğün ecilden buyurdum ki: Vusûl buldukda, mezbûrları bi-eyyi tarîkân kân meclis-i şer‘a ihzâr idüp gaybet iderler ise şer‘le buldurması lâzım olanlara buldurup getürdüp hakk üzere teftîş idüp göresin...” 85 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 377, 85 Numaralı Mühimme Defteri, 231.

<sup>269</sup> Mehmed Ertuğrul Düzdağ, Şeyhülislâm Ebussuud Efendi’nin Fetvalarına Göre Kanunî Devrinde Osmanlı Hayatı -Fetâvâ-yı Ebussu‘ûd Efendi (İstanbul: Kapı Yayınları, 2012), 174, 175.

bulunmadığı hususunda sorulan soruda Şeyhülislam, ehl-i örfün şüpheliyi kendiliğinden yakalaması dahi mümkün değilken işkencenin evleviyetle yasak olduğundan bahsetmektedir. Yakalanan kişi “itimad olunur bir kimesne” ise hapisle tazyik edilmeyecek, kefile bağlanacak ve tutuksuz yargılanacaktır.<sup>270</sup>

Fetvanın yukarıda zikredilen kanunname maddesine paralel olduğu söylenebilir. Şüphelinin tutuklanması ehl-i şer‘ tarafından verilecek karara mukabil olacaktır. Bununla birlikte zan altında bulunan kişinin yakalanması için mümkün meritebe kadı marifeti aranması gerektiği görülmektedir. Yine aynı şekilde kanunnamelerde kadı marifeti olmaksızın ehl-i örfün reayayı hapsedmemesi vurgulanmıştır.<sup>271</sup> Bununla beraber şayet kadıya ulaşamıyorsa bu halde ehli örf tarafından kişi yakalanacak fakat akabinde derhal kadı huzuruna getirilecektir.<sup>272</sup>

## 2.2. Sorgu Metodu Olarak İşkence

İslam ceza hukuku, şüpheli, sanık, tanık ve benzeri sıfatlara haiz kişilerin bilgi, görgü ve itiraflarını, olayla ilgili delilleri elde etmek için temel hak ve hürriyetlere dokunmadan, hukukun izin verdiği sınırlar dahilindeki teknik ve taktiklerle sorgulamanın yapılmasına izin vermektedir.<sup>273</sup> Bu durumla paralel olarak Osmanlı hukukunda da sorgulama ancak belirli sınırlar dahilinde yapılmaktadır. Bu kapsamda adli bir olayın vuku bulmasının ardından olay hâkimin önüne geldiğinde tüm yönleriyle araştırılacak, tüm deliller toplanacaktır.

---

<sup>270</sup> Melikşah Aydın, *Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Kefalet* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023), 152.

<sup>271</sup> “(64) *Ummâl ve sipâh tâifesine şer’an bir nesne sâbit olmadan mücerred mesâvî olmağla anlara dahl edüb cürm aldirmayalar.* (65) *Ve kâdî ma’rifeti olmadan kimesneyi ehl-i örfü habes edüb incitmeye.* (66) *Ve her mücrimin suçuna göre cürmün alub ziyâde almayalar; alurlarsa, kâdî hükm edüb gerü alivere.*” Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 4/304, 305; Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, 89; Benzer bir düzenleme 973/1565 tarihli Bosna Sancağı Kanunnâmesi’nin 155. maddesinde ve muhtelif kanunnamelerde “*Ummâl tâifesi şer’an bir kimesneye bir töhmet sâbit olmadan mücerred mesâvî ile dahl etdirmeyeler, cürmün almayalar. Eğer alurlar ise, kâdî hükm edüb gerü alivere. Ve kâdî ma’rifeti olmadan ehl-i örf kimesneyi habes ve incitmeye. Ve birinin suçuna göre cürmün alub ziyâde almayalar. Eğer alurlarsa kâdî hükm edüb ziyâdesin alivere.*” şeklinde düzenlenmektedir. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1993, 6/471; Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1994, 8/115.

<sup>272</sup> Akman, *Osmanlı Devleti’nde Ceza Yargılaması*, 104.

<sup>273</sup> Sahip Beroje, *İslam Ceza Muhakemesi Hukukunda Beyyine Külfeti ve İspata Hakim Esaslar* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), 289.

Maznun, kendisine gerçekleştirdiği isnat edilen suç kapsamında sorgulanırken işkence olarak nitelendirilebilecek, darp vb. eylemlerin gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceği, gerçekleştirilecekse bunun hangi şartlar altında mümkün olduğu mezhepler arasında ihtilafa sebebiyet vermiştir.

Osmanlı hukukunun temelini İslam hukuku oluşturmaktadır. Hukuki bir ihtilafta kural olarak İslam hukuku uygulanmakta, istisna olarak örfi hukukun düzenlemeleri yer almaktadır. Bu noktada sorgulamanın nasıl gerçekleştirileceği ile ilgili de İslam hukukuna dayanılmış, istisna olarak belirli haller kanunnameler ile düzenlenmiştir. Sorgu sırasında işkencenin bir teknik olarak kullanılıp kullanılmayacağı sorunu da bu konuya bir örnektir. İslam hukuku, şüpheli/sanık derdest edildikten sonra sorgulanması sırasında işkence ve benzeri insan onuruna yaraşmayacak eylemleri tasvip etmemektedir. Böyle bir durum karşısında elde edilen beyanların geçerliliği hususunda tartışmalar bulunsa da baskın görüş bu beyanların nazara alınamayacağı noktasındadır.

### **2.2.1. İkrar Elde Etme Maksatlı Uygulanan İşkencenin Mevzuat Boyutu**

Osmanlı'da, II. Bayezid dönemine kadar erişebildiğimiz kadarıyla işkence ile ilgili bir hüküm düzenleme altına alınmamıştır. Kitab-ı Kavanin-i Örfiyye-i Osmani, Fatih sonrasında düzenlenen, Osmanlı'nın ikinci umumi kanunudur. Kanunnamenin hangi dönemde çıkarıldığı hususunda tartışmalar bulunsa da baskın görüş II. Bayezid dönemine ait olduğu yönündedir.<sup>274</sup> Bu döneme kadar işkence ile ilgili bir düzenlemenin yer alması, II. Bayezid döneminde getirilen hükmün sadece hırsızlık suçunu içermesi, sonraki süreçte yaralama suçunu da kapsayacak bir şekilde düzenlenmesi, zamanın ihtiyaçlarına göre örf kapsamında yapılan değişiklik olarak değerlendirilebilir. Bu durum “*Her asrın bir örfü ve her örfün bir muktezâsı olur.*” ifadesiyle özetlenebilir.<sup>275</sup>

---

<sup>274</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1990, 2/34, 35; Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, 19 vd.

<sup>275</sup> Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998), 118.

İşkencenin bir sorgu metodu olarak kullanılması hususuna dair ilk düzenleme II. Bayezid Kanunnamesi'nde yer almaktadır. Kanunnamenin 32. maddesinde hırsızlık suçunu işleyen mütteheme işkence yapılması; 33. maddede kervansarayda hırsızlık gerçekleşmesi halinde uygulanacak hüküm; 38. maddede hırsızlık suçunun örf yoluyla açığa çıkması; 39. maddede hırsızlıkla itham olunan kişinin suçu işkence altında ikrar etmesi halinde bu ikrarın muteberliği; 40. maddede hırsızlık suçu şüphelinin iştirak durumuyla ilgili itirafının muteberliği ve şeriklik ithamı altındaki kişiye işkence uygulanması durumu düzenleme altına alınmıştır.

### 2.2.1.1. İşkenceye Dair İlk İstisna: Hırsızlık Suçu

Osmanlı Hukuku'nda işkence ile ilgili ilk düzenleme yukarıda belirtildiği üzere II. Bayezid dönemi umumi kanunnamesinde yer almıştır. Konumuz bağlamında bakıldığında II. Bayezid döneminde işkence/örf/örf-i maruf ile ilgili olarak koyulmuş olan hükümlerin sonraki dönemde farklı kanunnamelerde de ufak değişikliklerle birlikte hemen hemen aynı şekilde tekrarlanmış olduğu görülmektedir. Kitab-ı Kavanin-i Örfiyye-i Osmani'nin 32. maddesinde;

*“Ve bir kimesnenin elinde veya evinde uğurluk nesne bulunsa satın aldıysa satanı bulduralar ve bulmazsa, müttehim ise işkence edeler; meğer ki bulacak kadiya getirüp teslim edeler veyahud yabanda bulduğun ispât ede. Ammâ işkencede ihtiyât edeler ki, kabl'el-sübût telef-i nefis olmaya. Ve eğer işkencede ölürse da'vası sorulmaya.”<sup>276</sup>*

denilmektedir. Yine aynı II. Bayezid dönemine ait olan Aydın İli Siyâsetnâmesi'nin 8, 9 ve 10. maddelerinde “İşkence ile ikrar edene kadı araya girmeye; ikrar ettiği nesneyi bulduralar veyahud ödede. Ve bir kimesnenin evinde veya elinde uğurluk davar bulunsa, satın aldıysa satanı bulduralar; satanı bulmazlarsa müttehem gibidür, hırsuz olur. Ve işkencede ölenin da'vasını sormayalar.”<sup>277</sup> ifadesiyle düzenleme altına alınmıştır. Umumi kanunnamede yer alan bu düzenleme kelime farklılıkları ile birlikte Yavuz Sultan Selim'in Umumî Kanunnamesi'nin (Kanunnâme-i Sultan Selim Hân) 32.

<sup>276</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1990, 2/43.

<sup>277</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1990, 2/170.

maddesinde<sup>278</sup>; Yavuz Sultan Selim dönemine ait Manisa Sancağı Siyâsetnâmesi'nin 10. maddesinde<sup>279</sup>; 922/1516 tarihli Niğbolu Vilâyeti Kanunnamesi'nin (Kanunnâme-i Vilâyet-i Niğbolu Ber Mûceb-i Emr-i Hümâyûn) 128. maddesinde<sup>280</sup>; Kanuni'nin Umumi Kanunnamesi'nin<sup>281</sup> (Kanunnâme-i Osmânî) bir nüshasında 41<sup>282</sup> bir nüshasında 32. maddesinde<sup>283</sup>; 935/1528 Tarihli Anadolu Eyaleti Siyasetnâmesi'nin 10. maddesinde<sup>284</sup>; 966 tarihli Bozok Sancağı Kanunnamesi'nin 40. maddesinde<sup>285</sup>; 973/1565 Tarihli Bosna Sancağı Kanunnamesi'nin (Kanunnâme-i Sarây Bosna) 127. maddesinde<sup>286</sup>; II. Selim dönemi Celâlzâde Kanunnamesi'nin 313. maddesinde<sup>287</sup>; II. Selim zamanında tedvin edildiği tahmin edilen Kırşehir Sancağı Kanunnamesi'nin 15. maddesinde<sup>288</sup>; III. Murad devrinde Kanun-ı Osmânî'nin 60. maddesinde<sup>289</sup>; I. Ahmed devri Kanun-ı Osmânî'nin 45. maddesinde<sup>290</sup> düzenlenmiştir.

---

<sup>278</sup> Bu kanunnamede II. Bayezid'in umumi kanunnamesinden farklı olarak “*nesne bulunsa*” ifadesi yerine aynı anlama gelecek “*esbâb bulunsa*” ve “*Ve eğer işkencede ölürse da 'vâsı sorulmaya*” ifadesi yerine “*işkencede ölürse demi hederdür*” ve “*yabanda bulduğun isbât ede*” ifadesi yerine “*yabanda bulduysa, isbât edüb halâs ola*” ifadesi kullanılmıştır. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1991, 3/92; Hüseyin Özdeğer, “I. Sultan Selim Han Kanunnamesi ve Tahlili”, *İstanbul Üniversitesi Türk İktisat Tarihi Yıllığı*, (1987), 145; Yaşar Yücel - Selami Pulaha, *I. Selim Kânûnnâmeleri (1512 - 1520)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995), 34, 35, 154.

<sup>279</sup> Öncekilerden farklı olarak burada işkence uygulanabilmesi için şüphelinin müttahem sıfatına haiz olması gerektiği belirtilmemiştir. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1991, 3/192; Enver Ziya Karal, “Yavuz Sultan Selim'in Oğlu Şehzade Süleyman'a Manisa Sancağını İdare Etmesi İçin Gönderdiği Siyasetname”, *Bellefen* VI/21-22 (1942), 42.

<sup>280</sup> Önceki düzenlemelerden farklı olarak “*yabanda bulma*” ile ilgili olarak bir hüküm yer almamaktadır. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1991, 3/427.

<sup>281</sup> Kanuni devrinde umumi kanunname olarak iki ayrı nüsha bulunmaktadır. Bunlardan ilki Kanuni'nin ilk dönemlerinde tedvin edilen ve Nişancı Seydi Efendi tarafından kaleme alındığı düşünülen, ikinci nüsha ise Kanuni'nin son dönemlerinde tedvin edilen ve Koca Nişancı Celalzâde Mustafa tarafından kaleme alındığı bilinen nüshadadır. Nüshalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 4/293, 294.

<sup>282</sup> Yalnızca bu nüshada önceki kanunnamelerde yer alan düzenlemelerden farklı olarak “*eğer işkencede ölürse da 'vâsı sorulmaya*” hükmü yer almamaktadır. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 4/302; Coşkun Üçok, “Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler (III)”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4/1 (1947), 58.

<sup>283</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 4/369.

<sup>284</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 5/58.

<sup>285</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1993, 6/242.

<sup>286</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1993, 6/469.

<sup>287</sup> Önceki kanunnamelerde “*müttahem ise*” ifadesi yer alırken burada nevi, tür, takım anlamında eklemeye yapılarak “*müttahem makûlesinden ise*” ifadesi yer almaktadır. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1994, 7/357.

<sup>288</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1994, 7/626.

<sup>289</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1994, 8/115.

<sup>290</sup> Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (I. Ahmed, I. Mustafa ve II. Osman Devirleri Kanunnâmeleri)* (İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1996), 9/500.

Aynı şekilde 1650 tarihli olduğu düşünölen<sup>291</sup> zanaatkârlar kanununda töhmet ve töhmete dair işler başlığı altında yer alan düzenleme de II. Bayezid Kanunnamesinde yer alan maddeye paralellik göstermektedir.<sup>292</sup>

Kanunnamedeki düzenlemeye bakıldığında; sorgulama metodu olarak işkenceye başvurulmasının istisnai bir yol olduğu ve sınırlı durumlar için izin verildiği görölmektedir. Teknolojik imkanların kısıtlı olduğu bir dönemde gerçekleşen hırsızlık vakalarında mağduriyetleri önlemek ve kamu düzenini sağlamak adına birtakım karineler belirlenmiş, bunların mevcut olduğu ve çürütölemediği hallerde bu uygulama gündeme gelmiştir.

Sorgu sırasında işkence kabilinden fiillerin ika edilebilmesi için birtakım şartların kümölatif olarak olayda yer alması gerekmektedir. Öncelikle kişinin zilyetliği altında hırsızlığa konu nesnenin bulunması gerekmektedir. Bu noktada safi soyut iddiaya dayalı bir durum söz konusu değildir. Çalıntı malın yakalanan şahsın zilyetliğinde yer alması bir karine oluşturmaktadır. Ancak bu adi karine niteliğinde olup şüpheliye bu karineyi çürütmesi için gerekli imkanlar sağlanmışır. Çalıntı mal (ogrılık/uğruluk<sup>293</sup> nesne) bulunduğunda işkence uygulanmadan evvel ilk olarak kişiye ilgili malı nereden temin ettiği, satın aldıysa kimden satın aldığı araştırılacak eğer hukuka uygun bir yolla elde etmişse o durumda şart gerçekleşmeyecektir. Ayrıca kişi bu malı yabanda bulduğunu iddia ediyorsa bu iddiasını ispat etmesi gerekmektedir. Burada malı elinde buldura kişi hakkında satın alma ve yabanda bulma iddiasını ispatlanması aransa da maddede bunların sayılması tahdidi değil tadadi niteliktedir. Bu yolların haricinde ancak hukuki bir mesnetle elde ettiğini ispatlarsa da yeterli

---

<sup>291</sup> Abdullah Uysal (ed.), *Zanaatkârlar Kanunu (Kanun-nâme-i Ehl-i Hiref)* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982), 3.

<sup>292</sup> “Bir köyde veya mahallede adam öldürölse veya dükkân basılıp büyük zarar görse veya bir köyde hırsızlık, haramilik olsa hırsız onlara buldurulur. Eğer bir kişinin elinde veya evinde hırsızlık bir şey bulursa, o da bunu satın aldım dese, satan kimse ona buldurulur. Bulunamayıp zanlı görölenlerden ise işkence edilir. Ta ki bulup getirip kadiya teslim edinceye kadar veya dışarıda bulduğunu isbat edinceye kadar işkencede ihtiyath davranılır. Durum tamamen açıklığa kavuşmadan adam ölmemelidir. Eğer işkencede ölürse dava edilmez.” Uysal, *Kanun-nâme-i Ehl-i Hiref*, 74.

<sup>293</sup> Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007), “Ogrılık”, 3584.

olacaktır.<sup>294</sup> Bu karineyi çürütemediği takdirde ilk şartın gerçekleşmiş olduğu söylenebilecektir.

İkinci olarak kişinin müttehem olması bir diğer deyişle “töhmət-i sabıkasının” bulunması gerekmektedir.<sup>295</sup> Müttehemlik hususu ilk bölümde detaylıca izah edilmiştir. Mühimme defterleri incelendiğinde müttehemlik şartına özellikle dikkat edildiği bu şartı taşımayan şahıslara örf uygulanarak onlara zulmedilmemesi gerektiği önemle vurgulanmıştır.<sup>296</sup> Müttehemlik şartına ne derece riayet edildiğini gösteren bir örnekte, töhmət-i sabıkası bulunmayan kişiler hakkında eğer örf uygulanırsa gerçeğin ortaya çıkma ihtimalinin ortaya çıkacağı belirtilmiş, örf uygulanmasına izin verilmesi için talepte bulunulmuştur. Ancak, ehl-i fesad olduğu bilinen kimselere örf uygulama hususunda ruhsat verilmiştir.<sup>297</sup> Heyd ise bazı durumlarda töhmət-i sabıkası bulunmasa bile eğer komşuları o kişi hakkında kanunlara uymadığı yönünde beyanda bulunmuşsa yine de örf-i maruf uygulandığını belirtmektedir.<sup>298</sup> Bununla birlikte Ebussuud, kişi hakkında komşularının “yaramazdır” demesinin şehadet-i şer‘iyyeden olmadığını yalnız bu ifadeye dayanılamayacağını belirtmektedir.<sup>299</sup> Bu açıdan Heyd’in

<sup>294</sup> Balcı, *Örfi Hukukun Mahiyeti*, 86.

<sup>295</sup> “Mektûb gönderüp ‘bundan akdem Silistre zü‘amâsından Kurd nâm kimesnenin evi basılıp mâl ve esbâbın gâret ü hasâret iden Eflak keferesi ele getirilüp “teftiş ü tefahhus eylesin” deyü emr-i şerif vârid olmağla mazanne olanlar ele getirilüp tefahhus olunup örf olundukda şer‘le aslâ üzerlerine nesne sâbit ü zâhir olmayup ve ikrârları dahi yokdur’ deyü i‘lâm eylediğin ecilden buyurdum ki: Vardukda fi‘l-vâkı‘ arz itdüğün üzre üzerlerine şer‘le nesne sâbit ü zâhir olmadıysa mezkûrlar kendü hallerinde olup ol bâbda muktezâ-yı emr-i şerif-i kavimle âmil olup şer‘-i şerife muhâlif kimesneyi rencide itdirmeyüp men‘ ü def‘ eylesin şöyle bilesin.” 66 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 246, Ayaç, 66 Numaralı Mühimme Defteri, 224.

<sup>296</sup> “...hafaza-i kal‘adan mazınna vü müttehem olanlardan örf icâb idenleri bi-hasebi‘ş-şer‘ ve‘l-kânûn görüp zikrolunan mâl-ı vakf kimde ise didürüp zuhûra getirüp vakf için zabtidedürüp ammâ; kable‘s-sübût telef-i nefsdan ve mazınna vü müttehem olmayanlara bî-günâh dahlolunup örf olunmaktan ve nisbet ü ta‘assubdan ve hılâf-ı vâkı‘ kazıyye arz olunmaktan ve şer‘a ve emre muhâlif kimesneye zulm ü hayf olmaktan hazer idesiz.” 6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1052, 6 Numaralı Mühimme Defteri, 1995, II/128, 129.

<sup>297</sup> “...Amma elde olan kimesnelerin töhmeti sabıkaları olmayub lakin bazı kimesneler bu fiil bunlardan baid değildir deyü haber vermeğün örfi maruf ile örfi maruf ile görülse ehli fesad zahir olmak ihtimaldir deyü ilâm etmeğün buyurdum ki hükmü şerif varıcak ol ehli fesad ile maruf olub şühelu olan kimesneleri örfi maruf ile görüb vaki hallerin tahkik ve tescil ettirüb südei saadetime arzelyiesin. Hilâfi vaki kazıya arzından ve örfde telef-i nefis olmaktan hazer eylesin.” Hikmet Turhan Dağlıoğlu, *On Altıncı Asırda Bursa (1558-1589)* (Bursa: Bursa Halkevi Neşriyatı, 1940), 40.

<sup>298</sup> Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, 253.

<sup>299</sup> “Mesele: Emr-i şerif ile teftiş olunan Zeyd’in keyfiyet-i halini kadı miraren ehl-i karyeye sual edib asla bir kimesne yaramazlığına şahadet etmemiş iken, sonra hasmı Amr, ol meclisde hazır olub, şahadet etmeyenlerden bazı kimesnelere nederse deyib getirib Zeyd’in yaramazlığına şahadet etseler, şahadetleri makbule olur mu? El-cevab: Yaramazdır demek şahadât-i şer‘iyyeden değildir, hususu ile

bahsettiği şekilde, müttehem olmayanlara örf uygulanması durumunun çok istisnai örneklerle sınırlı olduğu söylenebilir.

İslam hukukunda sorgulama sırasında işkenceye sınırlı açıdan cevaz veren görüş sahipleri arasında işkence yapmaya yetkili olan organı belirleme hususunda ihtilaf bulunmaktadır. Bu noktada yönetici ya da yönetici vekâletinde görev yapan mezâlîm mahkemelerinin bu yetkiye sahip olduğu ile bunlara ek olarak hakimlerin de yetkili olduğunu savunanlar bulunmaktadır.<sup>300</sup> Osmanlı'da da kanunnamelerde yer alan şartlar sağlansa dahi sorgulamada işkence uygulanabilmesi için saraydan izin talep edilmiştir.<sup>301</sup> İşkence bu izne istinaden gerçekleştirilebilmiştir.

Düzenlemede yer alan bir diğer husus tüm şartlar yerinde geldikten sonra işkence edilecek olsa dahi ihtiyatlı davranılması ve şüpheli/sanığa karşı gerçekleştirilecek eylemlerin kişinin yaşamına son verici mahiyette olmaması gerektiğidir. İşkence diye adlandırılacak işlem, müttehemin ölümüne sebep

---

*bir fesadına şahadet ederlerse, kabul olunur; âdiller olıcak sükût-ü sabıkları zarar etmez.”* Friedrich Selle, *Prozessrecht des 16. Jahrhunderts im Osmanischen Reich (Auf Grund von Fetwas der Scheichülislame Ebüssuud und anderer unter der Regierung des Sultans Süleiman des Prächtigen)* (Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1962), 38.

<sup>300</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-Hükmiyye*, 275-277; Mâverdî, *el-Ahkâmü's-Sultaniyye*, 323; Trablusî, *Mu'inü'l-Hükkâm*, 179; Dal, *İslam Muhakeme Usulünde İşkence*, 28, 29.

<sup>301</sup> “*Mihaliç kadısına hüküm ki: Südde-i sa'âdetime arz-ı hâl sunulub ve sâye-i mezbûre Deşkir nam karyede sol azabdan İskender nâm sipâhinin gece ile âlet-i darbla evi basılıb kendisi katl ve mâl ve menâlleri gâret ve hasâret olmağın ve etbar-ı siyâsetden Keşiş Mehmed'in dahi cümle eşyâsın gâret idüb kendüyi mecrûh idüb ve acemî oğlanlarından Ahmed'i dahi mecrûh eyleyüb ve bu fesâd idenler yirmi beş nefer kimesne olub mezbûrları Kara Durmuş ve Eşak oğlu Ahmed'i ve Tokma oğlu Mehmed'in ta'yin eyleyüb müteveffâyı mezbûrun oğulları Mehmed ve Süleyman ve mecrûh olan mezbûr Mehmed ve mezkûr Ahmed'in ol bâbda ehl-i fesâd üzere her birinin töhmet-i şâyi'ası için üçer dörder scilleri vardır deyu ele getirilüb ahvâlleri örf-i ma'rûf ile görülmek için emr-i hümâyûnum taleb eyledikleri ecilden buyurdum ki vardukda bu bâbda evkât-ı mukayyed olub zikr olunan ehl-i fesâdı ahvâlin ve bi'l-cümle şer'le buldurması lâzım olanlara buldurub ... hasımları ile meclis-i şer'de yarar ademler anun gibi töhmet-i şâyi'ası kısmet olanları örf-i ma'rûf ile teftiş idüb dahi fesâd ve şenâ'atler ... eyledükleri ta'addî ve zulümleri şer'le sâbit olduktan sonra şer'le lâzım geleni icrâ eyleyüb muhtâc-ı arz olanları habs idüb arz eylesin ammâ töhmet-i şâyi'ası olmayanların ahvâli şer'le görülüb ve hîn-i örfde telef-i nefis olmaksızın dahi ziyâde hazer eylesin bu bâbda dergâh-ı mu'allam çavuşlarından mübâşir olub ammâ ...ve sen ki kadısın bu husûsda tamâm hak üzere olub ehl-i fesâd ahz ve celb olunmağla himâyet olunmayub kendü hallerinde olanlara hilâf-ı şer'-i şerif zulm ve havf eylemekden hazer eylesin”* 69 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 362, Fatih Çiçek, 69 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (sayfa: 169-336) (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 80; Akdağ, *Dirlik ve Düzenlik*, 219; Ahmet Erdoğan, *Suç ve Ceza: Osmanlı Toplumunda Bireysel Suçlar ve Cezalar (1559-1609)* (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 130; Akçam, *Zulüm ve İşkence*, 45.

olmayacak düzeyde olup falaka değnekle sıkıştırılmaktan ibarettir.<sup>302</sup> Bununla birlikte değnek ile darbin da bir sınırı vardır. Tanzimat döneminde merkezden gönderilen emirlere bakıldığında bu sınırlamalara uyulması gerektiği açıkça saray tarafından da vurgulandığı görülmektedir. Belgeler incelendiğinde müttehemlerin, şer‘i sınırların üzerinde ve telef-i nefse sebebiyet verecek şekilde darp etmenin caiz olmadığı, işlediği suça göre tedibatın yapılması, hapiste bulunanlara eziyet ve işkence kabilinden eylemlere girişilmemesi belirtilmiştir.<sup>303</sup> Ayrıca budaksız bir değnek ile baş, karın, yüz, göğüs ve avret bölgeleri haricindeki yerlere itidal üzere vurulacağı, hiçbir şekilde “şeriat ve rıza-yı âlînin hilafına” işkence kabilinden bir eylemde bulunulmaması gerektiği vurgulanmıştır.<sup>304</sup>

İşkence hususunda sınırın aşılması mütteheme zulmedilmesi engellenmek istenmiştir. Nitekim mühimme defterlerine yansıyan bir olayda Van’da bir subaşı kişiyi örf ettikten sonra burun ve kulağını kesmiştir. Bu hususta divandan gelen mektupta “*İmdi, senün âdemlerin bu makûle iş itmeğe bâ’is her hususa ruhsat virüb senden hayf eylemedikleri içündür eyyâmü’l-adâletim de bir ferde bu makûle iş olduğına rızâ-yı hümayûnum yokdur*” denilerek kişiye bu zulm ü te‘addiyi yapan kişinin gerekli soruşturma yapılarak bulunması, gecikmeye, müsamahaya mahal vermeksizin bir an önce südde-i sa’âdet’e gönderilmesi emredilmiştir.<sup>305</sup> Bu kayıt, örf-i marufun belirli sınırlar dahilinde gerçekleştirildiğini, örfün amacını aşan, insan onurunu zedeleyici eylemlerin örf kapsamında olmadığını, bu tür uygulamalara müsamaha gösterilmediğini ve bu tip durumlara sebebiyet verenler hakkında gerekli işlemlerin gerçekleştirildiğini göstermektedir. Buna ek olarak mühimme defterlerinde

---

<sup>302</sup> Menekşe, *Osmanlı Devleti’nde Hırsızlık Suçu*, 99.

<sup>303</sup> BOA, C.ADL, 83/4986, 21.12.1262.

<sup>304</sup> “...zükûrdan ise ayak üzerinde durduğu ve inâstan ise oturduğu hâlde budaksız değnek ile baş ve karın ve yüz ve göğüs ve avret yerinden mâ’adâ her yerlerine tanık olarak ve me’mûr olan kimesne değneği baş hizâsına kaldırarak ber-vech-i i’tidâl şahs-ı müttehemin derece-i cünhasına göre hapishâne önünde üç adetten 39 ve nihâyet 75 ve nihâyetü’n-nihâye 79 adede kadar değnek darbıyla te’dîb olunması ve zinhâr hilâf-ı şer‘î mugâyir-i rızâ-yı ‘âlî hiç fert hakkında darp ve işkence misillü hâlât vukû‘a getirilmemesi irâde-i seniyyesi bâbında şeref-vârid olan fermân-nâme-i sâmi-i Hazret-i Sadâret-penâhileri cümle müvâcehelerinde feth ve kırâ‘at olunmuş...” BOA, C.ADL, 35/2081, 13.02.1261.

<sup>305</sup> 62 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 502, Abbas Gök, *62 Numaralı Mühimme Defteri’nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (S.135-271)* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 206.

örf-i maruf ile ilgili verilen kararlara bakıldığında madde metninde yer alan ihtiyatlı davranılması, telef-i nefse sebebiyet verilmemesi hususu defaatle vurgulanmıştır. Telef-i nefse sebebiyet verilmemesi gerektiği devamlı surette belirtilmesine karşın bu sınırın aşıldığı, örf-e neticesinde can kaybının gerçekleştiği vaki olmuştur. Fakat arşivdeki belgelere oranlandığında bu durumun münferit olaylardan ibaret olduğu söylenebilecektir.<sup>306</sup>

Maddenin son kısmında “*ve eğer işkencede ölürse da'vâsı sorulmaya*” ifadesi yer almaktadır. İşkenceyi gerçekleştiren kişide öldürme kastı olmadığı için eylem şibh-i amd (kastın aşılması suretiyle adam öldürme suçu) kapsamında değerlendirilmiş, failin diyetten sorumlu olması kabul edilmiştir.<sup>307</sup> Bununla birlikte mühimme defterleri incelendiğinde örf-i maruf neticesinde ölüm gerçekleşmesi halinde ölüme sebebiyet verenlerle ilgili soruşturmanın yapılarak cezalandırılması yoluna gidildiği görülmektedir.<sup>308</sup>

Bir kişi iftiraya uğraması nedeniyle sorgulanırken işkenceye maruz kalsa, bu darp esnasında vücudunda kırık meydana gelse ve bu kişinin masum olduğu ortaya çıksa bu durumda meydana gelen zarar, şikayet eden tarafa yüklenecektir.<sup>309</sup> İbn Kemal bir fetvasında bir adamın bir başkasını hırsızlık yaptığı iddiasıyla, ikrarda bulunması amacıyla yöneticinin dövmesini talep ettiği, şüphelinin şikayet edilen yönetici tarafından bir iki kez dövülmesi, hapsedilmesi durumunda kişinin işkence ve dayak korkusundan çatıya çıkıp, oradan düşüp ölmesi halinde, bu kişinin sonraları masum olduğu, suçun bir başkası tarafından işlendiği ortaya çıkarsa, ölen zanlının vârisleri diyet alacağını, bu durumda davacı, yöneticiye para cezası ödemesi gerektiğini belirtmiştir.<sup>310</sup> İnanır bu fetvadan hareketle hırsızlık suçu vuku bulduğunda

---

<sup>306</sup> 55 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 133, Musa Günay, *55 Numaralı Mühimme Defteri* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996), 92.

<sup>307</sup> Avcı, “Hukuka Aykırı Deliller Sorunu”, 66; Akman, *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, 85.

<sup>308</sup> “...olayın teftiş edilmesi ve adı geçen iş erlerinin örfünden mi yoksa subaşının örfünden mi öldüğünün tesbit edilerek suçluların cezalandırılması ve neticenin arzedilmesi.” Menekşe, *Osmanlı Devleti'nde Hırsızlık Suçu*, 99; 5 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 289, *5 Numaralı Mühimme Defteri*, 53, 54.

<sup>309</sup> Mustafa Avcı, *Hukuk Tarihimizde Hapis* (Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, 2014), 320.

<sup>310</sup> Ahmet İnanır, *İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Osmanlı'da İslâm Hukuku* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 313, 314.

dava açarak delil sunacak tarafın mağdur değil kamu otoritesi olduğunu belirtmektedir.<sup>311</sup> Şüphelinin örf neticesinde öldüğü ve daha sonra masum olduğunun ortaya çıktığı bir benzer nitelikli başka soru Şeyhülislam Ebussuud Efendi'ye sorulmuş, Şeyhülislam örf edene diyet, iftirada bulunan şahsa da “ta'zîr-i şedîd ve habs-i medîd” gerektiğini belirtmiştir.<sup>312</sup> Fetvadan hareketle, her ne kadar kanunnamelerde örf sonucu ölen kişinin davasının sorulmayacağı belirtilse de ehl-i şer' tarafından bu hususun uygun görülmediği, müttehemlin ölümü sonrası ölüme sebebiyet verenlerin yaptırıma maruz bırakıldığı görülmektedir.

Osmanlı'da kişiye muhakeme safhasında işkence uygulanabilmesi için, modern hukukta kuvvetli suç şüphesi olarak tanımlanan şüphe yoğunluğuna benzer bir şüphenin bulunması gerekmektedir. Kuvvetli şüphe, sanığın yargılama sonucunda mahkûm olmasının kuvvetle muhtemel olduğu şüphe yoğunluğunu ifade etmektedir.<sup>313</sup> Geçmişte bir suç işlediği sabit olmuş, devlet kayıtlarında sabıkası olan ve toplum tarafından müttehem olarak bilinen, zilyetliğinde hırsızlık konusu mal bulunan bununla birlikte bu malı hukuka uygun bir şekilde edindiğini hiçbir şekilde ispatlayamayan, aleyhine karineleri çürütemeyen kişi ile ilgili olarak, tüm şartların kümülatif olarak gerçekleştiği durumda, oluşacak kuvvetli şüphe halinde ancak padişah tarafından verilecek izin doğrultusunda sorgulama amaçlı olarak işkence gerçekleştirilebilecektir. Akçam, kadıların, sanık hakkında ölüm cezasına hükmedilmesi gereken hallerde, işkence uygulanacağı hallerde ve benzeri durumlarda bir rapor hazırlayarak saraya gönderdiği ve sultandan karar beklediğini aktarmaktadır.<sup>314</sup> Bu noktada sıkı şartlara bağlandığı ve kötüye kullanımın önüne geçilmesine yönelik tedbirlerin alındığı söylenebilecektir. Çalışma kapsamında yer alan örneklerde de görüleceği üzere ekseriyetle bu şartlara riayet edildiği görülmektedir.

---

<sup>311</sup> İnanır, *İbn Kemal'in Fetvaları*, 314.

<sup>312</sup> Düздаğ, *Fetâvâ-yı Ebussu'ûd Efendi*, 174, 175.

<sup>313</sup> Öztürk vd., *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, 445.

<sup>314</sup> Akçam, *Zulüm ve İşkence*, 43.

### 2.2.1.2. Kervansarayda Gerçekleşen Hırsızlık Suçunun Soruşturulması

Klasik dönemde kanunnamelere bakıldığında hırsızlık suçu ile ilgili ayrıntılı düzenlemelere yer verildiği görülmektedir. Bu düzenlemelerden biri de kervansaraylarda gerçekleşen hırsızlık suçu sonrası yürütülecek soruşturmayı düzenlemektedir. II. Bayezid Kanunnamesinde hırsızlık şüphelinin işkence ile sorgulanabileceğine dair şartları düzenleyen maddenin hemen akabinde 33. maddede,

*“Kârban-saraycılar emîn ve mu'temed kimseler olub her sabah kârban-saray halkına icâzet vermeden kârbân-sarayda konan halkdan istifsâr edüb kimesnenin rızkı ve esbabı serika ve nehb olmaduğın ma'lûm ve tahkik etdükten sonra kârban-saray kapusın açub salıvere. Eğer kârban-saraycı bu ma'nayı etdükten sonra halka destûr vermiş olub sonra kârban-saray halkından ba'zı rızkım ve esbâbım uğurlandı derse, mesmû' olunmaya. Ve eğer kârban-saraycı ol ma'nayı etmedin halka destûr vermiş olsa, ol gece kârban-sarayda konan halkın nesnesi uğurlansa dahi uğurlandığı muhakkak olursa, kârban-saraycıya ol zâyi olan esbâbın kıymeti tazmin oluna.*

*Ve eğer kârban-sarayı taşradan delüb alsalar, taşradan mazınne ve müttehem olanları dutub tehdid edüb hırsuzı bulub alduğı rızkı ve esbâbı şer' ile sâhibine teslim edeler. Ve eğer içerüde olan halkın taşrada olan hırsuzla kavli ve ittifâkı olmak tevehhüm olunur ise, içerü halkdan mazınne olanları dutub şer' ile ve örfle teftiş edüb ve tehdid edüb hırsuzı bulduralar. Bulunmazsa, kârban-saray mahalle içinde olursa, mahallede uğurlık olıcak hüküm nice ise, kârban-sarayda dahi eyle ola.”<sup>315</sup>*

hükmü yer almaktadır. Benzer düzenleme Kanunname-i Sultan Selim Hân'ın 33. maddesinde<sup>316</sup>, yine aynı döneme ait Manisa Sancağı Siyâsetnâmesi'nin 11.

<sup>315</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1990, 2/43, 44.

<sup>316</sup> Önceki düzenlemeden farklı olarak “*Ve eğer içerüde olan halkın taşrada olan hırsuzla kavli ve ittifâkı olmak tevehhüm olunur ise, içerü halkdan mazınne olanları dutub şer' ile ve örfle teftiş edüb ve tehdid edüb hırsuzı bulduralar*” ifadesi yerine şer' ve örf ibaresi yer almaksızın “*Amma içerüde töhmet tevehhüm olunursa, içeride olanların dahi mazınne olanların dutub hırsuzı bulduralar*” cümlesi yer

maddesinde<sup>317</sup>; 922/1516 tarihli Niğbolu Vilâyeti Kanunnamesi'nin 129. maddesinde<sup>318</sup>; Kanuni'nin Umumi Kanunnamesi'nin bir nüshasında 42-45. maddeler arasında<sup>319</sup>, bir nüshasında 33. maddesinde<sup>320</sup>; 935/1528 tarihli Anadolu Eyaleti Siyasetnamesi'nin 11 ve 12. maddelerinde<sup>321</sup>; 973/1565 tarihli Bosna Sancağı Kanunnamesi'nin 128 ve 129. maddelerinde<sup>322</sup>; II. Selim dönemi Celâlzâde Kanunnamesi'nin 314 ve 315. maddelerinde<sup>323</sup>; I. Ahmed dönemi Kanun-ı Osmânî'nin 46 ila 49. maddeleri arasında<sup>324</sup> benzer düzenlemeler yer almıştır.

Düzenleme, o dönem için ticaretin merkezi konumunda olan kervansarayların güvenliğine yöneliktir. Kervansaraycı her sabah öncelikle orada bulunanların gece hırsızlık ve yağma gibi bir durumla karşılaşmış ve karşılaşmadıklarını soruşturacak bir sorun bulunmadığı takdirde kapıları açacaktır. Bu saatten sonra hırsızlık iddiasında

---

almaktadır. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1991, 3/92, 93; Özdeğer, "I. Sultan Selim Han Kanunnamesi ve Tahlili", 145; Yücel - Pulaha, *I. Selim Kânunnâmeleri (1512 - 1520)*, 35, 154, 155.

<sup>317</sup> Bir önceki düzenlemede yer alan "...içerü halkdan mazınne olanları dutub şer' ile ve örfle teftiş edüb ve tehdid edüb hırsuzı bulduralar..." ifadesi yerine "...içerden olan halkda fitne olanları dahi tutub şer' ile ve örfle taziyek edip ve tehdid edüb hırsuzı bulduralar..." ifadesi yer almaktadır. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1991, 3/192, 193; Karal, "Yavuz Sultan Selim'in Oğlu Şehzade Süleyman'a Manisa Sancağını İdare Etmesi İçin Gönderdiği Siyasetname", 42, 43.

<sup>318</sup> Önceki düzenlemenin ilk kısmındaki "...ol gece kârban-sarayda konan halkın nesnesi uğurlansa dahi uğurlandığı muhakkak olursa, kârban-saraycıya ol zâyî olan esbâbın kıymeti tazmin oluna..." ifadesi yerine "...zâyî' olan esbâbı kârban-saraycıya tazmin etdürüb garâmetin çekdüreler. Zira uğurluk etmiş olur..." ifadesi yer almaktadır. Yine önceki düzenlemenin son kısmında yer alan "...dutub şer' ile ve örfle teftiş edüb ve tehdid edüb hırsuzı bulduralar..." ifadesi yerine "...dutub şer' ile ve örfle teftiş edüb teşdid ve tehdid eyleyüb hırsuzı bulduralar..." ifadesi yer almaktadır. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1991, 3/427, 428.

<sup>319</sup> Önceki düzenlemeden farklı olarak bu maddelerde "şer' ile ve örfle teftiş" ifadeleri yer almamaktadır. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 4/302.

<sup>320</sup> Önceki düzenlemede yer alan "...dutub şer' ile ve örfle teftiş edüb ve tehdid edüb hırsuzı bulduralar..." ifadesi yerine "...dutub şer' ile ve örfle teftiş (ve tefahhus) edüb ve tehdid eyleyüb hırsuzı bulduralar..." ifadesi yer almaktadır. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 4/369.

<sup>321</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 5/59.

<sup>322</sup> Önceki düzenlemenin ikinci kısmında yer alan "...Ve eğer kârban-sarayı taşradan delüb alsalar, taşradan mazınne ve müttehem olanları dutub tehdid edüb hırsuzı bulub alduğı rızkı ve esbâbı şer' ile sâhibine teslim edeler..." ifadesi yerine "...Karbânsaray taşradan delinüb esbâb alındı ise, taşradan mazınne ve müttehem olanı habs ve teftiş edüb hırsuzın bulduralar. Alduğı esbâbı sâhibine teslim edeler..." ifadesi yer almaktadır. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1993, 6/469.

<sup>323</sup> Önceki düzenlemenin son kısmında yer alan "...Ve eğer içerüde olan halkın taşrada olan hırsuzla kavli ve ittîfâkı olmak tevehhüm olunur ise, içerü halkdan mazınne olanları dutub şer' ile ve örfle teftiş edüb ve tehdid edüb hırsuzı bulduralar. Bulunmazsa, kârban-saray mahalle içinde olursa, mahallede uğurluk olıcak hüküm nice ise, kârban-sarayda dahi eyle ola." ifadesi yerine "...ve eğer içerüde olandan ba'zınun taşrada olan hırsuz ile ittîfak ve ittîhâdı zan olunursa ol dahi şer' ve örf ile teftiş olunub hırsuz buldurula. Bulunmazsa kârbansaray mahalle içinde ise ehl-i mahalleden teftiş olunub hırsuz buldurula." denilmektedir. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1994, 7/357.

<sup>324</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1996, 9/500, 501.

bulunan kişilerin mallarının tazmininden kendisi sorumlu olmayacaktır. Fakat kervansaraycı bu protokolü uygulamadan kervansaraydan çıkışlara izin verirse ve bu vakitten sonra orada bulunanlardan biri malının çalındığı iddia edilse malın tazmini konusunda kervansaraycının sorumluluğu doğacaktır.

Maddenin ikinci kısmında hırsızlık suçunun kervansarayda konaklamayan kişiler tarafından işlenmesi halini ele almaktadır. Hırsızın dışarıdan geldiği durumda taşradan “mazınne ve müttehem” kişiler yakalanacak daha sonra tehdit (973/1565 tarihli Bosna Sancağı Kanunnamesi’ne göre hapis) ile hırsızlığı gerçekleştiren kişiler bulunacak ve çalınan mallar iade edilecektir. Burada tehdit ile sorgulanacak olan kişilerin hem olayla ilgili olarak şüpheli konumunda bulunan mazınne sıfatına haiz olması hem de daha önce bu suçu işlediği bilinen yani müttehem olması gerekmektedir. Bu kişilere -esasnda kervansaray içerisinde bulunmayanlara- örf-i maruf uygulanması gibi bir durumdan bahsedilmemektedir. Failin kervansarayın içerisinden biriyle işbirliği olduğu şüphesi bulunduğu durumda kervansaray içinde bulunan “mazınne” şer‘ ile ve örfle teftiş/tazyik, teşdîd ve tehdid edilerek hırsız bulunacaktır. İçeriden iş birliği olduğu takdirde önceki durumdan farklı olarak müttehemlik sıfatı aranmamakta, kervansarayın içerisindeki kişinin mazınne olması yeterli kabul edilmektedir.<sup>325</sup> Hırsızlık maksadıyla kervansaray dışından gelenlerin tespit edilmesinde müttehemlik ve mazınne olması aranıp örf-i maruf izin verilmezken kervansarayın içerisinde bulunup iştirak edenlerin müttehemlik aranmadan mazınne olması yeter görülüp sorguda örf-i maruf tabii tutulması dikkat çekicidir. Bu yönüyle işkence ile ilgili diğer maddelerden ayrıksı bir şartı barındırmaktadır.

### **2.2.1.3. Hırsızlık Suçunun Örf Yoluyla İspatlanması**

Bir hırsızlık suçu meydana geldiğinde olayın aydınlatılmasında örfün devreye girmesi ile ispatın gerçekleştiği hallerde izlenmesi gereken prosedür II. Bayezid’den

---

<sup>325</sup> Manisa Sancağı Siyâsetnâmesi’nde bu durum için mazanne ifadesi yerine “içerden olan halkda fitne olanlar” denilirken II. Selim dönemi Celâlzâde Kanunnâmesi’nde “ba’zınun taşrada olan hırsuz ile ittîfak ve ittîhâdı zan olunursa” ifadesi yer almaktadır.

itibaren kanunnamelerde açıkça düzenlenmiştir. II. Bayezid devrinde neşredilen Kitab-ı Kavanin-i Örfiyye-i Osmani'nin 38. maddesi;

*“Ve eğer örfle bir kimesnenin hırsuzluğu zâhir olursa, kadı olan ehl-i örfe hüccet vere, ehl-i örf ol hüccet mücibince asılmağa müstahak olanı asa ve kat ‘-ı uzva müstahak olanı kat ‘ı uzv ede. Kadı bu babda mani ‘ olmaya ve siyaseti te ‘hir etdirmeyüb günah olan yerde siyâseti etdüre.”<sup>326</sup>*

düzenlemesini içermektedir. Benzer düzenleme Aydın İli Siyasetnamesi'nin 2, 3, 8 ve 18. maddelerinde;

*“2. Ol sancakda olan kadılar ma ‘rifetiyle mezkûr sancağa müte ‘allık olan hırsuzları teftiş edüb şer ‘an zâhir olan yerde emr-i şer ‘ nice ise eyle ola.*

*3. Ve şol yerde ki, şer ‘le sâbit olmayub örf ile ola, mezkûr siyasetnâme mucibince hırsuzun hakkından geeler.*

*8. İşkence ile ikrar edene kadı araya girmeye; ikrar ettüğü nesneyi buldurular veyahud ödede.*

*18. Ve hırsuz sipahi tâifesinden olursa, hırsuzlar siyâseti gibi ola. Ve örf ile bir kimesnenin hırsuzluğu zâhir olursa, kadı aradan çıka, mezkûr siyâsetnâme mucibince hırsuz hakkından geeler.”<sup>327</sup>*

ifadesiyle yer almaktadır. Yavuz Sultan Selim dönemine ait Manisa Sancağı Siyasetnamesi'nin 17. maddesinde<sup>328</sup>; 922/1516 tarihli Niğbolu Vilâyeti Kanunnamesi'nin 134. maddesinde<sup>329</sup>; Kanuni'nin Umumi Kanunnamesi'nin 38. maddesinde<sup>330</sup>; 935/1528 tarihli Anadolu Eyaleti Siyasetnamesi'nin 18.

---

<sup>326</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1990, 2/44.

<sup>327</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1990, 2/169, 170.

<sup>328</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1991, 3/193; Karal, “Yavuz Sultan Selim'in Oğlu Şehzade Süleyman'a Manisa Sancağını İdare Etmesi İçin Gönderdiği Siyasetname”, 39, 43.

<sup>329</sup> Önceki düzenlemelerden farklı olarak maddenin son cümlesi “*Bu bâbda ber müceb-i örf lâzım olan siyasete dahi kanun-ı kadime muhâlif kadılar mâni ‘ olub siyâseti te ‘hir etdirmeye ve siyâseti günahını olan yerde etdüreler*” şeklindedir. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1991, 3/428.

<sup>330</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 4/370; Üçok, “Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler (III)”, 59.

maddesinde<sup>331</sup>; 973/1565 tarihli Bosna Sancağı Kanunnamesi'nin 131. maddesinde<sup>332</sup>; II. Selim dönemi Celâlzâde Kanunnamesi'nin 320. maddesinde<sup>333</sup> aynı yönde düzenlemeler yer almıştır.

Bu maddede kullanılan örf kavramının işkence anlamında kullanıldığı hususunda ihtilaf vardır. Madde metninde yer alan örfle zahir olma hususu farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Akman, bu maddede kavramın işkence anlamında olduğunu belirtmiştir.<sup>334</sup> Diğer taraftan kavram daha geniş bir açıyla değerlendirilerek, buradaki kullanımın örfî hukuk anlamında olduğu ve esasında had kapsamında olan hırsızlığın, had için gerekli şartların tamam olmaması durumunda örfen zahir olursa kişinin siyasetname mucibince cezalandırılacağı şeklinde de yorumlanmıştır.<sup>335</sup> Buradaki suçun sübutuna yol açacak örfî yollardan biri de işkencedir.<sup>336</sup> Bir diğer deyişle, bir görüş doğrudan işkence anlamında ele alırken diğer görüş cezası şer'î hukuk tarafından belirlenmiş suçun unsurlarında meydana gelen bir eksikliğin yarattığı ve içerisinde işkencenin de bulunduğu örfî hukuk kurallarına göre sabit olmasını kast etmektedir. Nitekim Kitab-ı Kavanin-i Örfiyye-i Osmani'nin 36. maddesinde “şehirlerde ve köylerde olan evlerde od kor, uvak devek ve esbâb yanar, şer' ile sâbit olmayub bir kimesneye töhmet etseler, tehdidât ile hırsız bulduralar ve eğer kasd ile

---

<sup>331</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 5/59.

<sup>332</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1993, 6/469.

<sup>333</sup> Önceki düzenlemelerden farklı olarak maddenin başında örfle zahir olma ifadesi yer almamaktadır. “Kâdî ki, bir mücrim için ehl-i örf hüccet vere, ehl-i örf ol kimesne asılmağa müstehak ise, asa...” Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1994, 7/357.

<sup>334</sup> Akman, “Örf”, 34/94; Yasemin Baba, “Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Hırsızlık Suçunun Hüküm ve Sonuçları”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 71/1 (2013), 97.

<sup>335</sup> Mehmet Akif Aydın, *Osmanlı Devleti'nde Hukuk ve Adalet* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2017), 152; Akgündüz madde ile ilgili olarak hırsızlık suçunda, eğer unsurlar tam ise haddin uygulanacağını, fakat unsurlarından eksik olması durumunda örfî cezaların (tazir) uygulanacağını söylemektedir. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1990, 2/169; Muhammed Yazıcı, *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Anadolu'da Kamu Düzeni ve Subaşılık Kurumu* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009), 31; Menekşe, *Osmanlı Devleti'nde Hırsızlık Suçu*, 56.

<sup>336</sup> Heyd kanunnameyi İngilizce olarak aktarıırken, daha önce incelediğimiz diğer maddelerde yer alan örf kavramı için “torture” kelimesini kullanırken bu maddede “customary law” ifadesini kullanmıştır. Bu kavramla ilgili dipnotta şeriatın zıddı diye bahsetmiş örfî hukuka göre ispat için bir sonraki yani “Eğer hırsız işkencede ikrar ederse ve alâim dahi delalet ederse, anın ikrarı mu'teber ola, suçuna göre siyaset ola” maddesine atıf yapmıştır. Bu noktada örfü, örfî hukuka göre ispat anlamında kullandığı ve bu konuda örfî ispat aracı olarak işkenceyi kastettiği görülmektedir. Ayrıca kitabının ilerleyen bölümlerinde bu hususu açıklarken şeriatın aradığı delillerin var olduğu durumlarda şer'î hukukun uygulanacağı fakat bu kanıtların yer almadığı hallerde, suçun örf ve adet hukukuna göre sabit olduğu durumlarda siyasetname uyarınca cezanın verileceğinden bahsetmektedir. Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, 118, 217; Midilli, *Klasik Osmanlı Ceza Hukukunda Şeriat-Kanun Ayrımı*, 81.

*etmiş olsa asalar”* hükmü yer almaktadır. Maddede de görüleceği üzere suçun şer‘ ile sabit olmadığı ve aynı zamanda müttehemin bulunduğu durumda tehdit ile eylemi gerçekleştirenin bulunması emredilmektedir.<sup>337</sup>

Tüm düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde, şayet bir hırsızlık vakası ile ilgili olarak şeriata uygun bir şekilde ispat sağlanmış ise hiç şüphesiz şeriata göre hüküm verilecektir. Ancak suç şeriatın ilkelerine göre ispat edilemeyip içerisine işkenceyi de alacak şekilde örfi hukuka göre ispat edildiği takdirde şeriatça belirlenen ceza uygulanmayacak, siyasetname uyarınca hakkında hüküm verilecek, hükümle ilgili hüccet kadı tarafından hazırlanarak ehl-i örfte teslim edilecek, infaz ehl-i örf tarafından yerine getirilecektir<sup>338</sup>. Başka ifadeyle, şer‘i hukuka göre sabit olmaz ve işkence gibi örfi hukuk kuralları çerçevesinde suç sabit olursa had cezası uygulanmayacaktır. Bu noktada maddenin son kısmında kadı tarafından siyasetin gerçekleştirilmesine engel olucu bir müdahalenin yapılmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu durum ehl-i örfün infaz hususundaki yetkisini teyit etmektedir.

#### **2.2.1.4. İşkence Neticesinde Elde Edilen İkrarın Muteberliği**

İslam hukukunda hırsızlık suçunun ispatı için iki araç bulunmaktadır; ikrar ve tanık beyanı.<sup>339</sup> Niteliği itibarıyla şahidinin bulunması zor olan bu suç açısından teknolojinin ve özellikle de adli tıbbın ispat konusunda kısıtlı imkanlar sunduğu bu çağda sanığın ikrarının büyük bir önem taşıdığı tartışmasızdır. Daha önce de bahsedildiği üzere Osmanlı mahkemelerinde ikrar sıklıkla rastlanan bir durumdur. Bu kayıtlarda ikrarın sanığın rızasıyla gerçekleştiği de özellikle belirtilmiştir.<sup>340</sup>

Bir suçun ispatı kapsamında fail/lerin ikrarını elde etmek için hangi şartlar altında işkence uygulanacağı daha önce düzenlenmiş, bu işkence neticesinde elde

---

<sup>337</sup> Buradaki hırsız kelimesi, uğursuz, hayırsız kişi manasındadır. Osmanağaoğlu-Karahasanoğlu, *Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Hırsızlık Suçu ve Cezası*, 156; “Nişanyan Sözlük”.

<sup>338</sup> Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, 217, 218.

<sup>339</sup> Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, 129; Beroje, *Beyyine Külfeti*, 37.

<sup>340</sup> Akman, *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, 82.

edilen beyanların ne derece hükme esas alınacağı ise II. Bayezid'in Kitab-ı Kavanin-i Örfiyye-i Osmani'sinde düzenleme altına alınmıştır. Kanunnamenin 39. maddesinde;

*“Ve hırsız tâifesi işkencede ikrar etse ve alâim dahi ikrâr eylese, ol ikrar mu'teber ola”*<sup>341</sup>

denilmektedir. Yavuz Sultan Selim tarafından Şehzade Süleyman'a Manisa sancağını idare etmesi için gönderilen siyasetnamenin 18. maddesinde<sup>342</sup>; 922/1516 tarihli Niğbolu Vilâyeti Kanunnamesi'nin 135. maddesinde<sup>343</sup>; Kanuni'nin Umumi Kanunnamesi'nin bir nüshasında 47<sup>344</sup>, bir nüshasında 39. maddesinde<sup>345</sup>; 935/1528 tarihli Anadolu Eyaleti Siyasetnamesi'nin 19. maddesinde<sup>346</sup>; 973/1565 tarihli Bosna Sancağı Kanunnamesi'nin 132. maddesinde<sup>347</sup>; Celâlzâde Kanunnamesi'nin 319. maddesinde<sup>348</sup>; I. Ahmed devri Kanun-ı Osmânî'nin 51. maddesinde<sup>349</sup> benzer düzenlemeler yer almıştır. Ayrıca Zanaatkârlar Kanunu'nda yankesicinin cezalandırılması başlığı altında yer alan düzenleme de yine benzer bir hükmü içermektedir.<sup>350</sup> Bununla birlikte önceki maddelere nazaran bu durumla ilgili açık düzenleme kanunnamelerde kendine daha az yer bulabilmiştir. Öyle ki, bir önceki maddenin aksine Aydın İli Siyasetnamesi'nde, Kanûnnâme-i Sultan Selim Han'da, 966 tarihli Bozok Sancağı Kanunnamesi'nde, II. Selim dönemi Kırşehir Sancağı

---

<sup>341</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1990, 2/44.

<sup>342</sup> Önceki düzenlemede yer alan “ve alâim dahi ikrâr eylese” ifadesi yerine “ve alâyim dahi delâlet eylese” ifadesi kullanılmıştır. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1991, 3/193; Karal, “Yavuz Sultan Selim'in Oğlu Şehzade Süleyman'a Manisa Sancağını İdare Etmesi İçin Gönderdiği Siyasetname”, 44.

<sup>343</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1991, 3/428.

<sup>344</sup> Önceki düzenlemelere ek olarak maddenin sonunda “suçuna göre siyâset edeler” ifadesi yer almaktadır. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 4/302; Üçok, “Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler (III)”, 59.

<sup>345</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 4/370.

<sup>346</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 5/59.

<sup>347</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1993, 6/469.

<sup>348</sup> Önceki düzenlemelerde yer alan “ikrar etse ve alâyim dahi delâlet eylese” ifadesi yerine “ikrâr etse ikrârından gayri alâim dahi delâlet ederse” ifadesi kullanılmıştır. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1994, 7/357.

<sup>349</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1996, 9/501.

<sup>350</sup> “Hırsız sipahilerden birisi olup cezalandırılmayı hak etmiş ise hapse atılıp Padişaha arz edilir. Hırsız olanlar işkence sonunda itiraf etse, itirafından başka delil de bulunursa bu itiraf geçerlidir...” Uysal, *Kanun-nâme-i Ehl-i Hiref*, 75, 76.

Kanunnamesi'nde, III. Murad devrinde Kanun-ı Osmânî'de bu hususta bir hüküm yer almamıştır.

Madde, işkence vasıtası ile elde edilen ikrarın hangi durumda geçerli olacağı, hükme esas alınacağını düzenlemektedir. Düzenlemenin mefhumuna ve bunun muhalifine bakıldığında işkence sonucu gerçekleşen ikrar ancak hırsızlık suçu açısından değerlendirilebilecektir. Burada elde edilen ikrarın oluşumu hırsızlık suçuyla kayıtlanmış, sınırlandırılmıştır. Ancak diğer suçlar açısından maddede sayılan tüm şartlar sağlansa da ikrar muteber olmayacaktır. Bu durum muhakeme hukukunda işkencenin istisnai bir nitelik arz ettiğini göstermektedir.

Maddede aranan ikinci şart, hırsızlık zannıyla sorgulanan ve suçunu itiraf eden kişinin ikrarını destekleyici delillerin bulunması gerektiğidir. Bunun haricinde kişinin sırf hırsız olduğu iddiasıyla gerçekleştirilen sorgulamalarda, şüphelinin baskı sonucu vermiş olduğu ifadedeki ikrarı, hükme esas alınamayacaktır. Bu yönüyle soyut bir iddianın üzerine delil bina edilmesi kanun tarafından müsaade edilen bir durum değildir.

Hırsızlık uygulamasında işkence uygulanmasına izin veren ilk maddede birtakım şartların arandığını, kendisine suç isnat edilen kişinin çürütmesi gereken karineler olduğunu ifade etmiştik. Bu işkencenin uygulanabilmesi için gerekli olan şartlardı. Bu sebeple işbu maddede belirtilen karineler önceki maddede yer alan düzenlemelerden ayrı değerlendirilmelidir. Bir diğer deyişle, bir kişinin zilyetliğinde çalıntı bir mal bulunduğu, bu malın elde edilmesini hiçbir hukuki sebebe dayandıramadığı bununla birlikte bu kişinin töhmet-i sabıkasının bulunduğu hallerde işkence uygulanabilecektir. Bu işkence ile elde edilen delillerin nazara alınabilmesi için ek karineler aranmaktadır. Önceki maddedeki şartlara bir atıf bulunmamaktadır.

Bir hırsızlık soruşturması kapsamında şüpheliye işkence uygulanabilmesi için kanunda yer alan tüm şartlar kümülatif olarak yer alacak, saraydan gelen izin neticesinde işkence uygulanabilecek ancak yine de işkence neticesinde elde edilen ikrarın hükme esas alınabilmesi için bu ikrarı destekleyecek, şüphelinin o suçu işlediğine dair delillerin de varlığı aranacaktır. Bu yönüyle işkence uygulamasının

zorlaştırıldığı gibi işkence neticesinde elde edilen delillerin hükme esas alınma şartlarının da sıkılaştırıldığından bahsedilebilecektir.

### 2.2.1.5. Suça İştirak Ettiği İddia Edilen Kişinin Sorgulanması

II. Bayezid zamanında işkence yasağının tek istisnası hırsızlık suçu kapsamındadır. Buna göre 32. maddede yer alan şartların gerçekleşmesiyle faile işkence uygulanabilecektir. Hırsızlık suçuyla ilgili getirilen istisnanın bir diğer görünümü müsterek faillik ile ilgilidir. Bu kapsamda suçun işlenmesine şerik olarak dahil olan kişiye failde olduğu gibi belirli şartlar dahilinde örf uygulanabilecektir. Bu hususla ilgili ilk düzenleme Kitab-ı Kavanin-i Örfiyye-i Osmani'nin 40. maddesinde;

*“Ve eğer bir hırsuz dutlub sabit olsa ve bir kimesne için şerikidir dese ve ol kimesne eğer levend ve müttehem kimesne ise, işkence edeler. Eğer müttehem değil ise, mücerred hırsuz söziyle işkence etmeyeler. Bu kazıyye bu vechile olmağičün Padişah hazretleri zillullâh sene tis'a-miete Zilka 'de'sinin on dokuzunda emr ettiler.”<sup>351</sup>*

ifadesiyle; Kanunname-i Sultan Selim Han'ın 35. maddesinde<sup>352</sup>; 922/1516 tarihli Niğbolu Vilâyeti Kanunnamesi'nin 136. maddesinde<sup>353</sup>; Kanuni'nin Umumi Kanunnamesi'nin bir nüshasında 48<sup>354</sup> bir nüshasında 40. maddesinde<sup>355</sup>; 935/1528

<sup>351</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1990, 2/44.

<sup>352</sup> “*Ve hırsuz bir kimesneye benüm şerikimdir dese, evvelden müttehem ise mûcib-i örf olur ve illâ hırsuz sözüne amel olunmaya.*” II. Bayezid'in umumi kanunnamesinden farklı olarak şeriklik isnat edilen kişiye işkence uygulanabilmesi için yalnızca müttehemlik sayılmış, levendlik bu kapsama dahil edilmemiştir. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1991, 3/93; Özdeğer, “I. Sultan Selim Han Kanunnamesi ve Tahlili”, 145, 146; Yücel - Pulaha, *I. Selim Kânunnâmeleri (1512 - 1520)*, 35, 155.

<sup>353</sup> “*Ve eğer bir hırsuz dutlub hırsuzluğu ma'lûm olub siyâsete müstahak oldukça, bir kimesne için şerikimdir dese, ol kimesne ol zamanda anda olub ve müttehem kimesne ise, işkence edeler. Ve eğer müttehem olmasa, mücerred hırsuzun demesiyle işkence olunmaya*” Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1991, 3/428, 429.

<sup>354</sup> “*Eğer hırsuz bir kişiye 'şerikimdir' dese, ol kişi bunda müttehem kimesne ise, işkence edeler; eğer değil ise, hırsuzun sözüne amel etmeyeler*” Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 4/303; Üçok, “Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler (III)”, 59.

<sup>355</sup> “*Ve eğer bir hırsuz dutlub dahi hırsuzluğu ma'lûm olub ol dahi bir kimsene için şerikimdir dese, ol kimesne eğer levend ve müttehem kimesne ise, işkence edeler. Eğer müttehem kimesne değil ise, mücerred hırsuzun söziyle işkence etmeyeler ki, bu kazıyye bu vechile olmak Padişah-ı âlem-penâh hazretlerinin emr-i şerifleriyle olmuşdur*” Burada tıpkı II. Bayezid'in umumi kanunnamesinde olduğu gibi müttehemlikle beraber levendlik de zikredilmiştir. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 4/370.

tarihli Anadolu Eyaleti Siyasetnamesi'nin 20. maddesinde<sup>356</sup>; 973/1565 Tarihli Bosna Sancağı Kanunnamesi'nin 133. maddesinde<sup>357</sup>; II. Selim dönemi Celâlzâde Kanunnamesi'nin 319. maddesinde<sup>358</sup>; III. Murad devrinde Kanun-ı Osmânî'nin 61. maddesinde<sup>359</sup>; I. Ahmed devri Kanun-ı Osmânî'nin 52. maddesinde<sup>360</sup> düzenlenmiştir. Benzer düzenleme Zanaatkârlar Kanunu'nda yankesicinin cezalandırılması başlığı altında da yer almaktadır.<sup>361</sup>

Önceki maddelerden farklı olarak Aydın İli Siyasetnamesi'nde, 966 tarihli Bozok Sancağı Kanunnamesi, II. Selim zamanında tedvin edildiği tahmin edilen Kırşehir Sancağı Kanunnamesi'nde bu hususla ilgili açık bir düzenleme yer almamış, ayrıca Yavuz Sultan Selim dönemine ait Manisa Sancağı Siyasetnamesi'nin 18. maddesinde “*Ve hırsız taifesi işkence ile ikrar etse ve alâyim dahi delâlet eylese, ol ikrar mu'teber ola ve eğer bir hırsız tutulup*” ifadesi yer almış, sonraki sayfa yırtık olduğu için maddenin tamamına ulaşılamamıştır.<sup>362</sup> Fakat önceki maddeye ve diğer kanunnamelere bakıldığında 18. maddenin devamında bu hususla ilgili bir düzenlemenin var olduğu düşünülmektedir.

Düzenlemelere bakıldığında kelime farklılıkları haricinde hemen hemen aynı nitelikte oldukları görülmektedir. Sorgu esnasında ikrar elde etme maksatlı işkence uygulanması ile ilgili önceki maddelerle de beraber değerlendirildiğinde şeriklik

---

<sup>356</sup> “Eğer bir hırsız dutulub hırsuzluğu ma'lûm olub ol bir kimsene için şerikim derse, ol kimesne levend ve müttehem kimesne ise, işkence edeler. Eğer müttehem değil ise, mücerred hırsuzun söziyle işkence etmeyeler” Burada tıpkı II. Bayezid'in umumi kanunnamesinde olduğu gibi müttehemlikle beraber levendlik de zikredilmiştir. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 5/59.

<sup>357</sup> “Eğer hırsız bir kimesneye ‘benim şerikimdir’ dese, eğer ol kimesne müttehem kimesne ise, işkence edeler; hâlen hırsuzun sözüne i'tibâr olunmaya” Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1993, 6/469.

<sup>358</sup> “Hırsuzluğu zâhir olan kimesne âhar kimesne için şerikimdir dese, eğer ol kimesne müttehem ve levend ise işkence edeler. Müttehem değil ise, mücerred hırsuz kavliyle işkence etmeyeler” Burada tıpkı II. Bayezid'in umumi kanunnamesinde olduğu gibi müttehemlikle beraber levendlik de zikredilmiştir. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1994, 7/359.

<sup>359</sup> “Ve eğer hırsız işkencede benim filân şerikimdir dese, ol kişi eğer müttehem ise işkence edeler; eğer müttehem değilse hırsuzun sözüne amel olunmaya” Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1994, 8/115.

<sup>360</sup> “Ve eğer bir kimesneye hırsız benim ‘şerikimdir’ dese, o kimesne müttehem ise, işkence edeler; ve illa hırsuzun sözüne amel etmeyeler” Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1996, 9/501.

<sup>361</sup> “... Hırsızlığı açığa çıkan kişi başka kişi için de ortağıdır dese zanlı olur ve levend taifesinden ise işkence yapılır, değilse sadece hırsız sözüyle işkence edilmez. Kadı suçlu için görevlilere bir belge vermelidir. Yetkililer buna göre o kimseyi asarlar.” Uysal, *Kanun-nâme-i Ehl-i Hıref*, 75, 76.

<sup>362</sup> Karal, “Yavuz Sultan Selim'in Oğlu Şehzade Süleyman'a Manisa Sancağını İdare Etmesi İçin Gönderdiği Siyasetname”, 44.

hususunda da hırsızlık suçuyla bir sınırlamaya gidildiği, diğer suçlar açısından bu durumun geçerli olmadığı rahatlıkla söylenebilecektir. Örneğin II. Bayezid'in umumi kanunnamesinde yer almamasına rağmen sonraki dönemde hüküm altına alınan ve çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de değinilecek olan yaralama suçu açısından böyle bir düzenleme yer almamaktadır.

Gerçekleştirilen yargılama sonrası hırsızlık suçu kapsamında suçluluğu sabit ve “siyasete müstahak” olan, şüpheli/sanık sıfatından mahkûm sıfatına geçmiş bulunan kişi, üçüncü bir şahsın mezkûr suçta şeriki olduğunu, suçu beraber işlediklerini iddia ediyorsa, şerik olduğu iddia olunan şahıs incelenecektir. Failin atf-ı cürmüne karşın şerik olduğu iddia olunan şahsın inkârı had cezasının uygulanmasına engel olacaktır. Bir başka ifadeyle ikrar eden failin beyanı had uygulanması yönünden üçüncü kişi açısından delil niteliğinde olmayacaktır.<sup>363</sup>

Ebussuud bir fetvasında hırsızın atf-ı cürmüne itibar olunup olunmayacağına yönelik soruda, kendisine şeriklik isnat edilen kişinin teftiş edileceğini, evinin aranması bu yolla delil ikame edilmesi gerektiğini belirtmiştir.<sup>364</sup> Burada her ne kadar ev aranmasından bahsedilse de bu örnekleme kabilinden olup delil toplanması esas mevzudur. Sadece hırsızın sözüne itibar olunmayacaktır. Bu fetva, hırsızlığı sabit olan kişinin soyut beyanına itibar olunmayacağını düzenlemekle kanunnameye paralel olsa da işkenceden bahsetmemiş olması yönüyle kanunname hükmüne muhalif olduğu sonucu çıkartılabilecektir.

Daha önceki maddelerde belirlendiği üzere burada da işkence uygulanabilmesi için kişinin müttehem sıfatına haiz olması aranmıştır. Buna ek olarak bazı kanunnamelerde müttehem olmanın yanında kişinin levend olmasının arandığı da görülmektedir. Levend, serseri, ayyaş, işsiz güçsüz, boş gezen, başıbozuk, kötü huylu anlamlarına gelmektedir.<sup>365</sup> Suçu sabit görülen kişi tarafından, işlenmiş olan hırsızlık

---

<sup>363</sup> Menekşe, *Osmanlı Devleti'nde Hırsızlık Suçu*, 97.

<sup>364</sup> “Zeyd-i sârikın, ‘Amr şerikimdir’ dimesine şer’an itibâr olunur mu? el-Cevâb: İhtimamla teftiş olunur. Evi aranub alâmet bulunur mu görülmek lâzımdır.” H. Necati Demirtaş, *Fetvâları ile Şeyhülislâm Ebüssu’ûd Efendi* (İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, 2016), 608.

<sup>365</sup> Akgündüz, *Osmanlı Tarih ve Hukuk İstılahları Kamusu*, 756; Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1990, 2/44; “Nişanyan Sözlük”.

suçuna levendlik ve müttehemlik sıfatlarına haiz bir kişinin şerik olduğu iddia edilirse işkence uygulanabilecek aksi durumda eğer bu sıfatlar o kişide bulunmuyorsa soyut iddiaya dayalı olarak işkence uygulanamayacak, atf-1 cürm nazara alınmayacaktır<sup>366</sup>.

İşkence ile şüphelilerin ikrara zorlanması, ayrıca atf-1 cürm ile işkencenin uygulanabilir olması Osmanlı hukukunda İslam ceza hukukundan gerçekleşen sapmalar olarak eleştirilmiştir.<sup>367</sup>

Kanunnamenin diğer pek çok düzenlemesiyle birlikte bu maddede de “arza muhtaçtır” haşiyesi bulunmaktadır.<sup>368</sup> Bu açıdan, kişiye işkence uygulamadan önce durum saraya arz edilecektir.<sup>369</sup> Aynı düzenleme ile ilgili olarak farklı kanunname metinlerinde, farklı nüshalarda “*bu kazıyye bu vechile olmak Padişah-ı âlem-penâh hazretlerinin emr-i şerifleriyle olmuştur.*” ibaresi yer almaktadır.<sup>370</sup> Midilli, haşiyeyi düşen kişinin her işkence uygulaması öncesi arzın gerekli olduğunu vurgulamak amacıyla olduğunu söylemektedir.<sup>371</sup> Bu yönüyle bu maddede yer alan şartlar tam olsa dahi arz edilip müsaade alınmadan ilgililere işkence uygulanması, bu şekilde soruşturmanın yürütülmesi mümkün olmayacaktır.

#### 2.2.1.6. İşkenceye Dair İkinci İstisna: Yaralama Suçu

Şüpheli/sanığa, isnat edilen suçunu ikrar etmesi için işkence uygulanması ile ilgili hukuki düzenlemeler II. Bayezid dönemi ile başlamış ve dar bir çerçevede, yalnız hırsızlık suçu açısından verilen bu ruhsat sonraki kanunnamelerde hemen hemen korunmuştur. Yavuz Sultan Selim dönemine gelindiğinde bu iznin kapsamı genişletilmiştir. Öyle ki Kanunname-i Sultan Selim Han hırsızlıkla ilgili hükümleri

---

<sup>366</sup> Avcı, *Özel Hükümler*, 2/379.

<sup>367</sup> Üçok, “Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler (III)”, 66, 67.

<sup>368</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1991, 3/93.

<sup>369</sup> Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, 80, 119, 149; Muharrem Midilli, “Emr-i Şer‘ Mu‘teberdir; Kânûnu Yoktur: Klasik Osmanlı Ceza Kanunlarının Derkenar Notlarıyla Tashihi”, *Darulfunun İlahiyat Dergisi* 32/1 (2021), 60.

<sup>370</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1990, 2/44; Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 4/303, 370; Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, 80, 81.

<sup>371</sup> Midilli, “Emr-i Şer‘ Mu‘teberdir; Kânûnu Yoktur”, 60.

korumakla beraber yaralama suçu açısından da düzenlemeye gitmiştir. Kanunnamenin 13. maddesinde;

*“Eğer mecruh beni fûlan kişi urdı dese, i'tibâr olunmaya. Meğer ol kimesne sâbıkâ müttehem veyahud adâvetlü ola, kadı ma'rifeti ile örfe kabil ise örf edeler”<sup>372</sup>*

hükmü yer almaktadır. Yaralama ile ilgili düzenleme, hırsızlık konusunda yer alan maddelere nazaran, padişahların tahtta bulunduğu süre zarfında yürürlükte olan kanunnamelerde, kendisine çok daha az yer bulmuştur. Kanuni'nin Umumi Kanunnamesi'nin 17. maddesinde<sup>373</sup>; 973/1565 tarihli Bosna Sancağı Kanunnamesi'nin 100. maddesinde<sup>374</sup>; III. Murad devrinde Kanun-ı Osmânî'nin 42. maddesinde<sup>375</sup>; I. Ahmed devrinde Kanun-ı Osmânî'nin 21. maddesinde<sup>376</sup> düzenlenmiştir.

Bir yaralama olayı vuku bulduğunda eğer mecruh (yaralı) olan, bir kişiyi bu suçu işlemekle itham ediyorsa tahkikat yapılacaktır. Ancak soyut iddia ile şüpheliye işkence uygulanamayacaktır. Sorgu safhasında işkence uygulanabilmesi için maddede iki durum sayılmış bunlardan birinin mevcudiyeti halinde bu uygulamaya müsaade edilmiştir. Bu kapsamda kendisine mezkûr suç isnat edilen kişinin, hırsızlık konusundaki düzenlemelerde olduğu gibi şüphelinin müttehem sıfatına sahip olup olmadığı araştırılacaktır. Bu şarta alternatif olarak şüpheli ile mağdurun geçmişe dayalı bir adavetinin/husumetinin varlığı yeterli görülmüştür. Daha önce husumetin bulunmadığı yahut şüphelinin müttehem olmadığı durumlarda yalnızca mağdurun beyanından hareketle örf uygulanamayacaktır. Ayrıca lafzi yorum yapıldığında mecruhun isnadı da bir şart olarak yer alabilecektir. Ancak bahsedileceği üzere uygulamada bu iznin sadece yaralama suçu ile sınırlı kalmaması, öldürme suçu

---

<sup>372</sup> Madde ile ilgili olarak “Örfü yoktur; yanlıştır; şer‘ ile sabit olmazsa nesne lazım değildir” haşiyesi yer almaktadır. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1991, 3/90; Özdeğer, “I. Sultan Selim Han Kanunnamesi ve Tahlili”, 143; Yücel - Pulaha, *I. Selim Kânûnnâmeleri (1512 - 1520)*, 33, 151, 152.

<sup>373</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1992, 4/299.

<sup>374</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1993, 6/467.

<sup>375</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1994, 8/113.

<sup>376</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1996, 9/497.

açısından da tatbik edilmiş olması sebebiyle verilmiş olan kararlardan hareketle böyle bir şartın aranmış olduğundan bahsetmek güçtür.

Madde incelendiğinde örf-i maruf'un izin verildiği durumun yaralama suçu olduğu gayet açıktır. Bununla birlikte uygulamaya bakıldığında düzenlemenin geniş yorumlandığı, yalnızca yaralama suçu için değil öldürme suçu açısından da şartlar dahilinde örf-i maruf'un uygulandığı görülmektedir. Bir olayda Dimitri adlı zimminin öldürülmesi olayında mazanne olan ve elinde bıçak bulunan Hasan b. Abdullah'a örf uygulanmasına hükmedilmiştir.<sup>377</sup> Bursa şer'iyeye sicilinde yer alan bir cinayet olayının soruşturulmasında "töhmət-i sabıkası" bulunan kişilerden "mucib-i örf" olanlara örf-i maruf uygulanacağı belirtilmiştir.<sup>378</sup>

Çadircı Hacıoğlu Mehmed'in kendi babasını hizmetkarlarına öldürttüğü olayda katillerden biri eli kanlı bir şekilde, şehri gezen kadı ve subaşıya denk gelmiş ve Mehmed'in tahriki sonrası Çadircı Hacı'yı öldürdüklerini itiraf etmiş daha sonra olaya iştirak eden diğer failler de gelerek ikrarda bulunmuşlardır. Mehmed hapsedilmiş bu süreçte pek çok kişi gelerek Mehmed ile Çadircı Hacı arasında husumet bulunduğu yönünde şahitlikte bulunmuşlardır. Bu durum divana arz edildiğinde telef-i nefse sebebiyet vermeden örf-i maruf uygulanması gerektiği bildirilmiştir.<sup>379</sup> Aynı şekilde farklı cinayet vakalarında da sorgu sırasında örf uygulamasına izin verildiği durumlarda telef-i nefse sebebiyet verilmemesi özellikle vurgulanmıştır.<sup>380</sup>

---

<sup>377</sup> 2 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 175, Tayfun Yeşilbaş, *2 Numaralı Mühimme Defteri (963 /1555) Değerlendirme – Transkripsiyon (S.1-102)* (İstanbul: Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 104; Örf sorgu metodu olarak işkence anlamına geldiği gibi siyaset anlamında da kullanılmaktadır. Mumcu buradaki örf kelimesinin siyaset anlamında kullanıldığını belirtmektedir. Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl* (Ankara: Ajans Türk Matbaası, 1963), 51.

<sup>378</sup> Bursa şer'iyeye sicilleri, var. 9 38/43 A, (945-948) Gökbilgin, "Ebussuud Fetvalarında ve XVI. Asır Şer'iyeye Sicillatında İsbat ve Şehadet", 120, 122, 123; "...ele gelen kimesnelerden töhmət-i sâbıkası olup mucib-i örf olanların dahı ahvâllerin örf-i ma'rûf ile görüp fesâd ü şenâ'atleri sâbit ü zâhir olandan sipâhî olanları habs idüp arz idüp olmayanları hakkında lâzım gelenleri Şer'ile icrâ idüp yirine koyasın..." 3 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1212, 441, 820, 3 Numaralı Mühimme Defteri, 196, 364, 537; 21 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 237, Sıtkı Çelik, *21 Numaralı Mühimme Defteri: Tahlil - Metin* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997).

<sup>379</sup> 3 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 141, 3 Numaralı Mühimme Defteri, 71.

<sup>380</sup> 3 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 464, 1172, 3 Numaralı Mühimme Defteri, 205, 206, 520.

Madde ile ilgili olarak “Örfü yoktur; yanlıştır; şer’ ile sabit olmazsa nesne lazım değildir” haşiyesi yer almaktadır.<sup>381</sup> Kanunnameler genel manada tarandığında farklı şekillerde ve farklı maddelerde bu haşiyelerin yer aldığı görülmektedir. Bu durum, örfi hukuka nazaran şer’i hukukun daha baskın olduğu dönemlerde -nitekim 17. yüzyıldan itibaren kanunların alanı şeriat lehine doğru daralmıştır-, kanunnamelerde şeriatı aykırı görülen maddelerin şer’ileştirilmesi olarak değerlendirilmekte olup işkence de bu kapsamda görülmüştür.<sup>382</sup> Bununla birlikte bu şerhin işkence ile ilgili olarak yalnızca bu maddede yer aldığı, hırsızlık ve şeriklik ile ilgili maddede bu şerhin yer almadığı bu sebeple işkence uygulamasının tamamen karşı çıkıldığı gibi bir durumun olmadığı da söylenmektedir.<sup>383</sup>

### 2.2.2. İkrar Elde Etme Maksatlı Uygulanan İşkencenin Doktrin Boyutu

İslam hukukunda, Osmanlı devletinin benimsemiş olduğu Hanefi mezhebi de dahil olmak üzere baskın görüş ikrar elde etmek için işkencenin uygulanamayacağıdır. Bu durum İmameyn tarafından da açıkça ortaya konulmuştur. Bununla birlikte Osmanlı uygulamasında azınlık görüşün kabul edildiği, bu uygulamanın cevazı konusunda Ebu Hanife’nin bir diğer öğrencisi olan Hasan b. Ziyad’a dayanıldığı görülmektedir. Nitekim Hasan b. Ziyad’a ikrar elde etme maksatlı hırsızın darp edilmesinin hükmü sorulduğunda “*eti kesilip kemiği görünmedikçe helaldir*” yanıtını vermiştir.<sup>384</sup>

İbn Âbidîn, şeriatı zulmün haram olduğunu belirterek hırsıza işkence uygulanmasına fetva verilemeyeceğini belirtmiştir.<sup>385</sup> Dede Cöngi, işkence altında gerçekleşen ikrarın muteber olduğunu kabul etmektedir. Köksal, öz olarak, Dede Cöngi’nin işkence ilgili, şüpheliye isnat edilen suçun şeriat tarafından belirlenmiş olan

<sup>381</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1991, 3/90.

<sup>382</sup> Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, 149, 150; İnalçık, “Kanun”, 24/326.

<sup>383</sup> Midilli, “Emr-i Şer’ Mu’teberdir; Kânûnu Yoktur”, 57.

<sup>384</sup> Serahsî, *Mebisüt*, 1978, 9/185; İbn Âbidîn, *Redd’ül Muhtar*, 8/323; Dede Cöngi, *es-Siyâsetü’ş-Şer’iyye*, 84; ‘Alvânî, “İslâm’da Sanık Hakları (II)”, 88; Dal, çeşitli rivayetlerde bu olayla ilgili farklı ifadelerin geçtiğini, “*et kesilmeden kemik görünmez*” şeklindeki rivayetin daha doğru olacağını, burada darp etmenin ölçüsünden ziyade bu şekilde gerçeği açığa çıkarmanın cevazı hususunda söylenen bir ifade olduğunu belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Dal, *İslam Muhakeme Usulünde İşkence*, 56.

<sup>385</sup> İbn Âbidîn, *Redd’ül Muhtar*, 8/322.

cezasının yeterli olmayacağı kanaatinin hâkim olduğu durumda cezanın arttırılması ve ilgili suç kapsamında deliller yetersiz olmakla birlikte şüphelinin o suçu işlediği yönündeki karineler güçlü ise, ikrar elde etme maksatlı olarak uygulanabileceğini ve bu durumun şeriatın temel ilkelerine uygun olduğunu düşündüğünü aktarmaktadır.<sup>386</sup> Ancak müttehemnin rızasını yok etmeyecek bir örf uygulaması sonrası elde edilen ikrar nazara alınabilecektir.<sup>387</sup> Bu noktada karineler devreye girecektir. Hırsızın suçunu inkâr ettiği durumda şayet sanık suç mahallinde suçlularla birlikte görülürse veya içki içmediği halde içki meclisinde görülürse, yönetici tarafından bu durumlar karine kabul edilebilecek durumlar arasında zikredilmiştir.<sup>388</sup> Abdullah Cemâleddin Efendi'de es-Siyâsetü'ş-Şer'iyye adlı eserinde aynı yönde görüş beyan etmektedir.<sup>389</sup>

Dede Cöngi'nin Siyâsetü'ş-Şer'iyye adlı eserinde işkence ile ilgili aktardığı olayda, Belh Emirinin huzuruna suçunu inkâr eden bir hırsız getirilmiş, bu hususta ne yapılması gerektiği İsmâ b. Yusuf'a sorulmuş, o da "*İddia eden delil getirmek, inkâr eden ise yemin etmek zorundadır*" demiştir. Emir talimatıyla şüpheliye daha on kırbaç vurulmadan hırsız suçunu ikrar ederek çalıntı malı getirmiştir. Huzurunda yaşanan bu olay karşısında İsmâ b. Yusuf, "*Subhanallah! Adalete bu kadar benzeyen zulüm görmedim*" demiştir.<sup>390</sup> Benzer olay Hasan b. Ziyad'a da atfedilmekte, yaşanan olay sonrası "*Hakka bu kadar çok benzeyen haksızlık görmedim*" dediği rivayet edilmektedir. İkrar elde etmek için gerçekleştirilen işkence uygulaması hukukçular tarafından tazir kapsamında değerlendirilmiştir.<sup>391</sup>

Şeyhülislam Mehmed Ârif Efendi bu ikrarın tazmin açısından nazara alınabileceğini bunun haricinde had açısından anlam ifade etmediğini bu hususta görüş birliği bulunduğunu, tazmin noktasında bu ikrarın nazara alınmasındaki amacın kul hakkını korumak olduğunu belirtmektedir.<sup>392</sup> Bununla birlikte suç ortaklarının

---

<sup>386</sup> Dede Cöngi, *es-Siyâsetü'ş-Şer'iyye*, çev. Asım Cüneyd Köksal, 46, 47.

<sup>387</sup> Midilli, "Dede Cöngi'nin es-Siyâsetü'ş-Şer'iyye'si", 254, 255.

<sup>388</sup> Trablusî, *Mu'inü'l-Hükkâm*, 176; İbn Âbidîn, *Redd'ül Muhtar*, 8/325; Dede Cöngi, *es-Siyâsetü'ş-Şer'iyye*, 83, 84.

<sup>389</sup> Balcı, *Örfî Hukukun Mahiyeti*, 92.

<sup>390</sup> Dede Cöngi, *es-Siyâsetü'ş-Şer'iyye*, 84; İbn Âbidîn, *Redd'ül Muhtar*, 8/322, 323.

<sup>391</sup> Dede Cöngi, *es-Siyâsetü'ş-Şer'iyye*, 46.

<sup>392</sup> "gafllet olunmaya ki sârikın mükrehen sıhhat-i ikrârıyla ba'du'l-müteahhirînin fetvâları ancak tazmîn-i mal hususundadır. Amma kat'-ı yed hususunda ikrâr-ı mükrehin 'adem-i sihhati müttefekun

bulunması için örf uygulandığı da vakidir. Kastamonu beyine gönderilen hükümde bölge halkından zorla para toplayarak zulmeden kişinin sarayda örfle sorgulandığı ve sorguda şeriklerini itiraf ettiği, gerekli soruşturmanın yapılarak suçluların yakalanması emredilmektedir.<sup>393</sup> Sorguda işkencenin kullanımının malın tazmini hususunda olup had cezasının tatbiki için bir ispat aracı olmadığı Abdullah Cemâleddin Efendi tarafından da dile getirilmiştir.<sup>394</sup> Bununla birlikte hırsızlığın örf ile sabit olması ve yaralama maddelerine ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Öyle ki, eğer kişinin hırsızlığı gerçekleştirdiği şer'an sabit olmaz fakat örfi hukuka göre sabit olursa -ki işkence de örfi hukukun ispat vasıtalarından biridir- o durumda daha önce bahsedildiği üzere siyasetname uyarınca kadı tarafından hüküm verilecek ve infaz edilecektir. Yaralama suçuna gelindiğinde, burada tazmine dair herhangi bir husus yoktur. Müttehemini ikrarını sağlamak ve suç ortaklarını öğrenmek amaçlanmaktadır. Fakat bununla beraber bu hükmün geldiği daha ilk kanunname olan Kanunname-i Sultan Selim Hân'da bu maddeye yönelik olarak “*örfü yoktur; yanlışdır; şer' ile sabit olmazsa nesne lazım değildir*” haşiyesi yer almaktadır. Klasik dönem Osmanlı hukukunda işkencenin kul hakkının ihlal edildiği suçlarda, mağdura hakkı olanı teslim etme amacıyla yapıldığı söylenmektedir.<sup>395</sup>

Serahsî bu durumla ilgili olarak, ikrarın doğru veya yanlış olabileceğini, doğru olma ihtimalinin ağır bastığı durumda bu ikrarın hükme esas alınabileceğini fakat

---

*'aleyh-i cumhurdur. Ve dâ'ir-i müfsid olan erbâb-ı fesâdın fitne ve fesadını 'ibâdullah üzerlerinden def'iyçün darb ile ta'zîr ve habs ile tekdîrleri inzimâm-ı re'y-i sultânî ile siyâset tecviz olunmuştur. Lâkin bu hususlarda şevâhid-i etvâra ve karâin-i ahvâle nazar u ri'âyet ve ve töhetin kuvvet ü za'fına it'inâ ve dikkat ehemmi ü elzemdir ki siyâset-i zâlîmeye resîde olmaya.*” Dede Cöngi, *es-Siyâsetü'ş-Şer'iyye*, 84, 85.

<sup>393</sup> “...hâliyâ fesâd ü şenâ'at üzre olup vilâyet halkına akça ve altun salan İbrâhîm nâm sûhteye Dergâh-ı Mu'allâm'da örf olundukda...” 6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1234, 6 Numaralı Mühimme Defteri, 1995, II/229; “Keşan kâdisına hüküm ki: Dergâh-ı Mu'allâm'a mektûb gönderüp; taht-ı kazânda evler açılıp ve esbâblar gâret olunup hâliyâ Ipsala'da mahbûs olan Boyacı Mehmed nâm mütehem levend mazınna olup elinde ba'zı esbâb dahi bulunup yataklarını ve yoldaşlarını didürmek için a'yân-ı vilâyet mezbûra örf-i ma'rûf olunmasın iltimâs idüklerin' bildürdügün ecilden buyurdum ki: Göresin; kazıyye arzolunduğu gibi olup mezbûrun töhmet-i sâbıkası var ise örf-i ma'rûf idürüp yatakların ve yoldaşların didürdüp şer'le lâzım geleni icrâ idesin. Ammâ; örfde ihtiyât idüp kable's-sübût telef-i nefis olmakdan hazer idesin.” 7 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1693, 7 Numaralı Mühimme Defteri, 1999, II/258.

<sup>394</sup> Balcı, *Örfî Hukukun Mahiyeti*, 92.

<sup>395</sup> Balcı, *Örfî Hukukun Mahiyeti*, 89; Dağcı, “İşkence”, 23/431.

şüphelinin işkence edilene kadar bu ikrarı gerçekleştirmekten kaçındığına göre bu ikrarın doğru olma ihtimalinin düşük olduğunu belirtmektedir.<sup>396</sup>

Muhakeme hukukunda sorgu yöntemi olarak işkencenin kullanılması ile ilgili olarak çeşitli dönemlerde şeyhülislamlar farklı fetvalar vermişlerdir. Şeyhülislam İbn Kemal'in işkence neticesinde elde edilen ikrarın mahiyeti ile ilgili,

*“Bir kimseye işkencede “hırsızım” diye ikrar ettirseler şer’an ikrar mesmû’ olur mu?*

*Cevap: Olmaz, şer’de”<sup>397</sup>*

fetvasına bakıldığında Şeyhülislam’ın o döneme kadar kanunnamelerde düzenleme altına alınmış olan işkence sonucu elde edilen ikrarın şer’an muteber olmadığını vurguladığı görülmektedir. Bu fetvaya rağmen fiiliyatta bu uygulamanın devam etmiş olması ayrıca sonraki dönem kanunnamelerde bu düzenlemelerin korunmuş olması saray tarafından Şeyhülislam’ın fetvasına uyulmadığını göstermektedir.<sup>398</sup>

Şeyhülislam Ebussuud Efendi, hırsızlık suçu ile ilgili soruşturmada şüpheliler hakkında soruşturmanın nasıl yürütüleceği ile ilgili soruda işkence hususuna hiçbir şekilde değinmemiştir.<sup>399</sup> Bu açıdan, hırsızlık zanlılarına işlenen suçu inkâr ettiklerinde işkence edilmesi değil sorgu teknikleriyle gerçeğe ulaşılması gerektiği sonucu çıkartılmaktadır.<sup>400</sup> Bununla birlikte yine şeyhüslama ikrah ile ilgili “*Mertebe-i ikrah nedir beyan buyurula?*” sorusuna vermiş olduğu “*İkrâr eyle ve illâ darb-i şedîd ederim*” deyu tahvîf edip, *ikrâr etmeyicek dediğini yapacağına i’tikâd edip, ikrâr edicek mu’teber olmaz.*” cevabı şeyhülislam İbn Kemal’in yanıtına paraleldir.<sup>401</sup>

---

<sup>396</sup> Serahsî, *Mebûsât*, 1978, 9/185.

<sup>397</sup> İnanır, *İbn Kemal’in Fetvaları*, 105.

<sup>398</sup> İnanır, *İbn Kemal’in Fetvaları*, 105.

<sup>399</sup> Düzdağ, *Fetâvâ-yı Ebussu’ûd Efendi*, 190, 191.

<sup>400</sup> Osmanağaoğlu-Karahasanoğlu, *Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Hırsızlık Suçu ve Cezası*, 89, 90.

<sup>401</sup> Düzdağ, *Fetâvâ-yı Ebussu’ûd Efendi*, 175.

Kadı, kanunnamelerin şer‘i hukuka uygunluğunu denetleme yetkisine sahip değildir.<sup>402</sup> Fakat birçok olayda kadınların bazı kanun maddelerini şer‘i hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle uygulamaya çekindikleri görülmektedir.<sup>403</sup> Bu hususta Şeyhülislam Ebusuud Efendinin “*Pâdişâhın hükmüne muhâlefet eden Zeyd-i kâdiye şer‘an ne lâzım olur?*” sorusuna vermiş olduğu “*Pâdişâh re‘ysiz, şeriat-i şerifeye muhâlif yazılmış ise, hakikat-i hâli der-i devlete arz etmek lâzımdır*”<sup>404</sup> fetvası ehl-i şer‘in tutumunu göstermektedir.

Ebusuud tarafından, Hz. Ali’nin soruşturmada çapraz sorgu yaptığına dair rivayetin<sup>405</sup> aktarıldığı, bu aktarımın Osmanlı kanunnamelerinde kervansaraylarda gerçekleşen hırsızlıkların soruşturması, hırsızların sorgulanması hususunu savunur nitelikte olduğunu bahseden Imber, ayrıca Ebusuud’un daha önce bizim de aktarmış olduğumuz İsâm b. Yusuf olayını aktardığı belirtilerek hırsızlığa dair sorgulamalarda işkencenin uygulanabileceğine cevaz verdiği söylenmektedir.<sup>406</sup> Imber bunları aktarırken her ne kadar Ebusuud’un şer‘i hükümlere aykırı olsa bile kanunnamelerin uygulanması taraftarı olduğunu belirtse de<sup>407</sup>, biz, en azından çalışma konumuz kapsamında, böyle olmadığı kanaatindeyiz. Nitekim dolaylı aktarımlardan ziyade vermiş olduğu fetvalara bakıldığında onun net bir şekilde bu hususta kanunnamelere muhalif yaklaşım sergilediği görülmektedir. Yine onun örf-i maruf uygulanırken vefat edenler ile ilgili olarak ehl-i örf hakkında vermiş olduğu kararlar bunun göstergelerinden sadece biridir.<sup>408</sup> İbn Kemal ve Ebusuud’da olduğu gibi ikrah ile ortaya çıkan ikrarın geçerli olmadığı Çivizâde tarafından da dile getirilmiştir.<sup>409</sup>

---

<sup>402</sup> Ebusuud’un “*eğer ‘örfi kazâyâ ise ehl-i şer‘in âna ‘alakası olmaz*” fetvasının da bu duruma işaret ettiği düşünülmektedir. Midilli, “Ehl-i Örf Karşı Kadılar”, 88; Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, 174.

<sup>403</sup> Midilli, “Ehl-i Örf Karşı Kadılar”, 89.

<sup>404</sup> Düzdağ, *Fetâvâ-yı Ebusu‘ûd Efendi*, 168.

<sup>405</sup> İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku‘l-Hükmiyye*, 122, 123; Düzdağ, *Fetâvâ-yı Ebusu‘ûd Efendi*, 190, 191.

<sup>406</sup> Colin Imber, *Ebu‘-s-su‘ud The Islamic Legal Tradition* (Edinburg: Edinburg University Press, 1997), 223, 224; Rudolph Peters, *Crime And Punishment in Islamic Law (Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century)* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 83.

<sup>407</sup> Imber, *Ebu‘-s-su‘ud The Islamic Legal Tradition*, 222.

<sup>408</sup> Düzdağ, *Fetâvâ-yı Ebusu‘ûd Efendi*, 175, 176.

<sup>409</sup> Menekşe, *Osmanlı Devleti’nde Hırsızlık Suçu*, 100.

Kanunnamelerde işkenceye belirli durumlara özgü olarak izin verilmiş olmasına karşın ehl-i şer‘in imparatorlukta baskın olmaya başladığı süreçte bu hükümlerin tatbiki azalmıştır. Bununla birlikte kanunnamelerde farklı dönemlerde örf ile ilgili yer alan maddelerde “*örfü yoktur; yanlışdır; şer‘ ile sabit olmazsa nesne lazım değildir*” şeklinde haşiyeler yer almaktadır.<sup>410</sup> Bu durum, şer‘i hükümlere ağırlık verilen dönemlerde, bu maddelerin şeriata aykırı görülerek yürürlükten kaldırıldığı göstermektedir. Gerber ve Menekşe eserlerinde 16. yüzyılda sonra kanunnamelere rağmen işkence vakasına rastlanmadığını belirtmekte, Gerber, 17. yüzyılda, kanunnamenin bu bölümünün Osmanlı mahkemesinin eşiğinden içeri giremediğinden bahsetmektedir.<sup>411</sup> Zarinebaf, Lord Charlemont’un Patrona Halil İsyanından yirmi yıl sonra Osmanlı’da işkence ve acımasız cezalandırma yöntemlerinin yaygın olmadığını, kazığa oturtma gibi bir durumu hiç duymadığını aktarmaktadır.<sup>412</sup>

### **2.2.3. İkrar Elde Etme Maksatlı Uygulanan İşkencenin Uygulama Boyutu**

Uygulamaya bakıldığında kanunnamelerde belirtilen şartlara uyulmasına özen gösterildiği, örf-i marufun belirlenen sınırlar dahilinde tatbik edildiği görülmektedir. Doktrin yönüyle değinirken belirtildiği gibi sorgu esnasında örf-i maruf uygulanmasının birtakım sakıncaları bulunmaktadır. Bunların en başında da suçsuz birinin iftira sonrası örfe maruz kalması durumudur. Her ne kadar örfle ilgili hükümlerin çok büyük bir bölümü mevzuata uygun olarak verilse de mühimme defterlerine yansımış olan bazı kararlar bu uygulamanın halk tarafından suiistimal edildiğini gözler önüne sermektedir. Öyle ki kimi zamanlar masum kişilere hırsızlık ve yaralama iftirası atıldığı ve işkenceye neden olunduğu görülmüştür. Nitekim bir olayda Nazar isimli şahıs, salgın sebebiyle ölen kardeşini, Hasan ve Şaban ve Memi ve Kemal isimli şahısların öldürdüğünü iddia etmiş, daha sonra kendisini bıçakla yaralayarak “benim yolumu keserek beni yaraladınız” şeklinde iftiralarla çeşitli

---

<sup>410</sup> Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1991, 3/90; Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, 67, 252.

<sup>411</sup> Haim Gerber, *State, Society, and Law in Islam: Ottoman Law in Comparative Perspective* (Albany: State University of New York Press, 1994), 72; Menekşe, *Osmanlı Devleti’nde Hırsızlık Suçu*, 100, 101.

<sup>412</sup> Zarinebaf, *Crime and Punishment in Istanbul, 1700-1800*, 157.

Müslüman ve zimmileri ehl-i örf şikâyet etmiş ve kadı marifeti olmaksızın birçok kişinin işkenceye maruz kalmasına sebebiyet vermiştir.<sup>413</sup>

İşkenceyi sadece halk kötüye kullanmamıştır. Kadı tarafından, kendisine verilen bu yetkinin kötüye kullanılarak örf-i maruf yoluyla kişilere işlemedikleri suçların isnat edildiği ve masum kişilerin mallarına el konulduğu da görülmüştür. Öyle ki mühimme defterlerine yansıyan bir olayda Zağra-i Atık bölgesinin eski kadısının, suçsuz iki kişiyi şeriata aykırı şekilde örf ederek ikrah ile ikrarda bulundurduğu, “hayli ta‘addî vü tecâvüz” eyleyerek akçelerini aldığı görülmektedir. Bununla beraber Derbend halkından farklı kişilere “örf ederim” tehdidiyle akçelerini alması sonrası ilgili kadı şikâyet edilmiş, saray tarafından bu hususta gerekli soruşturmanın yapılması emredilmiştir.<sup>414</sup> Fakat bu yaygın bir durum değildir.

Kanunnamelerde hırsızlık ve yaralama suçu ile ilgili işkence uygulanmasına izin verilmişse de bu, bu suçların gerçekleştiği her olayın soruşturulmasında uygulandığı anlamına gelmemektedir. Müttehem in ikrarda bulunmadığı kimi durumlarda çeşitli sorgu teknikleriyle birlikte örf uygulamasının bir tehdit olarak kullanıldığı da görülmektedir. Karahisar yakınlarında öldürülmüş olan tacirlerin katillerinin yakalanması hususunda yürütülen soruşturma buna örnek gösterilebilir. Olayda yakalanan kişiye, ortaklarının itirafta bulunduğu, kendisinin itiraf etmediği takdirde örf olunacağı, eğer itirafta bulunursa serbest bırakılacağı vaat edilerek ikrar elde edilmiştir<sup>415</sup>.

İşkence ile elde edilen ikrarların muteberliği hususunda kadıların kanunname hükümlerinden ayrıldığı, ehl-i örf ile bu hususta zıt düştüğü birçok olay vaki olmuştur. Akkirman sancağında gerçekleşen bir cinayet soruşturmasını yürüten kadı, “*bir*

---

<sup>413</sup> 6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 717, *6 Numaralı Mühimme Defteri (972 / 1564–1565)* (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1995), I/406, 407.

<sup>414</sup> 82/1 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 428, *82/1 Numaralı Mühimme Defteri*, 317, 318.

<sup>415</sup> “...mezkûrlarun kelimâtları tenâkuz üzre olmağla; ‘Elbette sıhhati [üzre] haber virün; yoldaşlarınız ikrâr itmişlerdür. Size dahi örf olunur; biriniz halâs olmaz. Ammâ; her kangınız sahîh haber virür ise halâs itdüreyin.’ diyü ahd ü yemîn idüp teklîf ü ibrâm olundukda mezbûr Şemso ikrâr idüp...” 6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 832, *6 Numaralı Mühimme Defteri*, 1995, II/18-20.

*kimesnenün töhmet-i sâbıkası olup örf-i ma'rûfla olan ikrârı mu'teber değıldür*"<sup>416</sup> diyerek işkence sonucu ortaya çıkan ikrarın hükme esas alınamayacağını belirtmiştir. Dikkat çekici husus, kişinin müttehem sıfatını haiz olmasına rağmen bu hükmün verilmesidir. Bunun üzerine sancakbeyi bölge halkından diyet mi alınacağı yoksa bu ikrarın geçerli kabul edilerek kısas mı uygulanacağı hususunu saraya arz etmiştir. Bu olay ehl-i şer'in örf konusundaki yaklaşımına bir örnek olarak gösterilmektedir.

Dal, sancakbeyinin kadı tarafından verilen hücceti uygulamadan olayı divana arz etmesinden hareketle, kadı tarafından verilen hükmün yerleşik içtihat olmadığını, bunun bir sapma olarak yorumlanabileceğini, kadı tarafından verilen hükmün mezkûr olay özelinde verilmiş olabileceğini bu sebeple ikrah ile yapılan işkencenin geçersizliği hususunda bu münferit olayın Osmanlı uygulamasına örnek olarak gösterilemeyeceğinden bahsetmektedir.<sup>417</sup> Sancakbeyinin mektubuna mukabil Divan'dan "*Ben katlıdüm. ' diyü tav'an ikrâr u i'tirâf idenler hakkında muktezâ-yı şer'-ı şerîfle âmil olup bi-hasebi'ş-şer'i'ş-şerîf kısâs lâzım gelenleri şer'le kısâs itdürüp şer'-ı şerîfe muhâlif kimesneye iş itdürmeyesin.*"<sup>418</sup> yanıtı gelmiştir. Gelen yanıtta bakıldığında tav'an yani kişinin kendi ihtiyarıyla ikrar edildiği takdirde şeriat gereğince kısas uygulanacağı, bunun haricinde şeriata aykırı bir işlemin gerçekleştirilmemesi gerektiği belirtilmektedir. Divandan gelen yanıtın kadı tarafından verilen hüccetle aynı doğrultuda olduğu söylenebilecektir. Edirne'de gerçekleşen bir başka olayda kadı, şüphelilerin örf ile ikrahen ikrarda bulduklarını bu sebeple de ikrarlarının geçerli olmadığını, bu kişiler hakkında "kendi halinde kişilerdir" şeklide şahitliklerin yer aldığını saraya arz etmiştir. Saraydan kadının hükmünün aksi yönünde bir karar gelmemiş bilakis örf ile elde edilen ikrarın mahiyeti ve adı geçen şahısların durumlarının detaylıca ayrıntılarıyla açıklanarak bildirilmesi istenmiştir.<sup>419</sup> Bu noktada Dal her ne kadar yerleşik uygulamadan bir sapma olarak

---

<sup>416</sup> 6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 625, *6 Numaralı Mühimme Defteri*, 1995, I/354.

<sup>417</sup> Dal, *İslam Muhakeme Usulünde İşkence*, 93, 94.

<sup>418</sup> 6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 625, *6 Numaralı Mühimme Defteri*, 1995, I/354.

<sup>419</sup> "*Edirne kâdisına hüküm ki: Mektûb gönderüp; 'Bundan [akdem]; 'Müteveffâ Hasan Paşa mahmiyye-i Edirne'de Memi ve Kaya nâm kimesneleri; 'Ev basdı. ' diyü habsitmiş; ahvâlleri görile. ' diyü hükm-i şerîfüm gönderilmeğın cerîmeleri tefahhus olundukda Karabulut nâm karyede Hamza nâm kimesnenün evi basılıp ev sâhibi; 'Mazınnalarumdur. ' dımeke örf olunup mezkûr örfde ikrâhen ikrâr sûretinde ba'zı kelimât itmekle habsolunmuşlar. İkrâhen olan ikrâr sahîh olmaduğınan gayri evi*

nitelese de biz bu durumun modern tabirle bir “sürpriz karar” niteliğinde, münferit bir karar olmadığını düşünüyoruz. Yargılama safhasında ehl-i şer‘ tarafından bu yönde hükümler verildiği, üstelik divandan gelen yanıtların da bu kararların aleyhine olmadığı görülmektedir.

Cantacasin, daha kadı önüne çıkartılmadan zanlının subaşı tarafından işkence marifetiyle suçu itirafa zorlandığını sonrasında kadı huzuruna çıkartıldığından bahsetmektedir.<sup>420</sup> Kanunnamelerde, fetvalarda, içtihatlarda bu tür eylemlerin yasaklanmış olduğu açıkça yer almasına karşın yine de işkencenin uygulanması sebebiyle fermanlar gönderilmiş, saray tarafından bu durumun önü alınmaya çalışılmıştır.<sup>421</sup> Bununla birlikte bir kişinin ikrarının değerlendirmeye alınması için bu ikrarını kadı huzurunda yapması aranmaktadır.<sup>422</sup> Bakıldığında işkence ile ikrarda bulunan kimselerin daha sonra bu ikrarlarından rücu edebildiklerini de görüyoruz.

Tımışvar beylerbeyine gönderilen hüküm, devletin kanunun dışına çıkan, işkence türü uygulamaları engelleme çabasını göstermektedir. Hükümde, önceki beylerbeyinin voyvodaları, bazı zaim ve sipahilerin bölgede tomruk ve hapishane inşa ettikleri, halktan suçlu suçsuz ayırt etmeksizin yakalayarak çeşitli işkenceler yaptıkları belirtilmiş, bunların engellenmesi, bu hapishanelerin kapatılması ve direnen kişilerin isimlerinin bildirilmesi talep edilmiştir<sup>423</sup>.

Osmanlı Hukuku’nda ceza kanunnameleri, imparatorluğun tamamında ve müslim-gayrimüslim ayrımı olmaksızın halkın tamamını, her sınıfi kapsayan yegâne kanun olma özelliğini taşımaktadır<sup>424</sup>. Nitekim örf uygulanması da aynı şekildedir.

---

*basıldığı kimesne mezkûr ahâl-i kurâdan niçe kimesneler ile âhar yire gidüp; “Bu husûsdan haberleri yokdur. Kendü hâllerinde kimesnelerdür.” diyü müslimânlar şehâdet itdüklerin’ bildürmişsin. İmdi; buyurdum [ki]: Hükûm-i şerîfüm varıcak, mezkûrân kimesnelere örf olundukda ikrârları ne husûsda olmuşdur ve ne hâllü kimesnelerdür, kefil olacak ne makûle âdemlerdür, mu ‘temedün-aleyh yurdlu yurlu ne yirede sâkinlerdür; mufassal ü meşrûh yazup arzeyelesin ki, sonra [emrüm] ne vechile sâdır olursa anunla amel eyleyesin.”* 6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1438, 6 Numaralı Mühimme Defteri (972 / 1564–1565), 1995, II:338.

<sup>420</sup> Théodore Spandouyn Cantacasin, *Petit traité de l’origine des Turcqs* (Paris, 1896), 211.

<sup>421</sup> Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, 253; Akçam, *Zulüm ve İşkence*, 46.

<sup>422</sup> Vatanserver Öztürk, *Adil Yargılama*, 83.

<sup>423</sup> 7 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 125, 7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976 / 1567–1569) (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1998), I/68.

<sup>424</sup> İnalçık, “Osmanlı Hukukuna Giriş”, 121.

Konumuz bağlamında, Şamoyil adlı bir Yahudi'nin kilisede iken evine hırsızlığa giren bir grup Yahudi'nin örf tabi tutulması olayı bu durumu örneklemektedir<sup>425</sup>. İleride geleceği üzere bu durum Tanzimat döneminde de aynı şekilde devam etmiştir. Ayrıca verilen kararlardan hareketle hırsızlık suçu soruşturmasında örf-i maruf uygulanırken, müttehemini mensup olduğu sınıfa bakılmadığı söylenebilecektir.

Hırsızlık suçu ases-subaşı tarafından gerçekleştirildiği takdirde de bu kişiler yakalanarak kanunnamede yer alan şartlar sağlanıyorsa örf-i maruf ile sorgulanmışlardır<sup>426</sup>. Bir başka vakada, Ma'mûriyye kalesine mevacib<sup>427</sup> götürülürken Karahisar'da kaybolan yeniçerilere ilişkin soruşturma yürütülmüş, Kâtib Hüsrev, Yayabaşı Süleymân, acemi oğlanlarından Cafer ve hancı sorgulanmış, sorgu neticesinde çelişkili ifadelerde bulunduğu arz edilmiş bunun üzerine saraydan örf uygulanması talimatı verilmiştir.<sup>428</sup>

Örf ile ilgili ilginç bir örnek de Mezistre bölgesinde karaya oturan hediye yüklü gemi ile ilgilidir. Geminin karaya oturması sonrası gemi yağmalanmıştır. Bu yağma ile ilgili olarak Mezistre Kâdîsî Abdürrahîm, Nâzır-ı Emvâl olan Alî zincire vurulmuş, olayın soruşturulmasında çalınan malların ihtiyarla geri getirilmesi aksi halde örf uygulanacağı belirtilmiş, kadı ve nazır ve dahli olan diğer kişilerin soruşturulmasında örf-i maruf uygulanacağı bildirilmiştir.<sup>429</sup>

Balıkesir ve civarında yaşanan bir olayda yol kesen, yağma yapan, cinayet işleyen, bu suçları yalnız re'aya değil subaşı gibi devlet görevlilerine karşı da işleyen kişilerin yakalanması için geniş çaplı bir soruşturma yürütülmüş, soruşturma için gönderilen emirde örf-i marufa başvurulabileceği belirtilmiştir.<sup>430</sup>

---

<sup>425</sup> 5 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1522, *5 Numaralı Mühimme Defteri*, 239.

<sup>426</sup> 6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 296, 647, *6 Numaralı Mühimme Defteri*, 1995, I/182, 366.

<sup>427</sup> Osmanlılar'da memur ve askerlere verilen maaş, ulufe anlamlarına gelmektedir. Mecaz, günlük olarak hesaplanmakta, ödemesi üç ayda bir, masar, recec, lezez, reşen adlarıyla gerçekleşmektedir. Erhan Afyoncu, "Mevâcib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara, 2004), 29/418, 419.

<sup>428</sup> 6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 308, *6 Numaralı Mühimme Defteri*, 1995, I/187, 188.

<sup>429</sup> 6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1047, *6 Numaralı Mühimme Defteri*, 1995, II/125, 126.

<sup>430</sup> Topkapı Müzesi, Edremit Şer'iyeye Sicili., 42/1187. Vr. 72 a ve 72 b. (Karasi beyine evahir-i zilhicce 917 yılığünü ferman) akt. Akdağ, *Dirlik ve Düzenlik*, 134.

Her ne kadar kanunnamelerde önce hırsızlık, ilerleyen dönemlerde yaralama suçunun soruşturulmasında sorgu safhasında örf-i maruf uygulanabileceği hüküm altına alınmışsa da uygulamada bu istisnai hükümlerde sınırın aşıldığı görülmektedir. Öyle ki, bir kişinin elinde bulunan sahte hükümlerle ilgili olarak divandan gönderilen kararda, bu sahte hükümlerin tuğrasının kim tarafından çekildiğinin bulunması amacıyla töhmet-i sabıkası bulunan şüphelilere örf-i marufun uygulanması gerektiği bildirilmektedir. Kanunnamede izin verilen suçların dışında yer alan bir uygulama olsa da tıpkı hırsızlık ve yaralama suçlarında olduğu gibi burada da kişinin müttehem olması aranmaktadır. Ayrıca örf-i maruf uygulanırken ihtiyatlı olunması ve telef-i nefse sebebiyet verilmemesi gerektiği burada da vurgulanmıştır.<sup>431</sup>

Kanunnamelerde yer alan düzenlemelerin dışına çıkarak örf-i marufun uygulandığı alanlardan biri de parada sahtecilik suçudur.<sup>432</sup> Edirne’de kalp akçe kesen kişi ile ilgili divana yapılan arz sonrası sahte paranın üretildiği evin sahibi ile ilgili olarak soruşturmanın derinleştirilmesi, ikrar etmesi için örf ile sorgulanması emredilmiştir.<sup>433</sup> Yine benzer bir olayda bir zımmide kalp akçe bulunmuş, sorgulandığında bu akçeleri kendi kestiğini ikrar etmiş bununla beraber şeriklerini de açıklamıştır. Şerikleri yakalanarak örf uygulanmış ve ikrar etmişlerdir. Bu olayda dikkat çeken bir diğer husus, durum arz edildiğinde mezkurların saraya gönderilmesi emredilmiş, yolda dikkatli olunması gaflet ile gaybet ettirilmemesi ancak bu sebep

---

<sup>431</sup> “Erzurum Beğlerbeğisine ve Kadısına hüküm ki; Mektüb gönderüp Mustafa nâm kimesne tezvîr-i ahkâm yazup ele getirilüp inkâr etdikde ba’zı kimesneler şehâdetleriyle sâbit olup sûret-i sicilli ile dört kut’â hükm irsâl oldı deyü bildirmişsin. Buyurdum ki; Vardukda zikr olunan müzevver ahkâmın tuğrâsın eyleyen kimesne eğer mezbûr Mustafa’dır ve eğer gayridir. Ele getirüp sicil olunmuş töhmet-i sâbıkâları varise örf-i ma’rûf ile görüp örfde ikrâr iderlerse kat’-ı yed olup ammâ ‘kîle yesûra’ telef-i nefis olmakdan hazer idesin. İkrâr etmezlerse Dergâh-ı Mu’allâma gönderesin ki müeyyed küreğe konula. Şöyle bilesin.” 34 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 184, Yunus Eren, 34 Numaralı ve H. 986/1578 Tarihli Mühimme Defteri [s. 1-164] İnceleme-Metin (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 103; “...Vardukda zikr olunan müzevver ahkâmın tuğrâsın eyleyen kimesneler eğer mezbûr Mustafa’dır ve eğer gayridir. Ele getirüp sicil olmuş töhmet-i sâbıkâları varsa arz ile ikrâr iderlerse kat’ı yed idüp ammâ katl olunup telef-i nefis olmakdan hazer idesin.” 34 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 236, Eren, 34 Numaralı Mühimme Defteri’, 132, 133.

<sup>432</sup> “Oldur ki târih-i kitâbda bundan akdem mürd olan Kalend veled-i Nikola’nın zevcesi Avine bint-i Nikola subaşı İbrahim Bey mahzarında takrîr-i da’vâ idüb Zevcim mezbûr kallâbdır deyü habs idüb işkençe etmek ile mürd oldı su’âl olunsun didikde gibbe’s-su’âl...” Arzu Karaslan, 1039-1040 (1629-1630) Yıllarına Ait 61 Numaralı Manisa Şer’iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 448.

<sup>433</sup> 3 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1150, 3 Numaralı Mühimme Defteri, 510.

bahane gösterilerek yakalama sırasında kendi halinde olanlara “dahl ü tecâvüz” olmaması gerektiği belirtilmiştir.<sup>434</sup> Bir başka olayda, Edirne’de Çilingir Sinan isimli kalpazana şeriklerini öğrenmek için örf uygulandığı görülmektedir.<sup>435</sup>

Bir yeniçerinin karısının yedi bin akçe ve birtakım eşya ile kaybolması ardından yapılan soruşturmada, Osmân bin Turhan hakkında yapılan ihbar ve şikayetler sonucu saraydan, telef-i nefse sebebiyet vermeden örf ile sorgulanması ve olayın aydınlatılması gerektiği bildirilmiştir.<sup>436</sup>

Sonuç olarak, konuyla alakalı, arşiv belgeleri, mühimme defterleri, şer’iyye sicilleri ve bu konuyla ilgili telif edilmiş eserlere bakıldığında muhakeme alanında işkence ile ilgili olarak çoğunlukla kanunnamelerde yer alan suç tiplerinin dışına nadiren çıktığı görülmektedir. Müsadere uygulanacağı zaman şayet malların saklanıldığı anlaşılırsa ilgili malların bulunması için işkence uygulanmıştır.<sup>437</sup> Vergi toplanırken malların zimmete geçirilmesi durumunda işkenceye izin verildiği vakidir.<sup>438</sup> Taramış olduğumuz belgeler dahilinde en çok sahte hüküm ve parada sahtecilik suçları ile ilgili sınırın aşıldığı söylenebilir. Ancak tüm belgeler birlikte değerlendirildiğinde bunların yaygın uygulamalar olmadığı yani münferit olaylardan ibaret olduğu söylenebilir. Ayrıca sınırı aşan eylemlerle ilgili olarak merkezden uyarıların geldiği de görülmektedir.

---

<sup>434</sup> 6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1135, *6 Numaralı Mühimme Defteri*, 1995, II/171.

<sup>435</sup> 6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1196, *6 Numaralı Mühimme Defteri*, 1995, II/209.

<sup>436</sup> 6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 985, *6 Numaralı Mühimme Defteri*, 1995, II/92.

<sup>437</sup> Tuncay Öğün, “Müsâdere”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2006), 32/67.

<sup>438</sup> 1524 tarihli Mısır Kanunnâmesi’nin Ahval-i Ummâl başlığı altında yer alan 20. maddesinde “*Hâliyâ mevcud olan ‘ummâl ve mübaşir taifesinin nazır-ı emvâl ve emîn-i şehir huzurlarına getürtüb sene-i tisi’ ve ‘ışrîn ve tis’a mie yılının bekayâsın ve selâsin yılının mahsulün görüb ne kabzetmişlerdir ve makbuzâtından ne teslim etmişlerdir ve bâki ne kalmışdır ma’lum idiniüb hesabları görüldükden sonra üzerlerine ne zâhir olursa bi-kûsur tahsil eyleyüb bir akçe ve bir habbe bâki komayalar te’allül idüb izhâr-ı aciz idenlerün emlâki ve esbâbi satlub kifâyet itmezse kefilî var ise kefilinden tahsil olunub vefâ itmezse âmile muhkem işkence olunub mahfî ve mektûm nesi var ise ikrar itdürüb ve tahsil olunub hizâne-i âmireye teslim oluna. Ve mâl-i saltanatın bel’ine ve ketmine cür’et ve cesaret itdüğü için beylerbeyi nâzır-ı emvâl ma’rifetiyle âmili salbeyeye. Ve eğer seneteyn-i mezkûreynin haracı arazisinden ‘âmil fellahın rüşvetin alub te’hir itmek ile veya gayrı tarik ile taksir idüb bâki koduğu zâhir olursa mâl-i padişahî tazmin olundukdan sonra siyaset oluna...*” ifadesi yer almaktadır. Barkan, *XV.ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları: Kanunlar*, 365, 366.



## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TANZİMAT DÖNEMİ OSMANLI CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNDA İŞKENCENİN MAHİYETİ

Bu başlık altında özellikle Avrupa’da yaşanan değişimlerin etkisi ve aynı zamanda Tanzimat Fermanı’nın getirdikleriyle birlikte Osmanlı muhakeme hukukunda işkencenin gelişimini inceleyeceğiz. Sorgu yöntemi olarak işkence, Tanzimat dönemine gelene kadar hukuki olarak tüm yönleriyle yasaklanmış bir eylem değildi. İşkence, şer’i hukuk nedeniyle yasak bir uygulama olarak kabul edilmekle birlikte kanunnamelerde yer alan birtakım istisnalar dahilinde uygulanıyordu. Bu uygulamanın kül halinde yasaklanması ve bunun hukuki metinlerde açıkça ortaya konması Tanzimat sonrası döneme rastlamaktadır. Bu kapsamda Tanzimat Fermanı ve sonraki dönemde ilan edilen fermanlar ve ceza kanunnamelerini ve bu dönemde yaşanan adli vakaları ele alacağız.

### 3.1. “Zulm ü Te’addî”nin Önlenmesi: 1223/1808 Tarihli Sened-i İttifak

1808 tarihli hükümet ile ayanlar arasında düzenlenen Sened-i İttifak ile ilgili ayrı bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Her ne kadar Tanzimat Fermanı’ndan önce gerçekleşse de sistematik açısından bu bölümde incelenmesi daha sağlıklı olacaktır. Osmanlı’nın ilk anayasal nitelikteki belgesi olarak belirtilen Sened-i İttifak ile ilgili olarak bazı yazarlar, belgede getirilen düzenlemelerin bir kısmının işkence yasağının temelini oluşturduğunu belirtmektedir. Bazı yazarlar beşinci şart/maddesinde yer alan;

*“...her kim fukaraya zulm ü te’addi eder ve şeriat-ı mutahharanın icrâsına muhâlefet eyler ise ânın dahi te’dib ü terbiyesine bi’l-ittihâd sa’y oluna...”*<sup>439</sup>

düzenlemesinin işkence yasağı ile ilgili olduğunu, bu açıdan işkence yasağının ilk olarak Sened-i İttifak ile geldiğini söylemektedir.<sup>440</sup> Madde metni bir bütün olarak

---

<sup>439</sup> Ömer Kesikbaş vd., *Osmanlı’dan Günümüze Türk Anayasa Metinleri* (Ankara: TBMM Basımevi, 2023), 6.

<sup>440</sup> Zehra Aslan, “Sened-i İttifak’ın Ortaya Çıkışı ve İnsan Hakları Bakımından Değerlendirilmesi”, *The Journal of Academic Social Science Studies* 6/8 (2013), 86; Gülistan Başcı, “1808 Sened-i İttifak ve

değerlendirildiğinde, esasında tarafların birbirlerine kefil olduğu ve anlaşmanın şartlarına uyulmasına rağmen biri hakkında menfi bir durumun vukuunda tarafların birlikte hareket ederek bu durumu ortadan kaldıracaklarını belirtmektedir. Fakat madde içerisinde bir cümle ile “fukaraya zulüm ve ta’addide” bulunulursa ve şeriatın uygulanmasına muhalif bir eylemde bulunulursa tarafların birlikte bu durumu da ortadan kaldıracakları ifade edilmektedir. Bununla birlikte bazı yazarlar yedinci maddedeki vergi toplama hususunda zulmedilmemesi ile ilgili düzenlemeyi işaret ederek işkencenin önlenmesine yönelik ilk adımlar olarak değerlendirmektedir.<sup>441</sup>

İşkence yasağının kökeni ile ilgili iddia, işkence yasağı teriminin hatalı kullanımı nedeniyle doğru değildir. Bu zorlama yoruma yol açan işkence kavramının çok genel bir anlamda ayanların halka karşı uyguladıkları zulümleri de kapsayacak şekilde anlaşılmasıdır. Oysa teknik anlamda işkence, kamu görevlilerinin uyguladıkları eylemleri içermektedir. Metinde bahsedilen durumu, zulüm kavramı, terim olarak ise eziyet karşılayabilecektir. Ayrıca metnin niteliği de bu konuda ayrı bir tartışma konusudur. Sonuç olarak işkence yasağı teknik bir tabir olup burada kullanılması ve bu bilgiye dayanarak tarihsel olarak işkence yasağına dair ilk düzenlemenin Sened-i İttifak olduğunu söylemek doğru olmayacaktır.

### **3.2. Türk Anayasası/Turski Ustav’da Renciş: 1253/1838 Sırbistan İdare-i Dâhiliye Kanunnamesi**

Osmanlı hukukunda temel hak ve hürriyetlerin gelişimini incelerken ele almamız gereken bir diğer metin 1838 tarihli Sırbistan İdare-i Dâhiliye Kanunnamesi (1838 Türk Anayasası/ Turski Ustav)’dir. Tanzimat’tan çok kısa süre önce Sırbistan’ın idaresi için yürürlüğe giren kanunname Tanzimat’ın ruhu diyebileceğimiz birçok önemli düzenlemeyi de içermektedir. Kanunnamede yer alan;

---

1839 Tanzimat Fermanının 1215 Magna Carta İle Anayasacılık ve İnsan Hakları Açısından Karşılaştırılması”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 46 (2021), 237; Adil Şahin, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Anayasal Belgelerinde Dillendirilen Haklar ve Özgürlüklerin Belirginleştirilmesi (1808-1875)”, *e-akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi* 60 (2007).

<sup>441</sup> Tekin Akıllıoğlu, “İşkencenin, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Zalimce Davranışların ve Cezaların Önlenmesi”, *İnsan Hakları Yıllığı* 10-11 (1989 1988), 19.

“...Sırb Memleketinin sâye-i adâletvâye-i saltanat-ı seniyyemde müstazil olan reayâsının muhâfaza-i nefis ve mâl ve ırz ve rütbeleri matlûb-ı kat’i-i şâhâne ve hiç[bir] ferdin hukûk-ı beldesinden bilâ muhâkeme mahrûmiyeti veyâhut tekdîr ve rîhtesi hilâf-ı rızâ-yı padişâhânem olduğuna mebni herkesin hak ve berâeti veyâhut cürm ve töhmeti bi’t-terâfu’ isbât olunarak ona göre kânûnen avâm ve havâssın ihkâk-ı hukûku veyâhut te’dib-i mücrimîn zımında memlekette birkaç nev’ muhâkemenin vaz’ ve te’sisi icâbât-ı nizâmât-ı muâşeriyeden ve muktezâ-yı nevâmis-i adâletten olmak hasebiyle hiçbir ukûbet ve cezâ gerek cismen ve gerek mâlen yani cerîme merâsim-i kânûniye üzere bir mahkemede bi’l-murâfaa hükmolunmadıkça hiçbir Sırlı kısas ve siyaset kılınmamak...”<sup>442</sup>

düzenlemesi ceza hukuku bağlamında önemli hakları tanımaktadır. Tıpkı Tanzimat’ta olduğu gibi burada da işkence yasağı ile ilgili dolaylı bir düzenlemenin varlığından bahsedilebilecektir. Nitekim kanunnameye göre yargılama yapılmaksızın hiç kimsenin mahrûmiyetine hükmedilemeyecek ya da *tekdîr ve rîhte/renciş*<sup>443</sup> uygulanamayacaktır.

### **3.3. Can, Mal, Irz ve Namusun Korunması: 1255/1839 Tarihli Tanzimat Fermanı**

II. Mahmud döneminde Mustafa Reşid Paşa’nın çabalarıyla hazırlanan fakat ilanı I. Abdülmecit döneminde gerçekleşen Gülhane Hatt-ı Hümayunu, devletin her alanında bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Ferman devletin yüzyıllardır şer’i hükümlerle ayakta ve güçlü kaldığı, bununla birlikte fermanın ilanına kadarki son yüz elli yıllık süreçte bu çizgiden uzaklaşıldığı ve bu sebeple zafiyetlerin meydana geldiğini söylemektedir. Şer’i hükümlerle yönetilmeyen bir devletin ayakta

---

<sup>442</sup> Ayhan Ceylan, “Sırbistan’ın İdare-i Dâhiliyesine Dâir Kanunnâme: 1838 Türk Anayasası (Turski Ustav)”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 28 (2019), 46, 47.

<sup>443</sup> Muhammed Mahmut Bakır, *Sultan II. Mahmud Devri Tanzimat-ı Hayriye’nin Hazırlanması: İktidar ve Muhalefet’in Meşruiyeti* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 255.

kalamayacağını vurgulanmış ve bu yönde tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmiştir.<sup>444</sup>

Tanzimat'ın hazırlanış süreci, hazırlanmasına etki eden faktör ve düşünce yapıları, çalışmamız dahilinde detaylarına inmemize imkân vermeyecek ölçütte uzun ve kapsamlı bir tartışma konusudur. Bununla birlikte Abu-Manneh, Tanzimat'ın Batı etkisinin bir ürünü olmaktan ziyade sultanın şeriata dönüşünün ve istibdat rejiminin terk edilmesinin bir işareti olduğunu vurgulamaktadır.<sup>445</sup> Nitekim Abdülmecid'in emri ile fermanın ilanından önce Bâbîâli'de Sadrazam Koca Hüsrev Paşa'nın nezaretinde meşveret meclisi toplanmış, fermanla yer alanlar ile aynı içeriğe sahip ilkeler sultan tarafından onaylanmıştır. İlgili evrakın altında yarısı ulemadan oluşan 38 yüksek bürokrat ve ilmiye mensubunun mührü yer almıştır.<sup>446</sup> Abu-Manneh, bu mecliste bulunanların İslam hukuku bilgilerine vurgu yapmakta, bu kişilerin düşünsel anlamda Fransız hukukundan etkilenme ihtimalinin düşük olduğunu söylemektedir. Ayrıca fermandaki hakların Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin bir eseri olmaktan ziyade bu bildiriden yüzlerce yıl önce ortaya konulan “*Makâsıdu'ş-Şeria*”dan<sup>447</sup> kaynaklandığını belirtmekte, İslam hukukunda halihazırda böyle haklar mevcutken fermanın getirdiklerini yabancı kaynaklara atfetmenin temelsiz olacağını söylemektedir. Fermanın ön plana çıkan en büyük özelliği can, mal, ırz ve namus konusunda getirdiği güvencedir. Bu hususla ilgili,

*“dünyada candan ve ırz u nâmûsdan e'azz bir şey olmadığından bir adam anları tehlikede gördükçe hilkat-i zâtiye ve cibillet-i fitriyesinde hiyânete meyl olmasa bile muhâfaza-i can u nâmusu için elbette bazı sûretlere*

---

<sup>444</sup> “Cümleye ma'lûm olduğu üzere Devlet-i Aliyye'mizin bidâyet-i zuhûrundan beri ahkâm-ı celîle-i Kur'âniyye ve kavânîn-i şer'iyyeye kemâliyle riâyet olunduğundan saltanat-ı seniyyemizin kuvvet ü miknet ve bi'l-cümle tebaasının refâh u ma'mûriyyeti rütbe-i gâyete vâsıl olmuş iken yüz elli sene vardır ki, gavâil-i müteâkibe ve esbâb-ı mütenevviaya mebnî ne şer'-i şerîfe ve ne kavânîn-i münîfeye inkıyâd ü imtisâl olunmamak hasebiyle evvelki kuvvet ü mamûriyyet bilakis zaaf u fakra mübeddel olmuş ve hâlbuki kavânîn-i şer'iyye tahtında idâre olunmayan memâlikin pâyidâr olamayacağı vâzihâtta bulunmuş olup...” Kesikbaş vd., *Osmanlı'dan Günümüze Türk Anayasa Metinleri*, 11.

<sup>445</sup> Butrus Abu-Manneh, “Two Concepts of State in the Tanzimat Period: the Hatt-ı Şerif of Gülhane and the Hatt-ı Hümayun”, *Turkish Historical Review* 6/2 (2015), 125,126.

<sup>446</sup> Ali Akyıldız, “Tanzimat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2011), 40/2.

<sup>447</sup> Ertuğrul Boynukalın, “Makasıdu'ş-Şerîa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara, 2003).

*teşebbüs edeceği ve bu dahi devlet ve memlekete muzır olageldiği müsellemler olduğu misillü bilakis can u nâmûsundan emîn olduğu hâlde dahi sıdk u istikâmetten ayrılmayacağı ve işi ve gücü hemân devlet ve milletine hüsn-i hizmetten ibâret olacağı dahi bedihî ve zâhirdir ve emniyet-i mâl kazıyyesinin fıkdanı hâlinde ise herkes ne devlet ve ne milletine ısınamayub ve ne i'mâr-ı mülke bakamayub dâima endişe ve ıztırabdan hâlî olamadığı misillü aksi takdirinde yâni emvâl ü emlâkinden emniyet-i kâmile olduğu hâlde dahi hemân kendi işiyle ve tevsî-i dâire-i taayyüşüyle uğraşub kendisinde gün be gün devlet ve millet gayreti ve vatan muhabbeti artıp ana göre hüsn-i harekete çalışacağı şübheden âzâdedir.”<sup>448</sup>*

denilmiştir. Siyaseten katl ve müsaderecinin kaldırılması, fermanı hazırlayan paşaların da öncelikli amaçlarından olmuştur. Yapılan bu düzenleme çoğunlukla yönetici sınıfa bir güvence olarak değerlendirilmekle birlikte aynı zamanda bu sınıfın reyaya karşı tutumuna da bir güvence teşkil etmektedir.<sup>449</sup> Bu durumun bir ucu da şüphesiz işkence hususuna dokunmaktadır. Önceki başlıklarda defaatle ifade edildiği üzere muhakeme hukukunda işkence, şer'î hukukta yasak olması sebebiyle Osmanlı'da da kural olarak yasaktır.<sup>450</sup> Buna karşın II. Bayezid'den itibaren kanunnamelerle işkence hususunda, maslahat düşüncesiyle hareket edildiği ve belirli suçlarda, belirli şartlar altında bu uygulamaya izin verildiği görülmektedir. İşkencenin mutlak bir yasak olduğu sürece gelene dek, istisnai olarak kanunla izin verilmişse de uygulama safhasında buna karşı çıkıldığı, pek çok kez uygulanmadığı da vakidir. Fermanda getirilen bu düzenleme ile sultan, tebaasının can, mal, ırz ve namusunun emniyetini şeriatın bir gereği olarak sağlayacaktır.<sup>451</sup>

İslam hukukunun bir gereği olarak yasak olan işkencenin örfî hukuk adı altında uygulanması ferman ile ilga edilmiştir. Bahsedildiği üzere Tanzimat, yaşanan

---

<sup>448</sup> Kesikbaş vd., *Osmanlı'dan Günümüze Türk Anayasa Metinleri*, 11.

<sup>449</sup> Bilâl Eryılmaz, *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme* (İstanbul: İşaret Yayınları, 2017), 107.

<sup>450</sup> Ahmet Kılınç, *Kanun-i Esasi'nin İnsan Hakları Yönünden Analizi* (Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 84.

<sup>451</sup> Eryılmaz, *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*, 106.

sıkıntıları şer‘i hükümlerden uzaklaşma, çözümü de yeniden bu çizgiye gelme olarak görmüştür. Bu noktada işkence ve benzeri eylemlerin terk edilmesi fermanın şeriata aykırı uygulamaları ortadan kaldırma amacına matuftur. Ayrıca ferman,

*“fîmâ-ba’d ashâb-ı cünhanın davâları kavânîn-i şer’iyye iktizâsınca alenen ber-vech-i tedkik görülp hükmolunmadıkça hiç kimse hakkında hafî ve celî idâm ve tesmîm muâmelesi icrâsı câiz olmamak”*<sup>452</sup>

ifadesiyle masumiyet karinesine de bir vurgu yapmıştır. İşkencenin yasaklanması sürecinin köşe taşlarından biri bu hükümdür denilebilir.

Ferman yalnızca işkenceyi yasaklamamış aynı zamanda bu hususta ceza kanunnamesinin çıkartılacağını, hiçbir ayırım yapılmaksızın, kimseye bir ayrıcalık sağlanmaksızın şeriata muhalif hareket eden kişilerin cezalandırılacakları vurgulanmıştır.<sup>453</sup> Nitekim bir sonraki başlıklarda da ele alınacağı üzere fermanın hemen ertesi senesinde ceza kanunnamesi ilan edilmiştir.

### **3.4. İşkencenin Mutlak Yasak Olduğuna Dair İlk Kayıt: 1259/1843 Tarihli Vesika**

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Tanzimat döneminde işkencenin yasak olduğunu açık açık vurgulayan ve hatta sorgulamada işkence uygulayan kişilerin yargılanmasından bahseden ilk ifade 1843 tarihli belgede yer almaktadır. Cinayet, ırza geçme ve hırsızlık gibi suçları işleyen kişilerin şer‘i hukuka göre cezalandırılabilecekleri, hiçbir şekilde şariat ve kanuna aykırı şekilde işkence ve eziyet yapılmaması, bu durumun tecviz edilmediği, yapanların cezalandırılacaklarını bildirilmektedir. Ayrıca belgede Konya’da meydana gelen bir cinayet olayından bahsedilmiştir. Olayda katil olduğu şüphesiyle yakalanan kişiye “hilaf-ı şer‘ ve kanun”

---

<sup>452</sup> Kesikbaş vd., *Osmanlı’dan Günümüze Türk Anayasa Metinleri*, 12.

<sup>453</sup> “...avn ü inâyet-i Hazret-i Bârî’ye itimâd u imdâd-ı rûhâniyet-i cenâb-ı Peygamberî’ye tevessül ve istinâd birle bundan böyle Devlet-i Aliyye ve Memâlik-i Mahrûsemiz’in hüsn-i idâresi zımnında bazı kavânîn-i cedîde vaz’ u te’sîsi lâzım ve mühim görünerek (...) ulemâ ve vüzerâdan ve ’l-hâsıl her kim olur ise olsun kavânîn-i şer’iyyeye muhâlif hareket edenlerin kabahat-ı sâbitelerine göre te’dîbât-ı lâyıklarının hiç rütbe ve hatır ve gönüle bakılmayarak icrâsı zımnında mahsûsan cezâ kânunnâmesi dahi tanzîm ettirilsin...” Kesikbaş vd., *Osmanlı’dan Günümüze Türk Anayasa Metinleri*, 11.

işkence edilerek itiraf elde edilmeye çalışılmıştır. Şüphelilere işkence uygulayan bu kişilerin eylemlerinin gayrimeşru olduğu belirtilmiş ve bu kişiler Meclis-i Vâlâ'da yargılanmak üzere Dersaadet'e çağırılmıştır.<sup>454</sup> Burada işkencenin şer' ve kanuna aykırı olduğu belirtilmiştir.

Aktardığımız belge, klasik dönemde kimi dönemler izin verilen işkence uygulamalarının ortadan kaldırıldığını, işkencenin tüm yönleriyle yasak olduğunu ortaya konmuştur. Her ne kadar bu durumun kanuna da aykırı olduğu belirtilse de bunu yasaklamanın hangi kanuna dayandığına ulaşamadık. Bununla birlikte bu tarihten itibaren yasağa dair pek çok belge yer almaktadır.<sup>455</sup>

Takvim-i Vekayi'de yer alan 1844 yılına ait 270 numaralı sayıda Konya, Sille'de gerçekleşen bir cinayet olayından bahsedilmektedir.<sup>456</sup> Burada da işkence ve eziyetin kanunen ve şer'an yasak olduğundan buna rağmen bu fiili işleyen memurun mesuliyetinden bahsedilmektedir. Ayrıca işkence ve eziyetten "ittika ve mübâadet" vurgulanmaktadır.<sup>457</sup>

Bu konuda önem arz eden bir diğer belge 1845 tarihli'dir. Zina eden, kadın ve çocuklara sarkıntılık eden, sokaklarda nara atarak etrafa rahatsızlık veren fakat mertebe-i sübuta varmadığı için hadd-i şer' gerekmeden sarhoşlar, kumarbazlar, esnaftan dirhemi noksan olanlar, narhtan yüksek mal satanlar hakkında tazir uygulanırken bunun uygulanması sırasında sınırın aşılması gerektiği, bu hususa dikkat olunmayarak ve tecahül ile şer'-i şerife mugayir hal ve hareketlerin meydana geldiği belirtilerek hırsız kabilinden kişilere değnek vurulmasının külliyen yasak

---

<sup>454</sup> BOA, HR.SFR.3., 6/56 31.12.1843 (Ek-1); Lord Stratford Canning'in Türkiye Anılarında bahsedilen işkencenin yasaklılığına dair belgenin bu olması belge muhtemeldir. Stanley Lane-Poole, *Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları*, çev. Can Yücel (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999), 96.

<sup>455</sup> 1264/1848 tarihli bir belgede Konya valisi Hasan Hakkı Paşa'nın hakkındaki işkence iddiasının soruşturulması için azledilmiş daha sonra da suçlu bulunarak rütbesi en alt seviyeye düşürülerek beş yıllığına Tokat'a sürülmüştür. BOA, MVL, 26/58 16.07.1264; BOA, İ.DH, 203/11700 28.12.1265. İşkence uygulayan memurun yargılanması ve cezalandırılması ile ilgili bir başka karar için bkz. BOA, İ.MVL, 162/4728 14.04.1266. Tuna Başibek, *Tanzimat and Penal Modernity: The Abolition of Torture in The Mid-Nineteenth Century* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 87, 88.

<sup>456</sup> Burada bahsedilen vaka muhtemelen yukarıda bahsedilen 1843 tarihli belgede yer alan cinayetle aynı olaydır.

<sup>457</sup> "Takvim-i Vekayi" 270 (Cemâziyelevvel 1260).

olduğu gibi müttehem olanların arkası üzerine yatırılıp falaka ile değnek vurulmasının şer‘an ve külliye yasak olduğu aktarılmıştır. Bundan sonra müttehem olan şahıs erkek ise ayak üzerinde durduğu halde, kadın ise oturduğu halde budaksız değnek ile baş, karın, yüz, göğüs ve avret yeri harici yerlere değneğin baş hizasına kaldırılarak, itidal üzere, müttehem suçunun derecesine göre, üç adetten otuz dokuz ve “*nihayet yetmiş beş ve nihâyetü'n-nihâye yetmiş dokuz adede kadar değnek darbıyla*” tedib edilecekleri ve hiçbir şekilde “*şer‘ hilafına ve rızâ-yı âliye mugayir*” işkence benzeri bir eylemin meydana getirilmemesi gerektiği belirtilmiştir.<sup>458</sup>

### **3.5. İşkencenin Evleviyetle Yasaklanması: 1256/1840 Tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu ve 1267/1851 Tarihli Kanun-ı Cedid**

Tanzimat Fermanı bir ceza kanunnamesi yapılmasını işaret etmesinin akabinde 1840 tarihinde Ahmet Cevdet Paşa'nın gayretiyle, klasik dönemdeki kanunnamelere şekil ve içerik açısından benzer bir kanunname hazırlanmıştır.<sup>459</sup> Bir mukaddime, on üç fasıl ve bir hatimedden oluşan Tanzimat döneminin ilk ceza kanunnamesi, içerik olarak yerli nitelikte olup ayrıca şer‘i hükümlere açıkça atıf yapmaktadır.<sup>460</sup> 1840 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu'nun üçüncü fasıl birinci maddesinde yer alan,

*“İrz ve namus dahi kişinin canı gibi aziz ve muhterem olarak muhafaza ve vikayesi mukteza-yı hamîyyet ve mübtega-yı insaniyetten olup faraza bir adamın itibarına dokunacak söz söylemek ve bir adamı dövme ve bir şahsa sövmek, onun namusunu hetketmek demek olduğundan ve bundan böyle zabitan-ı askeriye ve neferat ve kavas ve sair umur-ı zabtiye ve rabtiye memurları hod be hod kimseyi dövemeyip ve kimseye bed lakırdı söyleyemeyip fakat onların memuriyetleri sokaklarda kavga ve niza vukuunda ve bazı erbab-ı töhmetin zuhurunda tutup hiçbir şey yapmaksızın*

---

<sup>458</sup> BOA, C.ADL, 35/2081, 13.02.1261 (EK-2).

<sup>459</sup> Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Hukuku (Adalet ve Mülk)* (İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2014), 552.

<sup>460</sup> Tahir Taner, “Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku”, *Tanzimat* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1999), 1/226, 227; Yasin Yılmaz (haz.), “Tanzimat Dönemi Ceza Kanunlarına Medhal: Kanun-ı Cezamızın Edvâr-ı Tekâmülü”, ed. Fethi Gedikli, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 25-26 (2018), 105; Said Nuri Akgündüz, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Uygulaması* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017), 79, 80.

*doğruca iktiza eden zabıt mahalline götürüp teslim etmekten ibaret olacağından fi-mâ-ba'd gerek umur-ı zabtiye ve rabtiyeye memur olan asakir ve kavaslardan ve ale'l-ıtlak herhangi rütbe ve sınıftan olur ise olsun her kim bir gayrısına sövecek ve itibarına dokunur bir söz söylecek olur ise faraza bu keyfiyet Dersaadet'te vuku bulup da buna mütecasir olan dahi ya Devlet-i Aliyye'nin ashab-ı meratibinden veyahut ulemeden olur ise davası mutlaka Meclis-i Ahkam-ı Adliye'de görülerek cünhasının cesametine ve derecesine göre zâbıtı tarafından beş günden yirmi beş güne kadar mahbûs ola. Ve cünhası gayet hafif olduğu tebeyyün ettiği takdirde Meclisce kendisini tekdir ve tevbih ile iktifa oluna.”<sup>461</sup>*

düzenlemesini içermektedir. Maddenin başında yer alan ırz ve namusun korunmasına yapılan vurgu Tanzimat'ın bir gereğidir. Tanzimat Fermanı'ndan bir sene sonra fermanın işaret ettiği düzenlemeleri içermektedir. Nitekim kanunnamenin mukaddimesinde yer alan,

*“... Gülhane'de kırâat olunan Hatt-ı Hümayun ma'dalet-makrun-ı hazret-i şahane mucibince kaffe-i teb'a-i Devlet-i Aliyye bila-istisna emniyet-i can ve mal ve mahfuziyet-i ırz ve namus hukuk-ı mefruzasına ez-ser-nev nail olmuş ve ber-mukteza-yı hürriyet-i şer'iyeye huzur-ı şer' ve kanunda ve mevadd-ı hukukiyede herkesin yeksan ve siyyan olması umur-ı tabiiyeden bulunmuş olmakla...”<sup>462</sup>*

ifadesiyle bu durum ortaya konulmuştur. Daha sonra yürürlüğe giren 1851 tarihli ceza kanunnamesinin mukaddimesinde de benzer şekilde,

*“Cümleye malum olduğu üzere bin iki yüz elli beş senesi Şaban-ı Şerifi'nin yirmi altıncı günü şeref-efza-yı sahife-i sünuh ve südur buyurularak Gülhane'de kırâat olunan Hatt-ı Hümayun-ı şevket-makrun-ı Hazret-i Şahane'de mansûs olan mevadd-ı selase ki emniyet-i can ve mal ve*

---

<sup>461</sup> Ahmed Lütüfi, *Mir'at-ı Adalet Yahud Tarihçe-i Adliye-i Devleti Aliyye* (İstanbul: Matbaa-i Nişan Berberyan, 1304), 132, 133.

<sup>462</sup> Ahmed Lütüfi, *Mir'at-ı Adalet*, 128.

*mahfuziyet-i ırz u namusdur. Bunlar esas-ı adimü'l-indiras şer'-i şerif üzerine mebni olarak tegallübat-ı dehriye ile kabil-i tagayyür ve tezelzül olamayacağı derkardır.*"<sup>463</sup>

ifadeleri yer almaktadır. Her iki kanunnamenin mukaddimesinde de Tanzimat Fermanı'nın işaret ettiği üç maddeye (can, mal, ırz ve namusun korunması) vurgu yapılmıştır. 1851 kanunnamesinde bunların nas ile sabit kılınmış hususlar olduğu, hiçbir zaman yok olmayacak şeriata dayanan ve zamanın değişmesi ile değişmeyecek, sarsılmayacak olduğu belirtilmiştir. Bu durum daha önce de belirtmiş olduğumuz üzere Tanzimat'ta ilan edilen ve daha sonra ceza kanunnamelerinin özünü oluşturan bu hakların, doğrudan bir Batı etkisinden ziyade fermanda da belirtildiği gibi şer'i hükümlerden hareketle ilan edildiğinin bir diğer göstergesi kabul edilebilir.

1840 Ceza Kanunname-i Hümayunu'nda yer alan eksikleri tamamlar nitelikte -ki pek çok madde bu kanunnameden alınmıştır- 1851 tarihinde bir mukaddime, üç fasıl ve toplamda kırk üç maddeden oluşan ve tıpkı 1840 tarihli ceza kanunnamesindeki gibi şer'i hükümlere atıfta bulunan Kanun-ı Cedid hazırlanmıştır.<sup>464</sup> 1851 tarihli Kanun-ı Cedid'de fasıl-ı sani altında dördüncü maddesinde yer alan,

*“Zabitan-ı askeriye ve neferat ve sair umur-ı zabtiye memurları hod be hod kimseyi dövmeyip ve bed lakırdı söylemeyip fakat onların memuriyetleri sokaklarda ve kavga ve niza vukuunda ve bazı erbab-ı töhmetin zuhurunda tutup hiçbir şey yapmaksızın doğruca iktiza eden zabıt mahalline götürüp teslim etmesi ve götürülecek olanlar dahi özr-ı şer'îsi olmadıkça zâbita itaatla istenilen mahallere gitmeye müsaraat eylemesi lazım geleceğinden o misillülerden zâbita adem-i itaatla huysuzluk edenleri bulunur ise hakkında icabı vechile muamele-i cebriye icrası caiz görüle.”*<sup>465</sup>

---

<sup>463</sup> Ahmed Lütfi, *Mir'at-ı Adalet*, 150, 151.

<sup>464</sup> Taner, “Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku”, 1/229, 230; Yılmaz, “Tanzimat Dönemi Ceza Kanunlarına Medhal: Kanun-ı Cezamızın Edvâr-ı Tekâmülü”, 109; Ekinci, *Osmanlı Hukuku (Adalet ve Mülk)*, 553; Akgündüz, *Tanzimat Dönemi Osmanlı*, 81, 82.

<sup>465</sup> Ahmed Lütfi, *Mir'at-ı Adalet*, 161.

maddesi 1840 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu'nun üçüncü fasıl birinci maddesiyle benzer düzenlemeyi içermektedir.

Bu iki kanunnamede yer alan mezkûr maddelerin, Tanzimat Fermanı sonrası, teknik anlamda işkence uygulamalarını engellemeye yönelik, dolaylı da olsa işkenceye dair kanunname formundaki ilk düzenlemeler olduğu söylenebilir. Düzenlemedeki bu yasak, sorgudan ziyade yakalama ve tutuklama aşamalarına yöneliktir. Adli bir olay vuku bulduğunda “*zabitan-ı askeriye ve neferat ve kavas ve sair umur-ı zabtiye ve rabtiye memurlarının*” kişiyi dövmeleri veya kötü söz söylemeleri yasak kılınmış, müttehemlere hiçbir şey yapılmaksızın zabıt mahalline götürülüp teslim edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Masumiyet karinesinin bir gereği olarak kişiye hakkında bir yargılama yürütülmeden ceza kabilinden bir eylem uygulanamayacaktır. Bu noktada madde ile suçüstü hallerinde şüphelinin kırbaçlanmasını yasakladığı sonucu da çıkartılmaktadır.<sup>466</sup> Bu aşamada memurlara zorluk çıkartan kimselerin cebir ile getirilebileceği belirtilmiştir. Bu husus önceki bölümde ele aldığımız Ebussuud Efendi'nin fetvasıyla paralel niteliktedir.

Madde metinlerinde doğrudan işkence ile ilgili bir ifade bulunmamaktadır. Fakat memurların müttehemli yakaladıktan sonra dövmelerinin ve hatta kötü söz söylemelerinin yasaklanması, işkencenin evleviyetle suç kabul edildiğini göstermektedir. Açıkça bir yasaktan bahsedilmese de bu dönemde işkencenin bir sorgu yöntemi olarak görülmediği, işkenceye müsamaha gösterilmediği, işkence uygulandığı takdirde hakkında gerekli kovuşturmanın yürütülerek ilgililerinin cezasız bırakılmadığı görülmektedir.<sup>467</sup>

Maddede düzenlenen suçun unsurlarına bakarsak maddi unsurlar yönünden; suçun failinin nitelikleri sayılmıştır. Modern tabirle özgü suçtan bahsedilebilecektir. İlgili eylemler, “*zabitan-ı askeriye ve neferat ve kavas ve sair umur-ı zabtiye ve rabtiye memurları*” tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Aksi halde düzenlenen suç sübut bulmayacaktır. Fiil açısından seçimlik hareketli bir suçtur. Yakalanan

---

<sup>466</sup> Kalkan, *Torture, Law, and Politics*, 95.

<sup>467</sup> Kalkan, *Torture, Law, and Politics*, 155, 156.

müttehemin darp edilmesi veya hakarete bulunması gibi eylemlerden birinin gerçekleşmesi suçun oluşumu için fiil unsuru açısından yeterli olacaktır. Mağdur yönünden bir belirleme bulunmadığı için herkes mağdur olabilecektir. Suç, niteliği itibarıyla kasten işlenebilecektir. Bununla birlikte genel kastın bulunması yeterlidir. Hukuka aykırılık açısından değerlendirildiğinde, kanun emrinin ifası eylemi hukuka uygun hale getirecektir. Öyle ki, şüphelinin yakalanarak ilgili birime götürülmesi sırasında şayet direnirse, memurlar, müttehemiyi cebren ilgili yerlere götürebilecekler, bu cebirleri nedeniyle suç oluşmayacaktır. Fakat doğal olarak bu fiilleri işkence niteliğinde olmayacaktır. Kanunda yer alan düzenlemenin aksi yönünde hareket edenler hakkında ise yaptırım olarak beş günden yirmi güne kadar hapsedilmeleri ayrıca tekdir ve tevbih (kınama) öngörülmektedir.

Mezkûr kanunnamelerin cari olduğu 1850 yılında Sinop'ta gerçekleşen bir olay dikkat çekicidir. Ünzile isimli şahsa tecavüz eden kaza müdürü, olayın ortaya çıkmaması için kadına, kayınbabasına iftirada bulunması yönünde telkinde bulunmuş, olay mahkemeye intikal etmiştir. Kayınpeder Mustafa yakalanmış hapsedilmiş, ikrarda bulunmayınca prangaya vurularak kaza müdürünün konağında hapsedilmiş ve nihayetinde falakayla işkence edilmiştir. İşkence tamamlandıktan sonra tekrar hapsedilmiştir. Daha sonra kayınpeder Mustafa bu olayla ilgili olarak şikâyetle bulunmuştur. Yürütülen tahkikat neticesinde kaza müdürü ve naip görevden alınmış, iftira, işkence, görevi kötüye kullanma ve rüşvet suçlarından suçlu bulunan kaza müdürü hapsedilmiş, hapis tarihinden itibaren iki sene süreyle kürek cezasına çarptırılmıştır.<sup>468</sup>

Kanunnamelerde somut düzenlemelerin gelmesi ile birlikte işkenceye yönelik sıkı tedbirlerin yöneticiler tarafından uygulandığı görülmektedir. Kalkan, arşivde incelemiş olduğu bir dizi olayın neticesinde bu dönemlere ilişkin olarak herhangi bir etnik, dini vb. ayırım yapılmaksızın işkenceye karşı müsamaha gösterilmediğini, işkence yapan kimselerin cezalandırılması hususunda titizlik gösterildiğini

---

<sup>468</sup> BOA, A.}MKT.MVL, 16/70; BOA, MVL, 197/47; BOA, İ.MVL, 166/4922, BOA, A.}MKT.NZD, 6/37, BOA, A.}MKT.UM, 26/91, akt. Ahmet Aksın - Emrah Maral, "Osmanlı Devletinde Irza ve Namusa Yönelik İşlenen Suçlar ve Uygulanan Cezalar (1789-1850)", *II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, ed. Fethi Gedikli (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2016), 1/826-829.

aktarmaktadır.<sup>469</sup> Bununla birlikte arşiv belgelerinde, İstanbul'dan diğer vilayetlere, işkencenin yasak olduğuna dair defalarca talimat gönderildiği de aktarılmaktadır.<sup>470</sup> Nitekim 1849 tarihinde Takvim-i Vekayi'de “*işkence ve eziyet madde-i kerihisinin külliyen ref‘ ve ilga*” olduğu tüm memurlara defalarca bildirilmiş olmasına rağmen Biga'da gerçekleşen darp olayından bahsedilmektedir. Bayramiç ahalisinden Tellioğlu İbrahim'e karşı bu eylemi gerçekleştiren Biga müdürü Hasa Ağa müdürlükten azledilmiş, ayrıca Rodos adasına *nefy ve icla* olunmuştur.<sup>471</sup> Yine 1849 tarihli bir belgede emniyet ve asayişin sağlamlamasında hiçbir şekilde işkence nevinden eylemlerin meydana gelmemesi gerektiği vurgulanmıştır.<sup>472</sup>

### 3.6. İşkence Yasağında Dönüm Noktası: 1265/1849 Tarihli Eyalet Meclisleri Talimatnamesi

Eyalet merkezlerinde eyalet meclisi kurulmasını kararlaştıran ve vali, defterdar, kaymakam ve kaza müdürlerinin görevleri yeniden belirleyen Ocak 1849 tarihli “*Bu def‘a sâye-i şevket-vâye-i Cenâb-ı Mülk-dârîden tertîb ve teşkîl olunmuş olan eyâlet meclislerine verilecek ta‘lîmât-ı seniyyedir*” başlıklı talimatname işkenceye ilişkin önemli bir nokta teşkil etmektedir. Talimatname'nin 57 ve 59. maddeleri;

“57: Şer‘an ve kanûnen her halde memnu‘ olan işkence ve eziyet ve tazyik keyfiyetleri vuku bulmamasına ale‘d-devam meclis dikkat ve nezaret edecektir. O misillü muamele-i nâ meşrua vukuu takdirinde kimden sudûr etmiş ise meclis muhakeme-i lâzimesinin icrâsına me‘mur olduğu cihetle bu bâbda müsamahâsı takdirinde heyet-i meclise büyük mesuliyet terettüb edecektir.

59: Kâffe-i muhakemât ve muhâsebat-ı vakıada ikrâr ve itirâf eden erbâb-ı töhmet ve medyune bir gûne cebr ve kerh vukubulmiyarak ikrâr

---

<sup>469</sup> Kalkan, *Torture, Law, and Politics*, 129, 130, 136, 137.

<sup>470</sup> BOA, A.}MKT.MVL, 4/49 akt. Kalkan, *Torture, Law, and Politics*, 135, 137.

<sup>471</sup> “Takvim-i Vekayi” 413 (Zilkade 1265).

<sup>472</sup> BOA, A.}MKT, 227/96, 16.11.1265 (EK-3).

*eylediklerini ol-bâbda tanzim olunacak mazbatalar zirlerin kendileriyle takrir ve imzâ ve temhir edeceklerdir. Ve bunlardan elinde yazısı olmayanlar keyfiyet-i ikrârları nasıl yazıldığını lâyikiyle anladıktan sonra fakat temhir edeceklerdir.”*<sup>473</sup>

düzenlemesini içermektedir. Talimatname kapsamında işkence ve eziyetin şeriatta ve kanunda yasak olduğu, hiçbir türüsüne müsaade edilmediği açıkça vurgulanmıştır. Eyalet meclisleri böyle bir durumun gerçekleşmemesi için gerekli adımları atacaktır. Şayet böyle bir olay vaki olursa bu eylemi gerçekleştiren kişinin yargılanması hususunda meclis gerekli soruşturmayı yapacak, bununla beraber eğer bir müsamaha söz konusu ise meclis üyelerinin mesuliyeti doğacaktır.<sup>474</sup>

Tanzimat ile birlikte işkenceye karşı yoğun adımların atıldığı aşikardır. Tanzimat Fermanı, 1840 ve 1851 ceza kanunnamelerinde bu hususla ilgili yasaklamalar dolaylı olarak getirilmiştir. Her ne kadar daha önce de bahsedildiği üzere 1843 tarihli belgede işkencenin şer‘an ve kanunen yasak olduğu açıkça belirtilmişse de kanunen yasak olduğuna dair bir belgeye erişemedik. Bahse konu belge erişebildiğimiz kadarıyla işkencenin mutlak yasak olduğunu açıkça aktaran ilk belgedir. Fakat 1849 tarihli talimatname, erişebildiğimiz kadarıyla, bu yasağı mevzuat formunda ortaya koyan ilk belge olması yönüyle önem taşımaktadır. 1843 tarihli belgedeki gibi burada da “*şer‘an ve kanûnen her halde memnu‘ olan işkence ve eziyet ve tazyik*” ifadesi yer almaktaysa da buradaki kanun atfının nereye olduğu açık değildir.

Bu talimatnamenin akabinde sistemde yaşanan aksaklıkları giderebilmek adına valilerin yetkilerini arttıran 28 Kasım 1852 tarihinde bir ferman daha yayınlanmıştır.<sup>475</sup> Burada;

---

<sup>473</sup> Musa Çadircı, *Osmanlı Türkiyesi Yönetiminde Yenilikler (1826-1856)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, 1979), 190 Talimatame'nin Konya Mevlana Müzesi'nde yer alan nüshası için bkz. Ek-5.

<sup>474</sup> Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991), 218, 223, 226.

<sup>475</sup> Seda Kılıç, “Tanzimat’ın İlanından 1864 Düzenlemesinin Uygulanmasına Kadar Geçen Dönemde Valilik Kurumu”, *Tarih Araştırmaları Dergisi* 28/45 (2009), 49, 50; Muammer Değirmendere, *Osmanlı*

“...ferd-i efrîdeye zulm ü ta‘addî vuku bulmayıp hususuyla işkence ve eziyet olunmamasına dikkatle bi’l-farz vuku bulduğu halde mütecâsir olanların müstahak-ı itâb olması...”<sup>476</sup>

ifadesiyle işkence yasağı vurgulanmıştır. Nitekim, Engelhardt, işkencenin bu fermanla kesin bir şekilde yasaklandığından bahsetmektedir.<sup>477</sup>

1849 tarihli bir belgede, Kayseri’de meydana gelen, ölüm ve yaralama olaylarının da vuku bulduğu bir posta aracının soyulması olayında yakalanan şüpheliler işkence ile sorgulanmışlardır. Daha sonra bu kişilerin suçsuz olduğu ortaya çıkmış, işkenceye maruz kalan kişiler yaşanan durumu İstanbul’a şikâyet etmişlerdir. Meclis-i Vâlâ, işkenceyi uygulayan kişilerin yargılanması gerektiğini, bununla birlikte her ne kadar sorguya katılmasa da bu işkenceyi gerçekleştiren memurların amiri olması hasebiyle kaymakam hakkında da yargılama yapılması gerektiği belirtilmiştir.<sup>478</sup> Bu durum yönetim tarafındaki işkenceye karşı tavizsiz tutumu göstermektedir.

### **3.7. İşkencenin Kâmilten Lağv ve İptali: 1272/1856 Tarihli Islahat Fermanı**

Tanzimat ile birlikte getirilen hakların yeterli görülmemesi, fermanın getirdiği yükümlülüklerin yerine getirilmediği düşüncesi sebebiyle gerçekleşen baskılar 1856 yılında Islahat Fermanı’nın ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Ferman, Osmanlı muhakeme hukukunda işkencenin yasaklanması hususunda köşetaşı olan belgelerden biridir. Fermana, hiçbir şekilde cismani zarar, eziyet ve işkence benzeri eylemin gerçekleştirilemeyeceği, aksi uygulamaların engelleneceği, bu durumun hilafına emir

---

*Devleti Taşra İdaresindeki Dönüşümün Valilik Kurumu Üzerindeki Yansımaları (Hudâvendigâr Eyâleti Örneği, 1839-1908)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 85.

<sup>476</sup> BOA, C.DH., 145/7221 akt. İbrahim Özgül - Nazım Kartal, *Osmanlıda Yerel Yönetimlerin Gelişimi ve Yerel Yönetim Metinleri* (İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2019), 229.

<sup>477</sup> Edouard Philippe Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, çev. Ali Reşad (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1999), 109.

<sup>478</sup> BOA, A.}MKT.MVL, 18/71 akt. Kalkan, *Torture, Law, and Politics*, 125.

veren amirin ceza kanunnamesi uyarınca cezalandırılacağı belirtilmiştir. Fermanda bu husus,

*“...ve herhalde hapishânelerde bile cânib-i saltanat-ı seniyemden vaz‘ı kılınan nizamât-ı inzibatiyeye muvafık olan muamelâttan maada hiçbir gûna mücazaât-ı cismaniye ve eziyet ve işkenceye müşabih kâffe-i muamele dahi kâmilen lağv ve iptal kılınması ve bunun hilâfında vukû bulacak hareket şediden men’ ve zecrolunacağından maada bunun icrâsını emreden memurîn ile bi-l-fiil icrâ eyleyen kesanın dahi ceza kanûnnâmesi iktizasınca tekdir ve tedip olunması...”<sup>479</sup>*

şeklinde ifade edilmiştir. Islahat Fermanı anayasal nitelikte bir belge olarak işkencenin yasak olduğunu açıkça ortaya koyması bakımından özel bir önemi haizdir. Tanzimat Fermanı’nda da benzer bir yasak yer almaktaysa da aktardığımız üzere dolaylı bir yasaklama vardır. Tanzimat’ın ilanından sonra çıkarılan ceza kanunnameleri ile bu husus yaptırıma bağlanmıştır.

Islahat Fermanı işkence yasağını hem tanımakta hem de buna karşı bir koruma yükümlülüğünü vurgulamaktadır. Fermanın ilgili kısmında, belirtilen düzenlemelere aykırı davrananların ceza kanunnamesi uyarınca cezalandırılacağı belirtilmiştir. Burada kastedilen kanun, fermanın ilan edildiği dönemde yürürlükte bulunan 1851 tarihli Kanun-ı Cedid’dir. Ayrıca Eyalet Meclisleri Talimatnamesi’nde idareye sorumluluk da yüklenmiştir. Fermanın hemen akabinde çıkartılan 1858 tarihli kanunname ise en sarahatli düzenlemeyi içermektedir. Fermanda düzenlenen işkence yasağının ihlali durumunda 1858 Tarihi Ceza Kanunname-i Hümayunu ilan edilene kadar 1851 tarihli Kanun-ı Cedid’de yer alan ve yukarıda incelenmiş olan hükümler uygulanmıştır.

---

<sup>479</sup> Kesikbaş vd., *Osmanlı’dan Günümüze Türk Anayasa Metinleri*, 19.

### 3.8. Bir Suç Olarak İşkence: 1274/1858 Tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu

Islahat Fermanı'nın ilanından sonra mevcut Kanun-ı Cedid yerine 1858 tarihinde Ahmet Cevdet Paşa'nın dahil olduğu bir komisyon tarafından 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu ve 1855 tarihli Men'-i İrtikâb Kanunnamesi'nden yapılan iktibaslarla bir mukaddime, üç bâb, iki yüz almış dört maddeden oluşan Ceza Kanunname-i Hümayunu hazırlanmıştır.<sup>480</sup>

Her ne kadar kanunun hazırlanmasında başka etmenler bulunsa da kanunun tanzimi sırasında İslam'a aykırı bir hüküm bulundurmama yönünde çaba sarf edilmiştir. Nitekim bu kanun sadece padişahın tazir kapsamındaki cezalandırma yetkisinin sınırlarını belirlemek için neşredilmiş, bununla birlikte had, kısas ve diyet gerektiren eylemler açısından şer'i cazalar uygulanmaya devam etmiştir.<sup>481</sup> Kanunun ilk maddesinde, bu kanunun şeriata muhalif olmadığı vurgulanmıştır.<sup>482</sup>

Çeşitli fermanlarda muhakeme hukukunda işkencenin kullanılmaması gerektiği, şüpheli/sanıkların sorgulamasının işkence altında gerçekleştirilmemesi defalarca zikredilmiştir. Bunun haricinde 1840 ve 1851 ceza kanunnamelerinde dolaylı yoldan bu husus düzenlenmiştir. İşkencenin açıkça bir suç olarak düzenlenip bir yaptırıma bağlandığı ilk düzenleme 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi'nde “*Memurîn-i Hükümet Tarafından Efrad Hakkında Te'addiyât ve Su-i Muamelât Vukuunda İcra Olunacak Mücâzât*” başlığı altında yer alan 103. maddedir. Madde;

*“Mehâkim ve mecâlis erbâbından ve sâir memurîn-i devletten biri, müttehem olan eşhasa cürümlerini söyletmek için eziyet ve işkence etmeyi hüküm veyahut icrâ eder ise, muvakkaten kal'a-bendlik ve müebbeden*

---

<sup>480</sup> Yılmaz, “Tanzimat Dönemi Ceza Kanunlarına Medhal: Kanun-ı Cezamızın Edvâr-ı Tekâmülü”, 117; İkinci, *Osmanlı Hukuku (Adalet ve Mülk)*, 553; Akgündüz, *Tanzimat Dönemi Osmanlı*, 83, 84.

<sup>481</sup> Ahmet Gökçen, “Adliye Teşkilatımızın Tarihi Gelişimi ve 1879 Tarihli Mehakim-i Nizamiyenin Teşkilatı Kanun-ı Muvakkatı”, *Prof. Dr. Sahir Erman'a Armağan* (İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1999), 371.

<sup>482</sup> “*tayin ve icrası şer'an ülü'l-emre ait olan ta'zirin tayini derecatını işbu kanunnae ile mütekeffil ve muntazamın olup ancak herhalde şer'an muayyen olan hukuku şahsiyeye halel gelmeyecektir.*” Taner, “Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku”, 1/230.

*rütbe ve memuriyetten mahrumiyet cezalarıyla mücâzât olunur. Ve bunu maiyyet memurları mâ-fevkinde bulunan amirlerinin emriyle yapmış ise bu cezalar bu emri eden kimse hakkında icrâ kılınır. Ve işkence olunan şahıs bundan müteessiren fevt olur yahut eziyetten dolayı azasından birine bir gûne zarar ve noksan isabet eyler ise, buna cüret eden memur hakkında kâtil yahut cârih cezası dahi icrâ edilir.”<sup>483</sup>*

düzenlemesini içermektedir.

### **3.8.1. Suçun Maddi Unsurları**

Bir suç olarak düzenlenmiş olan işkenceyi ele alırken öncelikle suçun maddi unsurları olan fail, fiil ve mağdur yönünden bir değerlendirme yapmamız gerekmektedir.

#### **3.8.1.1. Fail**

Suçun maddi unsurları arasında tasnif edebileceğimiz ilk kavram faildir. Fail suç olarak belirlenen eylemi gerçekleştiren kişi olarak tanımlanabilmektedir. Modern hukukta fail unsuru açısından temelde ikili bir ayrıma gidilmektedir; genel suç, özgü/mahsus suç. İlgili suç herkes tarafından işlenebilir bir nitelikte ise genel suç; suçun teşekküllü için failde birtakım vasıfların mevcudiyeti aranıyorsa özgü suç söz konusudur.<sup>484</sup> Modern hukukta işkence suçu bu tasnife göre özgü suç olarak nitelendirilmektedir. Öyle ki işkence suçu ancak ve ancak bir kamu görevlisi tarafından işlenebileceği, kamu görevlisi olmayan kişiler tarafından gerçekleştirilecek eylemler neticesinde ancak eziyet suçunun meydana geleceği kabul edilmiştir.<sup>485</sup>

103. maddede yer alan suç, modern hukuk tabiriyle özgü suçtur. Yani suçun vücut bulması için failin maddede yer alan birtakım sıfatları taşıması gerekmektedir. Suçu işleyecek kişinin “*mehâkim ve mecâlis erbâbından ve sâir memurin-i devletten biri*” olması gerekmektedir. Bu maddedeki hüküm, bütün devlet memurları ile vilâyet

---

<sup>483</sup> (Düstur 1. Tertip 1. Cilt s. 560)

<sup>484</sup> Koca - Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 115.

<sup>485</sup> Özbek vd., *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 285.

nizamnamesi mucibince memur olarak sayılan mahalle ve karye muhtarlarıyla ihtiyar meclisi azasını kapsamaktadır.<sup>486</sup> Aksi halde, bu suç oluşmayacaktır. Düzenleme modern tabirle özgü suç niteliğinde olmakla birlikte suçu işleyebilecek kişiler devletin asayişini sağlamakla görevlendirdiği kişilerle sınırlandırılmamış, bütün devlet memurlarını kapsayacak bir hüküm koyulmuştur.<sup>487</sup>

### 3.8.1.2. Fiil

Fiil açısından “*eziyet ve işkence etmeyi hüküm veyahut icrâ eder ise*” ifadesi modern hukukun tabiriyle seçimlik hareketli bir suçun varlığını göstermektedir. Buna göre mütteheme itiraf elde etmek amacıyla eziyet ve işkence edilmesinin emredilmesi -ki madde metninde de belirtildiği üzere bu suç mehâkim erbabı tarafından da işlenebilmektedir- ya da eziyet ve işkencenin uygulanması durumlarından birinin gerçekleşmesi yeterlidir.<sup>488</sup> Hüküm ve icranın ikisinin de gerçekleşmesi aranmamaktadır. Bununla birlikte kanunnamede bir işkence tanımı, bu eziyet ve işkencenin ne surette gerçekleşeceğine yönelik bir ifade bulunmamaktadır. Ahmed Ziya, kanunnamenin 62. maddesini şerh ederken, madde metninde geçen işkence ve gaddarane suretle eziyet hususunda bir izah ve tarifin yer almadığı, bu sebeple hangi eylemlerin bu kapsama gireceğinin takdirinin mahkeme heyetinin vicdanına kalmış olduğunu belirtmektedir.<sup>489</sup> Sami, maddenin şerhinde, şüpheliye tehditte bulunma ve korkutma ile ilgili olarak, kanunda bir açıklığın bulunmadığından bahsetmektedir.<sup>490</sup> Ahmed Ziya aynı hususla ilgili olarak, kanunda bu konuda bir sarahet olmadığından bahisle kıyasla ceza hüküm ve tertibinin caiz olmadığını belirtmiş, böyle bir durumda memur açısından bir mesuliyet doğmayacağını söylemiştir.<sup>491</sup> Her ne kadar bu kanunnamede bu hususta bir belirleme yoksa da bu kanun şerhinin yazıldığı dönemden çok daha eski tarihli ve ilerleyen bölümlerde ele alınacak olan 1869 tarihli

---

<sup>486</sup> Ahmed Ziya, *Mufassal Kanun-ı Ceza ve Teferruatı Şerhi* (İstanbul: Cihan Matbaası, 1329), 308.

<sup>487</sup> Kalkan, *Torture, Law, and Politics*, 96, 97.

<sup>488</sup> Ahmed Ziya, madde metninde yer alan “hüküm” ifadesinin eseri yazdığı tarih itibarıyla hükümsüz haline geldiğinden bahsetmektedir. Öyle ki müellif, işkencenin icrasına hükmedecek bir hâkim ya da mahkemenin bulunmadığından söz etmektedir. Ahmed Ziya, *Mufassal Kanun-ı Ceza ve Teferruatı Şerhi*, 306.

<sup>489</sup> Ahmed Ziya, *Mufassal Kanun-ı Ceza ve Teferruatı Şerhi*, 234.

<sup>490</sup> Sami, *Mirat-ı Kanun-ı Ceza (Kanun-ı Ceza Şerhi)*, 92.

<sup>491</sup> Ahmed Ziya, *Mufassal Kanun-ı Ceza ve Teferruatı Şerhi*, 308.

talimatnamede bu durum “...*istintâkı esnâsında hakkında bir gûne mu‘âmele-i şedide ve tazyîkiye icrâ etmeyeceği gibi bu şahsı bir vechile iğfâl ve tehdîd ve ‘l-hâsıl va ‘ad ve va‘îd ile ithâma çalışmaktan ictinâb ederek...*” ifadeleriyle bir noktaya kadar açıklığa kavuşturulmuştur.

İlk bölümde de aktarıldığı üzere basit yaralama kabilinden eylemler işkence olarak nitelenmemiştir. Öyle ki, kendisine isnat edilen hırsızlık suçu hakkında itirafta bulunması için kişiye tokat atılmasının işkence sayılmayacağı mahkeme kararlarına yansımıştır.<sup>492</sup> Susuz ve ekmezsiz bırakmak, mütemadiyen darp etmek, vücudunu dağlamak, bir yere asmak gibi şiddetli ve müessir eylemlerin işkenceye vücut vereceği belirtilmektedir.<sup>493</sup> Eziyet ve işkence teşkil edecek eylemlerin gerçekleştirilmesi suçun oluşumu için yeterli olacaktır. Modern hukuk tabiriyle serbest hareketli bir suç söz konusudur.

### 3.8.1.3. Mağdur

Mağdur hususunda madde metninde özel belirleme yapıp yapılmadığı incelenmelidir. Herhangi bir belirleme yoksa suçun mağduru herkes olabilecektir. Ancak suçun oluşumunda mağdurun belli sıfat ve nitelikleri barındırması aranıyorsa mağdur bakımından özgü suçtan bahsedilecektir.<sup>494</sup> Madde metnine bakıldığında “*müttehem olan eşhasa*” ifadesiyle mağdur hususunda bir kayıtlama bulunduğu izlenimi vermektedir. Burada zikredilen müttehem kavramının İslam hukukunda ve klasik dönem Osmanlı hukukunda yer alan müttehem ile aynı anlamda kullanılmadığı açıktır. Zira sabıkası bulunan kişilere işkence yapılması suç oluşturuyorsa sabıkası olmayan kişilere karşı bu eylemlerin gerçekleştirilmesi evleviyetle suç oluşturacaktır. Bir diğer deyişle buradaki müttehem ifadesi, bir suç işlediği kendisine itham olunan, şüpheli anlamıyla birlikte klasik dönemde kullanılan müttehem kavramını da içine alır niteliktedir. Ahmed Ziya mezkûr maddeyi şerh ederken buradaki müttehem ifadesinin maznun anlamında olduğunu belirtmektedir. Usul-i Muhakemat-ı Cezaiyye Kanunu’na göre müttehem olabilmek için heyet-i ithamiye tarafından ithamına karar

<sup>492</sup> “Ceride-i Mehâkim” 271 (12 Muharrem 1302), 2161-2162.

<sup>493</sup> Ahmed Ziya, *Mufasssal Kanun-ı Ceza ve Teferruatı Şerhi*, 306.

<sup>494</sup> Berrin Akbulut, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018), 375.

verilmesi gerektiğini ancak ceza kanununun vaz' edildiği tarihte heyet-i ithamiyenin de usul-i ithamın da bulunmadığını bu sebeple bazı maddelerde bu ifadenin maznun anlamıyla kullanıldığını söylemektedir.<sup>495</sup> Bu açıdan suçun mağduru müttehem sıfatına o günkü kullanıldığı şekliyle haiz olan kişilerdir.

### 3.8.2. Suçun Manevi Unsuru

Suç niteliği itibarıyla kasten işlenebilen bir suçtur. Taksirli olarak işlenmesi mümkün değildir. Fakat “*müttehem olan eşhasa cürümlerini söyletmek için*” ifadesi genel kastın beraberinde özel kastın da arandığını göstermektedir. Fail, müttehemden ikrar elde etmek için eziyet ve işkence kabilinden fiillerin gerçekleştirilmesine hükmetmesi veya bunu icra etmesi, bu kastla hareket etmesi gerekecek olup aksi halde maddede düzenlenen suç tekemmül etmeyecektir.<sup>496</sup>

### 3.8.3. Hukuka Aykırılık

Bu suç ile ilgili hukuka aykırılık hususunda maddede özel bir düzenleme yer almaktadır. Maiyet memurunun üzerinde bulunan amirinin emriyle işkence yaptığında kanunda belirtilen cezalar emri verene uygulanacaktır. Mustafa Reşid'in ifadesiyle, memur, amirinin emri altında zaruri olarak, amirin tazyiki ile cebri olarak hareket etmesi gerekmektedir. Aksi halde memurun da sorumluluğu doğacaktır.<sup>497</sup> 1876 tarihli Kanun-ı Esasi'nin 40 ve 41. maddelerinde yer alan “(40) *Her memuriyetin vezayifi nizam-ı mahsus ile tâyin olunacağından her memur kendü vazifesi dairesinde mes'uldür. (41) Memurun âmirine hürmet ve riayeti lâzımeden ise de itaati kanunun tâyin ettiği daireye mahsustur. Hilâf-ı kanun olan umurda amire itaat mes'uliyetten kurtulmağa medar olamaz.*”<sup>498</sup> ifadeleri, kanuna aykırı olan emrin, memurun eylemini hukuka uygun hale getirmeyeceğini düzenlemektedir. Mehmed Reşad, Kanun-ı Esasi'nin mezkûr maddelerin atıf yapmış, memur, amirine hürmet ve riayetle mükellef ise de bu itaatlerinin kanunun tayin ettiği daireye mahsus olduğunu söylemektedir.

---

<sup>495</sup> Ahmed Ziya, *Mufassal Kanun-ı Ceza ve Teferruatı Şerhi*, 306.

<sup>496</sup> Ahmed Ziya, *Mufassal Kanun-ı Ceza ve Teferruatı Şerhi*, 307, 308.

<sup>497</sup> Mustafa Reşid, *Mufassal Ceza Kanunu Şerhi* (İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1341), 203; Sami, *Mirat-ı Kanun-ı Ceza (Kanun-ı Ceza Şerhi)*, 92.

<sup>498</sup> Kesikbaş vd., *Osmanlı'dan Günümüze Türk Anayasa Metinleri*, 37-39.

Amir tarafından şer‘, kanun ve usule aykırı olarak verilen emrin “*bilâ-muhâlefet ve mücerred amire itaate mebni kabul ve icra*” etmelerinin kendilerini sorumluluktan kurtaramayacağını belirtmiştir.<sup>499</sup> Bu sebeple Kanun-ı Esasi’nin düzenlemesinden hareketle amirin de memurun da cezalandırılması gerektiğini ifade etmektedir.<sup>500</sup> Bu açıdan düzenleme hatalıdır.<sup>501</sup> Bu durum, İslam hukukunun sistematiğine de klasik dönem Osmanlı hukukunun yaklaşımına da aykırıdır. İslam hukukunda her ne kadar itaat emredilmişse de bu meşru sınırlar dahilindeki emirlerdir. Emredilen eylemin hukuka uygun olup olmadığı araştırılacak yalnız şeriata uygun emirler uygulanabilecektir. Bunun haricindeki emirler, durumu hukuka uygun hale getirmeyecektir.<sup>502</sup> Ebussuud Efendi’nin “*nâ-meşrû’ olan nesneye emr-i sultânî olmaz*” fetvası bu hususta klasik dönemdeki yaklaşımı göstermektedir.<sup>503</sup> Kanun-ı Esasi’nin mezkûr maddelerine göre amire hürmet ve riayet gerekmeğe de bu itaat, kanun tarafından belirlenen sınırlara mahsustur. Bu bağlamda ma-fevkinin şer‘ ve kanuna muhalif emrini icraya hiçbir memur mecbur değildir. Memur, kanunun hilafına bir emir sebebiyle amirin emrine itaat gerekçesiyle mesuliyetten kurtulamayacaktır.<sup>504</sup> Her devirde bu husus açıkça düzenleme altına alınmıştır. Fakat 103. maddedeki ifade bahsetmiş olduğumuz tüm bu düzenlemelere aykırıdır, çelişkilidir. Bu aykırılık o dönemlerde kanunnameye yazılan şerhlerde de ifade edilmiş, hatta mahkemelerde tereddüt ve ihtilafa sebebiyet verdiğiinden bahsedilmiştir.<sup>505</sup>

---

<sup>499</sup> Mehmed Reşad, *Miyar-i Ceza, Kanun-ı Ceza Şerhi* (Darü’t-Tıbaati’l-Amire, ts.), 200.

<sup>500</sup> Mehmed Reşad, *Miyar-i Ceza, Kanun-ı Ceza Şerhi*, 208.

<sup>501</sup> Benzer düzenleme 105. maddede de yer almaktadır. “*Ve bunu amirinin emri ile yapmış olduğu tebeyyün eder ise, kendisi cezadan mâfiv tutulup amiri her kim ise bu ceza onun hakkında icra olunur.*” (Düstur 1. Tertip 1. Cilt s. 560)

<sup>502</sup> Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 332, 333.

<sup>503</sup> Düzdağ, *Fetâvâ-yı Ebussu’ûd Efendi*, 119.

<sup>504</sup> Ahmed Ziya, *Mufasssal Kanun-ı Ceza ve Teferruatı Şerhi*, 155, 293.

<sup>505</sup> Mehmed Reşad, *Miyar-i Ceza, Kanun-ı Ceza Şerhi*, 208; Ahmed Ziya, *Mufasssal Kanun-ı Ceza ve Teferruatı Şerhi*, 306, 307.

### 3.8.4. Suçun Neticesi Sebebiyle Ağırlaşmış Halleri

Maddenin son kısmı işkence suçunun neticesi sebebiyle ağırlaşmış halini düzenlemektedir. Burada fail kast/taksir kombinasyonu yani şibh-i amd sebebiyle ağırlaşmış halden sorumlu olacaktır. Neticesi sebebiyle ağırlaşmış işkence için maddede üç durum sayılmıştır. Bunlardan ilki işkenceye maruz kalan kişinin ölmesidir. Ölüm olayının gerçekleşmesi halinde faile kâtil hakkındaki hükümler uygulanacaktır. Bu kapsamda işkenceyi bizzat uygulayan kişi, 174. maddenin ikinci fıkrası uyarınca cezalandırılacaktır.<sup>506</sup>

İkinci hal mağdurun azasından birine bir gûne zarar ve noksan isabet eylesidir. Ahmed Ziya, buradaki zarar ve noksan ifadesinden kastın 177. maddede<sup>507</sup> yer alan “*tatil-i uzv ve maluliyet-i daim*e” olduğunu belirtmektedir.<sup>508</sup> Burada kişinin azasında bir tür zararın meydana gelmesi son hal ise mağdurun azasının işlevini yitirmesi durumudur. Bu durumda işkenceyi gerçekleştiren faile cârih hakkındaki hükümler uygulanacaktır.

Yukarıda bahsedildiği üzere madde metnine göre her ne kadar amirin emriyle bu fiili ika eden maiyet memurunun sorumluluğu doğmayacaksa da işkence neticesinde mağdurun ölmesi, azalarından birinin zarar görmesi veya işlevini yitirmesi hallerinde memur da tıpkı amir gibi sorumlu olacaktır.<sup>509</sup> Ayrıca kâtil ve cârih cezasıyla beraber “*müebbeden rütbe-i memuriyetten mahrumiyet ve tard*” cezalarına hükümlenilebilecektir. İşkence ve eziyetin icra edilmesine “*muâvenet ve müşâreket edenler varsa onlar da muâvin ve müşârik*” olarak cezalandırılacaklardır.<sup>510</sup>

---

<sup>506</sup> Mehmed Reşad, *Miyar-i Ceza, Kanun-ı Ceza Şerhi*, 209.

<sup>507</sup> “Bir kimse bir şahsı cerh ya darb ile bir uzvunu kat' ya ta 'til eder ise mesarif-i cerrahiyesi ve hüküm olunacak diyeti istifa olunmasıyla beraber üç sene müddetle küreğe konulur. Ve eğer bu cinayeti evvelce tasavvur ve tasmin ederek işlemiş olduğu tebeyün eyler ise kürek cezası on seneye kadar temdid olunur.” (Düstur 1. Tertip 1. Cilt s. 575)

<sup>508</sup> Ahmed Ziya, *Mufassal Kanun-ı Ceza ve Teferruatı Şerhi*, 308.

<sup>509</sup> Artuk, “Soruşturmacının Yasadışı Davranışlarının Yaptırımı”, 2.

<sup>510</sup> Mehmed Reşad, *Miyar-i Ceza, Kanun-ı Ceza Şerhi*, 209.

### 3.8.5. Yaptırım

Yaptırımı hususunda, suçun tüm unsurları gerçekleştikten sonra fail hakkında belirli süreli kalebentliğe mahkûm edilecektir. 103. maddede yaptırım olarak belirlenen muvakkaten kalebentliğin süresi ile ilgili açık bir ifade yer almamaktadır. Ancak aynı kanunun 24. maddesinde muvakkaten kalebentlik, “*üç seneden on beş seneye kadar devletçe belirlenen kalelerden birinde mahbusen tevkif olunmak*” olarak tarif edilmiştir.<sup>511</sup> Kalebentlikle birlikte ömür boyu rütbe ve memuriyetten mahrumiyete karar verilecektir.<sup>512</sup> Bu cezanın mahiyeti ise aynı kanunun 29. maddesinde düzenleme altına alınmıştır. Buna göre müebbeden rütbe ve memuriyetten mahrumiyet cezası, “*devletçe gerek doğrudan doğruya gerekse iltizam tarikiyle büyük ve küçük hizmette bulunmaktan ve rütbe ve maaşa nail olmaktan ve nişan takmaktan mahrum olması ve ashab-ı rütbe ve memuriyetten ise evvele mirde rütbe ve memuriyet ve maaşının ref olunmasıdır.*”<sup>513</sup>

### 3.8.6. Uygulanması

Maddenin tatbiki hususunda örnek olarak Sultanhisarı Mal Sandığı’nda gerçekleşen hırsızlık olayına bakılabilir. Gerçekleşen olayın aydınlatılması ile ilgili olarak getirilen bir falcının, suç isnadında bulunduğu kişilere müdürün emriyle tırnaklarının arasına çiviler sokma, baş aşağı asma, uykusuz bırakma gibi işkencelerin uygulandığı iddia edilmiştir. Müdür, yaşanan olayla ilgili uykusuz bırakma durumunu ikrar etmiş ancak diğer işkence iddialarının doğru olmadığını söylemiştir. Gerçekleştirilen tahkikat sonrası kanunun 103. maddesi uyarınca amirin emriyle bir işkence gerçekleştiğinde emri veren kişinin cezalandırılacağı belirtilmiş, müdür İbrahim hakkında müebbeden rütbe ve memuriyetten mahrumiyete ayrıca beş sene kalebentliğe hükmedilmiştir.<sup>514</sup>

---

<sup>511</sup> (Düstur 1. Tertip 1. Cilt s. 541)

<sup>512</sup> “Takvim-i Vekayi” 588 (Zilkade 1276); “Takvim-i Vekayi” 770 (Zilkade 1281).

<sup>513</sup> (Düstur 1. Tertip 1. Cilt s. 542)

<sup>514</sup> BOA, C.ADL, 35/2078, 20.08.1280.

Ceza yargılamalarında masumiyet karinesi esastır. Seydişehir, ikrar elde etmek için kişiye işkence uygulamanın, bu karineyi, masumiyeti asıl olan kişinin bizzat kendisiyle çürütmeye kalkışmak olduğunu söylemektedir.<sup>515</sup> Ahmed Ziya, işkencenin bir sorgu metodu olarak geçmiş milletlerin bir kısmında meşru olduğunu fakat bir kimsenin ilgili suçu işlemiş olsa dahi, o suç için tayin olunan cezadan başka bir ceza ile, işkence ile, cezalandırılmasının doğru olmadığını belirtmektedir. Masumiyet karinesinin mevcudiyetine rağmen sırf işkenceden kurtulmak için kişilerin gerçeğe aykırı şekilde ikrarda bulunmaları bu halde haksız yere mahkûm edilmeleri ihtimali varken işkenceye cevaz verecek bir akl-ı selimin bulunmadığından bahsetmektedir.<sup>516</sup> Düzenleme ile bu durumun önüne geçilmiştir. Kanunname Osmanlı'nın son ceza kanunnamesidir. Bu açıdan 1858'den Cumhuriyet'e kadar bu madde yürürlükte kalmıştır.<sup>517</sup>

1858 yılında yürürlüğe girmiş olan bu kanunname yalnızca muhakeme aşamasında, sorgu sırasında gerçekleşen işkence suçunu düzenlememiş, bununla birlikte suçu işleyen kişiye karşı kanunda tayin edilen cezadan daha fazla ve daha ağır bir şekilde uygulanmasına hükmetmesi veya infazının bu yolla gerçekleştirilmesine girişilmesi durumunu da yasaklamıştır. Bu yönde hareket eden “*mehâkim ve mecâlis*

---

<sup>515</sup> Mehmet Aykanat - İbrahim Ülker, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukukuna Giriş Mahmud Esad Seydişehir'nin Ceza Hukuku Dersleri* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020), 150.

<sup>516</sup> Ahmed Ziya, *Mufassal Kanun-ı Ceza ve Teferruatı Şerhi*, 305.

<sup>517</sup> 1889 İtalyan Ceza Kanununda hüküm bulunmaması ve hatta sonraki dönemde 1930 İtalyan Ceza Kanununda işkence fiilleri bağımsız bir suç olarak tanımlanmaması nedeniyle 1926 tarihli 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun işkenceyi düzenleyen 243. maddesi, 1858 tarihli Kanunnamenin 103. maddesinden alınmıştır. İzzet Özgenç - Cumhur Şahin, “İşkence Suçu”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4/2 (2000), 5; Artuk, “Soruşturmacının Yasadışı Davranışlarının Yaptırımı”, 2. 243. maddede; “*Mahkemeler ve meclisler reis ve azalarından ve sair hükümet memurlarından biri maznun bulunan kimselere cürümlerini söylemek için işkence ederse beş seneye kadar ağır hapis ve müebbeden veya muvakkaten memuriyetten mahrumiyet cezalarıyla mahkûm olur. Bunu maiyet memurları mafevkında bulunan amirlerinin emir ve teşvikiyle yapmış olsa dahi cezadan kurtulamaz. Amirler cürümde fer'an zimethal sayılır. İşkence olunan kimse bundan müteessiren ölürse fail 452 nci madde ile cezalandırılır. Ve eğer işkence bir uzvun katı veya amelden sukutunu veya diğer daimi bir malüliyet veya mayubiyeti mucip olursa faili 456 nci madde mucibince cezalandırılır.*” demektedir. 1858 tarihli kanunnamede yer alan müttehem ifadesinin maznun anlamında olduğunu belirtmiştik. Yeni kanunun lafzında bu durum teyit edilmiştir. Kalebentlik cezası yerine daha düşük bir makas belirlenerek hapis cezasına hükmedileceği belirtilmiştir. Ayrıca memuriyetten mahrumiyet cezasının önceki düzenlemeden farklı olarak süreli olarak da verilebilecektir. Son olarak maiyet memurunun, amirinin emriyle bu eylemleri gerçekleştirme durumunda önceki düzenlemeden farklı olarak maiyet memurunun da cezalandırılacağı belirtilmiş, amirin fer'an zî-medhal/fer'i fail olacağını belirtmiştir.

*erbâbından ve sâir memurîn-i devletten biri hakkında altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ve mehâkim ve mecâlis memuriyetlerinde” kullanılmamak üzere ilişkisinin kesileceği belirtilmiştir. Kanunnamede işkenceye benzer bir diğer suç 106. maddede yer almaktadır. Düzenlemede;*

*“Kuvve-i cebriyye imaline memur olanlar ve zabtiye memurları ve ihzar memurları emr-i memuriyetlerini icrada ve mâ-fevkinde bulunan âmirlerinin emrini infazda kanun ve nizamın tayin ettiği usulden gayri surette olarak bir kimse hakkında su-i muameleye yani kesr-i ırz ve namusa sebep olacak veyahut cismen eza verecek halete tesaddi eder ise harekât-ı vakıasının derece-i şiddetine göre bir haftadan bir seneye kadar hapis ile mücâzât olunur.”<sup>518</sup>*

ifadeleri yer almaktadır. Madde doğrudan işkenceye yönelik olmasa da cebir kullanma yetkisi bulunanlar, zabtiye ve ihzar memurlarının kanunda kendilerine verilmiş olan yetkileri aşarak insan onuruna aykırı davranır kötü muamelede bulunursa veya cismen eza verirse gerçekleştirdiği eylemin ağırlığına göre belirlenen makas kapsamında cezalandırılacaklarını belirtmektedir. Düzenleme temel birkaç noktada 103. maddeden ayrılmaktadır. Bu ayrımlardan ilki her ne kadar iki düzenleme de modern tabirle özgü suç olarak tavsif edilse de fail açısından meydana gelmektedir. 103. madde daha önce de bahsedildiği üzere failin memur olması aranmış fakat memuriyet açısından bir sınırlamaya gidilmemiştir. İşbu maddede ise fail yönünden memuriyetten daha dar bir kapsam belirlenmiştir. Cebir kullanmaya yetkili olmayanların yahut sayılan memuriyette bulunmayan kişilerin gerçekleştirdiği eylemler 106. madde dahilinde değerlendirilemeyecektir. Bir diğer farklılık ise mağdur yönündendir. 103. maddede açısından gerçekleşecek suçun mağduru için müttehem ifadesi yer almaktadır.

---

<sup>518</sup> (Düster 1. Tertip 1. Cilt s. 560) Bu madde 22 Mayıs 1327 tarihli kanun ile ilga edilmiştir. Muaddel Madde 106 (6 Cemaziyelahir 1329/22 Mayıs 1327): “*Kuvve-i cebriyye i ‘mâline memur olanlar ve zabita memurları ve ihzâr memurları emr-i memuriyetlerini icrada ve fevkinde bulunan âmirinin emrini infazda kanun ve nizamın tayin ettiği ahvâlden gayri surette olarak bir kimse hakkında bir su-i muameleye veya cismen eza verecek halete cür’et eder veyahut ol kimseyi darb ve cerh eyler ise bir aydan üç seneye kadar hapis ve müebbeden veya muvakkaten rütbe ve memuriyetten mahrumiyet cezalarıyla mücâzât olunur ve eğer ikâ’ ettiği cürüm işbu fiillerin fevkinde ise o misillü cerâime terettüb eden ceza tayin olunur.*”

Bahsedildiği üzere bu ifade maddede kendisine bir suç isnat edilen, şüpheli manasında kullanılmıştır. Bununla birlikte 106. maddede bir belirlemeye gidilmemiştir. Bu yönüyle suç herkese karşı işlenebilecektir. Son fark ise manevi unsur yönündendir. İşkence suçunun oluşması için 103. maddede müttehmelere cürümlerini söyletmek amacıyla yapılan eylemlerin bulunması gerekmektedir. Ancak 106. maddede yer alan suçun oluşması için genel kastın varlığı yeterli görülmüştür. Bu noktada kimi durumlarda 103 yerine 106. maddenin uygulanabileceği görülmektedir.<sup>519</sup> Artin, 106. madde kapsamında cebir kullanmaya yetkili memurların gerçekleştirebileceği eylemleri örnekleme kabilinden saymıştır. Bu kişilerin cebir kullanmada iktiza eden zorunlu sınırı geçmemeleri gerektiği, aksi halde sorumluluklarının doğacağını belirtmiştir. Bu hususta, bir ihzar memurunun, kendi rızasıyla müstantik huzuruna gelmekte olan ve firar etmesi mümkün olmayan maznunu bağlayamayacaktır. Firarı muhtemel olan kişiyi bağlayabilecek ancak darp edemeyecektir. Darp edere ta'addi etmiş olduğu kabul edilerek bu madde kapsamında yargılanacaktır.<sup>520</sup>

1858 kanunnamesi ile birlikte işkence açıkça mutlak yasak sınıfına dahil edilmiştir. Yürütme açısından bakıldığında kanunun uygulanmasında titiz davranıldığı, işkence türünden eylemlerin tahammül edilemez görüldüğü bu yönde yapılan şikayetlerin dikkatle ele alındığı görülmektedir. Taşraya işkence hususunda birçok emir gönderilmiştir. Pek çok belgede yerel yöneticilere iddiaların etraflıca soruşturulmasına yönelik talimat gönderildiği görülmektedir. Bu tür olayların üstünün kapatılmasının önlenmeye çalışıldığı görülmektedir.<sup>521</sup> Yargılamalarda 103. madde

---

<sup>519</sup> Kalkan, *Torture, Law, and Politics*, 175; Daha önce de bahsedildiği üzere 1926 tarih 765 sayılı TCK'nın 243. maddesi 1858 Kanunnamesinin 103. maddesinden alınmıştır. Aynı şekilde mezkûr TCK'nın 245. maddesi 1858 kanunnamesinin 106. maddesinden alınmıştır. Yargıtay Ceza Genel Kurulu bir kararında bu iki madde ile ilgili olarak "TCK. nun 243. maddesi, 245. maddesine göre, sanığın 'saik'ini suç unsurları arasında sayarak daha özel nitelikte bir düzenleme getirmiştir. Mağdura suçu söyletmek 'saik'i ile hareket edilmesi halinde, sanığın eyleminin 'işkence' veyahut zalimane veya gayri insani veya haysiyet kırıcı nitelikte bulunduğu anlaşılması halinde 243. maddeye göre cezalandırılması; bu madde kapsamına girmeyen eylemlerin, unsurları bakımından 245. maddede yazılı suçu veya başka bir suçu oluşturup oluşturmadığının değerlendirilmesi gerekir." demektedir. (Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 05.10.1987 T., 1987/186 E., 1987/423 K.) lexpera.com.tr; Üzülmöz, *Türk Ceza Hukukunda İşkence Suçu*, 63.

<sup>520</sup> Artin, *Kanun-ı Ceza'nın Mevadd-ı Kaime ve Muaddilesi Şerhi* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1327), 118, 119.

<sup>521</sup> Kişinin, işkence altında ikrarda bulunması, ayrıca yeterli delil ve emarenin bulunmaması sebebiyle lüzûm-ı muhâkemesi hakkında müstantik tarafından verilen kararın feshine dair. "Ceride-i Mehâkim" 148 (Cemâziyelâhir 1299), 1183.

kapsamına dahil olmayan kötü muamele türünden eylemler 106. madde yönünden kovuşturmaya tabi tutulmuştur. Kalkan'ın aktardığı bir olayda, zabıta memurunun herhangi bir iz bırakmayacak şekilde vatandaşın göğsüne birkaç kere vurması olayında yalnızca tanık deliline dayanarak ilgili memuru yargılamış ve kötü muameleden mahkûm etmiştir.<sup>522</sup>

1278/1861 tarihli bir belgede Şehrizor mutasarrıfı Takiyüddîn Paşa tarafından, adam öldürme ve hırsızlık sebebiyle şüpheliler hakkında “*meclisce delâ'il-i kaviyye sübût derecesini*” tercih edildiğini ancak olayla ilgili şahidin yer almaması, şüphelilerin ikrar etmemeleri sebebiyle ister istemez hak kayıplarının meydana geldiğinden bahisle şüphelilerin ikrara zorlanması hususunda, şüphelilerin birkaç gece uykusuz bırakılmasının kanunen yasak olup olmadığının belirsiz olduğu belirtilerek saraya danışılmıştır. Saray tarafından verilen cevapta işkencenin “şer'an ve kânûnen” yasak olduğu hâlde bunun icra edilmesi için müsaade istenmesinin şaşırtıcı olduğu, bu tür yasak bir eylemin icrasından kaçınılması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca bu durum usul bilmezlik olarak nitelenmiş ve bu yasakla ilgili müsaade istenmesi kınanmıştır.<sup>523</sup>

Bu kanunun kabul edilmesinden çok kısa bir süre sonra yine 1858 yılında 46 maddelik “*Vülât-ı İzâm ve Mutasarrıfîn-i Kirâm ile Kaymakamların ve Müdürlerin Vezâifini Şâmil Talimâtdır*” başlıklı talimat yürürlüğe girmiştir. Talimatın onuncu maddesinde vilayet valilerinin, işkence edilmemesi ve eziyet verilmemesini sağlamaktan sorumlu olduğu vurgulanmıştır.<sup>524</sup>

---

<sup>522</sup> BOA, ŞD, 2549/1 akt. Kalkan, *Torture, Law, and Politics*, 175.

<sup>523</sup> BOA, A.}MKT.UM, 493/47, 14.02.1278 (EK-4).

<sup>524</sup> “*Mehâkim ve mecâlisin hakkaniyet üzere fasl-ı müdde'â etmelerine ve kimsenin hakkı ibtâl olunmamasına ve kaymakam ve müdür ve sâir icra memurlarının vazife-i zimmelerini tamamıyla ifâ eylemelerine ve bir kimsenin mağdur olmamasına ve işkence ve sâir güne ezâ ve cefâ görmemesine ve haklı olanların hukuk ve metâlibini tahsilde bir güne gadr ve su'ûbet vukua gelmemesine ve bir eyâlet dâhilinde bulunan her sınıfta 'a-i şâhânenin müsâvât üzere mazhar-ı hakkaniyet ve adalet olmalarına dikkat etmek ve etdirmek üzere valiler bizzat memur olmağın dâhil-i eyâletde vaki olan zulm ve gadr ve hasârdan evvelâ bizzat ol eyâletin valisi mesuldür.*” Özgül - Kartal, *Osmanlıda Yerel Yönetimler*, 75, 262.

### 3.9. Ceza Usul Hukuku Açısından Sorguda İşkence: 1286/1869 Tarihli Divan-ı Ahkam-ı Adliye Tarafından Hazırlanan Muvakkat Talimatname

Nizamiye mahkemelerinin de kurulmasıyla birlikte usul kanunlarının eksikliği daha da dikkat çekici hale gelmiş, bunun bir sonucu olarak da 8 Haziran 1869 tarihinde, Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanunu'nun ilanından on sene önce, ceza davaları için Divan-ı Ahkam-ı Adliye tarafından talimatname çıkartılmıştır.<sup>525</sup> Hükümlerde madde numaralarının yer almadığı, modern kanun tekniğiyle hazırlanmamış olan talimatname, bir mukaddime 39 maddeden (paragraf) oluşmaktadır.<sup>526</sup>

Talimatname'nin 25. paragrafında yer alan ifade ceza muhakemesinde sorgusu esnasında şüpheliye işkence uygulanamayacağını düzenlemektedir. İlgili paragrafta,

*“Müstantikın vazifesi her kim olur ise olsun mevki’-i istintaka konulan şahsı ithâm eylemek olup hakikat-ı hâli zâhire ihrâc etmekten ibâret idüğinden şahs-ı merkumun istintâkı esnâsında hakkında bir gûne mu’âmele-i şedide ve tazyikiye icrâ etmeyeceği gibi bu şahsı bir vechile iğfâl ve tehdîd ve’l-hâsıl va’ad ve va’id ile ithâma çalışmaktan ictinâb ederek merkumun ikrâr ve ifâdâtını ve tebriye-i zimmeti için dermeyân edeceği delâil ve esbâbı bi’l-istimâ’ ayniyle yani ağzından çıktığı gibi istintâknâmeye kaydetmek ve muhbir ve erbâb-ı vukuf ve sairenin ve’l-hâsıl gerek şahs-ı müttehemîn mu’în ve şerikleri olduğu hâlde onların ve gerek istihşâl-ı ma’lûmât için celbedeceği sair kesânın dahi istintâklarında bu kâ’ide-i âdileyi tamamiyle gözetmektir...”<sup>527</sup>*

ifadeleri yer almaktadır. Talimatname'nin ilgili bölümüne ve devamına bakıldığında müstantikin sorgu sırasında gerçekleştirmesi gereken eylemler düzenleme altına alınmıştır. Bu kapsamda müstantik, ilgili şahsın kim olduğuna bakmaksızın

<sup>525</sup> Ali Turan, “Osmanlı Devleti’nde Ceza Muhakemesine Dair Hukuki Bir Düzenleme: Divan-ı Ahkam-ı Adliye’ce Hazırlanan Muvakkat Talimatname (1869)”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 29/2 (2021), 1169, 1170.

<sup>526</sup> Turan, “Muvakkat Talimatname”, 1180.

<sup>527</sup> Turan, “Muvakkat Talimatname”, 1205, 1206.

sorgulayacak, bu esnada kişiye hiçbir şekilde baskı ve şiddet uygulayamayacaktır.<sup>528</sup> Talimatname, geçmiş tarihli düzenlemelere nazaran daha geniş kapsamlı ve daha açık bir hüküm içermektedir. Öyle ki sadece işkence yasaklanmamış ayrıca ifade alırken tehdit, aldatma, korkutma ve vaatte bulunma gibi teknikler aynı düzeyde yasaklanmıştır. Ayrıca sanığın ifadesinin olduğu gibi yazılması emredilmiş, sanık hakları korunmuştur.

Geçmişte anayasal metinlerde yasaklanan ve ceza kanunlarında suç olduğu belirtilen işkence ile ilgili tespit edebildiğimiz kadarıyla ceza usul hukuku kapsamındaki ilk düzenlemedir. Bununla birlikte 1296/1879 Tarihli Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanun-ı Muvakkatı'nda işkence ile ilgili doğrudan bir düzenleme yer almaması sebebiyle bu talimatname ayrı bir önem arz etmektedir.

### 3.10. Osmanlı Anayasası'nda İşkence: 1293/1876 Tarihli Kânûn-ı Esâsî

Bu başlıkta Kânûn-ı Esâsî'den yalnızca bir yıl önce Aralık 1875 tarihinde, Hersek'de gerçekleşen isyan hareketinin de büyümesiyle imparatorluğun içinde bulunduğu iç karışıklık ve dış baskılardan bir çıkış yolu olarak Ferman-ı Adalet'ten (*Islâhât-ı Dâhiliyeye Dair Vekâlet-i Mutlakaya Hitâben Şeref-sâdır Olan Fermân-ı Alî'nin Sûret-i Münîfesidir*) bahsetmek gerekir.<sup>529</sup> Ancak fermanın ilanı beklenen sonucu doğurmamıştır. Nitekim mezkûr fermanın içeriği Tanzimat ve Islahat fermanlarından çok da farklı değildir.<sup>530</sup> Fermanların bu benzerliği bir süreklilik olarak değerlendirilebildiği gibi önceki fermanların getirdiği yükümlülüklerin gerçekleştirilemediğinin bir göstergesi olarak da değerlendirilebilmektedir.<sup>531</sup> Nitekim Ekinci, Ferman-ı Islahat ile birlikte bu fermanın, daha önce getirilen yeniliklerin tatbiki hususunda gösterilen önem ya da milletlerarası antlaşmaların iç hukukta

---

<sup>528</sup> İbrahim Ülker, “Osmanlı Ceza Yargılamasında Müstantik (Sorgu Hâkimi)”, *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi* 11/1 (2023), 47.

<sup>529</sup> Ali Turan, “Ferman-ı Adalet”, *I. Uluslararası Adalet Kongresi Bildiri Kitabı*, ed. Şevket Topal - Cengiz Yanıklar (Rize, 2019), 1039, 1040.

<sup>530</sup> Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, 345; Turan, “Ferman-ı Adalet”, 1044.

<sup>531</sup> Kübra Fettahoğlu, “Bir ‘Ölü Doğum’ Hikâyesi: 1875 Adalet Fermanı ve Meclis-i Âlî-i İcrâât'ın Faaliyetleri”, *Osmanlı Araştırmaları* 62/62 (2023), 195.

uygulanmasına dönük bir mevzuat metninden başka bir şey olmadığını söylemektedir.<sup>532</sup>

Yasama ve yürütme organlarının ayrılması, hakimlik teminatı, vergi politikası, kişilerin suçu sabit olmadan hürriyetinin kısıtlanmaması, angarya yasağı, din ve mezhep hürriyeti gibi geniş bir yelpazede birçok konu ferman ile düzenleme altına alınmıştır.<sup>533</sup> Tüm bunlarla birlikte düzenleme getirilen bir konu da işkencedir. Fermanda bu husus;

*“...bir de mehâkimce en ziyâde dikkate şâyân olan madde ahkâm-ı vakı‘ada kanunun hüsn-i isti‘mâli ile ashâb-ı hukûkun te‘addiden vikâyesi keyfiyeti olup ale‘l-husûs muhakemât-ı cezâiyede ef‘âl-ı müsbitenin ahkâm-ı kanûniye ile tatbikâtında iltizâm-ı dikkatle hiç kimsenin bilâ-hüküm mahbesde kalmaması ve mu‘âmele-i cevriye ve ezâiyenin aslâ vuku‘una meydan verilmemesi farîzadan bulunmağla o misillü ef‘âl ve harekâtı ve umûr-ı kanûniyede su-i istimâlâtı tahakkuk edenlerin şedîden mücâzâtı mukarrer bulunduğunun i‘lânıyla umûmun te‘min ve adâlet-i matlûbenin ez ser-i nev tebyîn olunması dahi irâde-i mü‘ekkede-i şâhânemiz muktezâsındandır...”<sup>534</sup>*

şeklinde ifade edilmiştir. Bu kapsamda suç işlediği mahkeme kararıyla sabit olmadan, sanık sıfatından mahkûm sıfatına geçiş yapılmadan kişinin hürriyetinden yoksun bırakılamayacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte eziyet ve işkence kabilinden eylemlerin yasaklılığı kesin bir dille ortaya konmuştur. Bu düzenlemelere rağmen bu tür eylemleri gerçekleştiren kişilerin şiddetli bir şekilde cezalandırılacakları belirtilmiştir. İşkence lafzı doğrudan yer almasa da önceki anayasal metinlerde olan yaklaşım sürdürülmüştür. Belirtilen fiilleri gerçekleştiren kimseler fermanın ilan edildiği tarihte cari olan 1858 tarihli ceza kanunnamesi uyarınca yargılanacaklardır.

---

<sup>532</sup> Ekinci, *Osmanlı Hukuku (Adalet ve Mülk)*, 550.

<sup>533</sup> Turan, “Ferman-ı Adalet”, 1046-1049; Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, 344, 345; Fettahoğlu, “1875 Adalet Fermanı ve Meclis-i Âli-i İcrâât”, 189-191.

<sup>534</sup> A. Şeref Gözübüyük - Suna Kili, *Türk Anayasa Metinleri (1839-1980)* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982), 18; Turan, “Ferman-ı Adalet”, 1058.

Daha önce ferman ve kanunnamelerde yasaklanan işkence Osmanlı Devleti'nin anayasası olan 1876 tarihli Kanun-ı Esasi'de de açıkça yasaklanmıştır. Anayasanın “*Tebaa-i Devlet-i Osmaniye'nin Hukuk-ı Umumiyesi*” başlıklı bölümünün 10. maddesinde “*Hürriyet-i şahsiye her türlü taarruzdan masundur. Hiç kimse kanunun tayin ettiği sebep ve suretten maada bir bahane ile mücazat olunamaz.*”<sup>535</sup> düzenlemesine yer verilmiş, 26. maddesinde “*İşkence ve sair her nevi eziyet katiyen ve külliyen memnudur.*”<sup>536</sup> ifadesiyle bu yasak ortaya konmuştur.

---

<sup>535</sup> Kesikbaş vd., *Osmanlı'dan Günümüze Türk Anayasa Metinleri*, 31.

<sup>536</sup> Kesikbaş vd., *Osmanlı'dan Günümüze Türk Anayasa Metinleri*, 33.

## SONUÇ

İşkence tarih boyunca farklı amaçlarla, farklı şekillerde var olmuş ve bundan sonra da var olmaya devam edecek bir uygulamadır. Günümüzde dahi bu konuyla ilgili hukuki düzenlemelerin yapılması, konunun uluslararası mahkemelerin önüne getirilmesi ve işkencenin halen -gizli ya da aleni şekilde- ihlal edilen bir yasak olması bunu gözler önüne sermektedir.

Tarihi süreçte işkenceye karşı tepkiler dile getirilse de, bu tepkiler yeterli etkiyi doğurmamıştır. Batı toplumlarına bakıldığında son üç yüzyıllık süreçte işkence karşıtı seslerin yükseldiği ve bu duruma karşı harekete geçildiği görülmektedir.

İslam hukukunda işkence yasaklanmış bir eylemdir. Bu durum naslarla ortaya konmuştur. İşkence, sahabe tarafından da uygulanmamış bir metottur. Şeriat gerçekçi bir yaklaşımla işkence diye bir olgunun varlığını kabul etmiş ve bununla ilgili düzenlemeleri koymuştur. Bir suç işlendiği andan itibaren şüpheli olarak görülen kişinin yakalanması, sorgulanması, yargılanması, hakkında hüküm verilmesi ve bu hükmün infazı sürecinde kişiye nasıl davranılacağı belirlenmiştir. Şeriatın ikrara da ikraha da bakış belirlidir. Her aşamada, konumuz özelinde sorgu aşamasında, işkence yasaktır. Bununla birlikte fakihlerden azınlık olan bir görüş, maslahat düşüncesine dayanarak, hak kayıplarını önleme amacıyla, belirli şartlar dahilinde işkence ile sorgulamanın yapılabileceğine cevaz vermişlerdir. Fakat bu cevaz, ceza hukuku bağlamında değil tazminat hukuku açısından verilmektedir.

Osmanlı hukukunun temeli İslam hukukudur. Bununla birlikte yer yer İslam hukukundaki siyaset kurumundan yola çıkarak örfi hukuk kapsamında kanunnamelerin çıkartıldığı vakidir. Bu kanunnamelerin temeli şeriatın kopuk bir hukuk oluşturma çabası değildir. Şeriatın insanların ihtiyarına bıraktığı daire içerisinde yapılan düzenlemelerden ibarettir. İşkence hususuna yönelik tartışma, bu dairenin sınırında gerçekleşmektedir.

Şer‘i hükümlerin cari olduğu Osmanlı Devleti bu kuralı yani işkence yasağını benimsemiştir. II. Bayezid’e kadar olan döneme ilişkin arşiv belgeleri ve düzenlemeler incelendiğinde bu durumun aksine bir uygulama görülmemektedir. Ancak II. Bayezid

döneminden itibaren çıkartılan kanunnamelerde hırsızlık ve sonraki dönemlerde yaralama suçu açısından, İslam hukuk doktrinindeki azınlık görüş esas alınarak, özel düzenleme yapılmıştır. Bu nedenle bu dönemle ilgili olarak hukuki anlamda mutlak bir işkence yasağından bahsedilememektedir. Nitekim bu yasağa birtakım istisnalar getirilmiştir. Bu istisnanın sınırları kanunnamelerde açıkça çizilmiştir.

İşkence uygulanmasına izin verilen hallere bakıldığında her düzenlemede vurgulanan şey “müttehem” kavramıdır. Çalışma kapsamında bu kavramın kullanım sahası ve zaman içerisindeki anlam değişimi ortaya konmuştur. Nitekim aynı kavram, ceza hukukunda bir dönem daha hususi, daha teknik bir anlamda kullanılırken sonraları daha genel bir anlamda kullanılmıştır.

Osmanlı hukukunda işkencenin hukuki mahiyeti ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, klasik dönem ile ilgili olarak bazı yazarların, yalnızca kanunname düzenlemelerinden dayanarak, işkencenin delil elde etme noktasında asli nitelikte bir uygulama olduğu gibi bir sonuca gittiği görülmektedir. Konunun yalnızca mevzuat yönüyle ve sadece Osmanlı kanunnameleri açısından ele alınması sebebiyle yanlış çıkarımlara varılmaktadır. Tıpkı günümüzde olduğu gibi geçmişte de salt kuralların varlığı hukuki perspektifi net bir şekilde ortaya koyamamaktadır. Özellikle belirli bir tarih aralığındaki hukuki anlayışı değerlendirebilmek için kuralların; yürütme erki tarafından uygulanması, yargı kararlarına yansımaları, doktrinin yaklaşımı gibi pek çok açıdan ele alınması gerekmektedir. Osmanlı'daki duruma incelendiğinde gerek teorik düzlemde gerekse uygulamada durum bahsedildiği şekilde değildir. İşkence, şartların tam olması durumunda, kadı kararı ve padişah onayı sonrasında uygulanabilecektir. Aksi yönde uygulamalar bulunsa da kahir ekseriyetle kanunnameye yer alan şartlara uyulduğunu söyleyebiliriz. Her ne kadar kanunnamelerde sayılan suçlardan olmayan, kalpazanlık ve belgede sahtecilik suçu açısından kimi olaylarda kanuna muhalif uygulamalar gerçekleşmişse de kayıtlar bir bütün olarak incelendiğinde bu vakalar münferit nitelikte olduğu görülecektir.

Şartların mevcut olduğu her olayda kesinlikle işkence uygulanması gibi bir durum da söz konusu değildir. Bununla birlikte kanunnamelerin yürürlükte bulunduğu süre zarfında bu hususun şer'î hukuka uygun olmadığı şeyhülislam ve kadılarca

vurgulanmış, kimi zaman düzenlemelerin aksine kararların verildiği ve hatta bu kararların saray tarafından onaylandığı dahi görülmüştür. Nitekim kanunnamelerde bu konularda haşiyelerin bulunduğu da vakidir. Ayrıca ilmiyenin güçlü olduğu dönemlerde işkence uygulamasının rafa kalkma noktasına geldiği görülmektedir. Ehl-i şer‘in konuya menfi yaklaşımı pek çok kez kendini göstermiştir. Ayrıca dönemin şartlarının değerlendirmeye alınmadığı da görülmektedir. Nitekim adli tıbbın çok gelişmediği, teknolojik imkanların yetersiz olduğu bir zamanda bu uygulama vücut bulmasına rağmen tüm hukuk sistemine sirayet etmemiş, münferit olaylar haricinde bu uygulama genişletilmemiştir. Bununla birlikte kanunnamelerde yer alan hükümleri bir bütün olarak dikkate aldığımızda, ehl-i örfün yetki sahasının sınırlı tutulmaya çalışıldığı ve yetki sahası dışına çıkmamasının dönem dönem vurgulandığı söylenebilir. Osmanlı hukukunda reaya, ehl-i örfün eylemlerine karşı korunmak istenmiştir. Bunun bir sonucu da kadı kararı olmaksızın mütteheme karşı bir işleme girişilemeyecek olmasıdır. Kanunnameler bu yönüyle, işkenceyi bir delil elde etme amacı olarak sınırlı alanda kullanmış, harici uygulamalara müsamaha göstermemiştir.

Dönemin diğer hukuk sistemleri incelendiğinde işkence, sorgulamada asli bir konumdadır. Ölçüsüzce ve insan onuruna aykırı bir şekilde uygulanmış hatta bir sorgu metodundan çıkarak törensel bir havaya bürünmüştür. Sorguda itiraf elde etmek maksadını aşarak sistematik olarak şüpheli addedilen şahsı gayriinsani metotlarla yıldırma aracına dönüşmüştür. Nitekim bugün dahi Avrupa’nın pek çok noktasında bu eylemlerin gerçekleştiği yerler müze olarak sergilenmektedir. İngiltere örneğinde olduğu gibi bazı devletler tarafından ise bu durum görmezden gelinmiş, alternatif bir anlatıyla gerçeğe aykırı bir şekilde tarihte yer almadığı savunulmuştur. Her ne kadar aksi iddia edilse de ortaya konulan belgeler neticesinde işkencenin *de facto* olarak var olduğu görülmektedir. Mevcut uygulamanın yok sayılmasının, uygulanacak olsa dahi sınırlarının belirlenmemesinin, keyfiliği ve ölçüsüzlüğü arttırmış olduğundan şüphe yoktur.

Bazı yazarlar tarafından işkence ve işkence yasağı ile ilgili olarak, Osmanlı’da işkencenin her dönemde yasaklı bir eylem olmakla birlikte yöneticilerin davranışlarının meşru temelini hukuki çerçevede kurmadığını bu nedenle yazılı

metinlerdeki değişikliklerden fazlaca etkilenmediklerini söylemektedir. Ayrıca Osmanlı'da işkence yasağının Batı'da olduğu gibi bir Aydınlanma hareketinin neticesi olmadığını, bunun mücadeleler, tartışmalar sonucu doğmadığını, kanunların iktibas yoluyla benimsendiğini, bu sebeplerle işkence yasağının tam manasıyla fiiliyata geçmediğini, yasağa rağmen işkence uygulamasının sürdüğünü belirtmektedir. Biz bu görüşe katılmıyoruz. İşkence her dönemde yasaktı. Nitekim Osmanlı hukukunun özü olan İslam hukukunda hak ve özgürlükler modern hukukun geçtiği evrelerden geçmemiştir.<sup>537</sup> Bu yasağın, her dönem mutlak nitelikte olmasa da Osmanlı'da da caridir. Batı'da ise bu durumun gelişim süreci farklıdır. Roma'dan gelen gayriinsani yöntemler Orta Çağ Avrupa'sında müthiş bir gelişim göstermiş, üzerine müstakil eserler üretilecek bir hal almıştır. Bu durum adeta bir kültür haline gelmiştir. Diğer yandan işkence bir olgu olarak, muasırı olan devletlere kıyasla Osmanlı'da erken bir tarihte tartışılmış, sınırları çizilmiş, yasal zemine oturtulmuştur. Osmanlı'nın var olduğu zaman dilimine bakıldığında Avrupa'da işkencenin çok yaygın olmadığı, yaygınlaşmaya başladığı ve adeta uygulanmasının kural haline geldiği, hukuki olarak tanındığı ve belirli sınırlamalara tabi tutulduğu, engizisyon ve cadı avının yaşandığı dönem aynı şekilde işkenceye karşı seslerin yükseldiği ve nihayetinde yasaklanma yoluna gidildiği döneme denk gelmektedir. Bu noktada Osmanlı'da işkence hususunda Avrupa'daki gibi inişli çıkışlı bir grafik yaşanmamış, çalışmada detaylıca irdelendiği üzere bu geniş zaman diliminde daha istikrarlı bir yol izlemiştir.

Osmanlı'da müttehem'in sorgusu törensel bir havaya büründürülmemiştir. Bu noktada uygulanan yöntemler açısından da bir değerlendirme yapmak gerekirse, ağırlıklı olarak falaka kullanılmış, falaka için kullanılacak aracın niteliği, bunun vücudun hangi bölgelerine ne şiddette vurulacağı dahi belirlenmiştir. Sınırlı bir yasal alanın bulunması sebebiyle bu konu herhangi bir sansüre uğramadan açıkça belgelerde aktarılmıştır. Kişiyeye falaka uygulanırken kullanılacak değneğin budaksız olması gerekmektedir.<sup>538</sup> İslam Hukuku ceza hukuku alanında bedensel cezalar öngörmekle birlikte bu cezaların infazının mahkûm açısından insan onurunu zedeleyecek, eziyete

---

<sup>537</sup> Üzülmöz, *Türk Ceza Hukukunda İşkence Suçu*, 39.

<sup>538</sup> BOA, C.ADL, 35/2081, 13.02.1261.

sebebiyet vermeyecek ve aynı zamanda mahkûma en az şekilde acı çektirecek şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğini düzenlemektedir.<sup>539</sup> Fakat Avrupa’da işkencenin en basit yöntemi olan falakada dahi Roma’dan gelen düğümlü “flagellum” yöntemi geliştirilerek kişinin vücudunda daha büyük tahribatlara yol açacak kamçılar kullanılmıştır. İspanyol Engizisyonu, cadı avı ve diğer uygulamalara bakıldığında bu duruma karşı seslerin yükselmesi gayet doğaldır. Mukayese edildiğinde Osmanlı’da işkence yasağının Aydınlanma gibi bir düşünceden hareketle ortaya çıkmasına gerek bulunmamaktadır. Nitekim bu tip büyük bir harekete sebep olacak olaylar yaşanmamıştır. Bu, kişiyi işlememiş olduğu bir suçtan dolayı sorgulamak, yargılamaktır. Bununla beraber Aydınlanma Çağı’nda yükselen bu sesin Beccaria örneğinden hareketle ne derece uygulamaya dönük olduğu da ayrı bir tartışma konusudur. Bu açıdan, Avrupa’nın bir dönem uygulamış olduğu korkunç politikalarından vazgeçip bugünkü haline gelmesinden hareketle Osmanlı aleyhine çıkarımda bulunmak haksızlık olacaktır.

Klasik dönemde işkence, kanunnameye yer almasına rağmen pek çok olayda uygulanmamış, uygulanmasına rağmen elde edilen deliller değerlendirmeye alınmamış, 16. yüzyıldan itibaren uygulaması ciddi oranda azalmıştır. Tanzimat dönemine bakıldığında da sarayın işkenceye müsamahasının olmadığı, bu tip durumların vaki olduğu hallerde kapsamlı soruşturma gerçekleştirilmesi emri verildiği, faillerin ortaya çıkarıldığı ve cezalandırıldığı, bu eylemlerin üstünün kapatılmasına müsaade edilmediği açıkça görülmektedir. Bu durum II. Abdülhamid döneminde de devam etmiştir.<sup>540</sup> Bir bütün olarak değerlendirildiğinde bahsedildiği gibi bu yasağın devamlı olmasına karşın uygulamanın da sürekli var olması, işkencenin devamlı aynı süreklilikte mevcudiyetini koruması, bununla birlikte aynı süreklilikte bu durumun üzerinin örtbas edilmesi gibi bir durum söz konusu değildir.

İşkencenin, şer‘i hükümlerin uygulandığı Osmanlı’da kural olarak yasak olduğu ancak bunun mutlak bir yasak niteliğinde olmadığı kanaatindeyiz. Kanunnamelerde belirlenen suç tipleri için belirli şartlar altında işkenceye izin

---

<sup>539</sup> Akçam, *Zulüm ve İşkence*, 29.

<sup>540</sup> Kalkan, *Torture, Law, and Politics*, 128, 233-235.

verildiği dönemler olmuştur. Bu iznin amacı Şeyhülislam Mehmed Ârif'in de belirttiği üzere had cezasının uygulanması değil malın tazminidir.<sup>541</sup> Kimi zaman belirlenen suç tiplerinin dışına çıkarak uygulandığına ve kimi olaylarda standart dışı yöntemlere başvurulduğuna dair örnekler çalışmamızda yer almışsa da bunlar taranan onlarca belge arasında erişebildiğimiz nadir olaylardan ibarettir. Ayrıca uygulayıcıların sınırı aşan eylemleri, hukuk düzeninin bunları tasvip ettiği anlamına gelmeyecektir. Nitekim işkence dünyanın pek çok devletinde uzun bir zamandır yasak olmasına karşın hâlâ bu yasağa dair ihlal kararları verilebilmektedir.

Osmanlı'da işkencenin mutlak yasak konumuna gelmesi Tanzimat sonrası döneme denk gelmektedir. Bazı yazarlar işkence yasağının kökeninin Sened-i İttifak olduğunu iddia etse de bu görüşe katılmadığımızı belirtmiştik. Tanzimat Fermanı hakkında çoğunluk görüş, bu sürecin, dış etkenlere bağlı olarak gerçekleştiğini savunsa da İslam hukukunun etkisiyle gerçekleştiği de söylenmektedir. Bu noktada detaylarıyla izah edildiği üzere Tanzimat sonrası vaz' edilen hukuki metinlerde mütemadiyen şeriata açık atıflar yer almaktadır. Bu yönüyle işkencenin, Tanzimat Fermanı'ndaki ifadeyle "*kavânîn-i şer'iyye tahtında idâre olunmayan memâlikin pâyidâr olamayacağı*" düşüncesiyle mutlak yasak formuna getirilmiş olması muhtemeldir. Tanzimat'ın ilanıyla birlikte şer'i hukukun uygulanması hususundaki aksaklıkların varlığından bahsedilmiş sonrasında can, mal, ırz ve namusun korunmasından hareketle işkence yasağı dolaylı olarak gündeme gelmiştir. Nitekim bu fermanın sonra aktarmış olduğumuz 1843 tarihli belge, bu uygulamanın şer' ve kanunen yasak olduğunu belirterek işkencenin mutlak yasak olduğunu ortaya koymuştur. Fermandaki dolaylı anlatım sebebiyle işkencenin mutlak yasaklanması doğrudan Gülhane Hatt-ı Hümayunu'na atfedilemezse de 1843 tarihine dayandırılabilir. Aktarmış olduğumuz 1843 tarihli belgede bahsedilen kanun metnine tarafımızca ulaşamadık. Bununla birlikte mevzuat formundaki ilk yasak ise 1849 tarihli Eyalet Meclisleri Talimatnamesi'ne dayanmaktadır.

---

<sup>541</sup> "gafllet olunmaya ki sârikın mükrehen sıhhat-i ikrârıyla ba'du'l-müteahhirînin fetvâları ancak tazmîn-i mal hususundadır. Amma kat'-ı yed hususunda ikrâr-ı mükrehin 'adem-i sihhati müttefekun 'aleyh-i cumhurdur.'" Dede Cöngi, *es-Siyâsetü 'ş-Şer'iyye*, 84, 85.

İşkencenin yasaklanması süreci ile ilgili olarak bazı yazarlar ilerlemeci bir anlayışıyla yasağın temelini doğrudan ve sadece Aydınlanma Çağı'na dayandırdıkları, bunun bir sonucu olarak Osmanlı'yı bu perspektifte yargıladıkları görülmektedir. Ancak ifade ettiğimiz üzere işkence İslam hukukunda, Aydınlanma Çağı'ndan çok daha önce yasaklanmıştı. Tanzimat dönemi Osmanlı uygulaması, Aydınlanma'nın etkisinden ziyade, İslam hukuk doktrinine uygun olarak -istisnai düzenlemelerin kaldırılarak- işkencenin mutlak bir şekilde yasaklanmasından ibaret görülebilir.



## KAYNAKÇA

### I- Arşiv Belgeleri

- BOA, A.}MKT, 227/96, 16.11.1265.  
BOA, A.}MKT.NZD, 378/19, 09.05.1278.  
BOA, A.}MKT.UM, 343/45, 03.07.1275.  
BOA, A.}MKT.UM, 493/47, 14.02.1278.  
BOA, C.ADL, 35/2078, 20.08.1280.  
BOA, C.ADL, 35/2081, 13.02.1261.  
BOA, C.ADL, 83/4986, 21.12.1262.  
BOA, DH.MKT, 1531/112, 04.12.1305.  
BOA, DH.MKT, 1549/50, 25.01.1306.  
BOA, HR.SFR.3, 6/56 31.12.1843.  
BOA, HR.TO, 404/17, 14.12.1910.

### II- Mühimme Defterleri

- Aytaç, Reyhan. *66 Numaralı (H.997/998-M.1589/1590) Mühimme Defteri (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Bayrak, Serpil. *16 Numaralı Mühimme Defteri'nin (Sayfa:238-394) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Çelik, Sıtkı. *21 Numaralı Mühimme Defteri: Tahlil - Metin*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997.
- Çiçek, Fatih. *69 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (sayfa: 169-336)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Eren, Yunus. *34 Numaralı ve H. 986/1578 Tarihli Mühimme Defteri [s. 1-164] İnceleme-Metin*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Gök, Abbas. *62 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (S.135-271)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Günay, Musa. *55 Numaralı Mühimme Defteri*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.
- Karaslan, Arzu. *1039-1040 (1629-1630) Yıllarına Ait 61 Numaralı Manisa Şer'iyeye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*. Manisa: Celal Bayar

- Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Kaya, Muhammed Samet. *69 Nolu Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Kaytaç, Fatma. *88 No'lu Mühimme Defteri (Transkripsiyon ve Özet)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Kırayıt, Yunus. *73 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (1-120)*. Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Kiraz, Seda. *118 Numaralı Mühimme Defteri'nin Tasnifi ve Değerlendirilmesi (s.388-516)*. Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Mercimek, Yunus. *96 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s. 1-99)*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Polat, Süleyman. *17. Yüzyılda Mühimme Defterlerine Göre Kütahya*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Seçkin, Özlem. *111 Numaralı Mühimme Defteri'nin 508.-709. Sayfalarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*. Artvin: Artvin Çoruh Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Tanrıvermiş, Abdullah. *72 Numaralı Mühimme Defteri; H. 1002-1003, vr. 1-230, İnceleme-Metin*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Teneş, Özge. *33 Nolu Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (Sayfa 1-190)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Uğurlu, Muhammed. *73 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (121-276)*. Bitlis: Bitlis Eren Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Yayvan, Musa Alper. *96 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H. 1089-1090/M. 1678-1679)*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Yeşilbaş, Tayfun. *2 Numaralı Mühimme Defteri (963 /1555) Değerlendirme – Transkripsiyon (S.1-102)*. İstanbul: Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- 3 Numaralı Mühimme Defteri (966–968 / 1558–1560)*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1993.
- 5 Numaralı Mühimme Defteri (973 / 1565–1566)*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1994.

- 6 Numaralı Mühimme Defteri (972 / 1564–1565). II Cilt. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1995.
- 6 Numaralı Mühimme Defteri (972 / 1564–1565). II Cilt. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1995.
- 7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976 / 1567–1569). IV Cilt. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1998.
- 7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976 / 1567–1569). IV Cilt. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1999.
- 7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976 / 1567–1569). IV Cilt. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1999.
- 12 Numaralı Mühimme Defteri (978-979 / 1570–1572). II Cilt. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1996.
- 82 Numaralı Mühimme Defteri (1026-1027 / 1617-1618). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2000.
- 82/1 Numaralı Mühimme Defteri (H.1027-1028 / M.1618-1619). İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2020.
- 85 Numaralı Mühimme Defteri (1040-1041 (1042)/ 1630-1631 (1632)). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2002.

### III- Basılı Kaynaklar

- “Ceride-i Mehâkim” 148 (Cemâziyelâhir 1299), 1181-1183.
- “Ceride-i Mehâkim” 271 (12 Muharrem 1302), 2161-2162.
- “Ceride-i Mehâkim” 513 (Muharrem 1307), 6134.
- “Takvim-i Vekayi” 270 (Cemâziyelevvel 1260).
- “Takvim-i Vekayi” 413 (Zilkade 1265).
- “Takvim-i Vekayi” 588 (Zilkade 1276).
- “Takvim-i Vekayi” 770 (Zilkade 1281).
- Abu-Manneh, Butrus. “Two Concepts of State in the Tanzimat Period: the Hatt-ı Şerif of Gülhane and the Hatt-ı Hümayun”. *Turkish Historical Review* 6/2 (2015), 117-137. <https://doi.org/10.1163/18775462-00602007>
- Afyoncu, Erhan. “Mevâcib”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/418-420. Ankara, 2004.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût, Âdil Mürşid. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421.
- Ahmed Lütfi. *Mir'at-ı Adalet Yahud Tarihçe-i Adliye-i Devleti Aliyye*. İstanbul: Matbaa-i Nişan Berberyan, 1304.

- Ahmed Ziya. *Mufasssal Kanun-ı Ceza ve Teferruatı Şerhi*. İstanbul: Cihan Matbaası, 1329.
- Akbulut, Berrin. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 5. Basım, 2018.
- Akçam, Taner. *Siyasi Kültürümüzde Zulüm ve İşkence*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Basım, 1992.
- Akdağ, Mustafa. “Celâlî Fetreti”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 16/1-2 (1958), 53-107.
- Akdağ, Mustafa. *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası “Celaliler İsyanları”*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1. Basım, 1975.
- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (I. Ahmed, I. Mustafa ve II. Osman Devirleri Kanunnâmeleri)*. 9 Cilt. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1996.
- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (II. Bâyezid Devri Kanunnâmeleri)*. 9 Cilt. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1990.
- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (III. Murad Devri Kanunnâmeleri)*. 9 Cilt. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1994.
- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (Kanunî Sultan Süleyman Devri Kanunnâmeleri, I. Kısım Merkezî ve Umumî Kanunnâmeler)*. 9 Cilt. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1992.
- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (Kanunî Sultan Süleyman Devri Kanunnâmeleri, II. Kısım Kanunî Devri Eyâlet Kanunnâmeleri)*. 9 Cilt. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1992.
- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (Kanunî Sultan Süleyman Devri Kanunnâmeleri, II. Kısım Kanunî Devri Eyâlet Kanunnâmeleri (II))*. 9 Cilt. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1993.
- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (Kanunî Sultan Süleyman Devri Kanunnâmeleri, II. Kısım Kanunî Devri Eyâlet Kanunnâmeleri (III))*. 9 Cilt. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1994.
- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fâtih Devri Kanunnâmeleri)*. 9 Cilt. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1990.
- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (Yavuz Sultan Selim Devri Kanunnâmeleri)*. 9 Cilt. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1991.
- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Tarih ve Hukuk İstilahları Kamusu*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2018.
- Akgündüz, Said Nuri. *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Uygulaması*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017.
- Akıllıoğlu, Tekin. “İşkencenin, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Zalimce Davranışların ve Cezaların Önlenmesi”. *İnsan Hakları Yıllığı* 10-11 (1989 1988), 17-64.

- Akman, Mehmet. *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1. Basım, 2004.
- Akman, Mehmet. "Örf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/93-94. İstanbul, 2007.
- Aksın, Ahmet - Maral, Emrah. "Osmanlı Devletinde Irza ve Namusa Yönelik İşlenen Suçlar ve Uygulanan Cezalar (1789-1850)". *II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*. ed. Fethi Gedikli. 1/819-829. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 1. Basım, 2016.
- Akşit, Mustafa Cevat. *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*. İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 3. Basım, 2019.
- Akyıldız, Ali. "Tanzimat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/1-10. İstanbul, 2011.
- Akyılmaz, Gül. "Osmanlı Hukukunda Masuniyet-i Şahsiyye İlkesi". *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*. ed. Fethi Gedikli. 163-220. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 1. Basım, 2014.
- 'Alvânî, Tâhâ C. "İslâm'da Sanık Hakları (I)". çev. F. Mehveş Kayani. *İslâmî Sosyal Bilimler Dergisi* III/1 (1995), 85-100.
- 'Alvânî, Tâhâ C. "İslâm'da Sanık Hakları (II)". çev. F. Mehveş Kayani. *İslâmî Sosyal Bilimler Dergisi* III/2 (1995), 81-94.
- Apaydın, Cengiz. "Kastın Çeşitleri". *Terazi Hukuk Dergisi* 11/121 (2016), 41-59.
- Apaydın, Hacı Yunus. "Siyâset-i Şer'iyeye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/299-304. İstanbul, 2009.
- Artin. *Kanun-ı Ceza'nın Mevadd-ı Kaime ve Muaddilesi Şerhi*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1327.
- Artuk, M. Emin. "İşkence Suçu (TCK m. 94, 95)". *Ceza Hukuku Dergisi* 3/7 (2008), 5-40.
- Artuk, M. Emin. "Soruşturmacının Yasadışı Davranışlarının Yaptırımı". *Argumentum* 2 (Eylül 1990), 1-6.
- Aslan, Zehra. "Sened-i İttifak'ın Ortaya Çıkışı ve İnsan Hakları Bakımından Değerlendirilmesi". *The Journal of Academic Social Science Studies* 6/8 (2013), 77-91.
- Atar, Fahrettin. *İslâm Yargılama Hukukununun Esasları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 3. Basım, 2019.
- Atar, Fahrettin. "Töhmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/274-277. İstanbul, 2012.
- Atlan, Mustafa. *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanık*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Avcı, Mustafa. *Hukuk Tarihimizde Hapis*. Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, 1. Basım, 2014.

- Avcı, Mustafa. “Hukuk Tarihimizde Hukuka Aykırı Deliller Sorunu: İşkence (Örf-i Maruf) Uygulaması”. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 147 (Aralık 2003), 45-76.
- Avcı, Mustafa. *Osmanlı Ceza Hukuku (Özel Hükümler)*. Ankara: Adalet Yayınevi, 3. Basım, 2018.
- Avcı, Mustafa. *Türk Hukuk Tarihi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 12. Basım, 2023.
- Ayalon, David. “The Great Yāsa of Chingiz Khān: A Reexamination (Part C2). Al-Maqrīzī’s Passage on the Yāsa under the Mamluks”. *Studia Islamica* 38 (1973), 107-156. <https://doi.org/10.2307/1595311>
- Aydın, Hakkı. *İslam ve Modern Hukukta İşkence*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1997.
- Aydın, Mehmet Akif. “Ceza (Osmanlı Ceza Hukuku)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/478-482. İstanbul, 1993.
- Aydın, Mehmet Akif. *Osmanlı Devleti’nde Hukuk ve Adalet*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2. Basım, 2017.
- Aydın, Mehmet Akif. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Beta, 12. Basım, 2014.
- Aydın, Melikşah. *Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Kefalet*. Ankara: Adalet Yayınevi, 1. Basım, 2023.
- Aykanat, Mehmet - Ülker, İbrahim. *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukukuna Giriş Mahmud Esad Seydişehir’ nin Ceza Hukuku Dersleri*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 1. Basım, 2020.
- Baba, Yasemin. “Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Hırsızlık Suçunun Hüküm ve Sonuçları”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 71/1 (2013), 76-106.
- Bakır, Muhammed Mahmut. *Sultan II. Mahmud Devri Tanzimat-ı Hayriye’nin Hazırlanması: İktidar ve Muhalefet’in Meşruiyeti*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Balcı, Alpaslan. *Örfî Hukukun Mahiyeti ve Osmanlı Ceza Tatbikatı Yönünden İncelenmesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Bardakçı, İlhan. “Örnekleri, Usulleri ve Tarihi ile Kıyamet’e Kadar İşlenecek Suç: İşkence”. *Tarih ve Medeniyet* 31 (Ekim 1996), 23-26.
- Barkan, Ömer Lütfi. *XV.ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları: Kanunlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü Neşriyatı, 1943.
- Başcı, Gülistan. “1808 Sened-i İttifak ve 1839 Tanzimat Fermanınının 1215 Magna Carta İle Anayasacılık ve İnsan Hakları Açısından Karşılaştırılması”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 46 (2021), 227-242.
- Başibek, Tuna. *Tanzimat and Penal Modernity: The Abolition of Torture in The Mid-Nineteenth Century*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

- Beccaria, Cesare. *Suçlar ve Cezalar Hakkında*. Ankara: İmge Kitabevi, 5. Basım, 2015.
- Beroje, Sahip. *İslam Ceza Muhakemesi Hukukunda Beyyine Külfeti ve İspata Hakim Esaslar*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
- Beyhaki, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkadir Ata. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1970.
- Boynukalın, Ertuğrul. "Makasıdu'ş-Şerîa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/423-427. Ankara, 2003.
- Cantacasin, Théodore Spandouyn. *Petit traicté de l'origine des Turcqz*. Paris, 1896.
- Ceylan, Ayhan. "Sırbistan'ın İdare-i Dâhiliyesine Dâir Kanunnâme: 1838 Türk Anayasası (Turski Ustav)". *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 28 (2019), 5-53.
- Coursier, Henri. "The Prohibition of Torture". *International Review of the Red Cross (1961 - 1997)* 11/126 (1971), 475-489.
- Çadircı, Musa. *Osmanlı Türkiyesi Yönetiminde Yenilikler (1826-1856)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, 1979.
- Çadircı, Musa. *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.
- Çağbayır, Yaşar. *Ötüken Türkçe Sözlük*. 5 Cilt. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.
- Çelik İbrahim, Halil. "Taaddî". *İslâm Ansiklopedisi*. 39/283-284. İstanbul, 2010.
- Çetin, Zeynep. *Hz. Ömer'in İdarecilerine Gönderdiği Mektupların İslam Hukuku Açısından Tahlili*. Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Dağcı, Şamil. "İşkence". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/429-433. İstanbul, 2001.
- Dağlıoğlu, Hikmet Turhan. *On Altıncı Asırda Bursa (1558-1589)*. Bursa: Bursa Halkevi Neşriyatı, 1940.
- Dal, Betül. *İslam Muhakeme Usulünde İşkence*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdırrahmân b. el-Fazl. *Müsned ed-Dârimî*. thk. Merzûk b. Heyyâs âli Merzûk ez-Zehranî. 2 Cilt, 1436.
- Dede Cöngü. *Şer'i Siyaset (es-Siyâsetü'ş-Şer'iyye)*. çev. Asım Cüneyd Köksal. İstanbul: İlke Yayıncılık, 1. Basım, 2019.
- Değirmendere, Muammer. *Osmanlı Devleti Taşra İdaresindeki Dönüşümün Valilik Kurumu Üzerindeki Yansımaları (Hudâvendigâr Eyâleti Örneği, 1839-1908)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

- Demirbaş, Timur. *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.
- Demirtaş, H. Necati. *Fetvâları ile Şeyhülislâm Ebüssu'ûd Efendi*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, 2016.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. "Gazzâlî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/511-515. İstanbul, 1996.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. "Örf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/87-93. İstanbul, 2007.
- Dunham, William H. "Criminal Procedure: The Advent of Modernity". ed. John H. Langbein. *The Yale Law Journal* 84/2 (1974), 394-404. <https://doi.org/10.2307/795407>
- Dündar, Bahar. *IV. Lateran Konsilinde Yahudilere Yönelik Alınan Kararlar*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Düzdağ, Mehmed Ertuğrul. *Şeyhülislâm Ebussuud Efendi'nin Fetvalarına Göre Kanunî Devrinde Osmanlı Hayatı -Fetâvâ-yı Ebussu'ûd Efendi*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2012.
- Düzenli, Pehlül. *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi ve Fetvâları*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2012.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût, Muhammed Kamil Karabelli. 7 Cilt. Dımaşk: Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430.
- Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm. *Kitâbü'l-Harâc*. Beyrut: Darü'l Ma'rife, 1979.
- Ebû't-Tayyib el-Azîmâbâdî. *Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Suneni Ebî Davud*. 14 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1415.
- Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-Sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: Âsâ'l-Bâbi'l-Halebî ve Şurakâ, 1374.
- Ekinci, Ekrem Buğra. *Osmanlı Hukuku (Adalet ve Mülk)*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 3. Basım, 2014.
- Emin, Âşikkutlu. "Müttehem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/226. İstanbul, 2006.
- Engelhardt, Edouard Philippe. *Tanzimat ve Türkiye*. çev. Ali Reşad. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1. Basım, 1999.
- Erbay, Celâl. *İslâm Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1999.
- Erdoğan, Ahmet. *Suç ve Ceza: Osmanlı Toplumunda Bireysel Suçlar ve Cezalar (1559-1609)*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Erem, Faruk. "Savunma ve Ceza Yargılamasının Temeldeki Kusurları". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 1/1 (1988), 91-99.

- Eryılmaz, Bilâl. *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*. İstanbul: İşaret Yayınları, 4. Basım, 2017.
- Esgin, Mehmet. *Hiristiyanlıkta Engizisyon Mahkemeleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.
- Esmein, Adhemar. “Ceza Muhakemesi Sistemleri”. çev. Devrim Aydın. *Ceza Hukuku Dergisi* 11/31 (2016), 205-213.
- Fettahoğlu, Kübra. “Bir ‘Ölü Doğum’ Hikâyesi: 1875 Adalet Fermanı ve Meclis-i Âlî-i İcrâât’ın Faaliyetleri”. *Osmanlı Araştırmaları* 62/62 (2023), 185-226. <https://doi.org/10.18589/oa.1398435>
- Foucault, Michel. *Kabahat İşlemek - Doğruyu Söylemek*. çev. Ayşe Deniz Temiz. İstanbul: Ketebe Yayınları, 1. Basım, 2022.
- Gazâlî. *el-Mustasfâ (İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi)*. çev. Hacı Yunus Apaydın. 2 Cilt. Kayseri: Rey Yayıncılık, 1994.
- Gerber, Haim. *State, Society, and Law in Islam: Ottoman Law in Comparative Perspective*. Albany: State University of New York Press, 1994.
- Gökbilgin, M. Tayyib. “Ebussuud Fetvalarında ve XVI. Asır Şer’iyye Sicillatında İsbat ve Şehadet”. *İslam Tetkikleri Dergisi* III/1-2 (1959 1960), 117-132.
- Gökçen, Ahmet. “Adliye Teşkilatımızın Tarihi Gelişimi ve 1879 Tarihli Mehakim-i Nizamiyenin Teşkilatı Kanun-ı Muvakkatı”. *Prof. Dr. Sahir Erman’a Armağan*. İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım, 1999.
- Gözübüyük, A. Şeref - Kili, Suna. *Türk Anayasa Metinleri (1839-1980)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 2. Basım, 1982.
- Gürtaş Dünder, Derya. *Avrupa’nın Karanlık Zamanları: İşkence*. İstanbul: Hiper Yayın, 1. Basım, 2020.
- Haznevi, Nihat. *İslam Hukukunda Meşruiyet Sınırları Bağlamında Savaş Ahkâmı*. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Heyd, Uriel. *Studies in Old Ottoman Criminal Law*. ed. V.L. Menage. Oxford University Press, 1973.
- Hezarfen Hüseyin Efendi. *Telhîsü’l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998.
- Hussien, Kamer Kal. *İslam Ceza Muhakemesi Usûlü Soruşturma Evresi İhtiyati Tedbirleri (Osmanlı Uygulaması Örneği 1650-1750)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Imber, Colin. *Ebu’s-su’ud The Islamic Legal Tradition*. Edinburg: Edinburg University Press, 1997.
- Innes, Brian. *İşkencenin Tarihi*. çev. Silya Zengilli. İstanbul: Paris Yayınları, 1. Basım, 2018.
- İbn Âbidîn. *Redd’ül Muhtar*. çev. Ahmed Davudoğlu. 18 Cilt. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1983.

- İbn Kayyim el-Cevziyye. *et-Turuku'l-Hükmiyye fi's-Siyaseti's-Şer'iyye*. Mekke: Dâru Âlemi'l-Fevaid, 1428.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût. 5 Cilt. Dımaşk: Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430.
- İbn Manzûr. *Lisânül-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 3. Basım, 1414.
- İbn Teymiyye. *es-Siyasetü's-Şer'iyye fi Islahi'r-Rai ve'r-Raiyye*. Dâru Âlemi'l-Fevâid, ts.
- İbn Teymiyye. *Mecmûu Fetâvâ*. Medine: Vizaretü's-Şuuni'l-İslâmiyye ve'l-Evkaf ve'd-Da've ve'l-İrşad, 2004.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el- Cezerî. *el-Kâmil fi't-Tarih*. çev. Ahmet Ağrakça. İstanbul, 1991.
- İlgürel, Mücteba. “Eşkiya”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/466-469. İstanbul, 1995.
- İnalcık, Halil. “Kanun”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/324-327. İstanbul, 2001.
- İnalcık, Halil. “Osmanlı Hukukuna Giriş: Örfi-Sultani Hukuk ve Fatih'in Kanunları”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 13/2 (1958), 102-126. [https://doi.org/10.1501/SBFder\\_0000000371](https://doi.org/10.1501/SBFder_0000000371)
- İnalcık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. çev. Ruşen Sezer. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Basım, 2003.
- İnalcık, Halil. *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adâlet*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2. Basım, 2005.
- İnalcık, Halil. “Örf”. *İslâm Ansiklopedisi*. 9/480. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1964.
- İnanır, Ahmet. *İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Osmanlı'da İslâm Hukuku*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- İpşirli, Mehmet. “Ehl-i Örf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/519-520. İstanbul, 1994.
- İpşirli, Mehmet. “İlmiye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/141-145. İstanbul, 2000.
- İtişgen, Rezzan. *Kişinin Kendini Suçlamaya Zorlanamaması İlkesi (Nemo Tenetur İlkesi) ve Susma Hakkı*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013.
- Jardine, David. *A Reading on the Use of Torture in the Criminal Law of England Previously to the Commonwealth*. London: Baldwin and Cradock, 1837.
- Kalkan, İbrahim Halil. “Between Medicine and Honor: The Legal Ban on Torture in the Ottoman Empire, 1840–1858”. *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association* 4/1 (2017), 31. <https://doi.org/10.2979/jottturstuass.4.1.03>
- Kalkan, İbrahim Halil. *Torture, Law, and Politics in the Late Ottoman Empire (1840-1918)*. New York: New York University, Yurtdışı Enstitü, Doktora Tezi, 2015.

- Karal, Enver Ziya. “Yavuz Sultan Selim’in Oğlu Şehzade Süleyman’a Manisa Sancağını İdare Etmesi İçin Gönderdiği Siyasetname”. *Belleten* VI/21-22 (1942), 37-44.
- Kesikbaş, Ömer vd. *Osmanlı’dan Günümüze Türk Anayasa Metinleri*. Ankara: TBMM Basımevi, 2023.
- Kılıç, Seda. “Tanzimat’ın İlanından 1864 Düzenlemesinin Uygulanmasına Kadar Geçen Dönemde Valilik Kurumu”. *Tarih Araştırmaları Dergisi* 28/45 (2009), 43-62.
- Kılınç, Ahmet. *Kanun-i Esasi’nin İnsan Hakları Yönünden Analizi*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Koca, Ferhat. “İkrar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/38-40. İstanbul, 2000.
- Koca, Mahmut - Üzülmöz, İlhan. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 15. Basım, 2022.
- Koçu, Reşad Ekrem. *Tarihimizde Garip Vakalar*. İstanbul: Varlık Yayınevi, 3. Basım, 1971.
- Köksal, Asım Cüneyd. *Fıkıh ve Siyaset (Osmanlılarda Siyâset-i Şer’iyye)*. İstanbul: Klasik Yayınları, 3. Basım, 2020.
- Köprülü, Mehmed Fuad. “Fıkıh”. *İslâm Ansiklopedisi*. 4/608-621. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1964.
- Köse, Hızır Murat. “Siyaset”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/294-299. İstanbul, 2009.
- Köse, Metin. *Ceza Kovuşturmasında Delillerin Ortaya Konulması ve Değerlendirilmesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1. Basım, 2017.
- Köse, Üzeyir. “İslâm Ceza Muhakemesinde Baskı ve Şiddet Yoluyla Elde Edilen İtirafın İspat Değeri”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. <https://doi.org/10.35415/sirnakifd.904926>
- Kurtubî. *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*. çev. M. Beşir Eryarsoy. 20 Cilt. İstanbul: Buruc Yayınları, 2000.
- Kurtubî. *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*. çev. M. Beşir Eryarsoy. 20 Cilt. İstanbul: Buruc Yayınları, 2004.
- Lea, Henry Charles. *Superstition and Force: Essays on the Wager of Law, the Wager of Battle, the Ordeal, Torture*. Philadelphia, 4. Basım, 1892.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî. *el-Muvatta’*. thk. Muhammed Mustafa el-Azamî. 8 Cilt. Abu Dabi: Müessesetü Zayed b. Sultân Âli Nehyân, 1425.
- Mâverdî, Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed. *el-Ahkâmu’s-Sultaniyye*. Kahire: Dâru’l Hadîs, 1427.
- Mehmed Reşad. *Miyar-i Ceza, Kanun-ı Ceza Şerhi*. Darü’t-Tıbaati’l-Amire, ts.

- Menekşe, Ömer. *17 ve 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hırsızlık Suçu ve Cezası*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.
- Midilli, Muharrem. “Dede Cöngi'nin es-Siyasetü'ş-Şer'iyye'si Osmanlı Ceza Kanunlarının Hukuki Temellendirmesi Midir?” ed. Mürteza Bedir vd. 225-256. İstanbul: İSAR Yayınları, 1. Basım, 2017.
- Midilli, Muharrem. “Emr-i Şer' Mu'teberdir; Kânûnu Yoktur: Klasik Osmanlı Ceza Kanunlarının Derkenar Notlarıyla Tashihi”. *Darulfunun İlahiyat Dergisi* 32/1 (2021), 35-64.
- Midilli, Muharrem. *Klasik Osmanlı Ceza Hukukunda Şeriat-Kanun Ayrımı*. İstanbul: Klasik Yayınları, 1. Basım, 2019.
- Midilli, Muharrem. “Osmanlı Taşrasında Ehl-i Örf'e Karşı Kadılar yahut Kânûn-i Kadîmin Ehl-i Şer' Bekçileri (1453-1586)”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 59/59 (2020), 75-103. <https://doi.org/10.15370/maruifd.846118>
- Montaigne. *Denemeler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, XXXIII., 2018.
- Mumcu, Ahmet. *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl*. Ankara: Ajans Türk Matbaası, 1963.
- Mumcu, Ahmet. *Osmanlı Hukukunda Zulüm Kavramı*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 3. Basım, 2007.
- Mustafa Reşid. *Mufassal Ceza Kanunu Şerhi*. İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1341.
- Nesâî, Ebû Abdırrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Hasan Abdulmun'im Şelbî. 12 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421.
- Osmanağaoğlu-Karahasanoğlu, Cihan. *Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Hırsızlık Suçu ve Cezası*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 1. Basım, 2016.
- Öğün, Tuncay. “Müsâdere”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/67-68. İstanbul, 2006.
- Önok, R. Murat. *Uluslararası Boyutuyla İşkence Suçu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1. Basım, 2006.
- Özbek, Veli Özer vd. *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 17. Basım, 2022.
- Özdeğer, Hüseyin. “I. Sultan Selim Han Kanunnamesi ve Tahlili”. *İstanbul Üniversitesi Türk İktisat Tarihi Yıllığı*, 129-175.
- Özgenç, İzzet - Şahin, Cumhur. “İşkence Suçu”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4/2 (2000).
- Özgül, İbrahim - Kartal, Nazım. *Osmanlıda Yerel Yönetimlerin Gelişimi ve Yerel Yönetim Metinleri*. İstanbul: Hiperlink Yayınları, 1. Basım, 2019.
- Öztürk, Bahri vd. *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 16. Basım, 2022.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. 3 Cilt. İstanbul:

- Milli Eğitim Basımevi, 1993.
- Peirce, Leslie. *Ahlak Oyunları:1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*. çev. Ülkün Tansel. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1. Basım, 2005.
- Peters, Rudolph. *Crime And Punishment in Islamic Law (Theory and Practice from the Sixteenth to the Twenty-first Century)*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Ruff, Julius R. *Erken modern Avrupa'da Şiddet (1500-1800)*. çev. Didem Türkoğlu. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 1. Basım, 2011.
- Sabatini, Giuseppe. "Poligraf ve Vicdan Hürriyeti". çev. Öztekin Tosun. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası XXVIII/2* (1962), 430-446.
- Sami. *Mirat-ı Kanun-ı Ceza (Kanun-ı Ceza Şerhi)*. Kostantiniye: İstapan Matbaası, 1313.
- Schacht, Joseph. *İslâm Hukukuna Giriş*. çev. Mehmet Dağ - Abdulkadir Şener. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2. Basım, 1986.
- Scott, George Ryley. *İşkencenin Tarihi*. çev. Hamide Koyukan. Ankara: Dost Kitabevi, 1. Basım, 2001.
- Selle, Friedrich. *Prozessrecht des 16. Jahrhunderts im Osmanischen Reich (Auf Grund von Fetwas der Scheichülislame Ebüssuud und anderer unter der Regierung des Sultans Süleiman des Prächtigen)*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1962.
- Serahsî. *Mebûsât*. 30 Cilt. Beyrut: Darü'l Ma'rife, 1978.
- Serahsî. *Şerhü's-Siyerî'l-Kebîr*. çev. İbrahim Sarmış - M. Sait Şimşek. 3 Cilt. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1. Basım, 2021.
- Seviğ, Vasfi Raşit. "X'uncu Asırdan Günümüze Kadar Ceza Muhakemeleri Usulü ve Gelişmesi". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13/3 (1956), 276-343.
- Stanley Lane-Poole. *Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları*. çev. Can Yücel. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3. Basım, 1999.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *el-Ümm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1403.
- Şahin, Adil. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Anayasal Belgelerinde Dillendirilen Haklar ve Özgürlüklerin Belirginleştirilmesi (1808-1875)". *e-akademi Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi* 60 (2007).
- Şâtıbî. *el-İ'tisâm (Bidatler Karşısında Sünnete Bağlılıkta Yöntem)*. çev. Ahmet İyibildiren - Mustafa Özcan. 2 Cilt. İstanbul: İtisam Yayınları, 2021.
- Şemseddin Sami. *Kamûs-ı Türkî*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1317.
- Şeyhîzâde. *Mecmau'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998.
- Taner, Tahir. "Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku". *Tanzimat*. İstanbul: Milli Eğitim

- Basımevi, 1999.
- Testas, Guy - Testas, Jean. *Engizisyon (Orta Çağ Hristiyan Dünyasında Dinsel Şiddet)*. çev. Ali Erbaş. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd). *el-Câmi‘u’s-Sahîh*. thk. Beşar Avvad Ma‘rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Garbi’l İslamî, 1418.
- Tosun, Öztekin. *Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 3. Basım, 1981.
- Trablusî, Ebü’l-Hasen Alâüddîn Alî b. Halîl. *Mu‘înü’l-Hükkâm fîmâ Yetereddedü beyne’l-Hasmeyni mine’l-Ahkâm*. Dâru’l-Fıkr, ts.
- Turan, Ali. “Ferman-ı Adalet”. *I. Uluslararası Adalet Kongresi Bildiri Kitabı*. ed. Şevket Topal - Cengiz Yanıklar. 1039-1066. Rize, 2019.
- Turan, Ali. “Osmanlı Devleti’nde Ceza Muhakemesine Dair Hukuki Bir Düzenleme: Divan-ı Ahkam-ı Adliye’ce Hazırlanan Muvakkat Talimatname (1869)”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 29/2 (2021), 1167-1211.
- Tursun Bey. *Târîh-i Ebü’l-Feth*. ed. Mertol Tulum. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1977.
- Türkyılmaz, Halil İbrahim. *İşkence ve Adli Tıp’ta Tespiti Sorunu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Uysal, Abdullah (ed.). *Zanaatkârlar Kanunu (Kanun-nâme-i Ehl-i Hiref)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 1982.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 5. Basım, 2022.
- Üçok, Coşkun. “Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler (III)”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4/1 (1947), 48-73.
- Ülker, İbrahim. “Osmanlı Ceza Yargılamasında Müstantik (Sorgu Hâkimi)”. *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi* 11/1 (2023), 41-57.
- Ünal, Mustafa. “Dede Cöngi’nin Siyâsetü’ş-Şer’iyyesi’nin Ceza Hukuku Değeri”. *İstanbul Hukuk Mecmuası* 78/3 (2020), 1593-1634.
- Üzülmez, İlhan. *Türk Ceza Hukukunda İşkence Suçu*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2003.
- Vatansever Öztürk, Müge. *Osmanlı Ceza Hukukunda Adil Yargılama İlkesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1. Basım, 2022.
- Yaman, Ahmet. *Siyaset ve Fıkıh*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- Yazıcı, Muhammed. *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Anadolu’da Kamu Düzeni ve Subaşılık Kurumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstilahları Kamusu*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1997.
- Yektar, Osman Nedim. *Hız Peygamber’in Suça ve Suçluya Bakışı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

- Yıldız, Gültekin. *Mapusâne: Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1. Basım, 2012.
- Yılmaz, Yasin (haz.). “Tanzimat Dönemi Ceza Kanunlarına Medhal: Kanun-ı Cezamızın Edvâr-ı Tekâmülü”. ed. Fethi Gedikli. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 25-26 (2018), 103-160.
- Yücel, Yaşar - Pulaha, Selami. *I. Selim Kânûnnâmeleri (1512 - 1520)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.
- Zarinebaf, Fariba. *Crime and Punishment in Istanbul, 1700-1800*. California: University of California Press, 2010.
- Türk Hukuk Lûgatı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 3. Basım, 1991.
- “Lexpera Hukuk Bilgi Sistemi”. [lexpera.com.tr](http://lexpera.com.tr)
- “Nişanyan Sözlük”. [nisanyansozluk.com](http://nisanyansozluk.com)
- “Ordonnance criminelle de 1670”, ts.  
[https://www.ledroitcriminel.fr/la\\_legislation\\_criminelle/anciens\\_textes/ordonnance\\_criminelle\\_de\\_1670.htm](https://www.ledroitcriminel.fr/la_legislation_criminelle/anciens_textes/ordonnance_criminelle_de_1670.htm)

EKLER

بیانہ منقح اولیٰ فی وجہ حق نفوس وھلک عمرہ ونا موسیٰ ودرقت احوال شکر انصاف فیجی وھکات نامرضیہ وقوعہ منجس اولادہ  
استحکام بھو واقعی بعد تحقیق درجہ جرم وبقضیہ کورہ فقہیہ ترتیب ایک ملک فقط می نازت شرعیہ وقانونیہ اھل سببہ خلاف شرعیہ  
برکوعہ اذیت وکنجہ اولیٰ فی و اھل و عیال بائذ لھلکہ کھسبہ و تقدیر بہ وقاب لریلہ سایہ معلولانہ ہفتہ معلو کاتہ رہ استیصال اسباب  
واستراحتیہ وقتہ واعتنا فذہ رتہ خلاف حرکت وقوعہ اولیٰ صورتہ فقہیہ استقامت محمدیہ وحقنای عدلت سلطنت تہہ دیہ ولہ  
وزات عمالہ وطلبہ ودرایتکار شہادہ عظم دولت علیہ رہہ بولنہ جتہ لھانہ وزمانہ بو اصولک اجرائی ایجا بانہ ہفتہ نفاذی حکمی تجویز سوریہ  
استکار برودہ بورفہ قومیہ لفظہ وقوعہ برقیل مادہ س بولک کہ نہ عز وایو کویا کند وراہ اقرا شہیدیک اوزرہ ضلوف شرعیہ وقانونہ فقہیہ  
اذیت وکنجہ اولیٰ فی ایروک استجاب اولیٰ فیہ ودریغہ فنیہ جہانیا اولادہ عبا لادہ فقہیہ بر سنوال محمد معتاد شرعیہ غیر شرعیہ جہات ایدہ  
کسانک بعد تحقیق لازم کلام علی تادیبہ اجرائی وفتہ اوزرہ مارا لکر قومیہ جانبہ وقوعہ برقیل مادہ سندہ ظلالہ اذیت اولیٰ کہ کمالہ بولک  
جہات ایدہ شرعیہ ودرعاریہ عدلیہ مجلس والایہ بالجوار اجرائی اصولی کرانہ درست بولنہ وکلیتہ بورفہ بالمدینہ عظمہ وضمیمہ فقہیہ  
بتقدیرتہ نویبہ واستعارتہ اولیٰ فیہ اوزرہ ذات والارہ رضی مضمون اولیٰ فیہ رابتہ وفتنتہ اذیتہ فقہیہ جہا بعد زبیر ادارہ مستبدرک بولنہ محمدیہ  
اومقدہ مجتہدینک ظہور نہ کیفتہ بھوک برینج شرعیہ ثابت اولیٰ فیہ لھلکہ ایچہ نہہ جہان تہ شرعیہ وقانونیہ لریلک طرف والوزرہ لری  
لازم کھنای سببیک لفظہ منجی کھنہ اجرائی وبولنہ استیانتہ مجمع اولیٰ فیہ کھنہ کھنہ لریلک کھنہ لریلک کھنہ لریلک کھنہ لریلک  
وازا اولیٰ فیہ لریلک لریلک لریلک لریلک لریلک لریلک لریلک لریلک لریلک لریلک لریلک لریلک لریلک لریلک لریلک لریلک لریلک  
ببولہ صحتہ

OSMANLI ARŞIVI  
HR.SFR. (3)  
6 56

HR.SFR.3.00006.00056.001

Ek-1: BOA, HR.SFR.3, 6/56 31.12.1843.

Ek-1: BOA, HR.SFR.3, 6/56 31.12.1843.

Beyândan müstağnî olduğu vechile katl-i nüfûs ve hetk-i ırz ve namus ve sirkat-i emvâl misillü ef'âl-i kabîha ve harekât-ı nâ-marziyenin vukû'unda mütecâsir olan eşhâsın cünha-i vâkı'ası ba'de't-tahakkuk derece-i cürm ü kabâhatlerine göre haklarında terettüp edecek fakat mücâzât-ı şer'iyye ve kanuniyenin icrâsıyla hilaf-ı şer' ü kanun bir gûne eziyet ve işkence olunmaması ve âhâli ve re'âyânın her hâlde renciş ve ta'addîden vikâyeleriyle sâye-i ma'delet-vâye-i hazret-i mülûkânede istihsâl-i esbâb-ı âsâyîş ve istirâhatlerine dikkat ve i'tinâ kılınarak hilâf-ı hareket vukû' bulmaması sûretleri iktizâ-yı şerî'at-ı Muhammediyye ve muktezâ-yı ma'delet-i Sultâniyeden olmak ve zât-ı âlileri fatîn ve dirâyetkâr-ı müşîrân-ı 'izâm-ı Devlet-i Aliyye'den bulunmak cihetiyle her an ve zaman bu usûlün icrâ-yı icâbâtına himmetle mugâyiri hareketi tecvîz buyurmayacakları âşikâr ise de bu def'a Konya tarafında vukû' bulan bir katl maddesi ba'zı kesâna azv ile gûyâ kendülere ikrâr ettirmek üzere hilâf-ı şer' ü kânûn haklarında eziyet ve işkence olunmuş idüğü istihbâr olunmuş ve vedîa-i cenâb-ı Cihân-bânî olan 'ibâdullâh haklarında ber-minvâl-i muharrer mu'âmele-i şedîde-i gayr-i meşrû'aya cesâret eden kesânın ba'de't-tahakkuk lâzım gelecek te'dîbleri icrâ olunmak üzere mârru'z-zikr Konya cânibinde vukû' bulan katl maddesinden dolayı eziyet olunan kesân ile buna cesâret edenlerin Dersa'âdet'e celpleriyle Meclis-i Vâlâ'ya bi'l-havâle icrâ-yı usûl-i muhâkemeleri der-dest bulunmuş ve keyfiyet bu def'a bi'l-cümle müşîrân-ı 'izâm ve mutasarrıfın hazerâtına başka başka tavsiye ve iş'âr kılınmış olmakla zât-ı vâlâları dahi meftûr oldukları dirâyet ve fetânet iktizâsınca fî-mâ-ba'd zîr-i idâre-i müşîrîlerinde bulunan mahallerde o makûle mücrimînin zuhûrunda keyfiyet-i cünhaları bir nehc-i şer'î sâbit olduktan sonra içlerinden mücâzât-ı şer'iyye ve kânûniyelerinin taraf-ı vâlâlarından icrâsı lâzım gelenleri müşîrlik nizâmı mücebince mahallinde icrâ ve bu taraftan istîzânlı muhtâc olanlarının kendilerini habs ve tevkîf ile keyfiyet-i cünhaları ber-tafsîl beyân ve inhâ olup zinhâr zinhâr o makûle hilâf-ı şer' ü kânûn hiçbir kimesne hakkında eziyet ve işkence mu'âmelesi vukû'a getirilmemesi husûsuna kemâliyle takayyüd ve i'tinâ buyurulması siyâkında.

معرضه قورلورک

بدرت شعی زانایه بورد نظیر سو اولده و بعضی نولده کیم بویضه صانایه و بعضی اولده و کالمره ده نوره زده اولدی سوکا دیوگا ملایه ابرک برنج شعی عیق تیری وینده حشعی دایم کیمیا...

کلاز و عدولایه طبعیه قورلورک و انسانی و بعضی نولده کیم بویضه صانایه و بعضی اولده و کالمره ده نوره زده اولدی سوکا دیوگا ملایه ابرک برنج شعی عیق تیری وینده حشعی دایم کیمیا...

انقیاضه بولمیش اکیب برما ایز ضیا و کلاز مالدنه کز کله دمه اولوریه و کیم ایه مفر شریف مال و کله دمه کله اولوریه و سه شلو انقیاضه ضیا و کلاز اوش کیمیا صیغ اولوریه...

شیم اولده انقیاضه دئی ایشک اولوریه یا ایزیه خلق ابر و کلاز ضیا اوش شیا و کیمیا صیغ اولوریه یا: بعدینه زکور دانانه اولمقله ایشک اولوریه ایشک اکر زکورده ایه ایاد اولوریه...

طوبتی دانانه ایه اولوریه ایشک اولوریه یا ایزیه خلق ابر و کلاز ضیا اوش شیا و کیمیا صیغ اولوریه یا: بعدینه زکور دانانه اولمقله ایشک اولوریه ایشک اکر زکورده ایه ایاد اولوریه...

درجه حیوانیه کور صیغ اولوریه ایشک اولوریه یا ایزیه خلق ابر و کلاز ضیا اوش شیا و کیمیا صیغ اولوریه یا: بعدینه زکور دانانه اولمقله ایشک اولوریه ایشک اکر زکورده ایه ایاد اولوریه...

شله هانت و قور کوریه ایز شقیق ایشک اولوریه یا ایزیه خلق ابر و کلاز ضیا اوش شیا و کیمیا صیغ اولوریه یا: بعدینه زکور دانانه اولمقله ایشک اولوریه ایشک اکر زکورده ایه ایاد اولوریه...

دایره حیوانات میده غایه شیه نک همه انفاذ اولوریه فریضه زمه و حیوانیه بولور اولوریه و ایلا آتیه ایشک اولوریه یا ایزیه خلق ابر و کلاز ضیا اوش شیا و کیمیا صیغ اولوریه یا: بعدینه زکور دانانه اولمقله ایشک اولوریه ایشک اکر زکورده ایه ایاد اولوریه...

اعتقاد و سلیقه قاضی عیق دایره مضره کیم بویضه صانایه و بعضی اولده و کالمره ده نوره زده اولدی سوکا دیوگا ملایه ابرک برنج شعی عیق تیری وینده حشعی دایم کیمیا...



OSMANLI ARSIVI  
C-ADL  
35 2081

C.ADL.00035.02081.001

Ek-2: BOA, C.ADL, 35/2081, 13.02.1261.

Ek-2: BOA, C.ADL, 35/2081, 13.02.1261.

Ma'rûz-ı kullarıdır ki,

Bilâ-sübût şer'î zenân himmetiyle mücerret mazınne-i sû' olan ve bazı nisvân ve genç çocuklara sarkıntılık ve bazı esvâk ve mahallâtta da na're-zen olup şuna ve buna müdâhale eyleyerek bir nehc-i şer'î adem-i sübûtu cihetiyle hadd-i şer'î lâzım gelmeyen sekrâna ve 'alâmâtıyla tutulan kumarbâzlara ve esnâftan dirhem-i noksân olanlar ve narhdan ziyâdeye furuht edenin mesâğ-ı şer'î olduğu üzere değnek darbıyla ta'zîr olunması husûsu müteallik buyrulan irâde-i seniyye-i Hazret-i Şâhâne iktizâsından bulunduğu egerçi rû-nümâ ise de darb-ı değnek maddesin ekser mahalde dikkat olunmayarak ve tecâhül ile mugâyir-i şer'-i şerîf hal ve hareket vukû'a gelmekte olduğuna ve sârik misüllü eşhâsa darb-ı değnek olunması külliyyen memnû' olduğu misüllü müttehem olan eşhâsın dahi arkası üzerine yatırılıp falaka ile değnek darp olunması şer'an ve külliyyen memnû' olduğuna binâ'en ba'dezîn zükûr ve inâstan o makûle töhmet ile müttehem olan eşhâsı eğer zükûrdan ise ayak üzerinde durduğu ve inâstan ise oturduğu hâlde budaksız değnek ile baş ve karın ve yüz ve göğüs ve avret yerinden mâ'adâ her yerlerine tanık olarak ve me'mûr olan kimesne değneği baş hizâsına kaldırarak ber-vech-i i'tidâl şahs-ı müttehemine derece-i cünhasına göre hâpishâne önünde üç adetten 39 ve nihâyet 75 ve nihâyetü'n-nihâye 79 adede kadar değnek darbıyla te'dîb olunması ve zinhâr hilâf-ı şer'î mugâyir-i rızâ-yı 'âlî hiç fert hakkında darp ve işkence misillü hâlât vukû'a getirilmemesi irâde-i seniyyesi bâbında şeref-vârid olan fermân-nâme-i sâmi-i Hazret-i Sadâret-penâhîleri cümle müvâcehelerinde feth ve kırâ'at olunmuş ve bu bâbda levâzım-ı mutâva'at ba'de'l-îfâ şeref-vâki' olan irâdât-ı menkabet-âyât-ı 'aliyye ve emr ü tenbîhât-ı meyâmin-gâyât-ı seniyyenin hüsn ü infâz ve icrâsı farîza-i zimmet ve 'ubûdiyetimiz bulunmuş olduğu veçhile inşâ'allâhu te'âlâ bundan böyle dahi hilâf-ı şer'î ve irâde-i 'âlî hâlât-ı nâ-berca vukû'undan kemâl-i mubâ'adet ve tenfir nizâmât-ı 'aliyyeye i'tinâ ve müsâra'at kılınacağı 'arz ve inhâsı ma'razında işbu mazbata-i çâkerânemiz takdîmine ictisâr kılınmıştır. Bu bâbda ve cemî' zamânda emr ü fermân ve lutf-ı bî-pâyân hazret-i men lehü'l-emr ve'l-ihsânındır.



Ek-3: BOA, A.}MKT, 227/96, 16.11.1265.

Velî-ni‘met-i bî-minnetimiz pâdişâhımız efendimiz hazretlerinin dâ‘imâ efkâr-ı ma‘delet-şi‘âr-ı şâhâneleri kâffe-i âhâli ve teba‘anın her yüzden husûl-i emniyet ve âsâyîşle hiçbir cihetle renciş ve ta‘addî görmemeleri kaziyye-i matlûbesine ma‘tûf ve masrûf olduğu cümlelerin ma‘lûmu [olan mevâddan olup bu matleb-i âlînin cilve-nümay-ı mir‘ât husûl bulması me‘mûre-i idâre-i memâlik olan bendegân-ı sadâkat-nişân-ı Hazret-i Şâhânenin dahi ikdâm ve himmet-i mütevâliyelerine menût olarak husûsiyle taraf-ı âlîlerinden dahi bu husûslara bezl-i yârî buyrulmak ihtârıyla]<sup>542</sup> şu vakt-i nâzikte itmâm ve ikmâl huzûr ve hoşnûdî-i ahâliye ve dâ‘imâ taharrî ve tecessüsü ahvâl ve kirdârlarına evvelkinden ziyâde ihtimâm ile cümlelerin hisse-yâb-ı adl ü nısfet olması ve ehl-i fesâdın tağlît-i ezhâna yol bulamaması ferâ‘iz-i hâliyeden ve sâniha-zâ-yı sudûr buyrulan emr ü fermân-ı ma‘delet-nişân-ı Hazret-i Cihândârî iktizâ-yı celîlinden olarak sûret-i hâl bugün lâzım gelenler iş‘âr kılınmış olunmalı muktezâ-yı mehâm-âşinâyı ve kavânîn-i zâtiyeleri üzere mahremâne işbu şukka-i senâ-veri terkîmine ibtidâr kılındı.

---

<sup>542</sup> Köşeli parantez içerisine alınmış olan bu kısım orijinal metinde derkenar olarak kırmızı mürekkeple yazılmıştır.



Ek-4: BOA, A.}MKT.UM, 493/47, 14.02.1278.

Makâm-ı ‘âlî-i Hazret-i Sadâret-penâhîye,

Katl ü sirkatten dolayı ba‘zı sâbıkalı kesân-ı rezîle hakkında meclisce delâ’il-i kaviyye sübût derecesini tercîh etmekte ise de şâhit olmadığından ve bittabi ikrâr eyle[me]diklerinden ve burada polis dahi olmadığından bi’z-zarûr ba‘zı hukûk zâyî oluyor. Bu makûlelerce birkaç gece uykusuz bırakmak ve ona göre cinâyetler ve kabâhatlerini söyletmek meclisçe mütâla‘a olunuyor ise de bu mu‘âmele memnû‘attan olup olmadığı meçhûl idüğünden istifsâr-ı keyfiyete cür’et kılındı. 12 Safer sene 1278 mutasarrıf-ı eyalet-i Şehrizer Takiyüddîn.

Şehrizer mutasarrıfı Takiyüddîn Paşa’ya telgrafnâme,

12 Safer sene 78 tarihli telgrafnâmeniz me’âli anlaşıldı. İşkence maddesi şer‘an ve kânûnen memnû‘attan olduğu hâlde bunun cânîler hakkında icrâsı için istizân olmasını câ-yı ta‘accüb görünmüş olmakla böyle mu‘âmele-i nâ-meşrû‘anın icrâsından tehâşî olunması iktizâ eder. Her şeye vâkıf olmak lâzım gelen hükûmetin usûl-i nâ-şinâslığı ve yasağın mesâğ altına alınmasını istemiş ümîden îmâ ederek.

بدنه مدی دینه راج اردی اراشمسی رضی اصول معدله منافی اوله جیفینه ارتوبه بو مللا هادنه نك تحقیق و تحریک  
ظاهرة اطراف مجلفه مفعول اسبابه مجمع الیه بالمذاکره ایجابیه باقیله بقدر

اللی بیخبره ماهه شرعاً و قانوناً هر صاگره ممنوع اولانه اشکلی وارینه و تصویب کبفتدک و توغیر لمانه  
علی الرواج مجلس دقت و نظاره ایرج جکدر او مللا معلماً نامشروع و نوعی تقدیر نه کینه صد و اینتره  
مجلسی محاکمه لانه سنک اجلسه مقورا اولدنی جزیه بودابه مسخر تقدیر نه هیئته مجلسی اوله منویته  
ترتیب ایرج جکدر

اللی بیخبره ماهه قتل نفس و ضلع طریقه و قتل نك کبی تهمه عظیم اصحابک محاکمه لانه لانه اولدیه  
وسانر مواد نه اولدیه استیانه موقوف کورینم حضرتک مضطرب لری و درغلیه کوندر نك و فقط کینه  
و مضاره و بونک اصله جیفه نانه نك جزانامه هماینه تطبیقا و مواد سره جزیه نك اصول و نظاینه  
نویقاً اجرا اولمه اوزده مضطرب لری و لک طریقه ویریلد جکدر

اللی بیخبره ماهه کافه محاکمه و محاسبه واقعه قرار و اعتراف اینر ارباب تهمه و مدیونه برکونه جبر  
و کره و توغیر لمانه اقرار ای کللی اوجابه تنظیم اوله جبه مضطرب لری کینه و لریه تحریر و تمسیر ایرج جکدر  
و بوندنه لانه یاز و کایه کبفیه اقرار لری فصل یاز لبعنی لایقید اوله اوزده نك فقط تمسیر ایرج جکدر

التمسیر بیخبره ماهه ارباب بیخبره مجلسی قاری بیدک لانه کللی اشخاصک اسم و شهره و کبفیه جیفه نانه لری  
بنه یاز بوندنه اوجابه قانونامه تطبیقا نکر و تمسیر اوجاز صدر اجرا لری هر بر لری نك اوزده لینه  
شرطه هر یلدرج بر ماه باب عالیه تقدیر انعمه اوزده تنظیم اوله جبه زورال مجلسی تمسیر تقدیر اوله جکدر

التمسیر بیخبره ماهه اصحاب دعوا بین صورت تزویر صس اوجاز و علی الخصوص بویلر شکره اصله سبویه  
بظانر اشخاص اولدنی صالده مدعی علیهک جلیله لری الحیاکه دعواسه فی الواقع الملک و افترا قبلیته  
اولدنی نعهه ایدر جزانامه هماینه اصحاب جلیله اوزده مفسره مضطرب لری اجرا اوله جیفه و بوندنه لانه

Ek-5: “Bu def’a sâye-i şevket-vâye-i Cenâb-ı Mülk-dârîden tertîb ve teşkîl olunmuş olan eyâlet meclislerine verilecek ta’lîmât-ı seniyyedir” başlıklı Eyalet Meclisler Talimatnamesi’nin Konya Mevlana Müzesi’nde yer alan sureti (Konya Mevlana Müzesi, 3081)